

L. 1000

1799.
L. 1000

35097, VII, C. g.

35097

VIII, C, g,

Zollknienberger Str.

Pedagogiška knjižnica.

Izdaja „Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani“.

I)

I. zvezek.

Jana Amosa Komenskega

„Didaktika“.

Prevel

Jernej Ravnikar,

nadučitelj.

V Ljubljani.

Knjigotiskarna R. Miličeva.

1893.

107600030-N1

JANA AMOSA KOMENSKEGA

D I D A K T I K A.

Predgovor.

Nekaj odlomkov iz znamenite Jana Amosa Komenskega „Didaktike“ je bilo priobčenih že l. 1889. v „Pedagogičkem letniku“. Sprva sem nameraval to nadaljevati v bodočih letnikih; a pozneje tem se bil premislil, ker bi dobra stvar ne dosegla tistega namena, ki bi ga v resnici zaslužila, kajti Komenskega „Didaktiko“ bi sicer imeli — toda vso raztrošeno po mnogih letnikih — ne pa celotne v jedni knjigi. To je bil glavni vzrok, da nisem nadaljeval zapričetega dela.

V „Učiteljskem Tovariši“ priobčimo polagoma vso „Didaktiko“, ki pozneje izide v posebnih odtisih kot celotna knjiga, kar bode izvestno ugajalo vsemu slovenskemu učiteljstvu.

S priobčevanjem „Didaktike“ pa slovenski učitelji še sosebnostno slavimo spomnin tristoletnice rojstva slavnega velikana pedagogike Jana Amosa Komenskega. V 28. dan sušca je minulo ravno 300 let, odkar je zagledal luč sveta ta veliki reformator šole in znanosti, ki je nedosežen in slaven prednik vseh kasnejših imenitnih šolnikov. Prognali so ga iz njegove svete domovine, ki je izdahnil svojo plemenito dušo — v prognanstvu — na ptuji zemlji. — Mislim, da bi se slovenski učitelji tega velicega slovenskega pedagoga ne mogli bolje in dostojneje spomi

njati, ako ga proslavljamo z onim delom, ki je temeljni kamen vsej novi, razumni in napredni pedagogiki.

S tem smo označili dovoljno svoj namen. Sleharni prijatelj narodnega napredka lahko uvidi korist in potrebo našega podjetja. Nadejamo se, da s prevodom Komenskega „Didaktike“ ustrezemo — kolikor toliko — ne le svojim dragim sotrudnikom, ampak tudi vsem ostalim pospešiteljem narodne prosvete. Ako dosežemo to, naš trud ni bil zastonj!

V Litiji, dné 28. sušca 1892.

Prelagatelj.

Narodu českemu*)

in vsem, ki imajo v njem prvenstvo in upravo, oblastvom in gosposkam, duhovnikom in upraviteljem cerkvâ, mestnim svetovilstvom, rektorjem (voditeljem) šol, roditeljem otrok itd.

Ko je Bog s početka iz zemeljskega prahu ustvaril človeka, postavil ga je v raj, v vrt Eden, katerega je bil vsadil na iztoku, ne samo zato, da ga obdeluje in čuva (Gen. 2, 15), ampak da bode tudi sam raj radosti svojemu Bogu. Kakor je bil raj v resnici najlepši del sveta, tako je tudi človek najkrasnejša stvar na zemlji. Raj je bil zasajen na iztoku; človek pa je ustvarjen po podobi tistega, ki je od vekomaj. V raji je krasno rodilo in dajalo tečen plod vsakojako drevje, kar se ga je tu in tam nahajalo po svetu; v človeku so se kakor v jedno skupino usredotočile vse stvari, kolikor jih ima nebo in zemlja, in vse spoznanje božje, ki ga premore nebo in zemlja.

V raji je bilo drevo spoznanja dobrega in hudega; v človeku pa je iznajdljivost za razpoznavanje ter volja za odbiranje dobrega in hudega. V raji je bilo drevo življenja, v človeku pa je drevo neumrljivosti, iz katerega izvira večnost, Sin Božji, ta božja modrost, položivša v ljudi izvir večnosti (Sio. V. 14).

Iz Edena je izvirala reka, da je namakala raj, od koder se je delila na štiri glavne reke; v človeško srce vstopa izvir darov sv. Duha, a iz njegove notranjosti se

---

*) To okrožnico najdemo v izvirniku kakor tudi v vseh prevodih Komenskega „Didaktike“ kot uvod na prvem mestu.

izteka zopet reka žive vode (Ivan 7, 38), to je v človeku in s človekom se povekšuje modrost božja in se kakor reka razdeljuje v dele; to potrjuje apostelj, veleč, da se angelji učé spoznavati s cerkvijo vso modrost božjo (Efez. 3, 10). Tako je tedaj vsak človek raj svojega Boga, kadar stoji tam, kamor ga je postavil Bog. Istotako se vsa cerkev prisposablja raj, vrtu, vinogradu na mnogih mestih sv. pisma.

Ali, glej žalosti, glej nesreče! Izgubili smo tisti raj telesnih radostij, v katerem smo se nahajali; a izgubili smo tudi v sebi duševni raj. Navezani smo na zemeljske puščave, a sami smo puščava v svojih srcih. Nismo znali ceniti rajske sladosti, iskali smo nekaj vzvišenega na telesu in na mislih; oplenjeni smo tedaj v resnici obojega; telo in duša sta obloženi z bremenom bed in usodnih udarcev. Čujmo tedaj, kaj o tem veli Bog v osebi ohollega tirskega kralja (pogl. 28, 13 itd.). Bil si v Edenu, v vrtu božjem, in pokrivalo te je različno drago kamenje, kot demanti, rubini, smaragdi, topazi, jaspizi, zlato itd. Straži bobnov in piščalk so te že čakali pri tvojem rojstvu. Postal si kerubin takoj, ko sem te mazilil in postavil za čuvaja, gospodarja drugim stvarim. Bil si na sveti gori ter si hodil na sredi ognjenega kamenja. Bil si na svojih potih dovršen takrat, ko si se rodil, dokler se potem v tebi ni pojavila malomarnost. Vsled mnogo krivic se mnogo pregrešiš. Zato te bodem izkoreninil iz gore božje, o Kerub! iz sredine ognjenega kamenja, ker se je tvoje srce napihnilo s slavo tvojo; a s svojo modrostjo si bil na kvar zaradi svoje jasnosti; zato te bodem uničil (marveč sem te že uničil) na zemlji itd. Oh, ugo-

VII

nobil, uničil nas je, zavrgel, razpršil nas je s svojim srdom, po pravici, oh; dà, poprej smo bili kakor vrt Eden, zdaj nismo drugega, nego slika grozovite puščave (Joel. 2, 3).

No, hvala, čast, slava in blagoslov na vekomaj Bogu, našemu tolažniku, da, zapustivši nas, ni tega storil popolnem, ni nas zapustil v večni puščavi, marveč nam je poslal svojo modrost, s katero je bilo ustvarjeno nebo in zemlja in ves človeški rod. S svojo milosrčnostjo je dal z nova zgraditi ta opustošeni raj. In ko je drevo naših sre usahnilo in se posušilo, posekal in polikal ga je s sekiro, s pilo in s stružcem; vcepil je novih mladik iz nebeškega raja (vere, ljubezni in upanja), da so mogle prijeti se in močno rasti; zalil jih je z lastno krvjo ter zaliva jih neprestano z izvirom milosti svojega svetega Duha, kakor z živimi rekami ter razpošilja svoje delavce, cepitelje duhovne, da bi jih čuvali. Kakor pravi Bog z Iza-jijem: „Položil sem svoje besede v tvoja usta in prikri-l sem te s senco svoje roke, da bi vcepil nebesa in ute-meljil zemljo, tako reče Sijonu: „Moje ljudstvo si ti“ (Iz. 51, 16).

In zopet mu raste mili raj, cerkev, tolažba njegovemu božjemu sre. Obetal je Bog to storiti, govoreč po Iza-jiji tako-le: „Bog bode utešil Sijona, utešil vse njegove puščave, izpremenil bode njegovo puščavo v prebujno li-vado in njeno celino, da bode slična vrtu Gospódovemu. Radost in veselje se bodeta nahajali v njem, čuli se bodo hvalni spevi in glas psalmov“ (Iz. 51, 3). Obetal je to tudi s Salomonom, sam soprog svoje cerkve, Jezus Kri-stus, s temi besedami: „Ti si zaprt vrt, sestra moja, za-prta studenčna voda in zapečaten studenec. Mladike tvoje

so se razprostrle, kakor vrt, poln raznega sadnega drevja in napolnjen z raznovrstnimi dišečimi rastlinami“ (Pes. Sal. 4, 12 itd.). Na to odgovarja soproga — cerkev: „O ti jedini, ki si studenčna voda vrtov, studenec žive vode, tekoče iz Libanona! Utihni veter severni, in pridi vetrec južni, napolni se z vonjavo, vrt moj! Naj kapljajo njene prijetne vonjave, in naj dragi moj pride v vrt svoj in naj uživa razkošno svoje ovočje“ (Isti v. 15, 16).

Toda, kako uspeva ono novo cepljenje raja? Ali se prijemljejo vse mladike? Prinašajo li vse mladike mire, kadila, jabolk, zrna, grozdja itd.? O nesrečni uspeh, nesrečno gojenje ovočja! Poslušajmo, kar veli o tem gospodar svojega vinograda, cerkve: „Jaz sem storil, da si postal izvrsten trs, da bodeš neprenehoma izvrstno seme; a kako si se spremenil v divji trs, ki je ves drugačen?“ (Jer. 2, 21). — Tako tudi v Bogu uspeva oni na novo utemeljeni in cepljeni raj v puščavi, o čemer je sv. pismo polno jokú. Ušesa in oči so do danes prenapolnjene nereda. Hočemo li gledati na pohujšanje in spletke, ki se, recimo, nahajajo v cerkvi sami? Najmodrejši človek, kar jih je kdaj živelo na zemlji, kralj Salomon, pregledujoč z mislijo vse, kar koli biva — in sosebno svoje delovanje in govorjenje, objokoval je, da se ne nahaja nikjer ničesa, razen ničemurnosti in bede, da ne more vzravhati onega, kar se je skrivilo. Nedostatkov ni moči prešteti zavaljo prevelike zmešnjave in zaradi zamotanja vseh človeških stvari (Eccles. 1, 15). Končno je dospel Salomon do tega, da je imenoval tudi modrost samo mučenje duha, kajti, kjer je mnogo modrosti, tam je tudi mnogo marljivosti; kdor pomnožuje znanje, pomnožuje tudi sebi bol (Isti X, 18).

A to je resnica. Kdor ne razume svoje bolesti, ž njo se tudi ne žalosti; kdor ne čuti bolezní, ne boleha. Ako bi kdo stal nad prepadom, — ako je v temini in ne vidi tega, — niti ga ne plaši; ravno tako je, kdor ničesar ne vé o neredu in o nevrednosti, ki razjeda človeški rod in cerkev, nima se nad čim jeziti, nad čim se žalostiti. No, kdor ve za svoje in drugih bolezní, kdor čuti svoje kraste in rane, nos pa mu je napolnjen s smradom, iz njih izvirajočim; kdor vidi, da on in drugi stojé v nevarnih soteskah in prepadih; kdor jih vidi spenjati se po strmih pečinah in vrhuncih, temu je težko, da ne bi se preplašil, da ne bi čutil bolesti, da ne bi objokoval, da ne bi se žalostil.

Kaj je v ljudeh tako, kakor bi moralo biti? Kaj je, prosim, na vsem svetu? Nič. Vse narobe, vse obrat to, vse v neredu, ker ves red, vsa uprava, vsa naša plimnitost je razmetana sem in tja. Namesto razumnosti, s katero smo imeli postati slični angeljem, v mnogih je (z navadnim odlašanjem in z nemarnostjo) taka neumnost in topost, da najtemeljitejše stvari na zemlji vedo malo več, kakor neumna živina. Namestu, da bi se pripravljali za večnost, za kar so ustvarjeni, rajši jo izgublajo, popolnoma pozabijo na umrljivost, pak se le valjajo v zemeljskih in telesnih stvareh zajedno z živino. Namestu nebeške modrosti, katera sestoji v spoznavanji Boga, činitelja vseh stvari, in v dosegi njegove naklonjenosti, vlada zlovoljno odvrčanje od tistega Boga, v katerem živimo in se gibljemo. Namestu vseobčne medsebné odkritosrčnosti in udanosti vlada premetenost, zvijača, neodkritosrčnost. Namestu udanosti je zavist in sovraštvo, namestu zaupanja sumničenje, obsojevanje in

vzajemno izgovarjanje. Namestu sloge je razdor, pravda, tajna zavidnost, javno sovraštvo in vojna. Namestu pravičnosti je krivica, plenjenje, kradež; vsak dela za-se, kjer koli li more.

Joj tebi, nesrečni rod, zakaj si se tako globoko pogreznil v pogubo? Sam Bog, gledajoč iz nebes (pravi sv. pismo) in išoč tistega, ki išče Boga, ni našel niti jednega. Vsi so se pokvarili, vsi so se odvrnili in postali zoprni v svojih težnjah. Ni ga, ki bi delal dobro, ni niti jednega (Psalm 14). In oni, kateri so poklicani za vodje drugim, hodijo za zlom in vodijo zlo. Tisti, ki bi morali biti luč drugim, nimajo sami luči, temveč so mračni. Kadar pa je v kom kaj dobrega in pravega, navadno je še to neurejeno in neutrjeno; to je samo polovičarsko, celó sama senca in slutnja nasproti onemu, kar bi moralo biti v resnici. Ako kdo izmed vas ne vidi tega, vedi, da je na tvojih očeh mračina, ki ti ne dopušča videti toli očitivnih stvari.

V tem nas tolaži dvoje:

Jedno je, da Bog pripravlja raj večnosti svojim izvoljencem, kjer bode zopet popolnost in še bolj popolna, kakor v prvem — na vse večne čase. O tem raji je govoril Jezus na razpelu (Luk. 23, 43), pa sv. Pavel (2. Kor. 12, 4); pokazal se je tudi sv. Ivanu v skrivnem razodenju (Razod. 2, 7 in 21, 10).

Druga tolažba je, da Bog tudi tukaj obnavlja v določenih časih svoj raj, cerkev, in nareja si iz puščave radosten vrt, kakor to dokazuje obetanje božje v Izajiji. To je Bog storil večkrat; tako n. pr. po vesoljnem potopu, po prevodu svojega ljudstva iz Egipta

v obljubljeni deželo, za Davida in Salomona, po razrušenju Babilona in po zopetnem povzdignjenju Jeruzalema, po vstajenju svojega Sina in po podjarmljenju naroda v njegovo sužnost; najslavneje pa je obetal to obnoviti po uničenju Babilona duhovnega, kraljestva Antikristovega. V tem imamo mnogo obljub, kako bode Jezus vzel vsa kraljestva tega sveta in da začno vsi narodi služiti njemu, kakor tudi vsi kralji, pred njim položivši svoje krone. Hudič bode potem zvezan — in ne bode narodov tiral v robstvo tisočico let. Evangelij se bode oznanjeval vsem narodom, in mir bode po vsej zemlji. Narod se ne bode nič več vzdignil proti narodu. Spoznavanje Boga bode občno po vsi zemlji. Vsi učeni ljudje bodo od Boga. In še veliko več je takih slavnih obljub božjih, katere se tiče zdanjega časa; a mi se potrudimo, da bolj izprevidimo z blaženimi očmi njihovo izpolnitev.

Največja briga pa ima biti ta, da dobro razumemo temelj one tolažbe, polne in slavne obnovitve božjega raja, in da vemo, kako bi Bogu, svojemu tolažniku, v tem pripomogli. To najdemo v sv. pismu, kjer nam tudi sam razum potrjuje, da mora biti tako in nikakor drugače. Sv. pismo nas uči, da na zemlji ni druge poti k poboljšanju, nego jedino le dobra vzgoja mladine. Salomon, pregledavši ljudsko zmetenost do dobrega, prepričal se je, da ni moči prešteti vseh nedostatkov ter zopet v red postaviti ono, kar se je preobrazilo; obrne se končno k mladini, proseč jo, da naj se uči za svojih mladih dni, bati se svojega stvarnika ter izvrševati njegove zapovedi (Eccles. 12, X. 1, 13). Istotako kliče David: „Deca, slušajte me, učiti vas hočem strahu gospodega“. (Psal. 34,

12 itd.) Sin božji, ta nebeški David in pravi Salomon, prišedši iz nebes v ta namen, da popravi človeško malomarnost, pokazal je tedaj uprav s prstom, reki: „Pustite male k meni priti, ker teh je božje kraljestvo“ (Mat. 19. Mar. 10. Luk. 18). Oh, kako sladke reči so to! Poslušajte jih in cenite visoko vsi ljudje brez razločka! Čujte, pravim, vsi ljudje, kar vam tukaj govori mojster in gospodar vseh ljudij! Kako proglašča delo, sposobno za kraljestvo božje, proglašča jo celó, da bode dedič tistega kraljestva, kate-rega bodo deležni samo oni, ki postanejo slični deci.

Otroci, predragi otroci! V dobrem času glejte, kako bi mogli razumeti to nebeško pravico, in vaša je vsa slava, kolikor je še preostalo iz pokvarjenega rodu! Vaš je Jezus, vaše posvečenje duha, vaša milost božja, vaša je dedščina brezkončnega veka; vse to je vaše brez vsakega pomisleka; le vam pripada, razven če bi kdo postal vam jednak.

Kdor bi premišljeval, čemu Bog tako poveljuje deco, ne našel bi vzroka drugje, nego v tem, da je božje seme že bilo vsejano spočetka v človeško srce (namreč seme modrosti in razumnosti, čistosti in svetosti). V otrocih je to seme najmanj oskrunjeno. No, kar imamo mi že odrasli, o tem Bog ne govori. Ko so bili ljudje pospali, došel je sovražnik in zasejal ljulike med pšenico, tako da na njivi našega srca raste trnje, osat in vsakojaki nekoristni plevel. Zbog tega razloga pravi Jezus, da se moramo spreobrniti in postati jednaki deci, t. j. da se moramo varovati slabih stvari, katerih smo se privadili z neopreznim vzgojevanjem in s slabimi vzgledi sveta, in da se nam je približevati stopinji priprostosti, milobe, do-

brote, ponižnosti, čistosti, poslušnosti itd. Ker pa na svetu ni nič težjega, kakor odvaditi se temu, čemur smo se privadili (navada je jedna muka, odvada pa sto), iz tega sledi, da na svetu ni težjega, kakor: hoteti, da se vzgojiš in izučiš v človeka, navajenega na zlo in gorjé. Drevo, kakor raste, tako stoji, ravno ali krivo, dvigajoč se lehkotno v zrak, ali razprostirajoč svoje veje na širokost; zastonj pa je tvoj trud, ako ga vzravnaváš kasneje, ako si to zanemarjal za njegove mladosti.

Iz tega sledi neovrgljiv zaključek, da se morata nered in malomarnost človeška nekako omejiti; to se mora zgoditi jedino le z razumnim in opreznim vzgojevanjem mladeži. Kdor se napoti vrt obnoviti, mora vánj posaditi mladih divjakov; te mora pozneje pocepiti ter ž njimi ravnati lepo in previdno. Staro drevje presajati in precepljevati je skoro nemogoče — pa tudi težavno in ne koristi mnogo. Najbolj se z Bogom združi ono, kar sveta še ne pozna. To je dokazal Jezus Kristus o priliki, ko je zapovedal, predno je potoval v Jeruzalem, dovesti si oslico z osličkom, toda raje je zajahal oslička, nego oslico, in evangelist (Luk. 19, 30) trdi, da od vseh ljudij niti jeden ni sledil temu vzgledu. Mar sē je to pripetilo brez nakane, ali zapisalo zastonj? Ne mislimo tega; vsak in najmanjši čin Kristusov, vsaka in najmanjša beseda ali razodenje v sv. pismu nosi v sebi skrivnost za naš pouk. Gotovo je torej, akoravno Kristus k sebi kliče staro in mlado ter oboje veselo vodi s seboj v nebeški Jeruzalem, vendar je deca, prosta zemeljskih težav sposobnejša privaditi se Kristusovemu jarmu, kakor pa so oni, katere je svet že oslabil s svojimi bremenami. Zavoljo tega tedaj

se ima jedina mladež, mladež in zopet mladež voditi k očetu; ž njo ga veseli potovati.

Poučevati pak mladež razumno, treba je znati rabiti sredstva, s katerimi bi se varovala pokvarjenja in hudobije sveta, s katerimi bi se pridržala v onem dobrem, katerega kal je vložena v sree in ki pomore, da se pomnoži srečen naraščaj. Znati je treba tudi rabiti način, kako bi se mladina po vzmožnosti poučevala v razni modrosti in v pravem spoznavanju Boga in vseh njegovih del ter na ta način se istinito prosvetila s pravo lučjo razumnosti.

Kadar se to dogodi, bilo bi prav, da Bog pomnoži hvalo iz ust mladih otrok in dojenčev (ali kakor bi se po naše reklo pravilneje) osnuje moč nasproti svojim sovražnikom, da uniči protivnika in osvetitelja (Psal. 8, 3), to je hudiča, ki se Bogu največ protivi ter se hoče zaradi svoje obsodbe še tem bolj maščevati, da bi uničil ona drevesca božja, mladež, s svojimi čudnimi udarci in končnimi nameni, ali da s svojim peklenskim trupom razmeče ali pokvari korenine, da se suše ter ne marajo za nabožnost, ali da vené, ginejo ter postanejo nekoristna. Iz tega razloga daje Bog otrokom angelje za varuhe proti hudiču (Mat. 18, 10), a roditeljem zapoveduje, da jih vzgajajo, vadijo in opominjajo v Gospodu (Efez. 6, 4). Vsem ljudem se zapoveduje, varovati se, da malih ne pohujšujejo s slabimi vzgledi ali kako drugače. Tistim, ki bi napak vzgojevali in mladino kvarili, grozi se z večno nejevoljo (Mat. 18, 6, 7).

Ali, kako to napraviti, ker je svet tako preplavljen z neredom in z ničvrednostjo! Lažje je to bilo za patrijarhov, kadar so ti možje, odtegnivši se svetu, stanovali

v samoti. V krogu svoje družine niso bili samo gospodarji in očetje, temveč bili so tudi duhovniki in učitelji. Imeli so deco in družino ločeno od vseh slabih vzgledov; sami pa so poučevali s sijajnim in dobrim vzgledom čednosti, z lahkim poukom, z opominjevanjem in nekdam tudi s svojim blagoslovom. Da je to Abraham tudi umel, priča nam Bog sam, rekoč: „O njem vem, da bode zapovedoval svojcem in hiši svoji, jednako sebi, da hodijo po stezi Gospodovi“ (Mojzes 18, 19). No sedaj stanujemo pomešani, dobri s hudobnimi — in slednjih je povsod največ. Mladina pa se poprime takih vzgledov, kakeršne vidi, — in to v višji meri, nego bi nasproti temu moglo vspevati poučevanje dobrega.

Za dobro manjka nasprotno tudi pouka. Zeló so redki roditelji, ki bi umeli svoje otroke v dobrem poučevati, bodisi da sami niso poučeni v dobrem, ali da sami malo znajo. A redki so tudi učitelji, kateri umejo pogoditi, mladino uspešno in ljubeznjivo voditi k plemenitosti. Ako se pa kje najde kakov tak, vlovi ga hitro kakšen gospod, preplača ga z novci in pridrži za-se. Taka mladina, kolikor je je na svetu, raste večinoma divje kakor grmovje, katerega nikdo ne cepi, nikdo ne oskrbuje, nikdo ne zaliva. Izprijenosti je povsod dosti, ne samo po svetu v obče, ampak v vsakem mestu, v vsaki hiši, v vsakem telesu, v vsaki duši, kakor mrčesov. Da bi danes med nas prišli Dijogen, Seneka in Salomon, ne opazili bi ničesar drugega, nego to, kakor jaz. Če bi sam Bog nam klical iz nebes, ne bi rekel drugega, kakor ono, kar je že poprej izrekel, da smo se pokvarili v svojih težnjah.

Torej, more li kdo kaj svetovati, česa izmisliti, more li česa izprositi od Boga z objokovanjem in vzdihovanjem, kar bi koristilo rastoči mladini, ta naj ne zamolči, nego naj svetuje, misli, prosi. — Proklet bodi sleharni, kdor zapelje slepca, da tava na svojem potu, pravi Bog (Moj. Deut. 27, 17); proklet bodi tudi tisti, ki bi slepca lahko dovedel na pravi pot, a ne stori tega. Gorje onemu, ki bi pohujšal katerega teh malih, pravi Jezus Kristus (Mat. 18, 7); gorje tudi tistemu, ki ni zabranil pohujševanja, kar bi bil lahko storil. Bog ne dopušča le gledati na trepečega, tavajočega po polji in po gozdu; temveč kjer koli ga kdo zagleda — in če je tudi njegov sovražnik, naj ga popelje na pravi pot, vzdigne naj ga in dovede domov (Exod. 23, 4. Deut. 22, 1). Toda takrat, ko bi nas imel Bog ljubiti, ne gledamo li hladnokrvno ne le na jednega ali na dva, ampak na vso domovino, kako tava, ne podajoč rok svojih v pomoč?

Oj, nikakor ne! Proklet bodi, kdor zanemarja svoj posel ter odteguje svoj meč Babilonu! pravi sam Bog (Jer. 48, 10). A mi mislimo, da smo brez krivde, ako prenašamo bedo grdega Babilona in svoje nereda z mirno dušo? Oh! izderi meč, kdor ga imaš, ali kjer koli ga v kakšni nožnici zagledaš, pomagaj pleniti Babilon, da bodeš v Bogu blagoslovljen! Storite to vi, gospoda, vi, služabniki božji, — in s tistim mečem, s katerim vas je opasal Bog, z mečem sodbe in pravičnosti raztrgajte, izkoreninite nereda, s katerimi je svet prenapolnjen! Storite to vi, služabniki Jezusa Kristusa ter z mečem svojih ust posekajte vse zle stvari, kajti vi ste nameščeni zato, da plenite, kvarite, pogublajte in rušite zlo, dobro pa da vcep-

ljate, gradite in obdelujete (Jer. 1, 10. Psalm 101, 5 do kraja. Rim. 13, 4 itd.)

Zdaj ste pač razumeli, da ni mogoče srečneje braniti zlih stvari rodu človeškega, nego da se to zabrani v mladini. Drevesa se ne morejo boljše cepiti, da vspevajo za večnost, nego da jih cepimo za mladosti. Na zemljišči Babilona se Sijon ne more srečneje zgraditi, nego da se živo kamenje božje, mladina, dobro obdela in priredi. Zavoljo tega nameravate li imeti dobro urejenih, cvetočih, sijajnih občin, tempeljnov (cerkvâ), šol, hiš, utemeljite si najpoprej in uredite šole, da se razsvetlé s pravim učenjem in z vežbanjem ter tako postanejo delavnice prave znanosti, kreposti in nabožnosti. Na ta način dospete do namena na vekomaj.

A kako bi se vse to napravilo koristno, umetno in tolažilno! Na noge! to vam mi sedaj postavimo pred oči, mi, katerih duha je navdihnil Bog. Hočete li, da rečem: glejte, ki imate zdrave oči, čujte, ki imate zdrava ušesa, a uvažujte tudi soditi, komu je Bog podelil duha, da sodi in razpoznava. Ako se komu odpró oči, da mu zasije manjkajoča svetloba, hvali Boga, tako tudi privošči nekoliko svetlobe tistim, katerim se je pričelo daniti. Če opaziš v isti svetlobi pomanjkanja — ter tu in tam še kake sence, — to ali dopolni ali popravi, ali pa opomni, da se more popraviti in dopolniti (oči vidijo več, kakor oko). Tako hočemo si pomagati v božjem delu, verno in iskreno. Tako nas zapusti prokletstvo, proglašeno v božjem delu za tiste, kateri so prekanjeni; tako si oskrbimo izvestno najdražjo dragocenost sveta, mladino. Na ta način dosežemo obetano svetlobo, poučevajoč druge ter vodeč jih k pravičnosti.

Daj nam to, Bog, zaradi milosti svoje, da že skoro ogledamo ne samo tisti Babilon, ki je bil proti nam, temveč tudi tisti, ki je bil v nas samih malo poprej razmetan, premetan, razrušen, pokvarjen ter popolnoma razdejan; a v bodoče obdaj nas s pravim, milim in veselim Sijonom, nad katerim in v katerem sije slava božja, da bi mogli precej iti v tisto umrljivost — neumrljivost! Neumrljivemu kralju vekov, nevidnemu, samemu modremu Bogu, bodi čast in slava na vse veke. Amen.

Ta spis bode imel dva glavna dela.

V prvem se bode videl okoliš tega raja in vse na okrog ter njegov napis z vrati, skozi katera se pride vanj.

V drugem bode samo notranji položaj, potem obseg tega raja po različnih, v njem narejenih cestah inprehodih ter med njimi se nahajajočih vsakojakih gredicah, obsajenih z različnimi rastlinami, cveticami in z različnim drevjem. To se pravi:

Prvi del bode javen, kažoč, v čem se utemeljuje blaženstvo človeka, in kako je mogoče dobiti je. Zove se: „*Didactica generalis*“.

Drugi del je razdeljen v oddelke in obsega vse, kar je človeku umeti, storiti in kar mu je mogoče govoriti; razločuje, kar je potrebnega in koristnega, ozira se na stanovite veke, leta, mesece, dni in ure (da ne bi nikjer minuli pravi uspehi ter prava k namenu vodeča sredstva). To se zopet deli na dvoje:

Razumeva se samo ob sebi, da je knjiga v prvi vrsti namenjena mladini, obsezajoč vso modrost in vse znanje s tem vspehom, da sledi drugo za drugim, neizpremenjeno

in tako, da je zgotovljeno z 18. letom. To vsporedbo imenujemo gredice, posajene in napolnjene z različnimi duhtečimi cveticami, rastlinami in z drevjem.

Temu se doda še „Informatorium“, t. j. knjiga, ki daje starišem in učiteljem napotke o pravi in koristni uporabi knjig. To nazivljem steze in prehode.

Ako se vse to obljubi, odobri in uživotvori, potem se bodo razcvetale naše šole, občine, naš narod, končno še vek, ki nastopi za nami, ter to tako slavno, kakor je slaven in Bogu všeč raj njegov. Vsa naša zemlja se napolni s spoznavanjem Gospoda, kakor morje, napolnjeno z vodami (Iz. 11, 9). Modrost bode v nas vložila večni tempelj ter se bode poverila našemu semenu (Syr. 1, 14). Slava bode prebivala na naši zemlji, milost se bode srečala z vero, a pravda se bode poravnala z mirom (Psalm 85, 9, 10). Nebo, oj, Bog, silni in mogočni gospodar, dodeli svojemu ljudstvu miru, samo da ne bi se zopet povrnilo v prejšnje hudobije!

O Bog, Bog, Bog, poln milosti, ki nam pošiljaš iskrice iz svoje neizrekljive zakladnice modrosti ter pred našimi očmi vse jasneje svetiš, stori, da bomo vsi vredni tvoje luči tukaj in tam. Amen.

Ne nam, Gospod, ne nam, nego svojemu imenu podeli slave zaradi svoje milosti in svoje resnice (Psalm 115, 1).

Komu se bode pomagalo s tem?¹⁾

1. V prvi vrsti roditeljem, ki dozdej niso bili prepričani, bode li iz otrok kaj prida ali nič? Zavoljo tega

¹⁾ Zapisano z lastno roko Komenskega.

bi hodili, preskrbovali, plačevali, darovali, menjavali učitelje itd. mnogo češče sebi v korist.

2. Učiteljem, kajti kar jih je bilo, niso vedeli, v čem je njihova dolžnost; drugi nasprotno to vedoč, niso znali, kako bi jo uživotvorili, pa so se mučili, menjajoč sedaj ta, sedaj drugi način, v vsem zmočeni itd.

3. Deci sami, da bi se vodila brez težave, brez težkomiselnosti, brez dela, brez tepenja, kakor z igro in zabavo vse do vrhunca znanja in modrosti, celó tja k Bogu v nebo.

4. Šola m, ki se s tem ne morejo le popraviti, temveč tudi jako razširiti. Ondi je namreč namenjeno, da bodo mamila, hiši za zabavo, da bodo polne različnih vabljevih mikalnostij in razveseljevanj; a ko jedenkrat zaradi stanovitnosti metode postane iz vsakega učenca mojster v višji in nižji stopinji, kako bode tam vse krasno napredovalo!

5. Občinam, kar še posebno potrjuje Ciceron rekoč: „Quod munus reipublicae affere majus meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem?“ (II. de Divin.) Moremo li s čim koli več in bolj pripomoči občini, nego da ji vzgojujemo in poučujemo mladino? Kajti od uprave občin in človeške družbe je zavisna obilnost razumnih ljudi. In zato je Melanchton¹⁾ ad Camerarium napisal, da bolje storiš, ako vzgojuješ mladino, kakor pa da premagaš Trojo.

---

¹⁾ Filip Melanchton (1497—1560) je bil izmed vseh reformatorjev (popravljalcev) najbolj učen; imenovali so ga „praeceptor Germaniae“ (učitelj Nemčije). Posebnih zaslug si je stekel za višje šolstvo. Kot učitelj na Wittenberškem vseučilišči je imel nad 2000 učencev (slušateljev).

6. Cerkvi, kajti to je način, po katerem cerkvam ne zmanjka naobraženih učiteljev, učiteljem pa naobraženih slušateljev.

7. Vsemu narodu se bode s tem služilo in pripomoglo, ako Bog da, ker dobi s povečanjem tudi med nami velikih in jako prosvetljenih mož, večjo važnost pa tudi pri drugih narodih. A očividno je, da smo zaradi tega nedostatka do zdaj bili mnogim v zasramovanje in zasmeh. Na ta način bode tedaj mogoče, kadar bode vsa mladina dolžna učiti se, da vsak vidi pred seboj stopinje, po katerih se ima in more dalje in višje iti; mogoče bode, da iz toliko tisočic, vsako leto učečih se v nižjih šolah, vstopi dober del v višje šole, in da se odtod, kakor komu Bog da, vsi ti povzdignejo s svojo znajdenostjo še višje in tako, da bodo mogli z lučjo prosvetljevati ne samo našega naroda, ampak še druge narode.

8. Nebesom; a to z naobraževanjem mnogih, do katerih ne bi drugače dospel glas trobente božje, kličoč jih k odrešenju. Sicer se oznanjuje, in ako Bog da, oznanjevalo se bode evangelije na vse strani našemu narodu. Ali vender, kakor na sejmu in v kakšni gnječi ne poslušamo tistega, ki predava kaj najkoristnejšega, ampak onega, kateri zna in more katerega najbližjega si zabavati; tako je tudi na svetu. Vi, duhovniki, govorite, oznanjujte, kličite, pišite, grozite se: večina tega ne sliši, ker mnogi niti ne hodijo k službi božji, le samo časi ali slučajno ali iz navade; tisti pa ki hodijo, imajo zaprte oči in zamašena ušesa, ker bavijo se s čim drugim, a srce jim malo bije za to, kar se tu godi. Končno, ako tudi pazijo in umevajo, zaradi česar se jim pomaga, ne gane

jih tako močno, kakor bi imelo, ker jim poprejšnja privada na greh in tako rekoč njegova slast zatemnjuje razum. Ker se niso naučili prav razsojevati stvari, dolgočasijo se v neumnosti in grešni slepoti, kakor v verigah, misleč, da jim iz teh nihče več pomagati ne more, razven jedinega Boga. Zato je prav čudno, ako starega grešnika pripraviš do kesanja. No, kakor se v drugih stvareh, v katerih je Bog ljudem pokazal sredstva, smatra čakanje na čudeže za drzovitost in razdraževanje Boga, tako tudi tukaj. Ne odlašajmo tedaj, temveč vso mladino negujmo takoj s početka marljiveje, kakor se je to godilo do zdaj, ter urimo ji pozornost na božjo slavo in uverili se bomo, da je kraljestvo božje voljno prenašati nasilje, tako zdaj, kakor nekdanj.

K vsemu temu izvoli nam Bog podeliti večno luč, luč milosti in svoj blagoslov. Amen.

Nizianzenus: ¹⁾ Vzgojevati človeka, namreč stvar, ki je najpopolnejša in najmanj stalna na svetu, to je vednost vseh vednostij. ²⁾

¹⁾ Gregor Naziansky je bil škof ter verni prijatelj Bazilija Velikega. Bila sta skupaj na sloveči šoli Atenski. Slovel je kot jeden najimenitnejših propovednikov grške cerkve († 390).

²⁾ Z lastno roko je Komenski zabeležil na listič, priložen temu predgovoru, sledeče:

1650, 20. malega srpana.

Ako se kdaj še usmili Bog ter zopet odpre vrata v domovino, vsled tega tudi svobodo za utemeljevanje šol, — treba je, da se ob izdaji (tega dela) vzame v dokaz še to-le: dokler so poprej šole bile slabe, tolažili so se s potovanjem po tujini, v nadi, da tam kaj vlové za nagrado. Zdaj so prenehale tudi te nade, ker obubožalo je vse in povsod. Zavaljo tega pod nebom ni boljšega sveta, kakor je ta: utemeljui si in gradi doma glasovite šole za tem srečnejše naobražanje mladine!

Čitatelju pozdrav!¹⁾

Didaktika je grška beseda in pomeni: docendi artificium, t. j. umetnost učenja ali umetnega poučevanja in vežbanja mladine v umetnostih, v jeziku in vsakojaki modrosti; kako bi namreč lahko, ljubko, tako rekoč igraje in po vsem gotovo mogli narediti učene, krepostne in pobožne ljudi. V resnici, velika je ta umetnost vseh umetnostij, ker se ž njo pride brez napora, lahko, ljubeznjivo in vedno gotovo do vseh drugih umetnostij.

Prosim, kdor koli to čitaš, ne obsodi tega prej, dokler ne prečitaš! Velike so stvari, katere sem obljubil, tako je; no, ti bodeš ugledal velike stvari, katerim se bodeš čudil, s katerimi se bodeš tolažil, s katerimi bodeš slavil Boga.

V minulih stoletjih niso poznali te umetnosti na tej stopinji, zaradi tega je tudi bilo v vsej književni umetnosti polno pleteža in meglenosti, temine in mračnosti, preobilice in nedostatkov, pogreškov in hib v vseh šolah pri učencih in učiteljih. No, prošlih let je Bog na Nemškem začel nekaterim učenim možem razbistrovati um, v znak, da je nastopila nova doba; te je nagovarjal, da začno misliti o lahkih, ljubeznjivih, vender izdatnih in gotovih sredstvih, kako bi se šolska mladina mogla brez napora in srečneje uriti, kakor dozda. Tako so mnogi odprli oči ter so ono, kar so pojmiili sami, pokazali tudi drugim, ne da bi se bili bali izdati svoje didaktike, kakor

¹⁾ Ta uvod je v rokopisu v muzeji, pisan z lastno roko Komenskega.

n. pr. Wolfgang Rattichius (pričel je prvi orati ledino) l. 1612.; Joh. Rhenius 1614. l.; Krištofa Helvici „Didaktika“, katero pa so njegovi dediči izdali šele po njegovi smrti l. 1619.; Ivan in Elija Bodinus in Stefan Ritterus l. 1621.; Glaumius s svojimi učenci (kateri je hotel s silo, da uvidi sleharni, da je njegovo delo najpopolnejše) l. 1625.; dalje Ivan Vogelius l. 1629.; Ivan V. Andreae (katerega smemo zaradi veljave imenovati najprej) je v svojih različnih delih, počenši l. 1617., jasno in neovrgljivo razkrival vse napake cerkve, policije, šole, ter je navajal potrebna in koristna zdravila proti njim, — ne omenja je malih pogrškov ali tistih, ki jih nismo videli. Končno so se tudi na Francoskem lotili tega orjaškega dela. Janus Cecilius Frey je namreč v Parizu izdal svojo zanimivo didaktiko l. 1629.¹⁾

¹⁾ Izmed napominanih pedagogov imajo nekateri kot pisatelji na pedagoškem slovstvenem polju več drugi manj veljave. Wolfgang Rattichius, rojen v Wilsteru na Holsteinskem l. 1571., umrl v Erfurtu l. 1635., zasluži med njimi prvo mesto, ki ga tudi smatrajo za nekakega prednika Komenskega. Veliko pozornosti je vzbudil z neko novo metodo (način učenja), katero je predložil samo v načrtu v obliki prošnje zbranim nemškim knezom l. 1612. v Frankobrodu; razodel jo pa vender ni. S tem pridobi nekaj knezov na svojo stran; seobno se pa prikupi knezu Ljudevitu Anhalt-Köthenskemu, ki mu je pripomogel, da je v Köthenu po svojih vodilih osnoval l. 1618. šestrazredno šolo. Tu Rattichius zbere v svoj krog več mladih mož ter jim razlaga svojo novo metodo; — toda morali so mu s prisego obljubiti, da o tem nikomur ničesa ne povedó. Akoravno so Rattichijeva vodila bila zdrava in času primerna, vender ž njimi ni dosegel nikakšnih uspehov — in cela stvar se je končala prav žalostno. Ker je Rattichius svoje zaščitnike in sotrudnike pogosto žalil, prišlo je tako daleč, da ga knez Ljudevit dné 6. vinotoka 1619. l. ukaže zapreti, ki ga izpusti šele sredi prihodnjega leta; popred pa mu je moral izročiti revers, v katerem pripoznava, da je več obljubil, kakor pa umel izvršiti. — Kako se je Rattichius vedel nasproti velikanu Komenskemu, slišali smo v životopisu.

Pozneje je Bog tudi nam nekaterim v českem narodu z lučjo razsvetlil um tako, da smo te stvari jasneje pregledali, nego vsi drugi (ponos naš je v Bogu, a ne brez razloga: kdor vzravna oboje, poznal bode temelj „naturae abdito eruta nostra sunt, specialissima omnium dispositio. Alii in praescribendis tantum regulis et prodendis particularibus observationibus occupati fuere“ položen na tajnostih prirode, razvrščeno vse sistematično in po redu. Drugi se zanimajo le s prepisovanjem pravil in z objavljenjem mejosobnih opazovanj). Zato nečemo postaviti te luči pod kad, ampak na svečnik, da sveti vsem v sleharni hiši domovine. Kdor ljubi luč, raduje se svetlobe ter hodi v njenem sijaji. Pišemo v svojem jeziku, ker pišemo svojemu narodu. Drugi narodi imajo

---

Krištof Helwig (Helvici) (1581—1617) je bil zadnje čase profesor bogoslovja in orientalnih jezikov na vseučilišči v Giessenu; zavzema častno mesto med metodikarji tedanjega časa. Svoje misli, kako izboljšati pouk, razodel je v knjigi: „Grammatica universalis, continens ea, quae omnibus linguis sunt omnia“ (splošna slovnica, obsezajoča vse, kar je vsem jezikom vse). Helvici je bil jeden izmed obeh Giessenskih učenjakov, ki sta imela nalog deželnemu grofu Ljudevitu iz Darinstadta poročati o Rattihijevi metodi.

Ivan Bodinus (1530—1596) je poznat odvetnik iz Toulousa, ki je med drugim izdal metodično razpravo: „Methodus ad facilem historiarum cognitionem“ (lažja metoda za zgodovino). — Komenski omenja tudi nečega Elijo Bodinus; njegovo Didaktiko je baje našel na gradu Wileitz.

Ivan Valentin Andreae se je porodil l. 1586. v Herrenbergu na Württemberskem, umrl je kot dvorni propovednik l. 1654. v Stuttgartu. Ta mož je storil mnogo v cerkvenem, didaktičnem in socialnem oziru. V didaktičnem pogledu je sosebno izpodbijal brezmiselni mehanizem zlasti v latinščini in verouku.

Janus Cecilius Frey je bil zdravnik, porojen v Kaiserslauternu, poznat modroznanski pisatelj, ki je v Parizu poučeval modroslovje; zapustil je neko didaktično razpravo o „umetnem govorništvu“. Umrl je l. 1631. na kuji.

Ostali imenovani pisatelji nimajo posebne vrednosti.

ljudi, da jih budé, opominjajo, naobražujejo. Imejmo jih tudi mi ter hvalimo Boga iz vsega srca, kateri nam pričanja s tolikanj veselimi in sijajnimi žarki svetiti izza prejšnjih mračnin naših src.

Ako bi se komu ta didaktika zdela predolga, ter bi morebiti ne imel toliko časa in potrpljenja, da bi mnogo čital in premišljeval, to naj se spomni, da je ta stvar večja, nego da bi mu zaradi nje bilo žal posla in tratenja časa, kajti ona more preobilno nadomestiti posel in čas. To delo nikakor ni preobsežno. Stvar je toli posebna, velika, a za nas do zdaj nova, nevidna, da se je morala dovoljno pokazati. Tudi je že pravi čas, da pričnemo s predmetom, od katerega zavisi temelj in blagoslovljeno življenje sleharnega človeka, kakor tudi način in urejenje občin in cerkvâ.

Zbog tega, ako nam ni bilo žal toliko let, dnij in nočij vstrajnega, silega posla, da priredimo to zdravilno mast, naj ti ne bode žal niti ure, da si ž njo namažeš oči, da pregledaš povsod tisto, kar obetamo, in česar ne vidiš in ne razumeš.

Bog, ki si luč našim očem, razsvetluj nas za vsako svojo dopadljivost. Amen.

-
- Poglavje: I. Človek je najpopolnejša, najdivnejša in najimunitnejša stvar.
- „ II. Namen človeku je večno izveličanje z Bogom.
- „ III. To življenje je nekako pripravljanje za večnost.

- Poglavje: IV. Pripravljanje za večno življenje obsega modrost, krepost, pobožnost.
- „ V. V dosego tega, vsadila je v človeka seme že priroda sama.
- „ VI. Ako hoče človek postati človek, treba ga je naobraževati.
- „ VII. V mladosti se je treba učiti in vaditi.
- „ VIII. Mladina naj se poučuje skupno, zbog tega so šole potrebne.
- „ IX. V šole se ina pošiljati vsa mladina.
- „ X. Mladina naj se po šolah poučuje v vsem.
- „ XI. Do zdaj ni bilo sposobnih šol.
- „ XII. Šole se morejo in morajo izboljšati.
- „ XIII. Vse je odvisno od dobrega reda.
- „ XIV. Red poučevanja mora biti naraven.
- „ XV. Kako je ravnati, da bode za pouk dovolj življenja.
- „ XVI. Kako je postopati, da bode poučevanje uspešno.
- „ XVII. Kako naj se deluje, da bode poučevanje temeljito in jedrnato.
- „ XVIII. Pouk bodi kratek in ročen.
- „ XIX. Specialis scientiarum methodus.¹⁾
- „ XX. Specialis methodus artium.²⁾
- „ XXI. Specialis linguarum methodus.³⁾
- „ XXII. Methodus morum in specie.⁴⁾

¹⁾ Posebni napotek k znanostim.

²⁾ Posebni napotek k umetnostim.

³⁾ Posebni napotek za učenje jezikov.

⁴⁾ Napotek k nравnosti.

- Poglavje: XXIII. Methodus pietatis.¹⁾
 ” XXIV. Ako hočemo, da bodo krščanske šole,
 treba je, da se odpravijo poganske
 knjige iz njih.
 ” XXV. O šolskem ustrahovanji (disciplini).
 ” XXVI. Razdelitev učeče se mladine.
 ” XXVII. Razmotravanje, kako bi take šole pri
 nas snovali.
 ” XXVIII. Za utemeljevanje takih šol treba ma-
 hom misliti.
 ” XXIX. Opominjajo se vsi, da uvažujejo ta
 nasvet.

---

¹⁾ Napotek k nabožnosti.

Poglavje I.

Človek je najpopolnejša, najdivnejša in najiminitnejša stvar.

Ko je slavni grški modrijan Pitak¹⁾ izgovoril prvi poznat izrek *γνωθι σεαυτόν* (poznavaј sam sebe), obljubijo mu takoj vsi poganski modrijani širiti ga med ljudstvom, da bi se ravnalo po njem. V ta namen ukažejo napominani izrek napisati z zlatimi črkami nad vrati tempelja Apolonovega v Delfidi,²⁾ kamor je vrela od vseh strani silno velika množica ljudij. Modrijani so na tem svetem mestu skušali dokazovati, da je ta zlati izrek padel z neba, kajti le-ti so umeli ljudstvo prepričati, da je v resnici tako. Knjiga, (katero po milosti božji imamo v rokah), zares je z neba ker to je glas božji, ki nam ne kliče nič drugega, kakor: „Človek, spoznavaj Mene; človek spoznavaj sebe“. Mene zato, ker sem od vekomaj ve-

¹⁾ Pitak (Pittakos), jeden izmed sedem grških modrijanov, rojen okoli 648. l. pred Krist. v Mitilenah (Mytilene), osvobodivši svojo domovino tiranov, odloži l. 589. prostovoljno najvišje dostojanstvo ter umrje leta 569.

²⁾ Delfidi (Delphi) staro-grško mesto v Fokiji na Parnasu, kjer je bilo imenito Apolonovo preročišče, ki je slovelo po vsem starem svetu. V tempelju, ki je stal zunaj mesta sredi velicega obzidanega dvorišča, je bila velika zlata podoba Apolona, a za njim globoka temna jama, iz katere je puhtela omamljujoča para. Nad jamo je stal trinožni stol, na katerega se je vsedala Pitija (Apolonova žrica). To Apolonovo preročišče je ukazal zapreti cesar Teodozij — šele v 4. stoletjju p. Krist.

ličanstveni, blagoslovljeni Bog, katerega delo sta nebo in vse, kar je na njih; sebe pa, ker si podoba moja, prirejena za večnost, napolnjena z mojim blaženstvom in blagoslovom, da vidiš in urediš dela mojih rok tako, da ti donašajo vedno le sladkosti in prijetnosti.

Človek tedaj ni taka stvar, kakor so zemlja, voda, kamen, drevo, žival, ptica itd. — ampak izmed vseh stvari najpopolnejša in najimennitnejša.

Najimennitnejši je za to, ker je zadobil vsega v najvišji meri; druge stvari pa mnogo manj — in nekatere celó čisto nič.

Na primer: nekatere stvari nimajo na svetu ničesa razven stana svojega, kakor zemlja, voda, veter, ogenj, kamenje, kovine. Druge dobile so le toliko življenja, da se hranijo, prebavljajo, rastô, vspevajo, plode se s semenom ter množe tako, da o tem ne vedo ničesa, ker ničesa ne čutijo v sebi; takovo življenje imajo drevesa in vsakovrstna zelišča. V tretjo vrsto stvari prištevamo take, ki razven življenja imajo že v sebi čutila, že dihajo in se gibljejo, ki morejo hrano, stanovanje in razne prikladnosti prenašati iz kraja do kraja. Zavoljo tega imajo orodja čutenja, ki se imenujejo čutila in sicer: vid, sluh, vonj, ukus in tip (t. j. zmožnost s katero moremo s tipanjem, dotikanjem spoznavati in ločiti stvari.) Stvari spoznavajo po svetlobi, zvoku, vohu, ukusu itd., ki so njih naravi priležne ali nepriležne. Take stvari so živali, (imenujejo se tako, ker nimajo samo življenja, temuč ga tudi čutijo), kakor so vse čveteronožne zveri in goveda, ptice, ribe in druge povodne golazni, hrošči, črvi itd. No, vse to troje je dano človeku: stan, življenje, čut ali čut-

ljivost. Poleg vsega tega dobil je iz nebes, od Boga samega razum, da more razumevati, da tako rekoč more sebe in Boga, kakor vsa njegova dela spoznavati, čemu so, da jih ume in more razsojevati. V tem mu ni nobena pozemeljska stvar jednaka; jedin on more reči: „Jaz sem podoba vsemogočnega Boga“. Jaz in angelji smo razumne stvari; zadnji imajo sicer le um in pamet, človek pa tudi telo, ki je spojeno z umom; zbog tega je on najpopolnejši, imajoč v sebi vso popolnost od vseh stvarij na zemlji.

Iz vseh teh uzrokov imenuje se človek tudi najdivnejša stvar na svetu. Vse druge stvari nimajo družega kakor svojo zemljanost in zračnost, nebeški pa, bodoči duhovi, imajo poleg razumnosti, oni najvišji duh vseh duhov, kar ni nič čudnega, ker vsaka stvar ostane v sličnosti tistega temelja, iz katerega je in s katerim je. V človeku je spojeno oboje, nebeško z zemeljskim, vidno z nevidnim, umrjoče z neumrjočim, da more v kos gline prebivati razumna, nesmrtna, večna duša; a od obojega postane le jedna jedina osoba, to je modrosti božje največji čin in mojsterstva njegovega prejasno zrcalo, — delo uzvišeno nad vsemi stvarmi božjimi na zemlji in na nebu.

Človek je tedaj najiminenitnejša stvar, ne le izmed vseh pozemeljskih stvarij, nad katerimi gospoduje, temveč tudi po svoji zvezi, po svojem krvnem rodbinstvu s samim Bogom. Modrost božja je človeka upodobila sebi že s početka stvarjenja, kar so dobili tudi angelji. Ali, ista božja modrost je padlega človeka pretvorila zopet tako, da je sama sebe vánj utelesila, to je slava njegova, s katero

se more ponašati nad vsemi angelji; kakor je tudi zapisano v sv. pismu, da se je Bog objavil s telesom in pokazal angeljem (1. Tim. 3, 16), da namreč ne vidijo in ne gledajo samo (ker gledanja so bili že davno željni, 1. Peter, 1, 12), ampak da bi se temu, s telesom objavljenemu Bogu t. j. Sinu človeka (Žid. 1, 6. Jan. 1, 52. Mat. 4, 11.), klanjali.

O! da bi se vse to vrezalo — ne le na vrata in stene tempeljev, niti tu in tam v knjige, temveč vsem ljudem v oči, na jezik, v ušesa — sosebnost pa v srca! Zavoljo tega je tistim, ki naobražujejo ljudi, prva dolžnost najpred vaditi jih paziti na svoje dostojanstvo.

Poglavje II.

Namen človeku je večno izveličanje z Bogom.

Tako popolna, divna ter imenitna stvar, kakor je človek, namenjena je gotovo za nekaj bolj popolnega, bolj divnega ter bolj imenitnega od drugih stvari; da je temu resnica, kaže že njegov razum, ki ima namen spojit se z Bogom, v katerem je vrhunec vse popolnosti, imenitosti in slave, da pri njem uživa večno izveličanje na vse veke. Akopram že iz sv. pisma vemo, da je res tako in nič drugače, vendar ne bode odveč, če za to navedemo nekaj dokazov. Da človek ni ustvarjen za sedanje življenje, ampak za daljše in bolj imenitno, nam dokazuje:

1. Naš izvor, ker nismo postali samo po božji besedi iz kake tvorine na ta ali na kak drug način, ampak Bog

je s svojo roko napravil pozemeljsko telo iz prsti, vdihnil vánj vir življenja, podelivši mu prednost iz svojega lastnega bistva, da postane njegova prava slika. Bog pak je neumrjoč, po tem takem mora tudi njegova podoba neumrjoča biti.

2. Sestava naša nam kaže, da nam to, kar imamo tukaj, ne zadostuje. Rekli smo že v prejšnjem poglavju, da ima človek trojno življenje v sebi: prvo je rastoče, podobno rastlinskemu, drugo je čuteče in gibajoče, podobno živalskemu in tretje je duševno, ki s svojim razumom obsega vse, kakor angelji.

Prvo življenje je s telesom združeno tako tesno, da iz njega nikjer ne izgine; drugo izgine le s posebnim vplivom, kajti vse to, kar se nahaja okrog njega, vidi, čuje, čuti; tretje pa je lahko brez telesa, kakor je to tudi pri angeljih božjih. Duša je tedaj tu v telesu zaprta, mi živimo le s prvim in drugim načinom življenja; iz tega pač sledi, da preostaje še tretji način življenja, da duša more tudi brez telesa premeniti svoj stan. Tukaj tedaj nismo na najvišji stopinji popolnosti; za nas je gotovo še kje drugej kaj višjega pripravljenega.

3. V tem življenji nam je raznim načinom pred našimi očmi naslikano, da tukaj ne dospemo do svojega cilja, marveč nam ga je iskati drugej. Kar je v nas združeno v tem življenji, ni drugzega, kakor same stopinje, po katerih hodimo, spenjajoč se vedno više ter vedno še više nad seboj ugledamo ravno tako, ne dosežemo pa nikdar najvišjega. Gotovo je, da človek s početka ni tak, kakršén je bil od vekomaj; kal življenja se mu ponovi šele

v življenji matere s kapljo očetovske krvi. Najpred je človek gruda strdene krvi, ni pravilen, niti lep. Potem to raste in postane kos mesa, ki se spreminja in polagoma upodobi v človeka, — toda še brez življenja, brez gibanja. K temu kasneje pristopi gibanje, slednjič se prične širiti, odpró se mu oči, ušesa in ostala čutila. Precej na to se mu odpró še notranja čutila, tako da vidi, čuje, čuti itd. Za tem se mu razvije razum, ki razsoja o stvareh; na zadnje pa še volja, ki želi to ali ono, ali ki hrepeni za tem. A vse to se razvija zopet korakoma, kajti razumnost naša pričinja od nežne mladosti, jednako jutranji zori, prikazuje se iz mraka, ki nas razsvetljuje, dokler živimo (ako nas ne pusté v temnih zmotah, ali če se po greznemo v živinsko življenje), vsa ta svetloba ostane do smrti. Naša dela so prvotno neznatna, slabotna, motna, pozneje se pa povsodi, kjer koli živimo širijo, (ako nas ne pograbi razkošje in ne pokoplje živih); dolžni smo vedno nekaj delati, nekaj želeti si, nekaj nalagati si, po čem težiti, a (v zdravem človeku) je vse to čim dalje, tem večje so te stvari. V tem življenji ne more nihče dospeti do namena svojih željâ in prizadevanj, ne nasititi se jih. To vidimo jasno pri onem, ki po kaki stvari hrepeni, kamor koli se ozre, spozna to iz svoje skušnje. Ako se kdo zaljubi v posvetno blago, hrepeni vedno po njem, kako bi ga pomnožil in nakopičil, — in ako bi si končno pridobil ves svet, imel bi še premalo, kakor nam kaže Aleksander Veliki. Ako kdo za slavo teži, njemu na svetu ni nič toli težavnega, da je ne bi dosegel. Udá se li kdo razkošju — tako, da se njegovo poželenje razliva v potokih, nikdar ne poreče: dovolj je tega; mrzi mu to, kar

ima, teženje njegovo gre pa še dalje — vedno za še bolj prijetnim in sladkim razveseljevanjem. Če bi kdo svojo pozornost obračal na modrost, opazoval božja in človeška dela, ne bi došel do svojega namena, kajti čim več kdo zna in ume, tem bolje uvideva, koliko še manjka.

To traje celó do smrti. Gotovo je, da se tisti, ki so o neumrjivosti duše dobro poučeni, celo veselí h pravemu življenju priti, ti težé po tej popolnosti, ostavljajoč drage volje vse za seboj, s čimur so se tukaj bavili. Tiste pa, ki so se v to življenje in predmete njegove zamislili in pozabili na bodoče, razburja že zavest in misel, kadar že čutijo ono življenje, za katero popred niso marali vedeti. Ti vender še najdejo kako pot k Bogu, ki se obračajo brž do njega, imenujoč ga, ali da za se plačajo in odredijo kako pobožno ustanovo, žrtvo itd., pripravljaje se na ta način na ono, kar bode prišlo. Pri vsem tem, da telo oslabi, čutila pa stemné in slabé — tako da se življenje izgublja, duša vender še izvršuje najtemeljitejše čine svoje — pravilneje, kakor je to delala za vsega svojega življenja. Odreduje, pravim, za sebe, za deco, za občino itd. bolj pobožno in mnogo pravilneje, kakor kdaj poprej. Kdor opazuje umirajočega pobožnjaka, vidi pojemajočo glino; — in ako ga posluša, čuje nekaj angeljskega, nekaj nebeškega. Gledajoč tedaj v umirajočem truplu živo dušo, zamislimo se nehoté na pišče, ki prekljuje jajčno lupino, katera se razdrobi ter razpade, iz nje pa pride živa ptica.

Nam je tedaj odrejeno trojno stanovanje, dve stале začasni, v tretjem pak stanujemo na veke. Prvo naše

stanovanje je življenje naše matere, drugo zemlja, tretje nebesa. Iz prvega dojdemo po rojstvu v drugo, v tretje po smrti z vstajenjem, kjer ostanemo na veke. V prvem imamo jedino le življenje in početno gibanje, v drugem življenje, gibanje, čutila in početno vporabo razuma, v tretjem bode pa vse popolno, brez pogrška. V prvem življenji se pripravljamo za drugo, v drugem za tretje, a tretje ostane samo za se brez konca in kraja. Ko pride iz prvega, treba je sleči srajčico, človek se izluši kakor zrno iz lupinice, ravno tako je, kadar zapusti drugo, telo se loči, duša pak hrepeni v večnost, dokler se zopet ne ogrne z novo, lepšo obleko. Izhod iz prvega stanovanja v drugo je tesen ter spojen z bolečinami, ravno tako iz drugega v tretje (kakor je smrt huda in težavna, tako tudi rojstvo); iz tretjega pa ne gre nikamor več, tu ni več smrti, več bolečin, niti premembe, kajti prvotne stvari izginejo. Za človeka pravi namen tedaj ni tukaj, ampak kasneje kje drugdej.

4. Kaže se to tudi v tem, da je prišel na svet Sin božji ter se včlovečil, da je v nas vnovič popravil padlo podobo božjo; porodil se je, umrl, vstal zopet od smrti ter naposled šel v nebesa k svojemu Očetu, kakor nam je namenjeno vsem. A čemu vse to? Le iz tega namena, da nas otme smrti, ker po grehu nam je bila vsem odločena, ter nas po vstajenji popelje s seboj v nebesa. On tedaj ni bil vedno na zemlji, ampak samo začasno, kjer je le dovršil svoje poslanstvo; na to pak je odšel zopet tjekaj, kjer je bila zánj pripravljena vekovita slava. Taka je tudi z nami, kajti mi nismo tukaj zato, da bi ostali

tu, temveč, da tukaj preživivši izvršimo svoje poslanstvo, potem pa da odidemo tja, kjer so za nas pripravljena bivališča večnosti.

Poglavje III.

To življenje je nekako pripravljanje za večno.

Iz tega sledi, da to življenje ni samo za se, ampak za ono, ki šele pride, po tem takem (pravilno rečeno) ni življenje, nego samo priprava za pravo življenje. Dokaz temu smo najprej zopet mi, potem vesoljni svet in slednjič pismo.

Mi sami vidimo v resnici, da karkoli je v nas, hodi vse korakoma, — tako, da je prvo za pripravo drugemu. N. pr. Prvo naše življenje je v materi. No, čemu je? morebiti samo za se? Ne, boljše za to, da se telo vsposobi za orodje duše in za življenje, ki ga preživi tukaj. Kakor hitro se to dogodi, pridemo iz kraja na svetlobo, ker v teminah za nas ni več prostora, ne opravka. Ravno tako naše drugo življenje pod solncem ni nič drugega, kakor priprava za tretje, da se namreč telo privadi na dušo ter da se pripravlja za ono, kar se ima zgoditi na veke. Kadar se to izvrši, za nas tukaj ni opravila več; ostavimo ta svet; akopram nekaterniki odhajajo nepripravljeni — ali boljše povedano, podajo se v pogubo, kakor se tudi nepopolno dete iz raznih vzrokov odpravi iz življenja — ne v življenje, ampak v smrt; v obeh slučajih se to dogaja z božjim dovoljenjem, a vender s človeško krivdo.

Vidni svet od katere koli strani ga opazujemo, nam dokazuje, da ni ustvarjen za drugo, kakor

za razplodbo	}	človeškega zaroda.
za ohrambo		
za naobražbo		

Iz tega pač razvidimo, zakaj ni Bog ustvaril vseh ljudij skupno (kakor je ustvaril vse angelje v polnem številu; a kdo mu utegne reči: zakaj storiš to tako, ono pa drugače?), temveč ustvaril je le dvojico ljudij, zapovedal jima je, da bi se množili ter napolnili zemljo; za to razplodbo jim je treba dati časa. To se jim je tudi dalo, da pa ta čas ne bo prazen, slep, oblažil je ta svet s solncem, z luno in zvezdami ter jim zapovedal, da vrteč se, odmerjajo ure, dni, mesece, leta.

Ljudje. kot stvari telesne, potrebujejo mesta za bivanje, prostora za dihanje in gibanje ter hrane in pijače; razprostrl je stvarnik za nje v sredini sveta čvrsto podlago, zemljo, ki jo je zunaj in znotraj napojil z vodami, obdal z zrakom, napolnil z rastlinami, da rodé ovočje ter z različnimi živalimi, tako, da imajo vsega v obilici za potrebo in razkošje (lahkoživnost).

Dalje je dal Bog človeku misel, podobno svoji sliki, da se s čim bavi ter s tem bistri svojo oplemenjeno (požlahtneno) izumljivost, dodavši mu razven teles in potrebnostij prerazličnih stvari in potrebnostij v rastlinah, v vodah, v zraku, na zemlji in pod zemljo, da je ljubko gleda, motri in se uči, tudi razkošje duše, da s tem pride k spoznanju mogočnosti, modrosti in dobrotljivosti svojega Stvarnika, ter da postane sposoben zaljubiti se v — za oni čas zanj še skrito krasoto in pohotnost. — Ves

svet tedaj ni za nas nič družega, kakor sadovnjak, hranilišče ter šola naša.

Da je vse tako, razodeva že razum, vendar to še boljše potrjuje pismo, kažoče, da je Bog vstvaril svet ter na njem vse izvršil, na to postavil človeka za gospodarja, zapovedujoč mu, naj se plodi in množi, da napolni zemljo ter gospoduje vsemu, kar je na nji. In glej, svet ni za drugo, nego da služi ljudem. Bog o tem razločno govori pri Osiji (Hosea), da so nebesa zbog zemlje, zemlja pa zbog žita, vina, olja itd., a vse te stvari pa za ljudi (Os. 2, 21, 22). Vse je torej zavoljo človeka tukaj, celo čas, kajti svetu je določenega le toliko obstanka, dok se ne napolni število izvoljenih. Kadar se to dogodi, bodeta prešla nebo in zemlja in njiju mest ne bo moč najti; za prihodnje življenje pak se vstvari novo nebo in nova zemlja, kjer prebiva pravica, kakor se pripoveduje. (Objavljanje 6, 11. in 7, 3; 2. Pet. 3, 10, 11, 12, 13. Objav. 20, 11 in 21, 1.) Slednjič pismo o onem življenji ne govori drugače, kakor o nekem pripravljani, nazivajoč je cesto, prehod, vhod, pričakovanje; nas pa imenuje popotnike, prišlece, goste, čakalce. (Glej Gen. 47, 9; Psalm 39, 13; Job. 7, 12; Luk. 12, 34 itd.)

Tako tudi je; kajti kdo izmed vseh, ki so se porodili, ni zopet izginil iz sveta? ker ustvarjeni smo za večnost. Spadamo tedaj tjekaj v večnost, tukaj se samo pripravljamo. Zato Jezus pravi: „Bodite pripravljeni, ker ne veste ne ure, kdaj pride sin človeški“ (Mat. 24, 44). In to je razlog (to vemo tudi iz pisma), zakaj Bog često jemlje pobožne iz sveta že za mladosti, ker vidi, da so že pripravljeni, kakor Enocha (Gen. 5, 24. Glej Modr. 4,

14). Nasprotno dopušča hudobnim dovolj časa, ker ne mara, da bi se kdo zakasnil in da ne iznenadi nepripravljenega; slednjič ga pa, ko ne more dočakati, pokliče vendar na sodbo.

Gotovo tedaj je, da je bivanje naše v materinem životu le priprava za življenje v telesu, ravno tako je gotovo, da je to stanovanje v telesu samo priprava za ono življenje, ki pride za sedanjim in ki bode trajalo večne čase. Blagor tistemu, ki je prišel z zdravimi udi iz materinega krila; blagor tisočkrat tistemu, kateri odnese od tukaj zdravo in očiščeno dušo!

Poglavje IV.

Pripravljanje za večno življenje obsega modrost, krepost, pobožnost.

Kaj je človeku storiti v vidnem svetu — in kako se ima pripravljati za bodoča nebesa, uvažujemo, ker je Bog — postavil človeka na svet, kar je storil in govoril; pak bodemo mahom umeli svet in misel božjo. Mojzes piše o tem tako-le:

In reče Bog: „Ustvarimo človeka, sebi sličnega, da gospoduje ribam v morji in pticam pod nebom, vsem živalim in vsi zemlji itd.“ In ustvaril je Bog človeka, sebi sličnega, po obliči božjem, ustvaril je moža in ženo. In blagoslovivši jih, jim reče: „Plodite in množite se, da napolnite zemljo in gospodujete na njej!“ itd. Dal sem vam razno zelenjavo, da rodi seme in vse rodovitno drevje, da rodi ovočje; s tem se hranite!“ itd. Slednjič dovede

Bog k Adamu vso poljsko živino in vse podnebne ptice, da vidi, kako bode katero imenoval po svoji volji“. (Gen. 1, 26 in 2, 19.)

Iz tega razvidimo, da se je človeku zapovedalo (začenši s poslednjo napominano dolžnostjo):

1. Gledati dela božja ter opazovati med njimi raznovrstnost, dajati jim imena: t. j. učiti se poznati in izraževati vse.

2. Umeti okoristiti se z onimi, katere je Bog odredil zánj izmed vseh stvarij, a vedeti mora način in mero tega uživanja.

3. Da postane slika božja, t. j. da teži in hrepeni po Bogu povsodi in vedno z vsem svojim prizadevanjem, da izraža njegovo podobnost.

To troje je zapovedal Bog človeku; zánj je na zemlji trovrsten cilj; temu ni potreba ničesa dodavati, ničesa izpuščati; to ima in mora zajedno napredovati, kajti od tega trojnega temelja je odvisno vse sedanje življenje, kakor tudi vsa priprava za bodoče. Zato pravim: sleharni človek se mora tukaj naučiti in izvežbati, da postane

- a) Razumna stvar; "
- b) Gospodar stvarem;
- c) Slika božja.

Človek je stvar razumna, ako ve in ume (izrecimo s Salomonovimi besedami), kakov je temelj sveta in moč živalij, začetek, trajanje, konec časa, prememba solnčnega teka, različnost časovna in tek leta, urejenje zvezd, narav živalij in njihova prirojenost, moč vetrov, razmišljanje ljudsko, različnost dreves in moč korenin; z besedo: vse, kar je skrito in odprto (Modr. 7, 17). K tej razumnosti

pripada tudi to, da ve vse, kar koli je človeški izumek dodal k delu božjih rok, da pozna različnost obrta in raznovrstnih umetnostij, da je dalje popolnoma zmožen jezika, da ume pametno govoriti o raznih stvaréh; da mu potem takem niti v malih, niti v velikih rečeh ni nič neznanega (kakor pravi Sirah kap. 5, 18). S tem si prisvojuje ime razumne stvari ter se tem pótem pripravlja dostojno za nebeško akademijo (učeno društvo).

Gospodar nad stvarmi bode pa tedaj, ako ugrabi vse stvari za svojo potrebo in priležnost, da med njimi gospoduje ter se nosi gospodski, t. j. oprezno, plemenito, krepostno; ako bode imel samo jedinega veličanstvenega stvaritelja svojega nad seboj, angelje pak, sluge njegove, sebi na strani, v popolni zavesti, da so ostala bitja nižja od njega; ako ume svoje mesto čuvati ter da se niti jedni stvari, celó svojemu lastnemu telesu ne poda v službo, v robstvo, temveč da sam ž njimi služi, a to razumno, oprezno, da ve, kako, kdaj, kje in doklej je treba odjenjevati ali telesu odrekati njegova zahtevanja; kako, kje, kdaj in doklej bodi bližnjemu po volji; v obče mora vedeti, kako mu je v нравnem, krepostnem, razbornem in zmernem oziru ravnati ter po tem urediti vse svoje čine, notranje in vnanje.

Slednjič postane slika božja, kadar obrne srce k Bogu, kakor tudi vse svoje težnje in želje, čujoč notranjo in vnanjo čistost in svetost, pravičnost in usmiljenost. Popolnost kakšne slike obstoji v tem, da izražuje sličnost svojega izvira, svoje matere. Bog zavoljo tega tudi zapoveduje: „Bodite sveti, kakor sem jaz svet, vaš Bog“. (1. Pétr. 1, 15).

Iz vsega tega sledi, da bivanje človekovo na tem svetu praviloma pomenja, da je naobražen, kreposten in po-
božen, t. j.

- a) Da spoznava jasno sebe in vse ostalo.
- b) Da vodi oprezno sebe in vse drugo.
- c) Da obrača sebe in vse ostalo k onemu izviru - stu-
dencu, k Bogu, iz katerega vse izvira.

V tem trojnem temelji je obsežena vsa slava človekova, njegova bodoča osnova. Vse drugo v njem (kakor zdravje, lepota, moč, bogastvo, odličnost, dostojnost, človeško nagnenje, prijateljstvo, sreča pri delu, dolgo življenje itd.) ni nič drugega, kakor vnanji dodatki, površni nakit, ako jih Bog komu pridá; nepotrebna so pa nečimurnost, neko-
ristna bremena ter škodljive zapreke, ako kdo pohlepno hrepeni po njih, se jim preveč uda, ker one prejšnje (na katerih se utemeljuje mogočnost) zanemarja.

Na primer: Ura (navadna ali solnčna) je nežna, ko-
ristna in potrebna priprava za razdelitev časa; njeno vr-
tenje je zavisno od ročnega razmerja in umetne sestave. Njeni ovoj, rezbarija, slikanje, pozlačenje so le slučajne stvari, ki vnanjost povzdignejo, a ne donašajo nobene
dobrote. Onemu, ki bi zahteval lepo, namesto dobro tako pripravo, smejali bi se mu, kakor nespametnemu otroku, ki ne zna presoditi, čemu je to. Kacega konja vrednost se spozna v njegovi jakosti, hrabrosti, hitrosti in umetnem kretanji z jahačem; zamotan rep, poravnana, lepo stoječa griva, pozlačena uzda, ukrašeno pokrivalo ali sedlo sicer nekoliko povzdigne konjsko lepoto, vendar bi onega, ki išče v tem konjske vrednosti, imenovali neumnega. —
Naše zdravje zavisí od dobrega prebavljanja želodca in

od čvrstosti in svežosti naših notranjih udov. Ležati na mehki postelji, hoditi po lahni poti, dobro jesti in piti in lepo oblačiti se, nič ne pomore k zdravju, nasprotno še škoduje mu. Kdor gleda več na sladčice, dobra jedila, ugodnosti, olupšavo telesa, kakor na zdravje, je nespametnež, na vsak način je oni nespameten in neoprezen, ki hoče človek postati, ki pa za vnanjo človekovo lepoto skrbi bolj, nego za njegovo pravo telesno potrebo. Zato knjiga modrosti one ljudi obsoja kot tepce in brezbožnike, ki svoje življenje smatrajo za igračo ali trštvo brez dobička in koristi. Takim ni vseč ne hvala božja niti božji blagoslov (Modr. 15, 12 in 19). Tega se drži.

Poglavje V.

V dosego tega vsadila je v človeka seme že priroda sama.

Čemur je Bog ustvaril kako stvar, zato je tudi v njeno narav vcepil sposobnost, tako, da nobena ne bode ono, kar je, slučajno ali nasilno, temuč prostovoljno, ker je iz korenine v njo vložena, da samo raste, kar mora izrasti. Tako ima tudi človek temelj prosvete, kreposti, nabožnosti (za to troje je naš svet ustvarjen) sam v sebi tako stanovito, kakor drevo svoje korenine, na katerih stoji. Zavoljo tega ni potreba nič od teh rečij v človeka vlagati, ker jih ima že sam od prirode v sebi; le da se te korenine varujejo pogina ter da imajo pripomoč, da se morejo krepko prijeti, razrasti, močno razširiti se, izborno cvesti in sad roditi; to je namen. Toda vsi ne umevajo

onega, kar piše Sirah, da je modrost božja v ljudi vložila zato korenine od vekomaj (Sir. 1, 14); opazujmo pogosto, kakove temelje ima v nas znanje ali prosveta? kakove kreposti? kakove pobožnosti? pa uvidimo v resnici, kakšno delo modrosti božje je sleharni človek.

O vednosti ali prosveti.

Da je človek ustvarjen zato, da vse zna in vse umeva, nam dokazuje:

1. Ustvarjen je po božji podobi. Tedaj v Bogu, ker se med onimi divnimi njegovimi stvarmi leskeče nad vse jasno, kakor biser njegovih vseved, človek mora v tem gotovo svojo podobnost imeti; drugače bi slika ne bila slika. To dokazuje stvar sama, da ima človek na vsak način sličnost z Bogom. Postavljen je v sredo čina božjih rok, imajoč v sebi dušo svojo, kakor nekako okroglo zrcalo, obešeno v sredi sobe, v katerem se vse, kar se nahaja na vseh straneh, odseva samo od sebe. Pravim, vse, kjer koli je kaj; kajti duša naša razrešuje, razločuje, iztražuje, posnema ne le bližnje stvari okoli sebe, ampak tudi oddaljene, bodisi gledé kraja ali časa in če so še tako zamotane. Zares, duša naša je neka neobsežna, nestalna stvar, ki se ne da z nikakšno mejo utesniti, kakor Bog sam. Če bi človek živel še tisoč let, učil se neprenehoma, tako, da bi stvar za stvarjo razumeval, ostalo bi mu še vedno dovolj prostora v njegovi duši; toliko brezno je duša naša. Vzlic temu, da je človeško telo z različnimi mejami svojih udov omejeno, nekateri teh dosega malo dalje okoli telesa, sluh še dalje, najdalje pak

vid, katerega samo obzorje omejuje; dušo pak niti obzorje, niti to, kar je nad njim, ne da omejiti, bodisi nad nebom, bodisi v prepadu; ako je to tudi tisočkrat večje, ona vendar vse prehodi, prodira ter more še vedno dalje prodirati in vse prehoditi; to vse pa prenaša v jednem trenutku, iz zemlje na nebo, z neba v prepad in od tam kam drugam. Mar ne bi hoteli dovoliti, da se ž njo more vse obseči? temveč, da je le zato, da obseže? ter da nič drugega ne more storiti?

2. Človek se zove ter je v skupni vsoti mal, zakrit svet, v katerem je vse združeno, zloženo, kar ima veliki svet v sebi raztrosenega na široko. (Obširneje razlaganje, da je v resnici tako, spada na drugo mesto.) Zbog tega se more dobro primerjati duša rodečega se človeka s semenom rastlinskim ali s sadno pečko, v katerih ne vidimo ne sličnosti z rastlino, ne z drevesom, vendar je v resnici v njih ali rastlina ali drevo; to lahko dokaže čin, kadar ono seme, vsajeno v zemljo, pušča pod seboj žilice, nad seboj pa šibice, ki se potlej s prirodno močjo same razraščajo v veje, odevajo z listjem, cvetó in rodé ovočje, ko se korenine in veje dovoljno ojačijo. V človeka tedaj ni potreba od onega, kar ima umeti, nič zasajati — (ker to morda bi v njem ne našlo mesta); le to, kar ima združenega v sebi, potreba je polagoma razvijati ter deloma kazati, kaj in čemu je kaka stvar. Pitagora¹⁾ pravi,

---

¹⁾ Pitagora (Pythagoras), grški modrijan, ustanovitelj italijanske šole okoli 540—500 pred Krist., rojen na Samosu, preselivši se l. 529. v Kroton v Dolenjo Italijo, osnuje „Pitagorejsko zvezo“, ki je gojila etiške (nравstvene) in politične namene. Nekateri trdijo, da je umrl pri požaru, ko so Pitagorejci ravno imeli svoje zborovanje, drugi pak mislijo, da je preminul v mestu Metapont.

da je človeku tako naravno vse umeti, da — če bi kdo znal sedemletnega dečka, primerno njegovi razumljivosti izpraševati, bi mu znal odgovarjati na vsa vprašanja filozofije — in sicer zato, ker je sam razum v človeku dostatno pravilo in prava mera vsem stvarem; toda ker je po padcu sam s seboj toliko zamotan, ne ume sam sebi pomagati, a oni, ki bi morali pomagati, to redko razumejo, ali ga še bolj zbegajo in zamotajo.

3. K temu so se še razumni, v nas stanujoči duši pridejala taka orodja, da ji ne ostane nič tajnega, kar koli je zunaj ali okoli nas; ona izsleduje in izprašuje s tem orodjem, s svojimi čuti vse, to so: vid, sluh, vonj, ukus in tip.

Na tem svetu tedaj ni ničesa, kar bi se ne moglo videti ali čuti, vohati ali okušati ali s tipanjem spoznavati, kaj in kakšno je. Iz tega sledi, da na svetu ni ničesa, česar bi človek ne mogel pojmiti. Človek, pravim, ima dušo in razum, ki s tem orodjem vse doseže.

4. Človeku je vcepljena volja za izsledovanje vsega in za razumevanje vsemu. Omnes natura scire desiderant, pravi Aristotel¹⁾ (za znanjem težé vsi²⁾že od prirode). To vse vidimo pri otrocih in potem dalje pri drugih; kajti kdo ne gleda rad vedno nekaj novega, ne posluša rad vedno nekaj novega? Uprav to je prirojeno vsem ljudem, akopram jednemu manj, drugemu več. Tukaj je vzrok,

¹⁾ Aristotel (Aristotéles), tudi grški modrijan, porojen l. 384. v Stagiri v Macedoniji, bil je 20 let Platonov učenec, od l. 343. pa učitelj Aleksandra Velicega. Osnoval je l. 335. v likejskih (Lykeion) izprehodih modroslovno šolo (peripatetiško), zvano tako po Aristotelovi navadi, ki je predaval deloma sprehajaje se. Umrl v Kalkidi (Chalkios) na Evbeji l. 322.

da človek rad vedno kam gre, se s kom snide, po čem povprašuje, sam nekaj pripoveduje: duša njegova nima miru, vedno za čim teži, kakor tudi vnanja njegova čutila. Čudijo se tedaj tudi najbedastejši učenim ljudem, smatrajoč jih za nekaj izvenrednega poleg sebe, kar kaže očitno, da tudi v njih teži za tem nagon in da česa nimajo, bi končno želeli imeti, če bi, ako je mogoče, smeli to doseči.

5. Imamo izglede, da so nekaterniki s svojo vedoželjnostjo, idoč za razumom, izumili velike stvari in da so dospeli brez voditelja k večjemu znanju, nego drugi po voditeljih. To so avtodidakti ali samouki. A to vse je le dokaz, da ima človek vse v sebi, svetilnico, olje, sten in kresalo z vsemi pripravami. Ako bi le umel razkresovati ter z iskro užgati svetlobo tako, da bi znal to gorečo svetlobo pozorno razjašnjevati, videl bi takoj, kakor v svetlobi, divne sklade modrosti božje. A tudi sam v sebi kot v mali svetlobi in obrazu božjem bode gledal z veseljem okrog sebe v tem velikem svetu, kako je Bog vse premikalno vsporedil na število, meri in vagi, videl bo to vse to tudi v Bogu, kakor v viru, iz katerega vse izvira. A kadar se v človeku ne vžge prava svetloba razuma, temveč se mu podavajo svetilnice samo zunaj in to še v svetilki ljudskih domišljij (*authoritatum involucris*), tedaj zato ni druge prilike (niti biti ne more), kakor če bi nekoga, sedečega v temnem prostoru, obkrožil s svetlobo tako, da bi se mu le malo bliščalo skozi razpoklino, a sama svetloba pa popolnoma k njemu ne more.

6. Ali se vse to ne razvidi tudi iz teh stvari, s kojimi ima naša duša podobnost? Mari zemlja (s katero

sveto pismo često prispodablja človeško srce, poučevanje pa semenu), ne sprejema v sé vsakovrstna semena? Ali se na jednom in istem vrtu ne morejo raznovrstne rastline, razno dišeče cvetice, drevesa nasaditi? To je mogoče le, kadar je vrtnar marljiv, sposoben in razumen; a čim večja je različnost, tem lepši prizor se kaže našim očem, mičnost, krepilo in svežost srcu.

Aristotel je primerjal duh človeški prazni deski, na kateri ni nič napisanega, vendar se more nanjo vse napisati. Kakor tedaj pisar more na prazni deski vse napisati ali risar narisati, ako le ume; ravno tako lahko je onemu v človeško dušo uvesti vse, kdor le razume, kako se ima to delati. Ako se to ne godi tako, gotovo ni kriva deska (razven če bi ne bila gladka), temveč nespretnost pisarjeva ali risarjeva. Razlika je samo ta, da se na deski ne more dalje pisati, kakor do njenega kraja; ako pa v našo dušo nasprotno neprenehoma vpisuješ in vtepaš, ne najdeš nikdar ne konca ne kraja, ker (kakor se je pripomnilo malo poprej) naša duša je neomejena, brez konca in meje. Tretjič se primerjajo naši možgani (v kojih se razvijajo misli naše) vosku, na katerem se vtisne ali pečat, ali iz katerega izdelujejo razne podobe in cvetice. Kakor tedaj vosek, vsprejemajoč v sé vsakojake podobe, dopušča, da iz njega napraviš kar koli hočeš: tako tudi naši možgani dopuščajo, da se v njih odtisnivajo podobe vseh stvari, da se vsprejema vse, kar prostrani svet v sebi obsega. S tem se lepo tolmači, kaj je naše mišljenje ali znanje. Kar koli jaz vidim, slišim, ukušam, voham, tipam, vse to je pečat, s katerim se v možganih vtisne podoba kake stvari in sicer v toliki meri, da po odstranitvi ta-

iste od očij, ušes, jezika, nosú in rok njena podoba ostane v mislih; niti ni mogoče, da ne bi ostala (razven če bi malomarno opazovanje naredilo slab vtisek). N. pr. ako sem kdaj videl kacega človeka ter ga pozorno opazoval, ali ž njim kaj govoril, ako sem grede ali vozeč se videl kako reko, goro, polje, ribnjak, gozd, mesto, grad itd., ako sem kje slišal streljanje, grom, godbo; če sem kaj pazljivo čital itd.; vse to se mi vtisne v možgane tako, da kadar koli se tega spominjam, zdi se mi, kakor bi vse zdaj imel pred očmi ali pred ušesi. Akopram se v jednih možganih drugače in razločneje predočeva in umeva bolj jasno kakor v drugih, vendar je to vedno na ta ali oni način v sleharnih možganih. In tu se zopet spozna nedosežna modrost božja, kako je to ona vredila, da jedini možgani v jedni glavi — in teh je itak malo, zamorejo neštevilno množino stvarij v sé vsprejemati. N. pr. kaj je jeden sam človek, ki je živel 30 ali 40 let (sosebno učenjak) videl, slišal, čul, čutil, izkusil in česa more po kakovosti stvarij spominjati se, to vse on nosi v glavi, slike vseh teh stvarij vtisnene v možganih, kar jih je kdaj videl, slišal, dotikal se jih itd. — katerih je tisočkrat tisoč in še tisočkrat več, ki se razmnoževajo v brezkončnost, kajti mi vsak dan vidimo, slišimo, čitamo, skušimo itd. kaj novega. Kako divna je v tem božja mogočnost nedosežne modrosti.

Slednjič predočiva našo dušo najvišje oko ali zrcalo. Če mu namreč nekaj predstavljamo, bodisi katere koli podobe ali barve, pokaže se v njem takoj stvari podobna slika, razven če mu približujemo stvar v temoti ali od zadaj, ali v nepristojno veliki oddaljenosti — ali če se

vtisek ovira ali po nemiru zbega; v tacem slučaji se slika gotovo ne izvrši. — Jaz govorim le o tem, kar more v svetlobi ali pri prikladnem približevanju stvari zgoditi se. Očesa tedaj ni treba siliti, da bi gledalo, ker ono se samo odpira ter se dragovoljno vedno odpira, da gleda vse, kar ima svet vidnega in tudi vse pojmeva (kadar grejo stvari jedna za drugo, a ne vse skupno), niti se kedaj nenasiti z gledanjem — (kakor pravi Salomon, Eccles. 1, 8); uprav tako se naša duša sama odpira, sama zasleduje gledanje, sama vse uhvatuje ter v tem ne jenja, samo da se ne obsiplje s stvarmi, temveč da se ji podaje vse jedno za drugim v primernem redu. To ne more zgrešiti, tako neizpremenljivo je. —

O moralnosti in krepostih.

Da je človek že od prirode nagnen na sklad moralne čutnosti, dokazujem s tem dvojim: 1. da je z različnim skladom ves vnet, povsodi, kjer koli ga čuti; 2. da sam ni nič drugega, kakor sklad, soglasje (harmonija) zunaj in znotraj.

Sleharni človek ljubi lepo slikarijo, lep kip (podobo), lepega človeka, lepega konja, lepega ptiča itd. Zakaj? Ker čuti enakomernost in sklad barv in udov: to je prirodna ugodnost očem. Sleharni človek ljubi godbo. Zakaj? Ker sklad glasov ugaja ušesom. Sleharni ljubi dobra jedila in dobre pijače. Zakaj? Ker povoljna zmes ukusa ljubko deluje na jezik. Vsak ima rad primerno toploto in ugoden hlad itd. Zakaj? Zato, ker naša narava ljubi vse, kar je primernega, čuteč v tem svoje vzdržanje, v preobilici pa svoje uničenje. Drage so nam celo kreposti

drugih (ker se nekrepostni čudijo krepostnim, akoravno jim v tem ne sledé, smatrajoč za-se ono kot nemogoče, v čem jih je takoj s početka pokvarilo ali z navado utrdilo). Zakaj bi tedaj nam ne bile mile naše? Oj! ne *bo-dimo slepi ter vedimo, da ima človek v sebi korenine raz-*ličnih skladov vseh moral in krepostij, samo da bi umel iz teh korenin izmamiti mladike.

No, človek sam v sebi, v telesu in duši svoji ni nič drugzega kakor harmonija (skladnost). Ta vidni svet v vseh svojih delih ni nič drugzega, kakor prekrasni, oplemenjeni stroj ure, sestavljen mojsterski iz brezštevilne množine koles in zvonov, jedno glavno kolo, imajoč svojo prirodno težino s seboj mimo drugih (akopram jedno večje, drugo manje, jedno višje, drugo nižje stoji, jedno naprej, drugo nazaj beži) tako privlačuje, da se vsa ujedno ž njim, nad njim, okoli njega vrte ter z udarcem zvončkov dajo ugoden in prijeten glas; uprav tako je človek kot mali svet tudi slika onega velicega sveta. Njegovo telo ni nič, njegova duša nič, kakor tak umeten nastroj. Oglejmo si ga, pa bodemo to tudi videli. V telesu je glavno kolo srce (*primum vivens et ultimum moriens; et per consequens, primum mobile*)¹ izvir življenja; druga kolesa so ostali nastroji in udje, notranji in zunanji, kate-re srce, razpošiljajoč jim živnega duha, s seboj vzdr-žuje in hrani. Utež, začetek vsega premikanja, so mož-gani, ki s posredovanjem živcev, podobnim vrivici, privla-čujejo in odvlačujejo ostala kolesa (ude). Kar se pak s tem gibanjem urejuje in dela, znotraj in zunaj, to je igra

---

¹ Najpred živeče, a poslednjič umirajoče, tedaj najpred gibajoče.

te žive ure, telesa človeškega. Tako je v duši glavno kolo volja; utež, ki jo goni, so različne težnje in želje. Ključavnica (kakerna more na strani biti, kjer ura bije, zdaj vzdigujoč se in odrejujoč uri tok, zdaj pa upadajoč in obustavljajoč njeni tok) je razum, ki kaže, v čem se ima ali v čem se nima prikupiti. Druga kolesa so ostala različna genotja, misli, t. j. nakani k činom, katerim svetuje razum. Iz óesa (ali kadar se samo zadržuje, to je težnjam ne daje preveč težine, in če ključavnica, t. j. razum dobro odpira in zapira) se ne more poroditi — ako ne harmonia et concentus virtutum (skladnost in jedinstvo krepostij), namreč dovršeno in premišljeno, vnanje in notranje urejenje vseh genotij in činov. Tedaj glej! človek ni nič družega, kakor sklad sam v sebi!

Kakor tudi ne moremo o kakšnem pokvarjenem stroju n. pr. o orgljah reči, ako jih je le dober mojster izdelal, ne veljajo nič, ker se morejo zopet popraviti; ravno tako tudi o dobro narejeni uri, a potlej slabo zloženi ali od rje izjedeni, ali če ima potrčana poresa, ne dvomimo, da bi ne bila zopet dobra, ako jo le dobi v roko izboren mojster, ki bi jo popravil: tako o človeku, prirejenem za sklad, ne mislimo, da bi ga ne bilo moč v sklad dovesti (akoprav je s padcem v raji porušen, pokažen), samo kadar bi se to, kar je na njem pokaženega ali raztelesenega, zopet umetno popravilo in vtaknilo, kar se pak nahaja v celini, da se ojačuje za življenje.

0 nabožnosti.

Da je nabožnost človeku tudi prirojena, dokazuje se s tem, ker je vstvarjen po sliki božji. To potrjuje narav

vseh stvari v vsega sveta, da se podobno openja k podobnemu (Sir. 13, 18), človek pa nima nič podobnega ne na nebu, ne na zemlji, razven njega, po čegar obrazu je vstvarjen; iz tega sledi, da se s srcem svojim nima nikamor drugam obrniti, kakor k onemu pravemu, iz katerega izhaja. Čiteč to David v sebi, reče: Koga imam na nebu razun tebe, Bog! a na zemlji ne najdem dopadljivosti v ničem, razven tebe. (Žal. 73, 25).

Utegneš mi reči: moralo je tako biti, da ostanemo v svoji dovršenosti (popolnosti); zdaj pa smo s padcem rajskim porušeni tako, da nam se je srce odvrnilo od Boga. Na to odgovarjam z aposteljem: Ali se že tako opotikamo, da padamo naprej? (Rim. 11, 11). Kadar se je Nabukodonozarju odvzelo srce človeško ter se mu dalo živinsko, pustila se mu je vender korenina, da je možno zopet z razumom človeškim doseči ter priti do kraljevske slave, samo da bi pripoznal, da obstoje nebesa. (Dan. 4, 23). A mari nas je tako iztrebil iz raja božjega, da nam ne bi preostajala niti korenina? Gotovo ne! Ali se srce brezbožca, pogana ne obrača k Bogu in ne teži k njemu? Ciceron¹ pravi, da na svetu ni toli divjega naroda, ki ne bi imel in ne častil kacega Boga. In glej! Zato so v nas korenine — tudi po padcu tako globoko vkoreninjene, da

---

¹ Ciceron (Cicero Marcus Tullius), imeniten rimski govornik, r. 106 pred Kr. v Arpiniji (Arpinum). Kot konsul zapreči l. 63. Katilinovo zaroto. Radi usmrčenja Katilinovih privržencev zatožen od ljudskega tribuna Klodija (Clodius) prognan l. 58.; poklican nazaj že naslednje leto, postane namestnik v Siciliji. L. 49. prišedši v Rim, posreduje zamen med Cezarjem in Pompejem; kot privržencu zadnjega Cezar ne zameri. Smrti Cezarjeve se ni udeležil, vender jo je pa poveličeval kot jedino rešilko republike. Ker je podpiral mladega Oktavijana nasproti Antoniju, leta od triumvirov zahteva, da so ga pregnali in umorili 7. grudna 43. l.

tukaj človek ni sam za se, ampak za Boga. Ali ni Bog precej po padcu in proglašeni kazni in po izobčenji v naše srce vcepil nove mladike milosti in pomoči svoje? Mari ni poslal svojega Sina, da bi popravil naš padec? Sramota je, da vedno mislimo na svoj padec in porušenje (uničenje), a nič na povzdigo in poboljšanje. Sramota je, da delamo vedno Adama krivega radi svoje nezmožnosti, namesto da bi se prizadevali poskusiti v novem Adamu, Kristusu ogledati se; ker apostelj (v svojem in v imeni vseh prepороjenih) pravi: Vse morem storiti v onem, ki me krepi v Kristusu (Fil. 4, 13). Če je mogoče, da se sadnji odraslek (cepič), vtaknen v divjak, divjo vrbo, trn, glog itd. prime in raste; kako bi to ne bilo mogoče, če se je vcepilo v lastno koreniko? (Glej, kako to apostelj razumno dokazuje. Rim. 11, 24.) Ako je Bogu mogoče vzbujati iz kamenja sinove Abrahamove (Mat. 3, 9), kako ima nemogoče biti, da se mi, sprejemši precej pri prvem stvarjenji korenino svetosti, a v iste korenine zopet nove cepiče milosti po Kristusu in napojeni z novo milostjo sv. Duha, ne mogli prijeti in rasti? O! ne zmanjšujmo sami milosti božje tam, kjer jo on sam ne zmanjšuje! Hočemo li tudi mi, spojeni s Kristusom in obdarjeni z novim rešdom, storiti nesposobnimi s svojim semenom za stvari, ki se tičejo kraljestva božjega: kako li je takrat rekel Kristus o deci, daje njihovo kraljestvo božje? Ali nas ne poučuje, zapovedujoč nam, da se poboljšamo in da bodemo kakor so deca? Kako pa apostelj imenuje deco krščanskih roditeljev (ako je samo jeden izmed njih kristjan) sveto? ne dopuščajoč, da so nečista? (Kor. 7, 14). V resnici, ona so očiščena, posvečena in opravičena z imenom Gospoda

našega Jezusa Krisusa in z duhom Boga našega (1. Kor. 6, 11).

Zavoljo tega tedaj, kadar vzgojujemo krščansko deco, ne plemena starega Adama, temveč iz semena novega Adama, sinove in hčere božje, brate in sestre Kristusove, pravimo tudi, da so sposobni sprejemati v se seme večnosti; torej naj se to ne zdi nikomur nemogoča stvar, ker od divje slive (češplje) ne iščemo dobrega sadu, ampak pomazemo rajše z vcepljenimi mladikami v deblo življenja, da bi, prebivajoč v njem, rastle in rodile ovočje.

A to je ono, kar govori Salomon, da ni le moč modrost lahko spoznati itd. temuč da se iskajoč najde sama itd. (Sap. 6, 12 itd.)

Poglavje VI.

Ako hoče človek postati človek, treba ga je naobraževati.

Človeka baš ni slabo opisal neki izmed starih, rekši, da je animal disciplinabile, t. j. stvar, rojena za učenje; kajti, akopram je ustvarjen po sliki božji — ter le Bog brez učenja zna in ume vse, v tem delu človek vendar ni podoben Bogu in mu tudi biti ne more. Kadar bi v resnici brez učenja imel vse razumeti, moral bi s krajem in časom biti neobsežen, da bi bil vedno in povsod vsemu prisoten, uvidel bi vse samo z navadnim pogledom, kar ni moglo dano biti niti človeku, niti angelju, in le jedni sami stvari ne, ker večnost in neobsežnost (t. j. božanstvo) se nista mogli dati. Angelji in ljudje imajo dovolj

slave, ker jim je Bog dal sposobnost, da zamorejo slediti in umevati različna njegova dela ter s temi nabirati si zaklad razumnosti. Zavoljo tega vemo iz pisma o angeljih, da se uče, t. j. da ono, česa popred razumeli niso, umevajo. (Glej 1. Petr. 1, 12. Efez. 3, 10, 1. Reg. 22, 20. Job. 1, 6 itd.) Iz tega vzroka se njihova modrost imenuje eksperimentalna (t. j. dosežena z izkušnjo).

Nikdo si tedaj ne domišljuj, kako da bi človek mogel človek postati, izvzemši le, kadar se je naučil človek biti, t. j. kadar se je izvežbal v onih stvareh, ki ga stoprv naredé za človeka. To kažejo zgledi vseh živih in neživih stvari, namreč, ima li katera biti ono, čemur je ustvarjena, mora se prirediti in prenarediti s pomočjo človeško; tako: kamenje je zato, da imamo od njega hiše, zidovja, tlak, zvonike, slope itd.; no, da je za vporabo, mora se s človeško roko lomiti, dolbsti, vzdigovati, voziti, nositi, staviti, izgotavljati. Tako tudi drago kamenje in biser, da je pripravno za kinč človeku, mora se rezljati, strugati in gladiti.

Kovine, zlato, srebro, železo itd. so namenjene za vsakojake človeške potrebe; samo treba jih je izkopavati, taliti, prelivati in v različne pripodobе kovati; same s seboj bile bi nam manj koristne, kakor zemeljsko blato.

Rastlinstvo nam daje iz sebe razne hrane (jedil in pijače), tako, da se rastline n. pr. žito mora sejati, pleti, žeti, mlatiti, mleti; razno drevje pak cepiti, obrezovati in čistiti raznim načinom; kaj pa da, kar ima od tega biti za zdravila ali za odejo ali za gradivo, mora se pripravljati in prenařevati.

Živali, imajoč v sebi življenje in gibanje, dozdeva se nam, da skrbe same zase; vender je treba tudi vežbati jih, ako se imajo vporabiti za ono, čemur so ustvarjene. Konj je ustvarjen za ježo, vol za plug, osel za breme, pes za čuvanje in lov, sokol in kragulj za ptičji lov itd.; no, ako jih temu ne privadiš, bodeš imel od njih malo dobička.

Človek je s svojim telesom zato, da hodi in izvršuje nekakova opravila; ali vidimo, da tega ne prinaša s seboj na svet, temveč sedeti, stati, hoditi, z rokama kako delo opravljati, mora se dovolj mučno učiti. Odkod bi tedaj naša duša vzela to prednost, da bi sama od sebe brez napotka mogla biti to, kar biti ima, kar bi biti mogla? Pravilo vseh stvari je, začenjajoč od ničesa z ozirom na svoje lastno bitje, kakor tudi tičoč se vsega svojega delovanja, da se nikakor drugače ne vspenjajo (napredujejo) kakor postopno. Tem bolj velja to tudi za angelje, akopram so stvari, najbližje božji popolnosti, ki nimajo vsevednosti, temuč le dosegljivost in razumnost za razumevanje predivne božje modrosti, skrite z neumrlim načinom v vseh njegovih delih.

Očito tedaj je, da človek tudi ostane v svoji rajski popolnosti, a učiti se pak vender mora. Akoravno sta Adam in Eva precej po stvarjenji znala tudi hoditi in razumno razgovarjati se, vender nista imela znanja ob onem, k čemur je mogoče le z izkustvom dospeti. Vidi se to jasno iz tega, ker se Eva prav nič ni čudila govoru kače, temveč spustila se je ž njo v razgovor; kajti ako bi si bila ukrepila svoj razum z izkustvom, bila bi

vedela, da ne govori s človeškim jezikom ter da se tukaj skriva prevara.

Naravno tedaj je, da človek ima tudi po grehu v raji nekaj biti, nekaj umeti in razumeti, mora se učiti, kajti mi, rodeč se na ta svet, prinašamo s seboj samo prazno dušo (kakor prazno desko pravi Aristotel), na kateri ni nič napisanega, temveč se mora, kar ima tam biti, šele nanjo napisovati. A to nam je po padcu v greh mnogo težje, kakor bi bilo v raji, kajti moramo se učiti tudi govoriti in razumevati ter dobro in temeljito delati, ker so tudi stvari pred nami sedaj bolj otemnene (radi potemnelosti razuma), in jeziki naši zapleteni, tako, da se jih moramo več naučiti (hočemo li kakor ljudje z ljudmi občevati), da tudi materinski so težji in bolj zamotani — a med tem od vsega tega z nami nič ne pride na svet. Za to imamo stalnih izgledov, da mnogi za otroških let ugrabljeni od kake divje zveri (z raznimi slučaji), n. pr. od volka ali medveda, odnešeni v njihove brloge, med njimi vzgojeni, pak kasneje zopet rešeni, niso nič več znali in razumeli od onih zveri, tedaj ne govoriti, ne hoditi po dveh nogah, naravno niti opravljati človeških opravkov, a ko so med ljudmi živeli, so se jim zopet privadili. O tem dva, tri izgleda.

Pred nekaj leti izginje iz neprevidnosti roditeljev dete v neki vasi na Heskem (Hessen), ki je imela polno vrtov in drevja, a ležala je tik gozda, iz katerega so volkovi v selo vhajali. Čez nekoliko let vidijo vaščani med begajočimi volkovi neko zver, sicer čveteronogato, toda od volka različno, ki ni tako naglo preko plotov skakala. Pogosto se je prikazovala kakor neko čudo. To prijavijo

selskemu knezu, kasneje okrajnemu sodniku, konečno tudi samemu deželnemu grofu, ki zapove, da pazijo na zver, in če je le mogoče, da mu jo prineso živo. Vaščani so jo nato vjeli in dovedli v Kassel, ki je hodila po vseh štirih kakor volk, videlo se je tudi, da je vse to bolj zlovoljno. Dovedši jo v grofovo palačo, zbeži mahom pod klop, začne nemilo cviliti in tuliti, podobno najbolj divji zveri; no, ko jo pogledajo natančneje, pokaže se jim človeška podoba iz obraza in udov, grof pa zapové, da se nekaj časa obdrži med ljudmi, dok se razvidi, kaj bode iz nje. Tisti, kojim se je zver izročila, skrbeli so zanjo vestno, jo vzgojevali in vežbali, tako, da kmalu postane krotka in domača, začne po dveh nogah hoditi, konečno tudi razločno govoriti — ter — postane človek. Prične tudi pripovedovati (kolikor se je še spominjal) ter izpove, da je stanoval v brlogu med volkovi, ki so ga vzrejali in ga vedno z najlepšimi založaji (grižljeji) divjaščine odlikovali. To pripoveduje M. Dressurus (in lib. de nova et antiqua disciplina), dokazujoč s tem, kaka divja zver je človek, ako se mu ne nakloni vežbanje. Camerarius¹ pripoveduje isto (Hor. Succ. volum. I. c. 75) ter še dostavlja, da je to dete v tretjem letu dospelo med volkove, da so ga silili po štirih nogah hoditi; po zimi so mu nastiljali suhe trave in drevesnega listja; a kasneje se je celo iz-

---

¹ Camerarius (prav za prav Liebhard), Joachim, humanist, rojen 12. mal. travna 1500 v Bambergu, l. 1550. je bil kot nornberški odposlanec pri sestavi augsburškega veroizpovedanja prisoten; l. 1535. profesor v Tubingi, l. 1541. pa v Lipskem, kjer je tudi umrl 17. mal. travna 1574. l. Med drugim je opisal življenje in delovanje Melanchtono, dalje „Commentarii linguae Graecae et Latinae“ (1551). Njegove „Epistolae familiares“ so prišle na svitlo 1583—95 v treh snopičih.

razil, da če bi bilo po njegovem, ostal bi rajše bil med volkovi, kakor tukaj med ljudmi. A uprav istega leta, kakor se pripoveduje, vjela je na drugem mestu neka gospoda, loveč volkove, dvanajstletnega dečka, kar na istem mestu pripoveduje isti Camerarius.

Še bolj čudno se pripoveduje slučaj „in Thesauro mirabilium nostri saeculi, parte 2. p. 613“, ki se je dogodil na Francoskem. Leta 1563. šlo je nekaj gospode s svojimi seljaki na volčji lov, ker so volkovi napravljali mnogo škode. Pobili so že nad 12 volkov, slednjič zagledajo še veliko volkuljo, katero tudi ubijejo. In glej, za njo pridirja kacih sedem let star deček, čisto gol, žolte polti in kodrastih lās; videč, da mu tolčejo volkuljo, hotel je napasti jih; toda ker jih je bilo mnogo, ga obkolijo in ujamejo. Nohti na rokah in nogah so bili zakrivljeni kakor ptičji kremplji; govoril ni nič, temveč mukal je kakor kakšno tele. Dovedejo ga kasneje v neki grad, kjer ga morajo radi upornosti djati v železje; tudi mu nekaj dnij niso dali nič jesti, dokler se ni ukrotil. Tekom sedmih mesecev se je navadil govoriti; kasneje so ga vozili po mestih, semnjih in gradeh; a tistim, ki so ga kazali svetu, donašalo je mnogo denarja. Resnica tedaj je, kar je napisal Platon¹ (lib. 6. de legib.) „hominem mansuetissimum

¹ Platon, imeniten grški filozof (modroslovec), rojen 429. l. pr. Kr. v Atenah; njegov oče Ariston je bil plemenitega rodu. Ko so njegovega učitelja Sokrata usmrtili, zapusti Atene, prepotuje na to Kireno, Egipt, Italijo in Sicilijo; sklenivši z Dijonom, starejšega Dijonizija svakom v Sirakuzah iskreno prijateljstvo, povrne se l. 389. v Atene, kjer je poučeval na gimnaziji zunaj mesta (tako zvanj akademiji). Na povabilo Dijonovo je obiskal Sirakuze še dvakrat, umrl je l. 347. Platonovo filozofija (modroslovje) je nekako nadaljevanje Sokratovih naukov.

animal esse, si vera disciplina sit mansuefactus; si nulla vel falsa, ferocissimum omnium, quae terra producit“; (človek je najkrotkejše, najbožanstvenejše bitje, ako je le ukročen s pravim vzgojevanjem; ako pa tega ni, ali je bilo napačno, potem je najbolj divji izmed vseh stvari, kar jih rodi zemlja).

Gotovo kakor beli dan je, kako potrebno vsem ljudem je vzgojevanje. Motrima ljudi, vsakega bolj po njegovi posebnosti, najdemo isto pri vsakem. Ako je kdo od prirode bolj bedast, temu je treba več vodstva in vzgoje, ker sam ne ume; radi svoje lenobe ne more ničemur si domisliti, ničesa pogoditi. Če je kdo tankočuten, potreba mu je še mnogo več, kajti on neče svoje misli zabavati s koristnim, ampak z nekoristnim, s škodljivim, s pregrešnim. Kakor njiva, čim rodovitnejša je, tem bolj bogato obrodi najpred osatja, trnja, bodljike in različnega plevela, tako se zaplodé v nežni duši vsakojake smelega, grešne misli, ako jo pustimo na ledini ležati. In kakor vrteči se mlin, če se mu ne da zrnja, da melje moko, sam sebe drgne, delajoč piljevino, škodljiv prah, časi tudi ropoče, buči in se lomi; tako se zakriva tudi bister duh, ako nima dovolj resnih opravil, v prazne, čudovite in škodljive stvari — tako, da bode vzrok sam svojemu poginu.

Potrebno je, da so gosposčine izvežbane, vzgojene, kajti brez naukov, modrosti, brez uprave, brez razsodnosti niso nič družega, kakor vzgojene krave Bazanske.¹ Kaj družega, kakor konji, vpreženi v voz, ki nimajo kočijaža,

---

¹ Bazan (Batanea), kraj ob reki Jordanu, kjer so bogati pašniki.

t. j. razuma? Lahko je presoditi, kako se v onem slučaju vozi, kar dokazujejo primeri. Resnično, kadar se uprava tudi odda v roke učenih, razumnih, ker le v dobri upravi in brižnosti izvežbanih je napredek mogoč — in še ondi je težko, da bi se tu in tam kaj ne pregibalo, odmikalo; nikake vrednosti pa ni, kadar imajo upravo nad drugimi oni, ki ne znajo niti s seboj upravljati, niti ne razumejo, kaj je to, niti se niso učili to razumevati. Ako ima gosposčina biti dobra, redna, da zna slabe stvari izpuliti, dobre pak vzgajati, treba je, da se oni, ki se za to pripravljajo, priučé vsaki dobri upravi, da je ne razumejo le, ampak da se ji tudi privadijo. Isto tako je treba podanike, da ne bodo bedasti osli, sključeni pod bremenom, ali pa bujne mule, temveč razumni ljudje, razumno udani svojim gosposčinam zavoljo volje božje in posvetnega reda; najpred jih je treba ukrotiti in izvežbati za poslušnost; toda ne s kijem, kladami in z ječami, temveč z razumom, da postanejo razumne stvari. Ako se postopa z njimi tako, kakor s kakšno živino, onečasti se v njih slika božja ravno tako, kakor je to tudi v drugih.

Mari so bogatini brez znanja kaj družega, nego prešiči, valjajoči še v otrobih? Siromaki, ki se niso učili, ne vzgojevali, so li kaj družega kakor bedni oslički in telički?

Lepo in krasno telo brez znanja ni nič družega, kakor papiga, nakičena s perjem, ki zna nekaj brbljati, akopram človeškemu govoru slično, vender pa nerazumljivo! ali (kakor še nekdo pravi) zlata nožnica, v kateri je skrit svinčeni meč.

Na vsak način pa in nad vse drugo je potrebno nabraženje duhovnikom in učiteljem cerkve, ki imajo druge

razsvetljevati, bistriti, da ne bodo sami svetilnice brez olja, sveče brez luči, meči brez ostrine, voditelji brez očíj i. t. d. To se tiče tudi slušateljev, da morejo svoje voditelje poznavati ter opaziti od njih označeno pot in da zamorejo polagoma za njimi korakati. Z besedo, vsem ljudem je potrebno, da se razumno vodijo in vzgojujejo, ker treba je, da postanejo ljudje; to se razvidi tudi iz tega, da čim boljše ali manje je kdo izvežban, tem boljše ali slabše je tudi sposoben za ta ali oni posel. Recimo s Salomonom: „Kdor ne zna ceniti modrosti in naukov, beden je“ (Modr. 3, 11), zato namreč, ker noče nikdar dospeti do svojega namena. Modri pak: *Talis est quisque, qualis ejus educatio* (sleharni je tak, kakor se je vzgojil.)

Poglavje VII.

V mladosti se je treba učiti in vaditi.

Mi spoznamo in umemo, da človek in drevo rasteta po jednem načinu. Sadna drevesa: jablane, hruške, smokve, trs, morejo sama rasti in zoreti, divjaki pa rodé divje ovočje. Ako pa hočemo, da rodé oplemenjeno, sladko in dobro sadje, mora jih razumen vrtnik poprej cepiti, zalivati, negovati. Ravno tako raste tudi človek sam od sebe v človeški podobi, kakor sleharno živinče v svoji. Ali v človeškem razumu ne more samo ob sebi rasti prosveta, izkustvo, npravstvenost, nabožnost razven, kadar se vanj vcepijo dobri nauki.

Zdaj se bode pokazalo, da se ima tako cepljenje vršiti za mladosti; za to je petero temeljev (glavnih toček);

1. Negotovost zdanjega življenja, namreč, da bomo poklicani od todi mi in naši otroci, toda ne vemo, kdaj bomo poklicani. Ako nas to zadene nepripravljene, škoda je tako velika, da se ne da popraviti za vse večne čase. Čas je v resnici, da si človek ali zagotovi božjo milost ter jo uživa na veke, ali pa, da zgubi Boga in njegovo pripomoč, da je torej brez njegove milosti na veke. Ako se človeško telo v materinem telesu ustvarja tako, da nima vseh zdravih in utrjenih udov, tedaj je to pozneje nemogoče popraviti. Tako živi tudi v telesu, kjer se mu prirejuje duša za spoznanje in za udeležbo Boga. Pozneje, ko je izšlo iz telesa, nima za to niti časa niti mesta. Ker je ta stvar velika in imenitna, zato se je treba precej prijeti in podvizati se.

2. Če bi imeli nado na daljše življenje, dà še več, da nam je zajamčeno, morali bi samo začeti zaradi resnobe in razširjenosti tistih stvari, v katerih se ima človek uriti. V resnici, velik je svet, široka je zemlja, visoko nebo, globok prepad, kjer se imarño v vsem nastaniti. Divna (čudna) je razlika ploskev in podob, ki se nam imajo vtisniti v naše oči, v ušesa in čutila, a iz vsega tega se moramo še-le izmotati, pak sebe in vse to priversti v sklad. Uzvišen, slaven, sladak in neviden je Bog, katerega imamo po njegovih nepreštetih, vidnih stopinjah ter po vseh straneh iskati. Recimo, ako bi človek dosegel tudi najdaljše življenje, moral bi vendar obilo delati s prebiranjem v skladiščih modrosti in z nabiranjem blaga neumrljivosti i. t. d. Tedaj, komur je mar mnogo korist-

nega, mora zarano v vsem oči odpreti ter za razumevanje odpirati vsa čutila.

3. Zaradi tega je na vsak način potrebno, mladino zarano napeljevati k vednosti, ker se je za prvih let najlažje privadi. Kajti vse reči v narodi imajo lastnost, da se v mladosti lahko okrepčajo in vspodablajo, kakor kdo hoče. Ko pa zastarajo in otrpnejo, ne dajo se več niti obdelovati, niti obrazovati. Iz voska, dokler je mehak, narejamo lahko razne podobe, daje se gladko viliti ali z rokami gnjesti in vpodobiti. Ako se pa strdi, ne da se na noben način izdelovati; le drobi se in lomí. A reklo se je že, da je človeški mozeg (človeški možjani) po katerem se, kakor vemo, vidijo, slišijo, čutijo (tipljejo) i. t. d. vse stvari, uprav tak, kakor vosek ter se v njem vpodobljajo tako, kakor pečat v vosku. Ta pak (namreč mozeg) je za mladosti vlažen in mehak, sposoben je, da sprejme sliko pečata, kasneje se pa osuši in strdi, da je v njega težko kaj vtiskavati, kar nam tudi dokazuje izkušnja. Tako se da mlado drevesce za mladosti presajati, obrezovati, cepiti in vpogibati, kakor hočeš. Ako pa zraste in požene veje, to ne bode več mogoče. Tako mora oni, ki hoče goži delati, mlado drevo vzeti, staro grčavo se ne da viti. Ravno tako mora oni, ki hoče, da se mu prime mladika, vzeti za to mlado drevo; staro, grčasto in krivo se ti ne bode razvijalo po volji. Hoče li gospodinja imeti kokoši, mora koklji podložiti novih svežih jajec, iz starih in preležanih ne bode nič mladičev. Hoče li jezdec naučiti konja jezdití, kmet vola voziti, lovec psa po sledu hoditi, medvedar medveda plesati, glumač zajca bobnati, papigo ali škorca govoriti, mora jih mlade učiti; ako bi hotel

starega konja ali psa i. t. d. čemu privaditi, kar nič ne bi opravil. Zato imamo pregovor: „Stara lisica ne gre v past“.

Naposled vidimo to pri človeku samem, ako se hoče kakega telesnega dela privaditi, da se ga mora v mladosti naučiti, dokler so prsti gibčni in za delo kolikor toliko pripravi. Na primer, kdor hoče biti dober pisar, slikar, krojač, kovač ali godec i. t. d. mora se nauka poprijeti že v mladosti, sicer se teh umetnostij ne privadi do smrti, da bi jim bil mojster. Od todi prislovica: „Česar se Janezek ne nauči, tudi Janez ne bo znal“. Jednake se mora njemu, komur se hoče vkoreniniti pobožnost, ta že v mladosti vcepiti. Kdor se hoče odvaditi nemarnostim in surovosti, mora se v mladosti izobraževati. Kdor hoče v modrosti napredovati, treba mu je v mladosti odpreti oči in razvedriti pamet, da bo mogel, dokler je želja iskrena, zmožnost bogata, pamet čvrsta, misli jedrovite, vse jedrovito pregledati ter si pridobiti mnogo razumnosti.

4. Najtrajnejša stvar je. Ako napolniš nov lonec s sapo, bode se usmradila, še več, posoda se ti bo razbila. Volna pridrži tisto barvo, katere se je najprej napila, le s težko muko se da premeniti. Drevo ostane tako, kakor je zraslo: visoko, široko, ravno ali nagneno; ne dá se predrugačiti, če tudi tisoč let stoji. Obročje je moč le iz mladih, ravnih in svežih vej viti; kadar se osuše, rajše se prelomijo, kakor da bi se povrnili v svojo prirojeno ravnost.

Z ljudmi je za las tako. Čemur se privadijo za mladih let, to se jih drži do sive starosti, naj si bode potem dobro ali slabo. Prvi vtiski ostanejo trajni. Zato je potrebno, da se naš materin jezik, katerega smo se najprej

naučili, vtisne najglobočje. Kar se vidi, sliši in govori v mladosti, ostane trajneje v spominu, kakor če se to zgodi pozneje. Napak privajenih izza mladih let, ne moremo se nikdar rešiti i. t. d.

5. Iz tega sledi zadnji veliki vzrok, da se ima mladini precej, ko se jame zavedati, nalagati, da se uri v modrosti. Ako se to ne stori, pogubi se. Zdrava misel more človeka tako malo poleniti, kakor njegova vnanja čutila. Iz tega sledi, da se bode sama zabavala z učenjem in vežbanjem že zaradi tega, ker vidi in čuje, česar se dotika; kar razumeva, bode sama razbrala in redila, ker ne more drugače. A svet, kakor pravi sv. pismo, leži v napakah; zato se jih človek privaja sam od sebe; vsaj je s svojimi čini vedno v neslogi. Ravno tako se bode njegova misel med temi rečmi motala vedno brez reda. Iz tega močvirja ga ne moremo rešiti ter osvoboditi brez težave, napora, tesanja in mazanja (po obeh straneh). To je razlog, da je tako težko poučevati v slovstveni znanosti in v krepostih, kakor tudi v pobožnosti one ljudi, ki so bili v mladosti zanemarjeni. To provzročuje, da je svet povsod poln nereda, kar niso mogli preprečiti niti duhovniki, niti gosposke, ker se to ni zgodilo na pravem mestu in v početku življenja. Tedaj, komur je draga njegova deca in nje srečni razvoj za to in uno življenje, bode skrbel; gotovo za to, da se njegova drevesca božjega raja zdravo, prilično in pametno pricepljujejo, polivajo, obrezujejo ter privajajo k dovršeni vzgoji v modrosti, v krepostih in v naobraženosti.

Poglavje VIII.

Mladina naj se poučuje skupno, zbog tega so šole potrebne.

Spoznali smo že, da mladina, ker je drevje božjega raja, ne more rasti, kakor divjaki v hosti, temveč da jo, kakor ovočje, sadimo, cepimo ter v njeni rasti pazno vodimo. Zato nam je treba vedeti, kdo in kako ima to storiti? Prvi in bistveni posel roditeljev je, da svoj plod vzgojujejo in to ne samo telesa (ker za zemeljsko čast jim je treba manj skrbeti), nego srce in razum. Da je že Abraham tako storil, kaže nam Bog rekoč: Poznam ga, da bode svojim sinovom in domu svojemu zapovedal, da se drže Gospodovih potov (Gen. 18, 19). Da imajo vsi roditelji tako storiti, zapoveduje jim Bog tako-le: Sinovom svojim ponavlaj pogosto moje stvari, kaži jim jih, kjer koli sediš v hiši svoji, ali kadar gréš svojo pot, ali kadar se vležeš ali vstajaš (Deut. 6, 7). Sv. Pavel pravi: Očetje, ne vadite svojih otrok jezaritosti, nego vzgojujte jih v vaji in v opominjevanji Gospódovem (Efez. 6, 4).

Vemo, pa, da je mnogo takih roditeljev, kateri so nesposobni uspešno vzgojevati svojo"deco in sicer zavoljo nevednosti in brezumnosti, ker niso bili sami dobro vzgojeni (Quodque parum novit, nemo docere potest), ali zaradi nemarnosti in bojazni, ali zarad premnogege posla v trgovini, obrti ali v javnih službah, kakor n. pr. kralji, gospoda, trgovci, potujoči po svetu. Zbog tega je že iz starih časov običajno, da mnogi roditelji svoje otroke prepuščajo v vzgojo in pouk za to odbranim, pobožnim, modrim in razumnim osebam, pravimo jim učitelji mladine. Kraji pa, kamor mladina hodi

zaradi nauka, zovejo se šole, učilnice, književne igre, zbori, akademije i. t. d.

Josephus¹⁾ piše, da je Sem ustanovil prvo ljudsko šolo, katero so pozneje zvali židovsko učilnico.

Kasneje je utemeljil Nimrod²⁾ v Babilonu veliko učilnico, katero so imenovali kaldejsko; tu se mladina ni le vadila v nauku, nego tudi v drugih strokah — sosebnost v zvezdoznanstvu. Za Nabuhodonozarja je v to šolo hodil prerok Danijel, kjer se je priučil različnih kaldejskih znatnostij.

V Feniciji so tudi imeli šole (kakor piše Josephus), osnovane po učilnicah hebrejskih.

Znamenite šole so bile v Egiptu. O Mojzesu se tudi pripoveduje, da se je uril v vsakojaki egiptovski modrosti (Act. 7, 22.)

Pri judovskem narodu so po božji zapovedi v mestnih šolah poučevali leviti stare in mlade v božjem zakonu, da so ga namreč umeli in tudi znali čitati. Te šole so obstojale noter do Jezusovih časov, v katere je hodil On sam in njegovi aposteljni.

Po vzgledu egiptovskih šol so Grki osnovali po mestih svoje učilnice, od katerih so bile najslavnejše šole atenske, katere so imeli v lasti razni mojstri, ki so se imenovali filozofi ali modrijani. Platon je svojo šolo ime-

---

¹⁾ Josephus, Flavius, judovski zgodovinar, rojen l. 37. po Krist. v Jeruzalemu, farizejec; kot judovski vojskovodja pride v rimsko sužnost pridobivši si Vespazijanovo naklonjenost, živel je po razdjanji Jeruzalemskega mesta do l. 93. v Rimu.

²⁾ Nimrod, potomec Hamov, sin Kužev, bil je silen lovec — in kakor pripoveduje sv. pismo, ustanovil je baje babilonsko državo ter zidal babilonski stolp.

noval akademijo, Aristoklej licej, Zenon¹⁾ ustav, drugi zopet drugače. Iz teh šol je izhajala množina učenjakov.

Od Grkov so šole prišle k Rimljanom, ter so se od tod razširile po vsi Evropi — posebno pa potem, ko se je razširilo krščanstvo največ po prizadevanji poglavarstev in pobožnih škofov. O cesarju Karolu Velikem pripoveduje zgodovina, da je vsakemu paganskemu narodu, ko ga je podjarmil, poslal duhovnikov in učiteljev, da so ustanavljali cerkve in šole, v zadnje je uvel pouk za mlade in stare. Knez Bořivoj, prejemši krščansko vero, utemeljil je v Budči glavno šolo, ob jednem je zapovedal, da se manjše šole ustanove po vseh občinah. Karl IV., cesar nemški in kralj češki, ustanovil je l. 1360. v Pragi akademijo ali vseučilišče. Za njim so po tem vzgledu ustanavljali slične šole tudi drugi knezi, tako, da je v naši dobi (l. 1650.) samo v Germaniji šest in trideset znamenitih in slavno oskrbljenih akademij; manjših šol je brezštevtilno po vseh mestih in trgih.

Vsaka dobro urejena občina naj se zove mesto, trg ali vas, mora imeti šolo, v katero naj hodi vsa mladina, brez vsake izjeme, kjer naj se poučuje in vadi skupno.

Vzroki za to so:

1. Dobro ustrahovanje (disciplina). Ako si sleharen skrben gospodar ne napravlja sam vsega, kar je v hiši potrebnega, nego da to dobiva od rokodelcev, čemu bi tudi tukaj ne bilo tako? Na primer: ako je treba kruha, pošljejo ponj k peku; moko jemljo od mlinarja, meso od

¹⁾ Zenon, grški modrijan in ustanovitelj stojškega modroslovja (filozofije), rojen v Kitionu na otoku Cipern, živel je med l. 340—260 pred Kr., poučeval je v Atenskem ustavu (stoa). Pravijo, da si je svoje življenje končal v visoki starosti s samomorom.

mesarja; vino in pivo od krčmarja, obleko od krojača, obuvalo od črevljarja; kadar se zida hiša, pokličejo zidarje in tesarje; za plug, podkove in žeblje je treba kovača; za ključe ključaničarja itd. Da se pravde vršé, imamo zato sodnije; zakaj vender tudi nimamo učilnic za mladež? V dobro urejeni občini ne pase vsak za-se svojih svinj, ovac in ostale živine, ampak vsi imajo jednega pastirja, ki služi vsem, kjer med tem sleharni drugi svoj posel opravlja po volji. Kolika je korist in škodljivost, kadar se vsak bavi samo z jednim poslom, puščaje zopet drugega pri svojem, ker s tem načinom morejo mnogi mnogim, a ti zopet sebi vzajemno služiti in pomagati.

2. Potrebnost. Opomnili smo že, da so redki roditelji ki bi znali in umeli svoje otroke prav poučevati, zavoljo tega je posebno potrebno, da imamo ljudi, kateri morejo služiti celi občini.

3. Korist; ker, recimo, da roditelji tudi znajo svojo deco poučevati, vender je bolje, da je mladina v večjem številu skupaj, ker jo je na ta način lažje in ugudneje učiti. Navadno se jeden od drugega uči in vadi. Naravno je lažje hoditi, kadar imamo s kom, dohitevati, kadar imamo koga, tekmovati, kadar moremo s kom.

A vedno otroke lažje vadimo s primerom, kakor pa z zakonom. Ako se jim le zapoveduje, malo se jih prime, ako jim pa kažeš, kar delajo drugi, storili bodo ravno to, če jim tudi ne zapoveduješ.

4. Slednjič podaja nam temu tudi priroda primerov in vzorov, ker tudi ona, kjer koli hoče, da plodi in proizvaja, vse plodi in proizvaja na jednom mestu, n. pr. v gozdu drevje, druge rastline na njivi, ribe v vodi, kovine

v zemlji i. t. d., ter to tako, da v jelovem gozdu rasto v velikem številu samo jelke, v hrastovem pa hrasti, drugo samo mimo grede; če se pa v kaki zemlji nahaja zlato, tam se potem ne nahajajo druge kovine i. t. d. Ravno tako se godi tudi s človeškim telesom; ker vsi telesni udje vsak dan potrebujejo hrane, a ne tako, da bi sleharen ud dobival posebni del hrane za-se, da bi jo sebi pripravljaj in prebavljaj, ampak v vsem telesu so neka mesta, kakor upravljajoča delavnica, kjer se hrana prebavlja za porabo telesa, od koder se pošilja dalje. Želodec pripravlja mozeg, jetra kri, srce živeči duh, glava žive, a potem se razširja kri, živeči duh in živci po telesu.

5. Ali se ne dela tako tudi pri umetnih opravilih? Vrtnar gotovo ne pocepi divjakov tam, kjer jih je našel, nego jih izkoplje, ponese s seboj na vrt, kjer jih je na stotine, ter tudi na tisoče, pak jih skupno poliva, neguje i. t. d. Ako hočemo, da imamo za hrano dovolj raznih rib, ali jih ne plodimo v ribnjakih? Niso li cepiči tem boljši, čim večja je cepilnica? Ali nimamo v večjem ribnjaku tudi večjih rib v veliki množini? Tedaj, kakor je treba ribam ribnjakov in cepičem cepilnic, ravno tako je tudi treba mladini šol.

Poglavje IX.

V šole se ima pošiljati vsa mladina.

Šole pa niso za nekatere bolj imovite ali tako imenovane bolj odlične, ampak za vse, plemenite in neple-

menite, bogate in uboge otroke obojega spola. To pa zato, ker je

1. vsem ljudem, kar jih je na svetu, jeden in isti namen, namreč ta, da postanejo ljudje, t. j. stvari razumne, gospodarji vsem stvarjem, da postanejo podoba božja. Tedaj je vsem treba, da se vadijo v umetnostih, v npravstvenostih in nabožnosti, da se s tem pripravijo za tisto življenje, po katerem težimo vsi.

2. Ne vemo, kak namen je Bog komu odredil, in zakaj hoče koga porabiti. To pa vemo, da si odbira po sodbi svoje slave pogosto najsiromašnejše, najbolj prezirane in najneznatnejše ljudi. Zavoljo tega storimo, kakor dela solnce na nebu, ki sveti vsi zemlji, razsvetljuje in ogrevajoč vse, da vse, kar more živeti, rasti, cvesti in nositi plod, — živi, raste, cvete in plodi.

3. Niti na to se ni treba ozirati, ako se mu zdi, da je kdo bedast, topast in za nauk nesposoben. Imamo dovolj vzgledov, da so marsikateri, ki so bili čuda bedasti, v vednosti vender le napredovali ter sposobnejše ostavljali za seboj; s tem pa so ob jednem dokazali, da velika stanovitnost premaga in prežene vse zapreke. Kolikokrat se prigodi, da je marsikdo za svojih mladih let zdravega telesa ter raste dobro, pozneje pa se pohabi in ostane pokveka; narobe pa so drugi za svoje mladosti pohabljeni, kasneje pa se razvijo v junake. Ravno tako je marsikateri s početka bistroumen in sposoben, ali pozneje postane bedast; zopet drugemu je s početka vse težko, ko pa prične razumevati, umeva vse bolj lahko. V vrtu imamo drevesa skupaj, ki rode zgodnji, poznejši in srednji sad; vse se

izplača s časom, da tukaj ne stojе zastoj. Ravno tako imamo v šoli jasnih in slaboumnih glav.

4. Nobenega vzroka ni, zakaj se ženski spol (da tudi o njem posebej kaj rečem) izključuje od znanja jezikov in od modrosti. Saj so ženske ravno tako ljudje, podoba božja, kakor mi; one so delničarice milosti in bodočega kraljestva, kakor mi; one so še bolj nadarjene s sposobnostimi, da razumevajo nauk; dà, one so pogosto nadarjene z večjo nežnostjo, kakor možki. Bog jih časi uporablja, da vodijo in opravljajo ljudi, kraje, gosposke in cela kraljestva; da svetujejo kraljem in knezom; da so izvrstni zdravniki, da mazilijo ljudi; da bodo prorokinje in da slednjič po njih kaznujejo duhovnike in vladike. Zakaj jih tedaj seznanjamo samo z abecedo, pozneje jih pa podimo od knjig? Mar se bojimo izvedljivosti? Čim globočje jih uvedemo v posel duševni, tem manjša bode njih izvedljivost, ki izvira samo iz prazne misli. Ali ne smemo jim dajati prerasnoličnih knjig, kakor možki mladeži (da se do zdaj ni pazilo in gledalo na to, pač žalostno), temveč dati jim moramo take knjige v roke, katere so jim pomoč in sredstvo, da se priučе poznavati božja dela in da iz njih zajemajo pravo modrost, krepost in pobožnost.

Poglavje X.

Mladina naj se po šolah poučuje v vsem.

Pametno je izpregovoril oni, ki je šole hvaleč, rekel, da so delavnice ljudij; s tem se tudi najbolj označuje nji-

hov pravi namen in dolžnost t. j. iz ljudij narejati ljudi. Kaj pomeni človek postati, omenili smo že večkrat; namreč človek ima biti prosvetljen, kreposten in pobožen. Da pa moremo to troje narediti le iz mladine, hočemo tudi dokazati. Temelj temu je:

I. v stvareh samih, med katerimi se nahajamo, ter s katerimi se bavimo in baviti morajo vsi ljudje.

II. V nas samih.

III. V Jezusu Kristusu, v tej popolni podobi naše dovršenosti (popolnosti.)

Temu trojemu je temelj v stvareh samih, kar jih človek vidi okoli sebe in kar jih more spoznavati, tako, da te stvari ne morejo nikakor drugače biti razdeljene in porazmeščene, kakor na troje.

Nekatere so tako nameščene, da jih more človek samo opazovati, kakor nebo, zemljo, in vse, kar se nahaja na njiju.

Druge mu je zopet treba izvrševati, kakor ustrahovanje (disciplino), katerega se ima držati v sebi samem ter izven sebe med drugimi stvarmi.

A slednjič so stvari, katere ima prejemati in vporabljati tukaj in večno, kakor n. pr. milost in božji blagoslov.

Ako tedaj hoče, da zadovoljuje vsem tem stvarem, med katere je postavljen z namenom, da jih ogleduje, mora se naučiti spoznavati vse ono, kar mu je opazovati; potem izvrševati to svojo nalogo ter naposled prejemati in uporabljati ono, kar mu v sebi samem, kot v studenci vsake sladkosti, ponuja nebeški učitelj, milostnik — Bog.

V čem naj se tedaj mladina poučuje po šolah? Odgovor: V vsem.

A kaj to pomeni, v vsem? Odgovor:

Vse, kar	}	je; a to moramo spaznavati;	}	a to	{	prosveta ali
		nam je dolžnost; a to je treba izvrševati;				znanost;
		daje milost božjo; a to je treba prejemati.				
Ve	}	ve, kaj in kako je kaka	}	a to	{	prosveta ali
		stvar na svetu;				znanost;
		tedaj se trudi, da stori ono, kar mu				se
vse,		je storiti v vsaki priliki;				
kdor	}	se trudi storiti tako, da je	}	zove:	{	pobožnost.
		Bogu dopadljiv;				

Kot dodatek, kras in venec vsemu temu je govorništvo, s katerim more človek o vsem trojem razumljivo, prijetno in temeljito pripovedovati svojim bližnjim, da more tudi nje naobraževati. Smatrajoč pa govorništvo samo kot del znanosti, preostaja nam tedaj samo to troje: znanost, krepost in pobožnost.

I. Kdor tedaj teži po znanosti ali prosveti, treba mu je poznati:

A. razlike med stvarmi, a te so:

a) bistvene, in ta bistvenost je v njih samih.

Bistvene stvari so:

1. Duhovne: Bog, angelji, duša; o teh uči bogoslovje (theologia),
  2. Telesne, namreč vse, kar se more videti; o teh govori prirodoslovje (phisica).
- b) Slučajne, ki imajo svoj temelj samo v prejšnjih, in te so:
1. Število; s tem se bavi računstvo (arithmeticica).
  2. Velikost; daljava, širina in višina; tega nas uči zemljemerstvo (geometria).

3. Oblika, slika in krasota. O tem nas poučuje vidoznanstvo (optica.)
4. Razlika med glasovi in njihova ugodnost; o tem nas uči glasboslovje (musica.)
5. Razna umetna dela, o katerih govori strojeslovje (mechanica.)
6. Prostor v svetu:
  - a) višji, to je nebeški obok. O njem govori zvezdoznanstvo (astronomija;)
  - β) nižji, to je zemeljska površina, to razmotrava zemljepisje (geographia.)
7. Čas sveta, in to s strani
  - a) teka samega. To nam označuje časoslovje (chronologia.)
  - β) dogodkov, v njem se zgodivših; o njih pripoveduje zgodovina (historia.)

B. Način, po katerem se razmišlja o njih; o tem nas uči razumoslovje (dialectica.)

II. Kdor želi doseči krepost, znati mora:

A. Kako mu je potrebno vesti se, da bode okrašen s krepostimi; o tem nas uči npravstvenost (ethica.)

B. Kakov bodi v družbi:

- a) v domači; o tem govori nauk o gospodarstvu (oeconomia;)
- b) v občni (v upravi občine); to je državništvo (politica.)

III. Pobožnost, v čem obstoji, razpravlja pouk o pobožnosti (praxis theologiae.)

Kdor se hoče v govorništvu izuriti, mora se učiti, da svoje misli izražuje:

A a) Z jezikom; to zovemo govoriti;

A b) s peresom; to znači pisati.

B a) Pravilno; o tem nas uči slovnica (grammatica;)

B b) nakičeno (olepšano); o tem nas poučuje:

1. Nauk o slogu (stilistica;)

2. Pesništvo (poetica.)

B c) krepko; tega nas uči besedništvo (oratoria.)

C) Jezikov več kakor jednega, to je:

a) Materin, za vsakdanjo porabo;

b) tuji:

α) zaradi občevanja z narodi, kolikor je nam Čehom potrebno

1. zaradi sosedstva z Nemci, nemški;

2. zaradi razgovora z drugimi narodi, latinski.

β) Zavoljo knjig, katere v izvirniku obsežajo božjo modrost, kakor sta jezika grški in hebrejski.

Glej, tako se stvari dele same in ravno tako tudi naše vadbe v njih.

Opazujmo se sami in našli bodemo v sebi temelj, da se na znanost, krepost in pobožnost naslanja sleharna naša dovršenost (popolnost.) Našli pa bodemo ta temelj, ako motrimo tudi bistvenost svoje duše, ali pa namen, zaradi katerega smo ustvarjeni.

Bog nam je vdihnil dušo, ki tedaj pripada in mora pripadati Bogu, ker vsaka stvar se z naravno svojo krepostjo zopet vrača k svojemu izviru. Najbistvenejša naša dolžnost je tedaj, da ohranjujemo svojo dušo v Bogu, ter

to v ljubezni, v upanji, v poslušnosti i. t. d. Vse to se z jedno besedo zove pobožnost. Duša pa ima zopet dve bistveni sili v sebi: razum, da preiskuje in razločuje razlike med to in ono stvarjo, in voljo, da ljubi in izvršuje vse, kar je dobrega, ter beži od vsakega zla. Ker je tedaj naša duša jedinstvena, ne sme razkosavati, niti trgati onega, kar jo podpira v tem trojem.

Ako pa uvažamo, čemu je človek na svetu, najdemo prvič, da za to, da služi Bogu, drugim stvarjem in sebi drugič pa, da se s tem in v tem razveseljuje.

Hoče li pa človek biti sposoben za sebe, za bližnjega in za Boga, imeti mora za Boga pobožnost, za bližnjega npravstvenost in za sebe vednosti. Vse to mora biti tako spojeno, da človek ni sam za sebe naobražen, nego tudi kreposten in pobožen. Takisto ni bližnjemu na korist samo njegova npravstvenost, ampak tudi vednost in pobožnost njegova. A ne samo pobožnost, ampak tudi vednost in krepost imajo služiti Bogu na slavo, in v resnici tudi služijo.

Ako človek išče veselja (za to je tudi ustvarjen, da se kakor podoba božja razveseljuje v tem blaženstvu), našel je bode ravno tako v tem trojem. Opazujmo to bliže in spoznali bodemo, da to ni drugače. Veselje je gotovo dvojno, namreč telesno in duševno. Pravo telesno veselje sestoji v zdravji, v svežosti in kreposti udov, v ukusu jedij in pijač, v spanji in v ugodnem odmoru. Ali vse to mora pri človeku biti zmerno in pametno. Nezmernost (katero nespametna človeška brezumnost zove veselje) se vsemu temu upira, oslabi zdravje, kvari ukus in provzročuje členotresje, hromost, krčenje, hude bolečine

in druge bolezni — ter naposled prezgodno smrt. Zmerni ljudje živé dolgo, vedno so sveži in dobre volje, vse jedi so jim ukusne, naj že jedo suh kruh, zelišča ali pijejo samo vodo; počitek jim razveseljujejo sladke sanje, a zopet se veselo ter radostno vzbudé iz sna ter opravljajo svoje posle. Torej je pravo telesno veselje moči najti jedino le pri zmernih ljudeh.

Duša pa more imeti trojno veselje — in sicer: jedno v raznih stvareh okoli sebe, drugo v sami sebi in tretje v Bogu.

Veselje v stvareh je tista prijetnost, katero prosvetljen človek čuti, opazujoč različne stvari. Kamor koli se obrne, kar koli zagleda in začne opazovati, povsod najde neko prijetnost, katera mu odpira srce. A to je ono, kar je Salomon izrekel o modrosti: njen stan ni težak, poleg nje stanovanje ni bolno, temveč tolažilno in veselo. (Modr. 8, 16.)

Veselje v sebi je ona ugodna slast, katero ima kreposten človek sam v sebi, v svoji prirodni vredenosti; ta slast je večja nad ono, kadar človek čuti, da je na vse, kar red pravičnosti kaže, pripravljen in željen, kakor da si je zares v svesti, da se opira in stoji ob tem redu. To je tisto, o čemur se pravi: Dobra zavest, neprestano razkošje (veselje.)

Veselje v Bogu je najvišja stopinja veselja, kadar se človek, čuteč, da mu je Bog vedno milostiv, v njegovem obličji tako razveseljuje, da se mu z gorečo ljubeznijo proti Bogu topi srce, ter ne vedoč, kaj da dela, ali česa si želi v višji meri, razven, da na usmiljenje božje naslanjaje se prijetno počiva, imajoč v sebi že dovršen za-

četek večnega življenja. A v tem je samo mir božji, nadkriljajoč sleharni razum“. (Fil. 4, 7), da si ga višjega ne moreš niti želeti, niti misliti.

To troje namreč: prosveta, krepost in pobožnost, trije so studenci, iz katerih tekó najpopolnejšega veselja izviri.

Da se to troje ima naobraževati v vseh ljudeh, pokazal je slednjič s svojim izgledom naš najmilejši Odrešenik, ta v človeškem telesu (da nam pokaže za vse vzgled) pokazavši se Bog. O njem je jasno napisano, da napreduje z vekom in v rasti, napredujoč skupno z modrostjo in milostjo v Bogu in v ljudeh, kjer to troje očitno vidimo skupno, ker modrost je prosvetljenje misli. Kaj nam pripravlja milost pri ljudeh, ako ne nrvstvenost in plemenit značaj? Kaj nam daje milost pri Bogu, ako ne strah Gospodov? To je iskrena, naravna, resnobna in goreča pobožnost. To dejanski občutimo na sebi, kar tudi na Jezusu Kristusu; ker on je najdovršenejša (najpopolnejša) podoba vsakojake dovršenosti (popolnosti); to vidimo v njem, ker veli: „Učite se od mene“!

Zavoljo tega se to troje trga nesrečno, kjer koli se trga. Ker, kaj je vednost ako ni nakičena s krepostimi? Qui proficit in literis et deficit in moribus, plus deficit, quam proficit. (Kdor uspeva v vednostih, nazaduje pa v nrvstvenosti, bolje nazaduje kakor pa uspeva.) Kar pravi Salomon o krasni ženi brez razuma, to se more izreči ob učenjaku brez nrvstvenosti: „Zlata kozica, svinje v ustih, to je vednost v nekrepostnem človeku“. (Prip. Sal. 11, 22). Kakor se dragi kameni ne oku-

jejo s svincem, ampak z zlatom, da se potem oboje sveti lepše, tako se tudi znanost ne sme spajati s surovostjo, temveč s potrebno mravstvenostjo, da se vzajemno kinča in zaljša. Kadar se pa obojemu pridruži prava notranja pobožnost, postane popolno vse troje. Kakor je strah Gospodov začetek in konec modrosti, ravno tako je vrh in venec modrosti in vsej znanosti; kajti popolna modrost je: bati se Gospoda (Prip. 1, Sirah 1, i. t. d.).

Poglavje XI.

Do zdaj ni bilo sposobnih šol.

Prava šola je ona, v kateri se ljudski duh prosvetljuje s pravim znanjem vseh stvari; kjer se narava in običaji urejujejo v blago jedinstvo in v sklad, kjer se srce v Bogu vkorenini s krepko koreniko ter jezik usposabljuje za različno milo zgovornost. Oh! človek, sodi sam, ni li to nekaj velikega, svoj razum prirediti in usposobiti za spoznavanje različnih stvari, da ti ne ostane nič skritega na zemlji, pod zemljo, v vodah, v zraku, na zvezdah in nad zvezdami ter v propadih; da veš tudi: kaj, kdaj, kje, kako, čemu je in biva? Ni mar to mnogo, razumeti vse, kar koli imajo v lasti ljudje v svojih znanostih, da bi mogel tudi v obrtniški sposobnosti, morda tudi bolje in temeljiteje presojevati in govoriti, nego sam obrtnik? Ali ni mnogo, ako poneseš svoje misli na vse zemeljske strani, tako, da gledaš različne njene narode, pokrajine, kraje, gore, reke, zalive, otoke i. t. d., kadar se ti zljubi?

Ni li čudovito, kadar imaš pred očmi sliko vseh prošlih vekov, da moreš, kedar li hočeš, opazovati različnega ljudskega rodu, narodov, pokrajin, krajev i. t. d. čine, dogodke, menjave, borbe, vojske, zmage, z jedno besedo razna podjetja, kako so se vršila, ali kako ne? Mar ni mnogo, čitati različnih narodov knjige, pa poizvedovati, kar imajo v svojih zakladnicah; a to tako, da so ti jasni vsi viri vseh jezikov, pa da umeš nakičeno govoriti, kedar si pri volji? To so v resnici velike stvari. Ali še večja ona, samega sebe tako urediti, in to znotraj, v naravi in v svojih nagnjenostih, kakor tudi zunaj v navadah, v činih in v kretanji, da bodeš slika umetno narejenega godbenega stroja, katerega vse strune vzajemno dobro doné ter mile glasove davajo iz sebe. Ker to je in hoče reči: biti v pravem pomenu nrvstven in vsestranski kreposten. Ali največja stvar, ki presega oboje, to je občutiti v Bogu poželjenje za večne slasti, z Bogom se spojiti. Boga v srcu negovati in ž njim negovan biti. Vse to imajo učiti šole, vse tisto, veliko, brez izjeme, ter zato ravno morajo se zvati delavnice ljudskega oplemenjevanja.

O načinu ali o kakovosti takih šol povdarjam ono, kar si je Luther ne le želel, temveč si tudi prizadeval, da se uresniči (l. 1525.), in sicer: 1. Šola se ima osnovati v vsakem mestu, v vsakem trgu in v vsaki vasi in to za vso mladež obojega spola (kako bi to moralo biti, razložilo se je že v IX. poglavji). To se ima tako urediti, da se sleharnega dne poučuje mladina po dve uri v veronauku, v nrvstvenosti in v drugih znanostih, ki se bavijo z obrtom ali s kakim drugim poslom. 2. Da se najde lažji in ljubeznjivejši način poučevanja, s katerim se

mladina ne sme strašiti, temveč se mora k temu privabitati tako, da jej učenje v šoli ne prizadeva nobene težave, ter da vidi sama, da je v šoli prijetneje, kakor pa ves dan po ulicah skakati, igrati za gumbe, žogo metati i. t. d.¹⁾

Mar ni lepo svetoval, krasno in kot potrebno izumel ta veliki mož? Ali, kje je po vsem do sedaj taka šola? Kdo jo je videl, kje li je tista privabljiva metoda (način)?

I. Povesod jih ni bilo.

II. A kjér so tudi bile, niso bile za vse otroke, temveč le za nekatere, za imovitejše, in sicer zbog tega, ker so bile drage. Širomašnejše otroke so zanemarjali; zato se pogosto marsikatera bistra glavica ni mogla razviti.

III. Tiste otroke pa, ki so hodili v šole, poučevali so tako nespretno, da so šole bile bolj podobne mučilnicam, nego učilnicam, zavaljo tega so mnogi, katere so preplašile knjige, šli rajše k rokodelstvu ali kam drugam.

IV. A kateri so ostali v šoli, ali katere so prisilili k učenju, s tistimi se ni postopalo posebno sposobno, pogosto neumno in skoraj narobe. Ker v čemur bi se moralo najpred naobraževati, na to se je uprav najpred po-

---

¹⁾ Luther Martin, nemški reformator, porojen 10. listopada l. 1483. v Eislebenu. Od 1497. l. — 1501. l. je hodil v šolo v Magdeburg-u in Eisenach-u; pozneje je obiskoval vseučilišče v Erfurtu, kjer se je učil prava. L. 1505. stopi v samostan Avguštincev, postane 1507. l. duhovnik; leto pozneje ga pokličejo za učitelja v Wittenberg. V zadevi svojega reda potuje l. 1511. v Rim; dné 31. vinotoka l. 1517. pa nabije na grajski cerkvi Wittenberški proti Tetzlu svojih 95 tez (stavkov). Razven prevoda sv. pisma starega in novega zakona, je od njega še mnogo drugih spisov. L. 1529. je spisal „veliki in mali katekizem“ i. t. d. Umrj je na potovanji v Eisleben dné 18. svečana l. 1546. Pokopali so ga v grajski cerkvi Wittenberški. Luter je tudi bil imeniten pedagog ter ima za razvoj šolstva mnogo zaslug.

zabljal. Mislim, da se ima pred vsem kot temelj vsemu položiti pobožnost in pravi strah božji, za tem pa se ima npravstvenost in krepost kakor plemeniti cepiči v mladino vcepiti ter se ista vežbati v znanosti in v drugih vednostih. Pravim, da se na ono dvoje naravnost pozablja — in to ne samo v naših narodnih šolah, ampak tudi v velikih, v katerih bi moral biti vrhunec ljudskega vežbanja, vrhunec popolnosti. Toda iz njih niso prišla krotka, pobožna jagnjeta, ampak priprosta žrebeta, divji osli in neukročene mule. Namestu milih, dobro urejenih običajev in šeg, iznašli so nakičenih krojev. Poleg tega so oči in roke izvežbane za preživo uljudnost in nečimurnost, ne misleč na to, da bi se v nje morali ugledati, kakor v zrealo pameti, čistosti, kesanja, uljudnosti, resničnosti, potrpežljivosti, vzdržljivosti i. t. d. — Šole so se bavile le z vežbanjem v znanostih. Toda kako in s kakšnim vspehom?

V. S tem, kar bi človeški duh mogel v enem letu zapopasti, bavila se je mladina pet, deset in še več let. Kar bi se móglo lepo in ugodno uvesti v človeški duh ter kakor s čopičem naslikati, to se vanj ni samo tiskalo in tlačilo, temveč uprav nabijalo, dolblo in vrtalo. Kar bi se moglo nazorno in jasno predočiti, to se je predstavljalo temno, okorno, zapleteno in zmedeno, kakor da bi bile pravljice.

VI. Ker se je po šolah delalo na ta način, bilo je malo učiteljev sposobnih; a večkrat je še ta sposobnost bila le prisiljina. Ker glej, tudi iz velikih šol izhajajo vednosti, povsem le slabo dišeče; strogo učenega, ki bi mogel iz predloženih predmetov dostati izpit, v tisoč slučajih ne bi našli niti jednega. Kako pa je to pri nas?

Iz naših šol (sicer je sramota priznati; ali, da se prizna resnica, sili nas tudi zavest in naše podjetje) bi redko kdo izumel kake bistvene početke. Naša mladež žrtvuje vsa svoja šolska leta čitanju, pisanju, trohico petju in številjenju. Vlovi li kateri malo latinščine ali nemščine, s tem koristil je jedino sebi, toda pri tem je potratil svoj mladi čas; dalje in višje kreniti ni niti mogel, niti znal; nasprotno, niti bi ne razumel, da se more kje nadaljevati. In kaže se samo, da je tako, da se zdaj mnogi spoznavši svoje nedostatke, morajo sami sebe varovati, marveč se to ne more nič več popraviti. Na to bode gotovo vsak izmed vas vskliknil: „O mihi praeteritos referat si Jupiter annos“! (O da bi mi Bog dal minola leta!)

Sploh pa vse to jadikovanje nam nič ne pomaga; kar je minulo, to je že davno za nami. Kar nas je ostarelih, nobeden se ne bode pomladil tako, da bi mogel znova živeti ter se za življenje oskrbeti z novimi pripravami; tu ti ne pomore nikdo. Preostaje torej samo jedina možnost, da svoji deci in svojim naslednikom svetujemo v vsem, kar se more; da jim ne pokažemo samo, kje smo mi ali naši voditelji grešili, temveč jih med drugim napotimo na prava pota, katera ne vodijo k onim napakam. A to se bode zgodilo v ime in z vzgajanjem tistega, kateri ne zna naših hib samo preštovati, temveč tudi popravljati, kateri zajedno ume vse naše grehe poravnati.

Poglavje XII.

Šole se morejo in morajo popraviti.

Ostarele slabosti je težko ozdraviti, večkrat skoro nemogoče. Ako se kdo ponudi bolniku ter mu obljubi, da ga hoče ozdraviti, tedaj bolnik že težko pričakuje, da ga začne zdraviti; sosebno ako opaža, da njegov namen ne izvira iz kake slepe slutnje, temveč iz razuma. Tudi nam je tedaj v tem nenavadnem podjetji pokazati že naprej, kaj obetamo in kakov temelj imamo. Obljubimo pa šole tako urediti, da se

I. sleharen človek (razven, ako mu Bog ni podelil duha in razuma) uči vsega onega, kar se je navedlo spočetka desetega in jednajstega poglavja.

II. Da poleg telesa vzraste tudi duh človeški, recimo, da se do 24. leta priuči vsemu, česar je človeku mogoče razumeti.

III. Da se to znanje doseže, ne gre, da se mladina tolče, tepe, mrcvari, nad njo vpije, da se joka, — sploh, da se ž njo grdo ravna, — ampak tu je treba potruditi se, da je vse poučevanje in vežbanje milo, ljubko in ljubeznjivo. Nadalje hočemo, da človek v znanosti tako na lahko in nehotno napreduje in raste sam iz sebe; a nikdo mu ne razteguje udov, nikdo ga ne spominja, nikdo ne sili na to. Ali kakor se ima telo utrjevati z jedjo in pijačo, s spanjem in z drugimi potrebnimi ugodnostimi, tako je tudi treba, da se hrani duša s tem, kar je za njo.

IV. Znanost ne sme biti le površna, t. j. ne samo taka, da se le nekaj za drugimi ponavlja in blebeta, temveč vsakdo mora vsako stvar iz najboljšega temelja

razumeti, in to popolnoma tako da, kar zna, zna v resnici, kar ume, ume tako stanovitno, kakor kar vidi, da vidi, kar drži, da obdrži.

Toda, kdo bode to veroval poprej, nego se prepriča o tem? V tem imajo ljudje posebne lastnosti, da se namreč prej čudijo temu, nego li se je kaj velikega izumilo. Ko pa se je stvar izvela, smatrajo jo vsi za lahko ter se zopet čudijo, da se poprej ni iznašla. Ko je Arhimed¹⁾ videl, kako množica ljudij silovito in nespretno postopa z ladjo, katero je dal napraviti kralj Hijeron²⁾, hoteč jo spustiti v vodo, obljubi kralju, vsa tako prirediti, da jo bode mogel kralj sam z jedno roko spraviti v vodo. Kralj ni hotel tega verovati, ker je imel to le za šalo, dokler se naposled o tem ni prepričal na svojo veliko čudo. Ko je Ivan Faust³⁾, izumitelj tiskarnice, začel pripovedovati, kako more jeden človek v jednom tednu napraviti več knjig, nego je poprej moglo to napisati deset pisarjev v celem letu, ter da bodo te knjige lepše, vse jednake, in če popravlja jedno, da s tem popravi vse skupno i. t. d. — nikdo mu ni verjel in tudi ni razumel, da bi to bilo mogoče. Najbrž je to marsikdo imel za šalo ali pa za priprosto samohvalo. Toda dejanje je dokazalo resnico, in

¹⁾ Arhimed (Archimedes), imeniten grški matematik (računoslovec), iz Sirakuz, porojen okoli l. 287 pred Krist., izumitelj Arhimedovega zakona, vijaka brez konca, metalnega stroja i. t. d. Našel je smrt pri oblegovanju mesta l. 212. pred Krist. —

²⁾ Hijeron (Hieron) II. sin imenitnega Sirakuzijanca Hijerokleja po zmagi tako zvanih Mamertinov ga izvolijo kraljem, ki je bil izvrsten vladar in zaveznik Rimljanov. Umrl je l. 215. pred Krist. —

³⁾ Faust Ivan, bogat trgovec iz Moguncije (Mainz), s katerim se je zavezal Gutenberg Ivan, izumitelj tiskarstva l. 1450., da sta napravila prvo tiskarno.

sedaj ve to tudi deca in se lahko prepriča o tem. Če bi Bertold Schwarz,¹⁾ izumitelj smodnika, prišel med strelce, rekel bi: Vaši loki in vaše prače niso nič vredne; jaz vam hočem pokazati orodje, katero bode brez človeške pomoči samo bljuvalo ogenj, kamenje, železo in svinec, in to veliko dalje, kakor vaši loki; ta priprava bode bolj mirno in tudi bolj krepko rušila velike zidove i. t. d.; — kdo bi se mu ne bil smejal? Tako je pač navadno, da se za čudovite in nemogoče smatrajo stvari, katerih še nismo videli! — Kakor kar se je Amerikancem zdelo nemogoče, da človek, ne govoreč z drugim človekom, kadar bi od njega prejel samo košček popirja, razumel bi že njegove misli, kar je pri nas najneumnejšemu znano. Tako je povsodi in pri vsem.

Ardua olim visa risus sunt posteritati. (Kar se je nekdanj zdelo, da je nedosežno, postane potomcem povsodi smešno.)

Drugače tudi pri tem novem podjetji ne bode (ker smo se o tem že nekoliko prepričali), in če tudi se komu marsikaj porodi v možjanih. Kako to, da so še ljudje, kateri morejo šolam ugovarjati: ti vaši abecedniki, ti vaši Donati,²⁾ te vaše slovnice, vse vaše priprave, ves vaš način poučevanja ne velja nič, mučite in kvarite ž njimi mladino; s tem popolnoma zaprečite pot njej in sebi za daljno izobražbo; drugače, vse drugače mora to

¹⁾ Schwarz (Niger) Bartholdus, alhemist (zlatodej), franciškan iz Freiburga se je pogosto bavil s kemičnimi poskusi, ter je na ta način po naključju iznašel smodnik okoli l. 1330. Kakor pravijo, so ga radi čaranja zaprli.

²⁾ Donatus, Aelius, rimski slovničar v 4. stoletji po Krist. v Rimu. Njegova slovnica: „Ars Donati grammatici urbis Romae“ se je rabila v srednjem veku pri pouku; zatorej Donat. —

biti. Za kar vi potrebujete deset let, mora se zgoditi v enem letu; s čimer mučite, to se lahko zgodi igraje in z zabavo. Zavoljo tega se bode vse jasno pokazalo, da more to vsak razumen človek kakor svojih deset prstov razvideti; zaradi tega se bode vse razdelilo primerno na pripravne dele.

Da je mogoče človeku vse znati, in sicer lahko in zanesljivo, temu je (javno povedano) jedini, čvrsti, popolni in neovrgljivi dokaz ta, ker je za to rojen, da bode pobožen, kreposten, razumen in prosvetljen; tedaj mu je vse to prirojeno. A kar je kateri stvari prirojenega, to jej ni samo mogoče, nego tudi lahko in prijetno; bilo bi pa za-njo kvar in muka, če bi se upirala temu.

Na primer: Tica je ustvarjena za letanje, na to je ni treba siliti; ravno tako ne ribe, da plava, niti drugih živalij, da se gibljejo; sama narava jih vodi na ono, na kar se nagibajo, kakor hitro jim zato zrastejo potrebni udje.

Tako tudi vode ni treba siliti, da teče navzdol; ne ognja, da gori, ako ima v sebi kaj masti in suhote ter potrebnega prepriha. Tako tudi ni treba siliti okroglega kamena, da se trklja z višine v nižavo; niti očesa ali zrcala, da vidi, kar se mu predstavlja; niti zrna, da kli je, ako ga vtakneš v vlago? Vsaka stvar teži sama po tem, za kar je od prirode ustvarjena, in če se jej ne zapreči, dela to neprestano.

Da pa ima človek za pobožnost, krepost in znanost sam v sebi lastno in prirojeno moč, voljo in nagnenje, kakor voda, da teče, ogenj, da gori, tica, da

leta, riba, da plava, to smo razpravljali že poprej. Tu nam je popraviti samo to, kar nekateri mislijo, da se ne sme dopuščati, in tako hočemo njihove ugovore tudi pobiti.

1. Pravijo, da se od vsakega drevesa ne more dobiti platišče. Odgovarjam: Iz vsakega človeka more postati človek, ako se v to ne meša kakšen kvaritelj.

2. Ako praviš (kar storé mnogi): Po notranjem so naše moči oslabele z grehom v raji. Odgovarjam: Ali nam niso vzete; tudi telo je pokvarjeno in oslabele, toda moremo je zopet dovesti, da hodi, da beži, in da bistveno opravlja različne posle. Kakor sta Adam in Eva precej ko sta bila ustvarjena, mogla in znala hoditi, stvari razumevati in o njih govoriti (zadobila sta popolno in zrelo dušo in telo); tako mi po grehu ne moremo niti razumeti, niti govoriti, niti hoditi, dokler se tega ne naučimo. Toda iz tega še ne sledi, da bi se človek ne mogel drugače učiti, kakor na dolgo, težko in negotovo. Ako se naučiš brez težkega posla tega, česar zahteva telo: jesti, piti, hoditi, delati to in ono, plesati, boriti se i. t. d., zakaj bi se torej ne mogel naučiti tudi kaj drugega, samo če imamo dober navod za to. — Glej, za to še več. Konjar nauči v četrti leta konja lepo stopati, skakati, vrteti se, kakor pač jezdec hoče; glumač nauči medveda plesati, zajca bobnati, psa z orožjem braniti se i. t. d. Marsikatera babica navadi srako, kosa, papigo oponašati človeške besede, peti pesmi i. t. d., toda vse to proti narodi in v kratkem času, samo ako ima za to potrebne zmožnosti. Ali bi se človek ne mogel vsega tega navaditi, k čemur ga naroda, da ne rečem — pušča

ali vodi, nego privlači? Več o tem govoriti, sramota je. Zato je treba sramovati se, ko bi se temu protivili, rajše mislimo na sredstva in pota, s katerimi bi se vse to moglo izvesti.

3. Praviš: Ker stvari same na sebi niso lahke in umljive, zato jih vsi ne razumejo. Odgovarjam: Kaj ni lahko? So li tako nebarvane stvari na svetu, katere ne bi mogle v zrcalu odsevati in se izraževati? samo ako jih postaviš na pripravno mesto. Mar se nahajajo kake stvari, katere ne bi se mogle napisati ali narisati na deski? samo ako to piše ali riše, kdor to ume. Ali je na svetu kako seme ali kaka rastlina, katera ne bi se mogla v zemlji prijeti ter rasti? da se le ve, kje, kaj in kako je sejati in saditi. Dodati hočem še to: Na svetu ni tako visokega zvonika, ne tako visoke gore, kamor se ne bi kdo mogel pospeti, samo ako mu napraviš ali izkleseš stopinje ali ogradiš vse z ograjo. Zakaj bi se po tem takem do višine človeškega umevanja ne mogel vspeti kjer koli in kdor koli zdravi, bistri, voljni, a to samo z naporom, z razbijanjem glave in z nevarnostjo. Iz tega še ne sledi, da je to človeški moči nemogoče, nego, da so stopinje neurejene, krive, luknjaste, raztrgane in nevarne (to je: način poučevanja je zamotan); očitvidno pa je, da se po dobrih, ravnih, dobro narejenih, polnih in urejenih stopinjah more vsakdo pospeti najvišje.

4. Praviš: Mnogi imajo puhle glave, teh ne moreš ničesa naučiti. Na to odgovarjam: Težko se kje nahaja tako zamazano in hrapavo zrcalo, da bi se v njem ne mogle prikazati slike, in če tudi je temno. Težko je dobiti tako hrapave deske, da bi se na njej nikakor ne

moglo pisati ali risati. Ako je deska hrapava, treba jo je pogladiti; vedno pa je mogoče nekaj napraviti, da je vender le za rabo. Tako se more vsa mladina vedno prosvetljevati, brusiti in gladiti, tako, da se bodo vsi vsemu priučili (v tem sem prav žilav, ker imam čvrst temelj). Na zvršetku se pokaže le ta razlika, da slaboumnejši vender le zapopadejo vsaj to, kar so se bili učili; bolj razumnejši pa, ki so se učili in vežbali, da razne stvari precej najdejo iz najglobočjega temelja, priuče se vsega čim dalje, tem globočje, ogledujejo vse bolj natančno ter sami izumljajo novih stvari v lastno duševno veselje, oznanjujoč s tem slavo in modrost božjo.

V ostalem recimo še to, da nekatere glave niso za učenje sposobne, kakor vsako drevo ni sposobno za platišče. Zato vse, kar tukaj razpravljamo, velja za boljše ali zdrave glave, kakeršnih je z božjo milostjo največ v narodu našem. Mi vidimo prav malo slaboumnih, za nič sposobnih ljudij, kakor jih je tudi prav malo pohabljenih (hromih, bedastih in slepih). Ako si slep, hrom, gluh, ako si nežnega zdravja, to izvira največkrat od neprevidnega negovanja. Pogreški nimajo tedaj niti v Bogu niti v prirodi svojega izvira.

5. Tudi se še ugovarja, da marsikateri imajo pač sposobnost za nauk, nimajo pa za to volje, tako, da jih je treba preveč siliti, kar je pa zelo mučno in brez vsake koristi. Na to odgovarjam: O nekem modrijanu se piše, da je imel dva učenca, jednega delavnega, toda topoumnega, a drugega bistrumnega, toda lenega. Prvi bi bil rad napredoval, ali ni mogel, drugi pa bi bil lahko, a ni hotel. Tu ni kriva priroda, temveč učitelji sami in sicer

zato, ker se jim ni ljubilo učiti? Aristotel pravi, ljudem je prirojeno, da si iščejo znanja; a kaj je pravo, dokazali smo v prejšnjem poglavju. Časi jih roditelji sami s svojim božanjem privadijo na nemarnost. Pogosto so krivi tudi hudobni posli, ki pokvarijo otroke; večkrat zopet oni sami, ki so okusili ljubkost poslovanja ali dvorjanstva, ne-
uvažujoč prave ljubkosti duha (kakor bi se jezik napojil s kako grenkostjo, ne čuteč sladkosti); iz tega sledi, da ne želé, česar ne poznajo. A kako postopajo učitelji, ki bi morali iztrebiti in popraviti vse že spočetka. Je li kateri pomislil, da je jédnak strugarju, ki vse lepo oteše poprej, predno jame stružiti? ali jédnak kovaču, da si železo poprej omehča, predno začne kovati? ali kakor suktnjar, ki volno poprej opere, osnaži, stepe, nego jo začne presti in tkati? ali kakor črevljár, kateri si prej priredi kožo, nategne jo in ugladi? i. t. d. Tako, pravijo, stori učitelj najprej, da je diják volján, želján in sposoben. Komu je to palo na um? Vsak, kakor ga najde, takoj pada nanj; precej ti struži, precej kuje, precej prede, precej tke, precej nategne na kopito, precej zahteva, da je vse gladko in sijajno; in če to ne gre (in kako bi tudi šlo?) jezi se, bije, tolče in brca. Pak se že čudimo, da se sploh še dobi kdo, komur je to zoperno? Čudimo se rajši, da more sploh kdo prenašati tako stvar.

Imamo tudi razloge, da jamemo jasneje govoriti o različnosti glav, in to poleg sposobnosti in značaja. Nekateri so v resnici bistrourni, drugi topi in neumni; nekateri so ukaželjni, drugim gre misel od knjig na roko-delstvo, trgovino i. t. d.; nekateri so popustljivi in pri-

pravljeni, drugi svojevoljni in osorni. Iz tega ravno sledi trojno razno usposobljenje glav.

Bistroumni, voljni in popustljivi so po vsem in za vse sposobni; tem ni treba drugega, nego da se jim ponudi gradivo za umevanje. Ti rastó, kakor dobro uspevajoče drevo, da jih je veselje gledati. Toda moramo biti oprezni, da vemo, kaj, kako in doklej jim je treba ponujati, da se precej spočetka ne pretegnejo in ne prenehajo.

Drugi so ostroumni ali nemarni; no, ti se ne protivijo; treba jih je uspodbujati ter često hvaliti njih vspehe.

Tretji so ostroumni in voljni, ali svojevoljni, ter bi delali, kar se jim poljubi. Do takih nimamo zupanja. Učitelji jih nimajo radi. Taki pa so navadno najboljši učenci, kakor je že pokazal Temistoklej,¹⁾ knez atenski. V svoji mladosti je bil silno plahih običajev, proti roditeljem in učiteljem osoren; kasneje se je izpremenil ter je postal moder človek. Čudečim se na tej izpremenci, rekel je, da čim bolj plaho je žrebe, tem boljše bode v konjušnici, samo ako je zna kdo ukrotiti. To se je tudi pokazalo pri Aleksandrovem konju Bucefalu. Nekdo namreč pripelje njegovemu očetu Filipu lepega, a jako divjega konja na prodaj. Toda nikogar ni mogel trpeti na sebi;

¹⁾ Temistoklej (Themistokles) imeniten vojskovodja in državnik atenski, porojen okrog l. 527. v Atenah. Kot arhon (najvišja oseba v državni upravi) ustanovi l. 493. Pirej (Piræus), starih Aten pristanišče; vojskoval se je kot strateg (vojnoslavec) pri Marathonu l. 490.; po odstranitvi Aristidenovi dobi prvo dostojanstvo v državi; osnuje atensko brodovje ter s pomočjo tega premaga pri Salaminah (Salamis) (20. kilometra 489. l.) Perzijance popolnoma. Vsled ostracizma (sodba s črepinami) l. 471. prognan, zbeži obsojen na smrt v Suzo; od kralja perzijskega Artakserksa dobi v mestu Magneziji v Mali Aziji svoje zavetje. Umrl je l. 461. pred Krist.

vsakega jahača je stresel raz sebe. Zato ga kralj ni maral vzeti. Zdaj pa pristopi Aleksander in pravi: Škoda lepe živine, naj poskusim še jaz. Oče v to dovoli. Aleksander ga gladi toliko časa, da ga konj pusti nase. Ž njim krene polagoma proti solncu, da ni videl svoje sence (te se je konj namreč bal); naposled ga vsprodbode z ostrogama, ter zdirjata v tek. Na ta način ga je ukrotil. Ta konj je bil pozneje tako izvrsten, da ga je Aleksander rabil v vseh vojskah, ker ni imel boljšega. Plutarh¹⁾, spominjajoč se tega dogodka, dostavlja: Admonet nos equus ille, multa bene nata ingenia perire vitio instituentium, qui equos vertunt in asinos, quia erectis et liberis imperare nesciunt. (To nas uči, da mnogo sposobnih glav propade zavrlo nesposobnosti učiteljev, kateri delajo iz konja osle in ne znajo ravnati s hrabrimi duhovi.)

Četrtni so voljni in željni, toda bedasti in topi. Taki morejo vendar le dohajati in posnemati druge, ako se jim pomaga v njihovi slabosti, ako jih ne preobložimo, in če se jim ponudi roka pomočnica v slučajih, kedar bi vendar le omagovali. Te vrste učenci dospó pozneje do svojega smotra, ali so potem tudi mnogo stalnejši; jednaki so poznemu sadu, ki se tudi drži več časa. Na svincu se tudi težje riše, a te črte so stalnejše, kakor na vosku. Tako tudi oni dalje živé, kakor ostroumni, pa ne pozabijo tako lahko, čemur se jedenkrat priučé.

---

¹⁾ Plutarh (Plutárchos), grški pisatelj, rojen okrog 50. l. v Keroniji (Chaeronea, Boeotia); bil je učitelj modroslovja v Rimu, kjer sta ga Trajan in Hadrijan obsipala z državljanskimi častnimi službami. Umrl je kot arhon v svoji domovini okoli l. 120. Izmed raznih njegovih del naj omenim le: „Moralia“ ali „Ethica“ v Platonovem zmislu in „Vitae parallelae“ (44 primerjajočih životopisov slavnih Grkov in Rimljanov).

Peti so bedasti in nevoljni. No, če niso osorni, dado se še popraviti; ali potem so zares pripravi, v svojem poslu pa strpljivi.

Šesti so bedasti in poleg tega še uporni. Taki so redko kaj vredni. Vsaka stvar na svetu se more s čim vladati. Divjake pocepimo, in so potem plemenita drevesa. Zavoljo tega se ne sme popolnoma obupati, ampak treba je, da se upornost vsaj iztrebljuje. Ako teh učencev ne moreš ukrotiti, vedi, da so grčasta debla, zastonj se trudiš, da bi iz njih napravil goži ali naredil kipe. Nerodovitno zemljo, napisal je Katon¹⁾, niti ni vredno obdelovati, niti se je dotikati s plugom. Ali takih nesposobnih bitij imamo malo, za kar bodi milemu Bogu hvala.

Zatorej: *Quales nascantur liberi, nulli in manu est: at ut recta institutione evadant boni, nostrae potestatis est*, pravi Plutarh. (Kako se deca porajajo, na to nima nikdo upliva; toda da bodo z dobro vzgojo dobra, to je zavisno od nas.) Dober vrtnar gleda na to, da iz divjaka naredi dobro sadno, plemenito drevo.

Da bode mladež sposobna in značajna, mora se skupno in po enakem načinu vežbati, kar dokazuje sledeče:

1. Ker imajo vsi ljudje jedno naravo ter za to jednaka orodja, se posebno zunanja čutila, na znotraj pa razum, pamet, voljo i. t. d.

---

¹⁾ Katon (Catonis „*disticha moralia*“), zbirka latinski spisanih pravil za življenje iz 3. in 4. stoletja po Krist., katera so se ves srednji vek čitala po šolah; tudi so preložene koro na vse jezike; (v nemščino jih je najpred preložil Notker v 11. stoletji, Fleischner pa l. 1832.).

2. Ker se imajo vsi poučevati za isti namen, namreč za svetost in modrost.

3. Ker vsi ti značaji niso nič drugega, kakor odstop od prirodnega ravnotežja, bodi si gori ali doli, na levi ali na desni; kakor je pač bolezen telesa, ako je v kakem udu preveč vročine ali hladú, vlage ali suhote. Na čem je n. pr. osnovana bistrournost, ako ne na tankosti in okretnosti hlapov v možjanih? Kaj je topost duha, ako ne gosti in temni hlapovi v možjanih, kateri se morajo s pogostim prezračevanjem duha razganjati in bistriti? Kaj je svojeglavnost in upornost, ako ne preobilna hrabrost srca in čvrstost, kateri je treba, da se oslabi? Kaj je lenoba in nemarnost, nego prevelika slabost srca, ki potrebuje, da se krepí. Tisto zdravljenje je najpopolnejše, ki ne zdravi protivnosti s protivnostjo (ker s tém nastane še večja borba), nego se trudi, da je vse složno in da se vse premeša, tako, da se z jedne strani ne prehvali, a z druge zopet ni preobilnosti. Za človeški duh pa je tako zdravljenje najboljše, s katerim se preobilnost in nedostatek tako pomešata, da se okoli sredine vse poredi in da je v najboljšem soglasji. Zbog tega smo ta način priredili za srednje glave, kakeršnih je tudi največ. Bolj občutljive in bistre je treba brzdati, da ne dozore prezgodaj. Na ta način bodo zaporedoma in polagoma korakali za drugimi. Tope pa je treba za ono dvojico poganjati. Pri teh se ni bati zmot, ker imajo trše možjane in se lažje morejo privaditi trdemu in težkemu poslu brez vsake škode.

Ali, sedaj je že čas, da pokažem, na čem se razlaga ta način.

Poglavje XIII.

Vse je odvisno od dobrega reda.

Ako razmotravamo, s čim se ta svet in vsaka stvar v dobrem, veselem in trajnem stanju vzdržuje, to vidimo, da z redom in jedinim redom, vsled katerega ima sleharna stvar, sprednja in zadnja, višja in nižja, večja in manjša svoje mesto, čas, težino in število. Zavoljo tega so modrijani imenovali red dušo in življenje sveta (animam mundi); a drugače ni. Kar je urejeno in dokler je urejeno, dotlej ostane dobro, če pa kje kaj zaide od svojega reda in teka, ni mogoče, da bi ostalo; ruši se, trga, propada, postaja, ali pa gre deloma s pota. To se more dokazati z vsemi primeri prirodnih in umetnih stvarij. Ker:

Kaj je vzrok, da naredi svet svet, ter da obstoji v svoji veljavnosti? To, ker ima sleharni del svoj red, vsaki strani dotične živali pak je opredeljen (postavljen) njen red, da more vsaka držati se svojega časa, mesta in prirode. Dokler traje to, traje svet.

Kaj je vzrok, da čas, razdeljen na leta, mesece, dni in ure, tako pravilno teče in se nikdar ne zmete? Neizpremenljiv red nebesnega svoda (obloka) je temu vzrok.

Kaj je vzrok, da je človeško telo tak divni stroj, in nima veliko udov brez števila, zamore pa vender izvrševati opravila brez števila, a kar koli mu je treba od najrazličnejših opravil izvrševati, za sleharnega ima pripravno orodje v svojih udih? Divni in premodri red, ki vlada med udi v obče in v vsakem posebej.

Kaj je vzrok, da z istim telesom združena duša staneje zložno, ter da je zdrava in sveža brez bolečine in

smrti? Red živnih močij v telesu; dokler so vravnane, in vsaka svoje mesto, mero in način čuva, dotlej je življenje in zdravje dobro; ako pa se kaj pretrese ali iz teka in kolovoza izmakne, življenje in zdravje jame trgati se, slabiti in propadati.

Kaj stori, da bučele, mravlje, pajki (o drugih živalih molčim) izvršujejo takova dela, da se jim čuditi in diviti mora sam človeški razum? Red, katerega se drži stalno vsaka žival, in to ne le med seboj, ampak tudi v sleharnem svojem delu.

Kaj je vzrok, da modri kralj, jedina oseba, zamore vse kraljestvo (na sto tisoč ljudij) vladati? Kaj stori, da jedina glava more voditi vojsko, ki šteje na stotine tisoč mož? a kar ona hoče, da to dela vsa vojska? ako ona odreja dobro, da je vse dobro? Nič drugega kakor red, ker tej jedini glavi so podrejene druge, a tem zopet druge in tako do poslednje, a vse to veže dober red, pokorščina in strah, in da krenejo vsi, ako krene jeden, da obstanejo vsi, ako obstane jeden.

Kaj je bilo vzrok, da je Hieron tako težino, katero ni moglo premakniti več sto ljudij, mogel z jedno roko dvigniti ter preko velicega trga do morja vleči? Razumna priprava, to je stroj, sestavljen iz mnogo valjarjev, škripcev in koncev, v katerem je jedno pomagalo drugemu, pridavalo smer in moč.

Odkod izvira ta silni grozni in strahoviti strel, kakor li od umetnega pomešanja solitarja z žveplom, od primerne priprave, puške ali topa, kakor od dobrega nabijanja in namerjanja? Tukaj mora brezuvetno biti red, in če ta manjka v jednom, potem trpi nedostatek vsa stvar.

Kaj je to, da se popir v tiskarni hitro, lepo, prav, razumljivo in brez pogreškov napolnjuje s pisanjem? Red, po katerem so črke sestavljene, vlite, v pismovnjak zložene i. t. d.; a razven tega tudi kako so popir pripravili, kako so ga v stroj vtaknili — in kako so ga tiskali in osušili.

Da se dotaknem tudi materialnih rečij, kaj je vzrok, da voz, narejen iz lesa in železa, za konji tako beži in da se mesto človeških ram more rabiti za prenašanje velikih bremen ali ljudij samih namesto klopi, postelje, i. t. d.? Nič drugega kakor dobro urejenje koles, osi, ojesa, sore itd.

Kaj je vzrok, da ljudje zaupajoč lesu, podajo se na pusto in viharno morje, da dojdejo na drugo stran zemlje, a se zopet vračajo? Nič drugega, kakor urejenje dna v ladiji, boka, naslonila, vesla, valjalnice, jadrenika, jadra, sidra, kompasa i. t. d. Ako se kaj utrga, zlomi, pride ladja v veliko nevarnost — in naposled more se potopiti.

Kaj je to, da se v stroju, ki ga zovemo uro, razkovano in razstavljeno železo samo vrtili? a vrteč se enakomerno razdeljuje čas, ure, dni, celó mesece in leta? in to ne samo, da vse očem prikazuje, ampak tudi ušesom napoveduje? Kako je to, da te ta stroj prebudi, kadar ti milo in drago? Kaj pa je ono, kar ti more svetlobo narediti — in kadar odpreš oči, najdeš že gorečo svečo pred seboj? Kako to, da isti stroj more koledar nadomestiti, kazoč dni in praznike, premembo mesecev, tako tudi premikanje planetov? Kaj je to, da se ti stroji vrte brez uteži in vrvice? Kako to, da nekatere ure ni treba dva, tri, štiri in še več dnij navijati, ampak da se s svojim lastnim vrtenjem navijajo same? A kako še to, da

se tak stroj ne bode moral nikdar navijati, pojde pa vender neprestano? Ali ni vse to nekaj velicega? Ni li slično živi stvari, ne pa umrljivi, ki ni drugega kakor mrtva kovina?

Mari bi to poprej, dokler niso videli, ne smatrali za nemogočo stvar, kakor da debla letajo in kamenje govori? A da je temu tako, vidimo vsi. A kaj je ono, kar tej mrtvi stvari daje življenje in tolikanj čudovito vrtenje? Nič drugega, kakor red; to je urejenje na stanovito dobo, mero, utež in število — tako, da ima vse svoj oddeljeni namen, a da pride do tega namena, treba je, da so vsa sredstva prirejena in da je vse jedno poleg drugega v stanovitnem razmerji, vse se jedno z drugim bolje veže in jedno drugo podpira. Tako gre vse mirneje, ter vse se bolje sklada, kakor da je živa stvar. Toda če se kaj raztegne, pretegne, prelomi, oslabi, izkrivi, bodisi tudi najmanjše kolesce, zobček ali žrebljiček, odmah vse — ali popolnoma, ali deloma zastane, ali pa pomanjkljivo in brezkoristno ide. Tako se tukaj kaže jasno, da vse zavisi od dobrega reda.

Ravno tako se pouk ne temelji na ničem drugem, kakor na dobri razdelitvi časa in na dobrem načinu predavanja. Če bomo umeli vse tako razdeliti, nam ne bode teže človeka vsemu priučiti, nego li s tiskarskimi stroji dve, tri rizme popirja na dan potiskati, ali z Arhimedovim strojem hiše, zvonike in tovore, kakršne že vzdigovati in prenašati, ali če se vsedejo na ladjo, preko morja brodit, pak stopiti nekam v novi svet i. t. d. A vse to bode šlo tako lahko in povoljno, kakor lahko in brez nasilja gre navita ura; milo in ugodno,

kakor milo in ugodno je gledati takov lep stroj, — ter ga rabiti. Poglejmo tedaj, bode li nam mogoče tako šolo kakor veliko uro, polno vseh priprav, katere bi se mogle samo zahtevati, razdeliti, urediti in postaviti.

Poglavje XIV.

Red poučevanja mora biti naraven.

Začnimo že (v imeni božjem) preiskovati temelje, na katerih se ima kakor na skali očrtati „docendi et discendi methodus“ (ves način poučevanja in učenja.) Temelje moramo, ker nam je naravo popraviti, v sami naravi iskati. Na vsak način je prav, da (ares imitatur naturam) znanje sledi naravi, ali da se ravna po njej.

Za dokaz temu nekoliko primerov.

V vodi vidimo ribo plavati; to ji je naravno. Kdor bi ji v tem hotel slediti, moral bi posnemati jo; moral bi se vleči v vodo, namesto plavut rabiti roke, namesto repa noge, a kar ona dela s plavutami in repom, moral bi on taisto z rokama in nogama činiti. Tako je to mogoče, drugače ne. Celó riba se vzame za obliko ladje.

Ptico vidimo leteti; to je naravno. Kdor bi ji hotel slediti, moral bi si tudi dovoljna krila pripraviti in pripasati, ter se na zadnje vežbati, dokler bi znal, kakor Daedal,¹⁾ ki je bil poskušal s kriloma v višino vzdigniti se.

¹⁾ Daedal (Daedalus), mitični stavitelj labirinta na Kreti, kamor je zbežal, ko ga je bil Areopag zaradi umora Talosovega, izumitelja lončarskega kroga, obsodil k smrti. Na povelje Minosovo ga zapró v isti labirint, ki se pa s svojim sinom Ikarom reši z umetno narejenimi krili.

Znano je, da je dušnik tisti stroj, s katerim žival daje glas z višjimi ali nižjimi hrustančnimi obroči, zgoraj je čepek (mali jeziček), nižje so pluća, katera vanj pihajo. Od tega so izumili kasneje žvegle (piščalke), gajde in orglje, in s tem se privajajo različni glasovi, debeli in tanki, pak tudi soglasje najugodnejše, kar se le more.

Bartholdus Niger (Schwarz), alhemist (zlatodej) je opazil, da je ono, kar v oblakih grmi, ogenj in kamenje meče, užgano žveplo in solitar. In takoj je to jel poskušati, ter je s tem izumil naše sedanje streljanje (pokanje), ki dela taisto: strelja, bliska se, ogenj, kamenje in železo meče.

Opazilo se je, da voda v posodi z dvema vratoma v jednom vratu ravno tako visoko stoji, kakor v drugem, držeč se na straneh v ravnovetji; naučili so se precej napeljevati vodo po cevih z jednega hriba na drugega skozi katero koli nižino, in ona sama se uprav v isto višino vzdigne, od koder je popred bila prišla. To se dela z znanjem, ali se vtemeljuje na prirodi.

Gledali so na nebesni oblok, ki se neprestano vrti, ter da je razdeljen na različna okrožja, v katerih so premičnice (planeti), kar dela temu svetu ugodno premembo dnij in časov. In glej! po tem nebesnem obloku so izumili slični stroj, ki se tudi z dnem in nočjo vrti in s tem vrtenjem se razdeljuje čas in doba. A ta stroj mora biti sestavljen iz kolesec (ker drugače biti ne more), da jedno drugo goni ter da se more neprestano vrteti. Tukaj mora biti nekaj nepremičnega (kakor kar je v svetu zemlja, *primum quiescens*), t. j. stebri in kolobarji različni, pa tudi neka gibljiva moč, kakor kar je v svetu ogenj (pri-

mum mobile), katera bi vse s seboj ponesla. No, ker ni bilo mogoče uri zapovedati, da naj se vrti in da se drugo v vrtenji vloži, kakor kar je Bog zapovedal nebesnim zvezdam, zato so morali v pomoč vzeti utež: Toda ker se vsaka teža upogiba doli, privezuje se uri po potrebi utež in sicer na vrvici ki se navije okoli valjeca glavnega kolesa, ki se vsled te uteži zavrti ter druge ž njim v zvezi stoječa kolesca v gibanje spravi. A da vse to ne gre prehitro in prepočasno, doda se ravnateljica, ki se sem in tja giblje in povrača, pridržujoč kretanje. Onemu delu pa, ki ima označiti celo uro ali samo četiri ure, pridjani so umetni zatiki (zapahi), ki se po potrebi vzdigujejo in padajo. Natančna enakomernost kolesc, zôb i. t. d. stori, da je vse pravočasno in zanesljivo. V urah brez uteži so z močjo nategnena jeklena kolesa, ki se z vso silo raztegujejo in vzravnavajo. Ali, ker se to silovito raztezanje ne more vršiti, potreba je, da se vse po malem razteguje in kolesca za seboj vleče. Tedaj glej! Tudi tukaj je temelj vsemu gibanju priroda, tudi tu se je vzela način iz samega sveta, po katerem so zložena kolesca in spravljena v tek.

Ravno tak je tudi način poučevanja (ako hočemo. da duša človeška vse, kar se jej ponuja, lahko, čvrsto in hitro pojmeva); vse naj se zajema iz prirode — a vse bode zanesljivo, ter ne bode zašlo s pota. V poglavji V. se je pokazalo, da je duša naša zelo slična zrcalu ali očesu, a oko ni nič družega, kakor zrcalo; ravno tako ni duša naša nič družega, kakor notranje zrcalo. Stalno tedaj je, da se jedno z drugim, a drugo s tretjim zamore prelepo pretresovati.

Poglejmo zdaj, kako se to mora tukaj vršiti.

Da moremo stvari videti, za to je na vsak način potrebno:

I. Dobro oko.

II. Viden predmet.

III. Svetloba,

IV. Da se predmet mirno postavi pred oko.

Ako katere teh stvari manjka, ni nikakor mogoče več opazovati. Kje se hoče stvar opreti, kje li naslikati, če ni očesa? Ako je oko temno, prašno ali zamazano, stvar se v njem slabo naslika. Če se pa pred oko ne postavi predmet, ki bi ga imelo sprejeti, kaj tedaj sprejme? Pri nezadostni svetlobi se stvar samo postavi v oko, a oko je ne vidi in ne sprejme. A slednjič, bilo bi tudi oko, stvar in svetloba v redu, to bi še vender ne zadostovalo, ker treba je neke mere in stanovitega načina, po katerem se stvar mora preko zrcala postavljati. Ako postaviš stvar za hrbet, je oko ne vidi; če jo postaviš v stran, vidi se slabo; ako se pušča v daljini, izgubi svojo vidnost; ako jo primakneš očesu preblizu, samo zasloni v njem, ter ni moč, da bi se v očesu naslikala. Očesu se tudi ne sme mnogo stvari na jedenkrat nuditi, temveč jedna za drugo in sprejemalo bode vse.

Uprav tako je z našim notranjim vidom:

I. Zrcalo je duša ali bistroumnost učenca.

II. Predmet je Bog in svet, t. j. različne stvari vidne in nevidne.

III. Svetloba je razum, prava znotrajšnja svetloba, ki dobro razlikuje stvar od stvari.

IV. Mera in način, s katerim se stvari podajajo ostrumju, je red in prikladen način.

Kjer se nahaja to čvetero, tam se uči tako naravno, lahko in ugodno, kakor se oko razveseljuje telesno na ugodnih stvareh; tukaj ne more izmanjkati, ako ima učenec le dobro zrcalo (t. j. bistrournost), in če učitelj ume nuditi mu koristne stvari, da ga razsvetljuje s svetlobo razuma in da se pri vsem drži stanovitne mere.

Bog je sleharnemu dobro uredil znotrajšnje zrcalo, t. j. bistrournost; tukaj nima človek ničesa popravljati, marveč samo paziti na to troje: 1. da to zrcalo varuje pred zamazanjem; 2. da ne pusti, da bi se zaprašilo; 3. da ž njim ne pusti drhteti in drmati (tresti.)

Madež našega notranjega zrcala so poželenja in zle strasti, ki se hitro pojavljajo v otroški starosti: togota, svojeglavnost, trdovratnost i. t. d. S tem se notranje sree naše onečiščuje in notranji vid ravno tako zadržuje, kakor kar zadržuje krmežljivost našemu vnanjemu vidu. O tem pravi Salomon: Modrost ne gre v neplemenito dušo, ona ne mara stanovati v grešnem telesu; ker duh sveti se oddaljuje od nerazumnih mislij i. t. d. (Modr. 1, 4, 5). Kdor hoče biti poučen v pravi modrosti, mora najpred sree svoje napeljevati k svetosti in čistosti.

Prah, dotikajoč se notranjega zrcala našega, ki ga tudi kvari, so postranske, čezmerne, nekoristne in nepotrebne zabave, katerih je duša sleharnega človega vedno polna. Duša naša je kakor kolo, vrteče se neprestano, ali kakor mlin, ki neprestano melje, kateremu nositelji, čutila vnanja (vid, sluh, ukus, vonj in tip) donašajo vedno, kar mu je treba za mletje. Donašajo pa (ako jih ne nadzoruje vrhovni upravitelj — razum) razne ničevnosti, kjer kaj ugrabijo, toda redko zrnje koristnih stvari, navadno

samo prazne pleve, pesek, zemljo, piljevine i. t. d. Tu pa se dogaja, da se, kakor kar je v mlinu, vsi koti zapraše in onesnažijo. Notranji mlin tedaj, dušo (katera se tudi imenuje zrcalo in oko) čuvati, da se ne zapraši, znači, nedopuščati mladini zabavati se z nič vrednimi stvarmi, temveč, da se precej zarano napolnjuje s tem, kar vodi h pravi modrosti.

Tretje, od česar treba notranje oko čuvati, je drhtanje (trepetanje) in drmanje (stres). (Kakor se na nemirni vodi težko naslika podoba kake stvari, a na stoječi pa lahko, ravno tako slabo vidi tisti, komur se oči drhté (trepetajo ali sem in tje mečejo.) Zavaljo tega se mora mladina učiti, da ima svojo dušo v redu, da ta ne leta sem in tje, temveč da pazi na to, kar dela. Tako poučeni deček, brez pogreškov, puhlosti in prevrtljivosti, bode plemenita posoda modrosti.

Dotle o zrcalu in očesu. Da je predmet viden, mora biti celoten in dobro pobarvan. Megla, hlap in jednakosti imajoč v sebi slabotno stvar, morejo se v zrcalu slabo odbijati. Stvari tedaj, ki se prednašajo mladini, naj so dobre, prave, koristne in ugodne (prikladne);* potem jih mladina vtisne trajno v svojo dušo.

Svetloba razuma je tudi potrebna. Kakor človek v tmuni nič ne vidi od tistih stvarij, ki so pred očmi; ravno tako ne bi ničesa razumel, ako bi mu o čem govorili ali kazali, kar ne bi mogel razumno presoditi, kakor speči človek ali oni, komur se duša drugej bavi, vse prezre in prečuje. Ravno tako bi one stvari niti ne mogel umevati in pojmiti, ko bi o njej zmedeno in temno pripovedovali. Kakor, kar mora tisti, ki hoče v noči človeš-

kemu vidu kaj pokazati, prižgati luč, a pozneje tudi utrinjati in snažiti jo, ravno tako mora tudi učitelj, ako hoče nevednemu in v tmuni sedečemu učencu kazati zaklad modrosti, najpred probuditi njegovo pazljivost, da pričinja z veliko željo in voljo (kako je treba to delati, pokazali bomo nižje v poglavji XVII., temelj II. in v poglavji XIX. comp. I.), a potem mu vse razumljivo predočevati, (e principiis rationis deducendo omnia), da gledajoč tudi v resnici vidi.

Slednjič je potrebno še to, da je v predavanji stanoviten red, in bi bil v tem:

1. Za zrcalo naj se nič ne postavlja, temveč vse pred njega, t. j. da se od vseh stvari, ki mu jih je treba vedeti, (niti vedoma, niti s pozabljivostjo,) ničesar ne zakriva pred učencem. Zato je potrebno, da je učitelj zelo delaven in pazen.

2. Od strani naj se ne postavlja ničesar, ampak vse ravno pred oko. to je, da se stvari ne prikazujejo deloma in površno, temveč popolno, kakor je le najboljše mogoče.

3. Stvari naj se ne postavljajo s hrbtom pred zrcalo, ampak z licem, to je, da se vsaka stvar pokaže iz pravega temelja. (Omnia docere per priora, id est per causas.)

4. Stvar naj se ne prikazuje iz daljave, temveč naj se učencu da, da jo opazuje, to je, da more vse videti, kar koli učitelj uči, ter da se v vsem prepriča, da so to vsakdanje stvari, tičoč se njegovega življenja, ki so zato in zato, tu in tam potrebne. To se učenca prime, kadar se uči, čemu je kaj. Ako se mu pa pripoveduje o stvareh, kakor o nekem tujem tam kje v nepoznati zemlji, opazil

bode sicer od daleč, da nekaj leze, toda spoznal ne bode, kaj je in čemu je, ter bode precej zopet pozabil.

5. Na jedenkrat se mu ne sme mnogo predočevati, temveč polagoma jedno za drugim, to je, da se mu na jedenkrat duša ne zasiplje z mnogimi nauki, temveč da se mu podaje jeden za drugim (uno tempore non nisi unum). A to je pristojno lastnosti vida.

6. Vsako stvar tako drži pred očmi, da se vid ž njo spozna, ter da jo od vseh strani dobro ogleda; kar pomenja, da se ne sme z učencem kakorkoli hoditi mimo znanja, temveč da ga je treba v sleharni stvari vežbati dotle, dokler jo ne zmore v vseh njenih delih. Tako je moč vse vrediti v daljšem času, ter bode brez težave ugodno (prijetno), lahko, trajno in dovršeno.

Glej, v prirodi sami se tedaj vtemeljuje vse, na kar se mora pri poučevanju mladine paziti. A kadar bi se pazilo, bi ne moglo zmanjkati; ker, kakor človek, ki stopi v kako palačo, imajoč dovolj časa, da vse to, kar je tam, slike, kipe, razne rezbarije dobro in brez strahu pregleda, ravno tako isti človek, doveden v dvorano sveta, pregleda v njej vse razpostavljene divne priprave in dogodjaje in jih popolnoma razumi.

Da pa se more vse bolj pogosto, bolj jasno in bolj natančno pokazati, kar se je tukaj jasno predložilo, poglejmo, kateri prirodni način, osnuvajoč se na istem temelji, more se rabiti, da bode poučevanje gotovo, trajno in hitro.

Poglavje XV.

Kako je ravnati, da bode za pouk dovolj življenja.

Modrega Hipokrata,¹⁾ starega lekarničarja, prva iskrica (aphorizem), katero je (začenši zbirati lekarsko znanje) postavil tako-le: kratko življenje, dolga znanost, hitro bežeča priložnost, negotovo izkustvo, težak razsodek tem navede jedrnato petero zaprek, zbog katerih redki dosežejo vrhunec človeškega znanja.

Prva je kratkost življenja. Ker kakor hitro začnemo živeti in kaj razumevati, umiramo, a znani tudi ono, kar se je pričelo v nas pokazovati.

Druga je neizmerna obilica stvari, katere je treba vedeti in za katerih vsprejetev bi se potrebovalo več časa, kakor ga moremo na svetu imeti.

Tretja je nedostatek vzrokov in dobrih priložnostij, a kadar jih je kaj, hitro zginejo. Najboljša prilika je za mladosti, toda to dobo preživimo navadno z igračami; ako se ponuja kedaj kaka druga priložnost, dokler jo izkušamo, umakne se zopet.

Četrta je otemnelost razuma in našega razsodka, ker ne moremo lahko pogledati stvarim v jedro.

Peta, ako bi kdo hotel z dolgim opazovanjem razumevati, kako je to ali ono, da je to težko, a poleg tega negotovo. Na jedenkrat se ne opazi kaj (kar se lahko pripeti), vse modrovanje ostane negotovo, niti ni mogoče kdaj o tem umeriti se.

---

¹⁾ Hipokrat (Hippokrates) najimenitnejši zdravnik v starem veku, porojen l. 460. na Kosu; prepotovavši Grško, Malo Azijo, Skito, Libijo, umrje v Larisi l. 364. (377.). Uvaževal je skrivnosti Asklepijadov (zdravilske znanosti); dalje je osnoval nauk o prevratu (krisis) in zdravji (dietetiki).

Ker je vse to na vsak način istinito, treba je misliti, kako bi se dalo popraviti. Popraviti se pak ne more razven

1. s podaljšanjem življenja;
2. s prikrajševanjem vednostij;
3. s sprejetjem priložnosti;
4. z otvarjanjem uma za lahko razumljenje;
5. z vporabo gotovih (zanesljivih) temeljev, ki ne smejo zgrešiti, namestu negotovega preiskovanja.

O tem hočemo več govoriti in to preiskovati s tem redom:

I. Kako delati, da nam življenje ne bode prekratko?

II. Kako delati, da bode učba (način učenja) stanovitna, stalna?

III. Kako delati, da bode lahka?

IV. Kako delati, da bode krepka (jedrnata)?

V. Kako delati, da bode kratka in hitra, da je mremo mnogo prebaviti?

Kar se tiče človeškega življenja, ne le da Hipokrat obžaluje njegovo krotkost, temveč to je storil tudi Aristotel sam, *naturae exprobandis, quod cervis et aliis animalibus tanta vivendi spatia concedat* (predbácivajoč prirodi, da je pripoznala jelenom, krokarjem in drugim živalim tako dolg vek), človeka pa, rojenega za velike stvari, omejila je za življenje s tako ozkimi mejami. Al, Seneka¹⁾ odgovarja modro: *Non brevem vitam accipimus sed facimus; nec inopes ejus, sed prodigi sumus. Vita, si*

¹⁾ Seneca (Lucius) porojen l. 2. po Krist. v Kordovi na Španskem; v Rimu je bil pretor in Neronov vzgojitelj, pozneje njegov svetovalec. Obdolživšega udeležitve Pizove zarote obsodijo na smrt, ki pa se l. 65. usmrti sam s preparanjem žil. Spisal je veliko filozofskih razprav, pisem i. t. d. Tudi mu pripisujejo 10 tragedij (žaoiger).

scias uti. lenga est. Item: Satis longa vita et in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocetur. De brevitate. v. s. 1. etc. (Nam ni dano kratko življenje, temveč prikrajšujemo si je sami, ker ga izgublamo z nepotrebnimi stvarmi, kajti kadar bi umeli življenje uživati, daje se ga nam obilno tudi za zvršbo največjih stvari.)

Naša krivda tedaj je, ako nam ga ne preostaje za zvršbo velikih stvari (to je, da se priučimo vsemu onemu, kar pristojna človeku, povedano v poglavji X.), ker ga potratimo sami v slab čas, in to z dvojnimi načinom: prvič z ubijanjem življenja v sebi, da nam ugasne pred časom, drugič s tratenjem onega ostanka z nekoristnimi stvarmi.

Prav piše Hipolit Guarino (Hippolitus Guarinonius), utemeljujoč, da ima sleherni človek zdravega in čvrstega poroda toliko živnih žilic v sebi, da more oni najnežnejše narave 60, a oni najkrepkejše 120 let živeti. Ako kdo umrje poprej (seveda umrje večji del ljudi za detinstva, deške dobe, mladeništvu, moške dobe), da se to zgodi iz človeške vnemarnosti, s pokvarjenjem namreč in s pokončavanjem živnih strojev v sebi, iz česar sledi posilna smrt.

Da bi pa še ono malo (makar 20, 30, 40 let), kedar bi se vporabljal dobro, zadostovalo za velike stvari, to dokazujejo nekateri v človeškem rodu, ki so dosegli v ne visoki dobi velikih stvari. Aleksander Veliki je umrl v tri in tridesetem letu svoje starosti, a kaj vse ni dosegel za tako malo let? Bojeval se je v mnogih vojskah, dobil je veliko zmag, gospodoval gotovo vsemu svetu, stekel si neumrljivo ime, kar ne bi znal morda

drugi, živeč tisoč let. Iv. Picus Mirandulan¹⁾ ni dospel niti do te starosti, povzdignil pa se je v filozofiji (modroslovji) in v teologiji (bogoslavji) do tako velikega znanja, da je postal čudo svojemu veku in naslednjim. Sam Gospod in naš odrešitelj, poslan na svet, ostal je na zemlji le do 34 leta in je srečno dovršil veliko delo odrešenja; nedvojbeno, da nam je dal vzgled (ker vse, kar je bilo v njem, bilo je tajno), da katera koli doba koga doleti, dovoljeno je, da izvede vse, kar je večnosti potrebno.

Da se v življenji mnogo zvrši, ali zato je potrebno na to dvoje misliti:

I. Da se telo varuje pred boleznimi in smrtjo.

II. Da se duh (duša) uvede premišljeno v red.

Dolžni smo telo pazljivo varovati pred boleznimi in pred poškodovanjem, braniti je zavoljo tega: prvič, ker je prebivališče in stan duši in to jedini, ako se razruši, ona ne imajoč drugega, mora se takoj iz sveta izseliti, ako pa se po malem trga, lomi, ruši ali makar predre kaj, trohni, bode jej v njem bivanje neugodno (neprijetno.) Da moremo tedaj na pozorišči sveta, kamor smo uvedeni z milostjo božjo, najdalje in najprijetneje prebivati, potrebno je ta svoj stan marljivo njegovati (upravljati.) Drugič tudi zato, ker telo ni samo za stanovanje razumni duši, temveč tudi kot stroj (orodje). Duša, nastanjena v telesu, ne more v resnici ničesa brez telesa: ne slišati, ne gledati, ne govoriti, ne z mesta na mesto hoditi itd.,

---

¹⁾ Ivan Picus Mirandulan (Pico, Giovanni), grof Mirandulanski, knez konkordijski (Concordia), italijanski humanist, rojen 24. svečana 1463. l., umrl 17. listopada 1494. l. v Florenci. Trudil se je zaman, da bi spraval katoliško vero z grško filozofijo (modroslovjem.)

tudi ne preišljevat; ne samo radi tega, ker duša prijema različno gradivo od čutil (misliti gotovo ne more nikdo razven o tem, kar je nekda videl, slišal i. t. d.), temveč tudi, ker se nima kje to gradivo zbirati razven v možganih, se drugače ž njim ne more baviti, ako ne gledajoč podobe, stvari v možganih kakor v zrealu itd. Ako se tedaj razrušijo (uničijo) možgani na kakeršen koli način že, ravno tako se uničuje takoj razum, pokvarjajo se v telesu drugi udje ter provzročujejo bolezen, tudi misel precej obtiči. Na to se je opiral, kdor je sestavil sledeče:

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano. (Prosimo, da bode zdrava duša v zdravem telesu.)

Naše telo pa se v življenji v zdravji tudi vzdržuje z dobrim in zmernim življenjem, ki je tudi neka mera vsemu onemu, kar pripada telesu za njegovo ugodnost (priležnost.) O tem pišejo zdravniki obširno. Tukaj hočem le nekaj razložiti, in to s prirodnega temelja, s primerom drevesa. Da se vzdrži drevo dolgo časa v bujnosti in svežosti, mora biti:

1. vedno vlažno;
2. da se često izpari (izhlapeva);
3. da se odpočije.

Vlago mora imeti, ker brez te bi se posušilo; toda ne preveč, ker od obilne mokrote bi segnile korenine in drevo bi se uničilo. Tako je treba tudi telesu hrane in pijače; brez tega ne more obstati, kajti od gladu in žeje življenje omaguje, hira, umira; ali tega naj je toliko, da ne bode preobložitve in prelivanja, razven kolikor je treba; čim zmernejše in skrivnejše je, tem gotovejše in boljše je

prebava. Kdor na to v obče ne pazi, kvari si življenje in zdravje ter se umori prezgodaj.

Če bi se pregledali vsi ljudje, kar jih odide prezgodaj iz sveta, našel bi se izmed tisoč komaj jeden, ki je umrl od gladu, vsi ostali gotovo od preobilnosti. Smrt pride od bolezni, bolezni izvirajo od slabih sokov, slabi soki od neprebave, neprebavnost od preobilice, ako se v želodec baše in vliwa toliko, da ne more prekuhati. Posebno pa se učenecem, kateri se telesno ne utrudijo, priporoča zmernost v jedi, ako jim je ležeče na zdravji. Ali hrana ne bodi le skromna, ampak tudi priprosta, ker priroda pri malem preneha, po prirodi se pak živi najbolje.

Tako n. pr. drevo, bodisi plemenito, kolikor ti drago, vrtnar ne zaliva z vinom in mlekom, ampak s čimer je to Bog naredil, z vodo. Roditelji morajo tedaj paziti, da otrók ne privadijo na slaščice ter da jim ne kvarijo zdravja. Ni se zaman zabeležilo, da je bil Danijel s svojimi tovariši, z mladenči kraljevske krvi, posvetivši se naukom, ob vodi in priprosti jedi zdravejši, debelejši in (kar je še večje vrednosti) razumnejši, kakor vsi, ki so se hranili od kraljevske mize. (Dan. 1.) Toda o teh pojedinostih na svojih mestih.

Drevo mora tudi prepihovati in okrepčati veter, dež, mraz, sicer brez tega slabi in upada; če steblo in biljko postaviš na tako mesto, kamor veter ne more, ali v neprikladno toplino, zaduši se in zveni. Ravno tako je treba človeškemu telesu okrepčave, in sicer z izprehodi, s probudo, z delom, igrami in s kakeršnim koli kretanjem in vežbanjem telesa.

Poslednjič je drevesu treba počitka, da namreč vedno ne cvete, ne raste, ne plodi, temveč, kedar se odpočije, da tudi znotraj samo v sebi prebavlja, da se krepča. Zato je uredil Bog, da za vsakim poletjem pride zima, v kateri naj drevje, rastline in zemlja sama odpočije; tako je zapovedal tudi ljudem, da sleharno sedmo leto dopuste zemlji odpočiti se (namreč vinogradom, njivam, vrtovom). (3. Mojz. 25.) Isto tako je dal ljudem po opravkih noč za počitek; poleg nočnega počitka pa jim je tudi skrbeti, da imata telo kakor tudi duh v svojih naporih okrepčave in odmora, kar se zgodi z nekaterimi zabavami. Ker človeški duh tudi tedaj, kadar ni v naporih, ne more brez dela biti, mora nekaj imeti, da se zabava, da si krati čas ter krepí h krati s telesom; a zato mora biti nekaj veselega, kakor so šaljivi razgovori, igre, glasba, slikanje in kar koli je brez greha telesnim čutom ugodno in priložno.

Kdor na to troje pazi, zmerno jí in pije, telo z delom marljivo vežba ter mu pusti tudi ugodnosti in okrepčave, kakor to izvajá priroda, ni mogoče, da ne bi dolgo živel zdrav in čil, izimši slučaj in moč božjo. Temu priučiti se, v kateri meri imaš jesti in ne jesti, spati in buditi, delati in počivati, zelo pripomore k dolgemu življenju in zdravju tudi brez zdravila.

O razumni vporabi časa v življenji. Nekako malo se nam zdi trideset let, to se izreče kaj hitro, toda v njih je mnogo dnij, še več pa ur in ako se gre polagoma, more se v tem času daleč priti. Če opazuješ drevo, kako raste, ne bodeš zapazil tega, ker po malem in neznatno raste; toda (ako samo raste) sleharnega meseca

nekaj napreduje, temveč vsakega leta, in v tridesetem letu bode veliko. Prav tako postopno raste tudi naše telo; ne vidimo, kdaj raste, a vidimo, kadar je vzrastlo. A ne godi se drugače tudi z opravili duše; dodavajoč malo k malemu, ali samo dodavajoč, nakopičilo se bode tega v kratkem času toliko, da ne bi mogel verjeti. Ako izraste na drevesu vsakega leta iz sleharnega popka le jedna mladika ali šibica, bode tekom tridesetih let imelo na stotine, da celo na tisoče večjih in manjših vej, listja, cvetja in ovočja pa brez števila veliko. A da ne bi vzrastel tudi človek v dvajsetih ali tridesetih letih! Razložimo si nekoliko tudi to!

Dan ima 24 ur, katere po potrebi življenja in zdravja razdelimo na troje, za spanje imaš 8 ur, za obedovanje, izprehod, razgovore, igre, zabave, kakeršne koli 8, za delo pa 8, ki ga pa zamoreš opravljati brez težave, storivši sleharno uro nekaj koristnega. Stej pa v tednu šest dnij (sedmi dan je določen za počitek), znaša ti za delo na teden 48 ur; na leto je to dva tisoč pet sto in šest in sedemdeset ur. Koliko jih je v desetih, tridesetih letih? Glej, kam to pride, če se polagoma neprestano koraka? Zavoljo tega ima Seneca prav, ki pravi, da je življenje tistega, kdor ga ume dobro vporabiti, dolgo dovolj za dovršitev velikih stvari. Na tem je ležeče, da se ume življenje vporabiti in vse ono urediti, kar nam je v njem izvrševati. O tem v naslednjem poglavji.

Poglavje XVI.

Kako je postopati, da bode poučevanje uspešno.

Posebno lepo govori Gospod v sv. Marku: Kraljestvo božje je tako, kakor človek, kateri poseje seme v zemljo, pak spava in vstaje z dnem in nočjo, a seme požene in raste, da on ne ve. Kajti zemlja plodi sama iz sebe najpred travo, potem klasje, na to pa napolni žito v klasji, in kadar žito dozori, tedaj priskoči srp. (Mark. 4, 26 itd.) S tem se kaže, da je Bog, kateri dela vse v vseh, človek pa le sprejema v srce seme dobrih naukov ter prijelo se bode in zrastle vse samo tako, da se ne ve, kako je vzrastlo. Zato je pri vežbanji mladine mnogo odvisno od tega, da umemo seme dobrih naukov dobro sejati ter božja drevesca cepiti; rast in blagoslov dojde od Boga. Tu pa uvidi sleharni, da je za setev in cepljenje treba sposobnosti. Kajti ako neizveden vrtnar zasadi vrt, posušil se mu bode večji del sadik, a kar se prime, to je bolje pripisovati slučajnosti, kakor pa spretnosti. Toda razumnik in izkušenec cepi skrbno, dobro vedoč, kdaj, kje, kako, zakaj da ima delati ali ne delati, da se mu nič ne izpridi. Sicer pa se zgodi tudi to, da tudi njemu vse ne vspeva po volji, kajti brez kake nezgode bo težko šlo.

Toda zdaj se ne govori o nepazljivosti ali slučajni, temveč o sposobnosti (ročnosti), kako se ima postopati, da bode vse stanovitno.

Do sedaj se je po šolah po večem delalo na srečo, in nikdo ni mogel reči: Jaz dovedem tega dečka v tem in tem času tja in tja, izučim ga tako in tako itd.; —

poglejmo, kako bi se ta sposobnost duševnega vrtnarstva mogla na nekak stalen temelj postaviti, da ga ne zgreši.

Ta temelj pak ne more biti drugačen, kakor prirodni ali vzeti od prirode (kakor se je reklo v poglavju XIV.), kar spoznamo in si raztolmačimo najprej s primerom ptice, ki izvali svoje mladiče, in če na to opazujemo, da njene (prirodne) stopinje prav srečno zasledujejo vrtnarji, slikarji in graditelji (stavbinski mojstri), spoznamo takoj, katera (prirodna) pota naj nastopijo izobraževalci mladine.

Fundamentum I.¹⁾

Priroda pazi marljivo pri vsaki stvari na prikladen čas.

Na primer: ptica se na zimo ne mara pariti (ohlaidilo bi se jej gnjezdo in mladiči bi zmrznili), po leti tudi ne (takrat od toplote vse gori in omedleva), niti na jesen (ker moč in življenje vseh stvari gre za solncem doli, a predno bi jih vzgojila, prišla bi zima); temveč na pomlad, kadar se začenja oživljati življenje vseh stvari. In to zopet vse postopno. Dokler je priroda še precej hladna, zaredi se v ptici jajce, kjer mu mraz ne more škodovati; ko postane zrak gorkejši, iznese jajca v gnjezdo; ko končno nastopi gorko vreme, ptica pridno sedi in mladički se izvale, in se polagoma privadijo na svetlobo in gorkoto.

Tako mora vedeti graditelj zasledovaje prirodo, kdaj naj seka drva, kdaj naj žge opeko, kdaj naj polaga te-

¹⁾ Temelj prvi.

melje, kdaj naj postavlja zid, kdaj naj maže kaj itd., da je vse v svojem času.

Jednako ravna vrtnar ne kadar in kakor bi se mu poljubilo, ampak vse v neki dobi in z nekakim vsperedom. On ne sadi po zimi, ker takrat vlaga tiči v korenini ter mladi rastlini ne daje potrebnega živeža; niti po leti (ker takrat se je redilni sok že porazdelil po vejah in mladikah, v korenini ga je pa malo), niti v jeseni (ker takrat sok zleze nazaj v korenino), temveč pomladi, kadar se sok pričinja iz korenine razhajati in ko začne gnati v višino. Tudi pri poznejših opravilih, potrebnih pri mladem drevesci, mora se v vsakem oziru gledati na prikladen čas: kdaj se ima obrezovati, kdaj gnojiti itd., ker drevo ima svoj čas, da žene popke, cvete, zeleni, rodi sad itd.

Proti temu temelju se je po šolah grešilo na dvojen način:

1. S poukom se ni pričenjalo v pravem času; nekateri so h pouku pristopali prerano, drugi zopet prekasno.

2. Pouk ni bil porazdeljen tako, da bi šlo vse jedno za drugim prirodno od stopinje do stopinje.

Dokler je deček še premlad, ne moreš ga poučevati, ker mu koren razumnosti tiči še v globočini. Človeka poučevati na starost bilo bi zopet prekasno, ker mu hirata spoznanje in razum. V sredini življenja bilo bi težko zavoljo tega, ker se moč razumnosti razstresa po različnih stvareh ter jo je komaj moč zbirati. Za mladih let tedaj je treba paziti, dokler se moč življenja in razuma še vzdiguje; potem uspeva vse, vse se vkorenini.

Iz tega sledi, da

I. ima šolsko vežbanje pričenjati se v spomladi življenja, t. j. v detinski dobi, ker je detinstvo slično spomladi, mladeniška doba poletju, moška doba jeseni, starost in onemoglost pa zimi.

II. Jutranje ure so za uk najpripravnejše, ker se jutro zopet ujema s pomladjo, poludne s poletjem, večer z jesenijo, noč pa z zimo.

III. Ves pouk naj se porazdeli primerno po razumnosti dobe, da se tedaj poučuje le to, kar dopušča doumljivost.

Fundamentum II.

Priroda si pripravlja gradivo poprej nego se začenja stikati.

Na primer: ptica, ki ima ustvarjati (izobraziti) sebi slično letečo stvar, položi si iz kapljice svoje krvi v svojem življenji zarodek; pozneje skrbi za gnjezdo, kamor shrani jajca. Kadar to izgotovi in izleže jajca, sede na nje in neprestano ogreva in ustvarja.

Jednako dela moder graditelj; poprej nego prične graditi, poišče si in dovaža lesa, kamenja, opeke, apna in drugih potrebnih rečij, da bi se mu pozneje radi pomanjkanja gradiva ne zakasnilo delo ali pa še kaj pokvarilo.

Tako tudi slikar, hoteč slikati, pripravi si najprej platna, razpne ga v okvir, položi si temelj, razstopi barve, izdelava čopiče itd. in na to pa slika.

Jednako ravna vrtnar, predno začne cepiti, mora imeti vrt, divjake, cepiče in različno orodje, da mu pozneje, ko prične z delom, ni potreba to ali ono iskati.

Proti temu temelju greši se po šolah:

1. Za različne potrebne stvari (plošče, knjige itd.) se ne brigajo, ampak šele kadar je kaj potreba, iščejo, izmišljujejo, prepisujejo itd., kar, ako je učitelj nevešč ali nemaren, dela jako slab vtis in godi se mu žalostno; prava slika temu je, kadar bi n. pr. zdravnik vselej, ko mora zdravila podajati, šele letal po gorah, gozdih, vrtih, po polji, iskaje zelišč in korenin za zdravila, med tem ko se spodobi, da so zdravila pripravljena v lekarnici za vsak slučaj.

2. V knjigah, ki so po šolah v rabi, ne pazi se na naraven red, da bi šlo gradivo naprej, a za njim podoba. Povsodi se to godi po vsem narobe; (kakor da bi se kaj povedalo, kjer ni ničesa.)

Recimo: jezik se uči brez stvari in poprej nego stvari, to je: najprej vpeljavajo mladež v slovnico in besednjak, in šele čez več let v prirodoslovje, matematiko itd., dočim so stvari bistvo, besede njihov slučaj, stvari so telo, besede oblačilo istemu telesu. Zato je potrebno stvari uvesti v razum, a potem obleči jih z besedami. V jezicih tudi ne začenjajo s slovarji ali s pisatelji, ampak s slovnico, dočim podajajo besednjaki in spisatelji gradivo, t. j. besede, kojim dodaje slovnica toliko oblike, t. j.: njihov red in vez. Slednjič pri pouku najprej uče artes, za njimi pa scientias et prudentias (prvo umetnost, za tem znanost in mōdrost), dočim te govore le o stvareh, une pa o načinu stvari (modum rerum tradunt).

Iz tega sledi, da se imajo učilnice temeljito popraviti, morajo se

I. Knjige in učila preskrbeti.

II. Najprej učiti se o stvarih, kasneje jezika.

III. Nobenega jezika učiti se iz slovnice, temveč iz spisov vrlih pisateljev.

IV. Reales disciplinas ante organicas. (Stvarni nauki naj se uče poprej kakor sestavni; popred primeri nego pravila).

Fundamentum III.

Priroda si jemlje za svojo stvar gradivo, sebi primerno, ali si ga, da bode sposobno, ustvarja.

Na primer: ptica se v gnjezdo ne usede na vsakeršno reč, ampak na tisto, iz česa more ptica postati, namreč na jajca. Ako se jim primeša kakšen kamenček ali kaj družega, to precej izneče kot nepotrebno.

Na to sedeč na jajcih, sedi vedno ter jih ogreva dotle, dok se ne upodobijo.

Jednako dela tudi graditelj; izbere dober les, osuši ga, oteče, razžaga na deske, priredi in osnaži stavišče, položi nove temelje, ali popravi stare, da so uporabni.

Tako tudi slikar preskrbi dobro platno, dober temelj, dobre barve itd.; ako niso, napravi si jih sam kakor ve in zna, ter pusti, da se mu dobro posuše, potem jih še dobro tere, gladi ter stori vse, da so za uporabo.

Na enak način dela vrtnar

1.) vzame divjake dobrih sadnih dreves in dobro ukoreninjene;

2.) ako jih mora prinesti iz gozda, stori to, izkopavši jih, da jih presadi s korenino;

3.) ne pocepi jih poprej, predno ne uvidi, da so se ukoreninili;

4.) te divjake, predno jih pocepi, lepo obreže in odpravi vse nepotrebne vejice, odreže vsacega gladko blizu korenine. Čemu to? Če bi pustil veje, posrkale v sé ves sok, cepič bi pa tega dobil le malo — in moral bi veneti in usahnuti. Da bode tedaj imel dovolj svežosti, morajo se divje veje odstraniti, da druge prave vzrastejo.

Proti temu se greši po šolah v toliko, ne zbog tega, ker se pripuščajo bedasti in slaboumni, kajti po našem temelju mora se vsa mladež v šole puščati, temveč v višji meri zato, ker

1.) teh rastlinic ne presajajo v drevesnico, t. j., da jih ne zaupajo popolnoma šoli tako dolgo, dok se ne izvrši popolno vzgajanje;

2.) ker preje skušajo cepiti cepiče umetnosti, npravnosti, nabožnosti, predno se ukoreninijo divjaki, t. j. poprej nego se duša pripravi in vname za zaželjene nauke. Pri nekaterih je sicer od prirode nekaj življenja in volje za uk, in to so sadike same po sebi veljavne; ali pri drugih ni te korenine, mora se jim lahko pomagati, da se jim vednost prikupi in napoji z vlago modrosti. Kako se ima to vršiti, navedemo nižje.

3.) Mladina se ne obrezuje pred cepljenjem, t. j. nepotrebne in zamotane misli se ne odstranjajo v mišljenji, da bi se mladina uvedla s pripravnim navodilom v ustrahovanje, strah in red.

Zanaprej velja:

I. Kdor se posveti šoli, vstrajaj v tem, dok ne dovrši, kar ima dovršiti.

II. H kateri koli vedi se pristopi, duša učencev bodi za to vedno pripravljena, da k nji željno pristopava (o čemer obširneje v sledečem poglavji, temelj II.)

Fundamentum IV.

Priroda ustvarja istodobno najprvo samo jedno stvar.

Na primer: ptica ne iznese vseh jajec na jedenkrat, nego po jedno, kolikor jih je bilo. A kadar sedi na njih, sedi na vseh, najprej le greje, potem obrača, na to pomaga prekljuvati, na to krmi mladiče, jih vadi letati itd., vse v svojem času.

Tako tudi graditelj, kadar prične hišo graditi (zidati), pri tem poslu vstraja toliko časa, dokler ga ne dovrši; a kadar polaga temelj, ne dela strehe, niti se ne bavi s streho, kadar izdeluje zid.

Ravno tako tudi slikar ne dela na jedenkrat deset ali dvajset slik, ampak jedno; akoravno med tem časi pripravlja temelj drugi ali tretji, vendar ničesa drugega, ker vedno je jedno prvo in glavno delo.

Jednako vrtnar ne cepi po več divjakov na jedenkrat, temveč posamezno, drugega za drugim, da se ne zmoti in ne pokvari svojega dela.

Tak nered tedaj je bil po šolah, ker se je pri mladini začenjalo na jedenkrat z neko-

liko stvarmi, ter so mladež priganjali mahom že k raznovrstnim stvarjem. Kdo ne ve, da je bilo v razredih sleharno uro gotovo ves dan drugačno poučevanje? Kateri črevljar dela tako, da začne šivati pet ali šest črevljev na jedenkrat, in ne da bi zgotovil prvega prične že z drugim, odloži zopet tega ter se loti tretjega, ter tako menjajoč drži jednega, pusti drugega, dok ne priredi vsega? Kateri pekar dela tako, da vrže jedenkrat jedno, jedenkrat drugo žemljo v peč, ter zopet stopa počasi, tako, da bi sleharna morala nekolikokrat noter in ven? Smejali bi se, če bi to videli. Zakaj pak delamo po šolah sami tako smešno? Črevljar zares ne prične drugega črevlja, dok ni izgotovil prvega. Pekar ne usaja poprej drugega peciva, da je prvo spečeno. Jednako bodi tedaj tudi v šoli. Dok se ne speče slovnica, počakaj razum-slovje (dialektika), dok se ne vkorenini latinščina, počakaj grščina itd. Sicer ovira jedno drugo, kajti pluribus intentus minor est ad singula sensus (duša, zabavajoč se z več stvarmi, mora biti raztresena).

To je umel predstavljati si mož, učeni Jožef Scaliger¹⁾, zato ni nikdar delal več, kakor jedno stvar v jedni dobi, in to z vsemi duševnimi silami, dok je ni dovršil. Na primer, kadar se je učil grščine, odložil je vse druge knjige na stran, ter čital je samo grške spise, dok jih ni premagal; ravno tako za tem židovski, kaldejski

---

¹⁾ Jožef Justus Scaliger je živel v drugi polovici šestnajstega in v začetku sedemnajstega stoletja na Francoskem; odlikoval se je po svoji obširni učenosti v klasičnem in orientalnem slovstvu, kakor njegov oče, kojega je v ničemurnosti in prepirljivosti celó prekosil.

in druge jezike; tako artes (znanosti) drugo za drugo, vsako posebej. Tako je vse, kar zovejo ljudje znanje, sam prebavil, vse je znal temeljito in postal je čudovit učenjak; a kdor se je potrudil v tem posnemati ga, ni se mučil zastonj. Zatorej velim:

Učenec bavi naj se istodobno samo z jedno stvarjo.

Fundamentum V.

Priroda začenja svoje delovanje od znotraj.

Na primer: Ptica ne ustvarja najprvo krempljev, ali perja, ali kože, ampak vstvarjajo se poprej vse notranjosti, pozneje šele vnanja podoba.

Tako tudi vrtnar ne cepi mladik zgoraj na lubadi, niti je ne zareže po strani, temveč razkolje deblo divjakovo do notranjosti, do stržena; to naredivši, pritisne tam cepič, dokler je še vse sveže, kar najglobočje, uravnajoč to tako dolgo, da se z razcepljeno vejo čisto, popolno spoji in sprime. Slikar slika samo površje (lice), zato se ne briga za notranjost svoje slike, ali če hoče ranocelnik rano dobro ozdraviti, ne sme na površji pričeti in jo samo obvezati, temveč zdraviti jo mora pri kosti.

To stori tudi drevo, kadar se s sokom zemlje napaja, hrani in jači; najprvo dobiva redilnega soka korenina, na to veje in mladike, poslednjič cvetjete in plod. Povsodi se razširja sok, toda ne po lubadi ali njeni površini, ampak po sredi od znotraj. Zato tudi vrtnar ne zaliva vej, ampak korenino; živali ne podajajo hrane vnanjim udom, temveč želodecu, ki jo prebavlja in razpošilja drugim udom; tako

ravna učitelj mladine; ako dobro pazi na koren znanja, vse drugo bode nedvomno in gotovo dobro rastlo. Korovina znanju je pa razum ali razsodek; veja z mladikami je pamet; cvet s plodom hitra vporaba pridobljenega znanja z jezikom ali s peresom.

Grešijo tedaj tisti učitelji, ki zapovedujejo učencem samo čitati, govoriti in učiti se na pamet, ne da bi jim stvari raztolmačili. Tako delo je brez koristi ali po večem nezanesljivo; časi se sicer nekaj ume, večinoma pa ne, in še to usahne in odpade. Ravno tako grešijo tisti, ki so voljni raztolmačiti, ali ne znajo dospeti do tega, da bi koren razumnosti razcepili in ga pouku trdno vsadili. Trudijo se z umom učenčevim tako neukretno, kakor bi kdo divjak hotel razcepiti s kolom in kijem, ne pa z nožičem. Zato se ravnaj po tem:

I. Vedno je potrebno poprej naobraževati razum in razsodek, potem pamet, jezik, roko.

II. Učitelj mora vse načine poiskati, kako in s čim se duh učencev laže otvarja in da se tega tudi drži. (O tem v naslednjem poglavji.)

Fundamentum VI.

Kadar priroda kaj ustvarja, začinja vedno splošno, kasneje pa završuje s posameznim.

Na primer: Kadar se ima iz jajca ptica izvaliti, ne naredi jej priroda najpred glave, ali oči, niti nožic, perja

itd., temveč ogreva celo jajce, raztegne in porazpne žilice, da se spodobi in utemelji vse telo; to dela bolj polagoma na vseh straneh, dokler se ne naredi podoba ptice, da se vidi, kaj bode glava, kaj trup, kaj krili itd.; to izvršuje v sleharnem delu telesa toliko časa, da je gotov, končno pa vse nakiti s perjem.

Na ta način si graditelj najpred napravi sliko cele hiše iz papirja ali lesa, ter na to po tem kalupu zida, poravnavi na njem ono, kar se je priližno moralo. Na to pak samo hišo gradi tako, da najprvo položi temelj, zid, krov; pozneje dopolnjuje to z vrati, okni, pečmi, klopmi itd., naposled nakiči še z rezbarijami, slikami, pregrinjali itd. Tako tudi slikar, kadar slika, ne pričinja pri ušesu, pri očesu, pri ustih, ampak načrta celo obličje ali vsega človeka z ogljem; ako vidi, da je v dobrem skladu ud pri udu, potem šele označi to z barvo v obče ter to dopolnjuje po telesnih delih z živimi bojami. — Podobno tudi kipar, izdelujoč kak kip, oteše najpred urno z roko hlod, pozneje bolj pazljivo, da postane nekoliko sličen kipu, na to stoprav uporablja ude, naposled pa še barva.

Jednako stori vrtnar, za cepljenje vzame mladiko (cepíč), iz katere bi se moglo vse drevesce osnovati. On ne vzame od iste mladice le jeden popek, ampak vso, v jednom letu izrastlo vejico, iz katere bi se moralo tudi razrasti toliko glavnih vej, kolikor ima popkov.

Iz tega sledi, da je slabo, kadar se kako znanje (veda) raztrgava samo v dele in podaje učencem, ali pa kadar učitelj, uvedši učenca v jedno znanje, namerava v tem samem, ne da bi gledal na druga, svoje delo zvršiti. Tako so resnično tudi z nami ravnali naši učitelji, vbijaje v

nas, recimo, dialektiko (razumoslovje), retoriko (govorništvu), metafiziko itd. precej s početka s tolmačem in čudnimi vprašanji, slovnico latinsko pa z vsemi izjemami, grško pak tudi z narečji, dočim nismo ničesa vedeli, o čem se dela.

Popravek tedaj temu neredu bodi tak-le:

I. Kadar se deca posveti naukom, mora se takoj s početka v njihovo dušo položiti temelj „*universalis eruditio*“ (občno naobraženje). t. j. nekak načrt vsega, da sledeči pouk ne bode nič novega, razven samo razbiranje onega, kar se je najprej vložilo. Tako v resnici na drevesu ne izrastejo nove veje, ako bi tudi sto let stal; najprej se samo razraščajo in zgoste.

II. Sleharni jezik, vsako znanost ali vedo (*lingua et ars*) poučevati se mora najpred per *simplicissima rudimenta generalissima*, totaliter tamen; za tem per *praecepta et exempla*; tretjič per *systemata plena adjunctis anomalis*; napósled pa per *commentarios*. (Jezika vsacega in znanosti sleharne treba se je učiti najprej s priprostim (jednostavnim) in z najsplošnejšim temeljem, kakor v celoti; potem po pravilih in primerih; tretjič po popolnem sestavljanji besed in izrekov z dodanimi izjemami; slednjič še po tolmačih, ako jih je treba.) Ker, ako kdo stvar temeljito razume, ne potrebuje tolmača; a če jih potrebuje kdo drugi, more si jih zadosti narediti.

Fundamentum VII.

Priroda nikoli ne preskakuje, ampak koraka vedno postopno.

Na primer: upodabljanje ptice ima svoje stalne stopinje, ki se ne morejo ni prestavljati, ni predrugačiti, dokler končno ptičica ne preključe svoje celice, iz katere izleze. A stara ptica, kadar uči mlade letati, ne goni jih na jedenkrat iz gnjezda, temveč jih po malem vežba, najpred krila nad gnjezdom vzdigovati, in okoli gnjezda poletavati, potem z veje na vejo letati, z drevesa na drevo, na to z gore na goro, končno povsodi pod nebom, kjer koli je prosto.

Tako mora vrtnar v svojem delu imeti stopinje: divjak najti, izkopati ga, presaditi, obrezati, razklati, vcepiti; zopet spojiti, povezati ga itd., vse ostalo je drugo opravilo, ničesa se ne sme izpustiti, z ničemur se drugo ne more prekositi. In kadar se to tako marljivo opravlja postopno, bode se redko kaj pokvarilo.

Po šolah se tedaj dela slabo, koder se učencem ves pouk ne razdeli pripravno, da se vse vidi do cela, kar gre za čim in kar mora iti. Drug nered je v slabem razmerji časa, kadar se namerava kaka stvar izvršiti. Zavoljo tega zmeša se to pogosto z jedne strani z neredom, z druge strani pa s pozabljivostjo. To n. pr. se godi, kadar pred slovnico napeljujejo v pesništvo, pred dialektiko v retoriko itd.; nekdam tudi ante theoriam praxin exigentes, id est, styli exercitia urgentes (zahtevajoč pred napotkom vežbanja in sileč jih v slog), da se vežbajo popred, nego so jim podajali potrebnih besed ali navadili jih izreke sestavljati.

Zato je potrebno:

I. Vseh naukov občnost razdeliti v stanovite razrede, da poprejšnje povsodi kasnejšemu pripravlja pot ter prižiga luč.

II. Odmeriti čas kar najpazljivejše in najnatančnejše ne le na leta in mesece, ampak tudi na dneve in ure.

III. Paziti neprenehoma na tako odmeritev, da se nič ne preide, temveč da gre vse po svojih stopinjah.

Fundamentum VIII.

Kar priroda začne, to dela neprestano, dok ne dovrši.

Kadar ptica začne na jajcu sedeti naturale instinctu (naravnim nagonom), ne neha sedeti dokler ne izvali. Ako bi prenehala — tudi le za pol dneva, bi se zarod ohladil in pokvaril. Ravno tako, kadar se izleže, ne odjenja ogrevati ga in mu hrano podajati toliko časa, dokler se ne okrepi življenje, ne doraste perje, a to toliko časa, da je ptica godna.

Jednako slikar, kadar prične delati, pazi največ na to, da more neprestano slikati, ker tako se barve vzajemno lepše pomešajo in krepkejše sprimejo.

Istim načinom najbolje napreduje zidanje hiše. Ako se preneha, zapričeto stvar pokvarja dež, veter, solnce — in ostanek se ne prijemlje tako koristno, vse bode pa pokvečeno, nestalno in neuglajeno.

Ravno tako vrtnar, čim roko položi na divjak, ne more jo izmakniti, dokler ne privede do konca. Ako zamudi, zmanjka mu soka v mladiki in v razkljanem divjaku in rastlina se posuši. Da veter ne more vlage izsušiti, mora ograditi in zadelati vse luknje, kote in duške, spodaj, zgoraj in po straneh, to vse s prstjo, z listjem ali mahom obvezati, da ne odpade; ogledovati in negovati mora tudi dotlej, dok se razcep sprejme in ne zaceli z vlago drevesce samo, da se po tem takem čvrsto prime.

Očividno tedaj je, da je slabo, kadar se mladež zdaj daje v šolo, zdaj zopet iz nje goni in drugam napotuje. Ravno tako je, kadar učitelj pri učencu začenja zdaj to, zdaj ono, a vspešnega cilja redno ne doseže nikoli. Kočno se misli tudi to, ako se učitelj sleharno uro ne prime ničesa stanovito, kar bi pri učencih dognal do kraja ter zopet dodal k poprejšnjemu napredku, da bode na ta način očividen prirastek tudi njemu in njim. Resnična je tedaj prislovica, ki pravi: Železo je treba kovati, dok je vroče, ker, če je ohladiš, zaman je kuješ, zaman se ž njim mučiš; moraš je vnovič razgreti, a s tem izgubljaš časa in tudi železa, kajti čim večkrat je denemo v ogenj, tem več ga izgori.

Velim tedaj:

I. Ako se posvetiš šoli, ostani v njej dotlej, dok ne postaneš razsvetljen, npravstven in nabožen človek.

II. Šola bodi na mirnem mestu, ki je oddaljen od hrupa in drugih razmišljenosti.

III. Kar se mora delati po predpisu, to naj učenci izvršujejo tudi jedrnato, živahno, neprestano.

IV. Emansiones et evagationes (quocunque praetextu) nemini concessae sunt. (Nikdar naj ni nikakeršnih pretvez (izgovorov), radi katerih se bi ne hodilo v šolo, ali radi kojih bi se šola zamujala.

Fundamentum IX.

Priroda se ogiblje pazljivo odpornim in pohabljenim stvarim.

Na pr.: Ko ptica prične na jajcih sedeti, ne pusti do njih hladnega vetra, ne dežja ali toče, ravno tako odganja od sebe ptice ujede in druge sovražnike.

Isto tako varuje graditelj les, opeko, apno itd. kolikor je mogoče, imajoč vse to na suhem, da se ne pokvarja; to pa, kar se je zgradilo, ne dopušča, da bi se zopet kvarilo in rušilo.

Slično ne postavlja slikar na novo slikano podobo na hud mraz, preveliko vročino ali v prah, tudi jo ne zaupa nobeni ptuji roki itd.

Jednako vrtnar ogradi nove divjake s koli ali vrbovjem, da jih ne more pohabiti ali obgladati koza, zajec ali kaka druga zver.

Nespametno se tedaj ravna, ako se mladini takoj s početka prednašajo vprašanja, da mahoma začne dvomiti, čemu se ima učiti. (To se ne pravi nič družega, kakor rastlinico, ki se ima ravno ukoreniniti, razmajati. Prav resnično

piše Hugo: Nunquam ad rationem veritatis intrabit, quisquis a discussione coeperit erudiri. (Tistega, pri katerem se prične z dvomljivostjo poučevati, nihče ne dovede k spoznanju resnice.)

Jednako nespametno je tudi, ako se mladini ne zabranjujejo slabo, zmedeno, zanikarno spisane knjige, ravno tako naj se odvrtačejo od slabe tovarišije.

Mladini torej ni potreba:

I. V roke dajati nobenih drugih knjig, razven tistih, iz katerih se uči.

II. Te knjige naj so tako urejene, da niso nič družega, kakor lijak modrosti, kreposti in pobožnosti.

III. Ne dovoljevati ji tovarišije po zakotih.

Poglavje XVII.

Kako naj se deluje, da bode poučevanje lahko.¹⁾

Učitelj, ki pozna natančno red svojemu delu, paziti mora, da učencu to, kar se mu podaje, ne bode odporno in trudapolno, ampak lahko in prijetno. V tem si zopet vzamemo primer od prirode, katera gojence svoje (drevje, rastline, živali in naše lastno telo) pomika naprej tako, da pričenja lahko in ugodno ali prijetno, rodi, hrani, vodi brez kakšnih bolečin in kake muke tako, da s posebno slastjo prebavljajo, rastejo in se krepčajo. Tudi mi delajmo jako, da se duh mladeži cepi, napaja, neguje in vodi istim načinom do slobodnega in veselega napredka v

¹⁾ Na strani XXVII. „didaktike“ je po pomoti to poglavje izpuščeno, torej morajo biti tam poglavja od XVII. dalje po vrsti za jedno više. Pis.

izvedenostih. Oglejmo si tedaj zopet tako, kakor poprej po delih, kako kaj tu priroda deluje.

Fundamentum I.

Priroda pričinja vedno od nezačetega, in ako se je kaj že začelo, to najpred uniči.

Na primer: Kadar ptica seda na jajce, ne sme v njem nikak zarodek biti, temveč prazna, čista in sveža tvarina, kajti če je bil popred še kak zarodek v tem jajci, ne bode nič iz njega, mora se uničiti in z drugim nadomestiti.

Jednako tudi graditelj, hoteč graditi novo hišo, mora za to imeti prazen prostor, ali če hoče na mestu prejšnje postaviti novo, mora v ta namen staro podreti.

Podobno slika slikar najlepše na prazni in gladki plošči. Ako je bila plošča že popred poslikana ali zamazana in poččkana, mora se pobrisati in zgladiti, da ima stvar na mestu svoj lastni začetek. (To napravi tudi tisti, ki namerava nekaj v posodo vлити, on mora namreč, da se mu to ne pokvari, poplakniti popred posodo.) Jednako cepi vrtnar najbolje na onem, kar še ni bilo oplemenjeno, namreč na divjaku. Hoče li to storiti na drevescu ali drevesu, mora mu najprej odstraniti veje, ter ga prirediti tako, da dobi novo obliko. In to je ravno, čemu Aristotel premešča privationem inter principia rerum (ločitev med načelo stvari; kajti on pravi, da ni mogoče, da nova oblika najde mesta v snovi, dok ne odstopi prva.)

Iz tega sledi: prvič, da se deca najlaže uče dobrih stvari, dok se duša še ne zabavlja s čim drugim, t. j.

takoj, ko se začne razum razodevati, kajti čim pozneje se začenja naobraževati, tem težje ji vse gre. Drugič, da ji ne more biti niti ljubo niti koristno, ako jo lovi sedaj jeden, sedaj drugi učitelj, sedaj s tem, sedaj z onim redom. Tretjič, da delajo nespametno, učeč deca in dorastlo mladino, da ne začenjajo v npravstvenosti in krepostih, da jo ne vadijo brzdati narav in vladati s samim seboj, ampak jo precej vodijo v slovstveno znanje. Konjik mora konja najpreje zauzdati, da mu je pokoren, naj ga že vodi tako ali tako. Pri tem dobro pravi Seneca: *Mores primum, mox sapientiam disce, quae sine moribus male discitur.* (Uči se prvo npravstvenosti, a potem modrosti, katere bi se zastonj učil brez dobre npravstvenosti.) A Cicero: *Philosophia moralis praeparat animas ad satus acciendas etc.* (Npravstveno modroznanstvo pripravlja dušo, da sprejema seme itd.).

Zavoljo tega je potrebno

I. s poukom najbolje začeti zgodaj, dok je duša kakor prazna ploščča, za vse prikladna.

II. Najbolje je, da ima učenec za jeden predmet samo jednega učitelja v jednom časi.

III. Naobraževanje se začenja najbolje z uredbo npravstvenosti in naravi.

Fundamentum II.

Priroda napravlja snov vedno tako, da je voljna sama vpodabljati se.

Na primer: ptica, kadar začne v jajcu živeti, krepča se, pomaga si iz njega sama, kljuje, lomi, grebe, pririva

se. Iztisnivša se na prosto, ji de dobro, kadar jo mati, sedeč na njej, ogreva; kadar jo mati hrani, odpira sama kljunček in poželjivo požira vse, kar se ji podaje; veseli jo, kadar jo pusti razgledavati se, kadar jo vadi letati kadar gleda sama druge to delati; z besedo: vadi se željno umevati to, kar ji gre po prirodi.

Tako mora tudi vrtnar skrbeti, da mu drevesce, preskrbljeno z vlago in življenjsko toplino, veselo raste, napreduje itd. Napačno tedaj ravnaajo oni, kateri učence, ki nimajo veselja, silijo in proti njihovi volji priganjajo k naukom. Kako korist imamo od tega? Če bi se v želodec, ki hrane ne sprejema radovoljno, vender ta mašila, bi mu to le škodovalo, ker povzročevalo bi slabost in bljuvanje ali pa neprebavljivost. Nasprotno pa, kadar je želodec prazen, vsprejema željno vse, kar koli mu podaješ, prebavlja dobro, pretvarjajoč to v kri in sok življenja. Izokrat¹⁾ poudarja dobro: Kdor ima do učenja veselje, naučil se bode mnogo.

Tedaj naj se

I. voljá za nauk v mladeži z vsakeršnim načinom vnema, ker le to, kar kdo z voljo pravo dela, mu krati in sladi čas.

II. Način poučevanja mora biti tak, da se vse učenje ne pričinja drugače, razven s kako igro in zabavo.

¹⁾ Izokrat (Isokrates) imeniten grški govornik, ki se je porodil 436. l. pr. Krist. v Atenah, je imel zelo obiskovano šolo za govorništvo najprej na Kijosu (Chios), potem v Atenah, katero je med drugim tudi obiskoval največji grški govornik Demosten. Bil je Sokratov in Platonov prijatelj. Pripisujejo mu 60 govorov, a ohranilo se jih je 21. Po vojni pri Keroneji (Chaeronea) l. 338. se je usmrtil sam, tako tudi njegov velik učencec, pokazavša s tem svojo ljubezen do domovine.

Demokrit pač ni rekel nepremišljeno, da studiorum radices amarae, fructus dulcis (da je namreč začetek učenju pekoč plod pak sladak.) Da bode plod sladak, koren ne more pekoč biti. No, brez dvojbe, on govori tako po navadnem načinu, kadar učitelji ne umo drugače predavati — razven v prilikah, tudi drugače ne vabiti — razven s šibo, pestjo, z leskovko. Komu bi to ne grenilo? Ali s pomočjo božjo morejo se najti tudi taka pota, da mladini učenje ne bode hujše, nego popernik ali sladkor jesti, ali orehe grizti, ali jagode brati, ali igrati se s konjički in punčikami, ali po trgu hoditi, zijala prodajati, ali vsakovrstne prijetne pripovedi poslušati; kajti vse znanje ni družega, kakor vada človeškemu dovtipu; jako prijetne slaščice in razkošje, ako se predavajo vedno v podobi sladkorja, igre, glume, pripovedi, to je tako, kakor pač more ona doba hitro umevati. Tudi sladkorja se more dajati toli neoprezno, da se otroku pristudi, ali da po njem dobi bolečine; tudi igra mu more presedati, ako se sili ž njo nepreudarjeno v neugodnem času. Z besedo: vsaka dobra stvar, da ostane dobra, tečna, zdrava, zahteva dobre vporabe.

Vnetost v učenju izpodbujajo pri mladini roditelji, učilnice, stvari same, način poučevanja in oblastva.

Roditelji naj pred otroci znanosti in učene ljudi slavijo tako, da se jim divijo ter naj jim tudi pripovedujejo, kako lepe so take stvari. Otrokóm naj se obljubijo, ako se bodo marljivo učili, lepe knjige, oblačila itd. Vzlasti pak naj hvalijo onega učitelja, kojemu nameravajo otroka oddati, ali so ga že oddali, kako je znamenit, učen, prijazen in očetovski mož. (Nam amor et admiratio vehe-

mentes sunt affectus ad imprimendum imitandi studium. Ljubezen in občudovanje so goreči čuti, s kojimi se vcep-ljuje ognjeno posnemanje). Časi naj še po otroku nalašč nekaj poročajo ali kaj pošljejo; na ta način se ne bode bal ni učenja, ni učitelja.

Učitelji pak naj so proti mladini prijazni, dobrohotni, očetovski, ne odganjajoč jo od sebe z nikakošnim načinom, z besedo, niti s strogim pogledom, temveč vabijo naj jo rajši k sebi z vso prijaznostjo, razgovarjaje se ž njo pogosto ljubeznjivo, obetajoč ji tudi, ali davajoč časi kakšno žemljo, oreh, jabolko, knjižico itd. Časi naj se tudi pohvalijo, pogladijo, poljubijo, primejo, po njej starišem kaj sporočajo; časi naj jo vzemo k sebi, pokažejo ji kakšne slikarije, zemeljsko kroglo in orodja itd.; ako se bodo v vsem zlagali z učenci, z njihovo dobo, dovtipom, predsodkom, pridobili jih bodo lahko. S tem se srca mladine pridobivajo stanovito, in sedela bode morda rajša pri učitelju, kakor doma v hiši.

Šola sama ima biti veselo mesto, polno paše očem, znotraj in zunaj. Znotraj mora imeti svetlo, čisto sobo, nakičeno po vseh straneh s slikarijami, ki predstavljajo imenitne može, ali z zemljevidi in raznimi podobami zgodovinskih dogodkov in za potrebna tolmačenja. Zunaj mora biti lep prostor za igre (ker to se ima časi osobito mlajši dobi dopuščati); poleg tega še nekak vrt, kamor se časi vodi mladina, da ji je moč pokazati drevje, rastline in cvetice. Če se godi tako, raste ji um, v šolo hodi z veseljem — tako, kakor na somenj, kjer se nadja vedno kaj novega videti in slišati.

Stvari same mičejo razum mladine, če so svetle in lepe, po vsem prikladne, takšne, da se vedno serioribus studiis (važnejšim stvarjem) imajo sleharni dan pomešavati.

Način vsemu mora biti prirodni. Le ono kar je prirodno, rado uspeva. Vodo, da teče doli, ni treba prositi, to stori rada sama, le posluži in odgradi ji. Izpustiš li ptico iz kletke, ni je treba siliti, da bi letela. Pokažeš li očesu nekaj krasnega, ali ponudiš ušesu prijetne glasove, ni potreba ju siliti k gledanju in poslušanju, temveč še zadržavanja je pri tacihi stvarih časi treba. V čem pak zavisi prirodni način učebe, pokazalo se je že v poprejšnjem poglavju, a oznani se še v sledečih pravilih tega poglavja. Drugič, da bode ta način prijeten, ima se časi posladiti s sladorno opreznostjo, namreč, da se potrebne stvari predavajo v obliki razgovora, prilike, basni do zagonetnega in vzajemnega tekmovanja. Več o tem na svojem mestu.

Vrhovni upravitelji šol morejo pri učencih vnemati marljivost in pridnost s tem, da so časi pri posebnih prilikah prisotni, kakor pri deklamacijah, razpravah, ali pri izpitihi in promocijah, ki pridne pohvalijo in jim podarijo kakšna darila, a pri tem ne gledajo na osebe.

Fundamentum III.

Priroda polaga majhen in jednostaven, a vender jasen in jedrnat začetek.

Na primer: To, iz čegar ima biti ptica, zavije se v krogljico in pokrije z lupino, da se v telesu more lahko nositi in na tem lahko sedeti; a to je ustvarjeno že tako,

da more iz tega ptica vzrasti, ker tam ima že svoj temelj. Drevo, kakor koli je veliko, zbira se po vsem v jedljivem jedrci svojega ploda, ki v zemljo dejan kali in od tam vzraste drevo. Ravno tako je vsa rastlina v semenu, a iz semena zraste vsa in raste sama v kakeršni koli velikosti.

Tako tudi graditelj, ki ima hišo postaviti, naredi si najprej tvorilo (model) iz popirja ali lesa, po katerem gradi zgrado, dodavajoč temu različne nakite, ako treba brez kraja.

Isto tako vrtnar v divjak ne vtakne celega drevesca, ampak takov majhen cepič, in iz njega raste drevo.

Bog daje temu tudi v zakonu svoj primer. Izbral je najprej vse v desetih besedah, namreč zapovedih, Exod. 20. Kasneje je razložil to na široko, zbravši zapovedi zopet v jedno voljo svojo, ograjeno z obljubami, grožnjami in sicer v obliki pesmi v kiticah, da se more lažje naučiti malomarno ljudstvo. Zato naroči Mojzesu tudi napisati in izdati jih. Deut. 31. 19 itd. S tem se je pokazal primer različnih okrajšav pri kiticah na pamet in sličnih pomočij človeške slabosti.

Oh, kako hudo se greši proti temu po šolah! Oh, kako redki zasajajo cepiče in sejejo seme! Večji del učiteljev, delujoč še tako premišljeno, seje rastline in sadi drevesa, t. j. pro fundamentalibus principiis variarum conclusionum chaos discipulis ingerunt (namesto temeljnih načel tlačijo v dušo učencevo zmes raznih zaključkov), ter s tem zagrajujejo in otežujejo vse razumstvo, dočim je pač stalno, da ex quatuor elementis mundus constat, formis tantum variatus (svet sestoji iz štirih, po obliki

toliko različnih prvin, kakor je tudi stalno, da eruditio ex paucissimis constat principiis, (pouk sestoji iz premajhnih načel), iz kojih (cognitis differentiarum modis — po znanih podobah različnih) se vzbuja nebrojno število posledkov (rezultatov), izrekov in zaključkov, ravno tako, kakor more na drevesu vzrasti iz jedne korenine na stotine vej in na tisoče listja in ploda. Oh, da bi se usmilil Bog in nekemu odprl oči popolnoma, da zagleda spojnost stvari (rerum nexus) in da jih ta more drugim kazati. Mi storimo, kar bodemo mogli, nedvojbeno, da bode Bog ostalo učinil po drugih. Tukaj zabilježimo, da

I. se ima vsako znanje izbrati v najkrajša in najočitnejša pravila.

II. Sleharno pravilo naj se izreče prav na kratko in z najjasnejšimi besedami.

III. Vsakemu pravilu naj se doda mnogo primerov, kako se ima namreč rabiti.

Fundamentum IV.

Priroda koraka od lažjega k težjemu.

Na primer: Kadar se nareja jajce, ne naredi se najprej lupina, ampak poprej samo jajce, kasneje okoli njega meza (žleza), ki se na zraku strdi. Tako ptica, kadar pozneje vadi ptička letati, mora najprej navaditi ga (ali počakati, dok se nauči) stati na nogah, krila razpenjati, potem vzdigovati se in frfoleti, potem vzdigovati se nad gnjezdo, a okoli gnjezda poletavati, ali zopet tudi v gnjezdo

(kot centrum) vračati se, naposled, kadar se utrdi, potem šele prosto pod nebom letati.

Tako se uči tudi tesar najprej les sekati, tesati, na to otesavati, kolibo ali skedenj postavljati, potem hiše, zvonike itd. vse postopno od majhnega k večjemu, od lažjega k težjemu, tako se postopa s slikarskim in sleharnim drugim znanjem.

Jednako mora vrtnar najpreje učiti se sadna drevesa poznavati, potem presajati jih, na to lomiti cepiče in tudi saditi jih, a to zopet najprvo domače, potem inostranske, ako jih ima.

Proti naravi se tedaj ravna po šolah, ker se

1. uči latinski jezik iz latinske slovnice, kar je toliko, kakor da se židovska slovnica prevaja z židovskim jezikom, ali da se slikarskemu učencu pripoveduje arabski, koko da naj tare barve;

2. ker učečim se latinščine vrivajo lexica latino-vernacula (latinsko-česke slovarje), dočim bi morali nasprotno, kajti ni se jim učiti češčine iz latinščine, ampak latinščine iz češčine, ker imajo se poleg materinščine seznanjati z onim neznanim, a ne obratno. Inače je to ravno tako, kakor da bi jaz nekoga prašal za pot iz Prage v Benetke, a on bi mi začel tako-le kazati: iz Benetk preko zatoka v Trst ali Oglej itd., namreč povedal bi mi nazaj iz Benetk v Prago, kar jaz ne vprašam. To ne more drugače biti, kakor zmeda.

3. Ker dajejo česki mladini pogosto tuje učitelje, kateri ne umejo tega pokazati in razjasniti, kar bi učenci morali razumeti, ter tako zija jeden v družega, a pri tem si grade (stavijo) Babilon; jeden pravi to, drugi razume

drugače; duša vjema le nekaj nestalnega, kadar se tako od obeh stranij samo s predočbo bori proti sebi. Usmljenja vredne stvari.

4. Ker hočejo latinščino učiti le s slovničnimi pravili (na primer Ramovimi¹⁾) vso mladež česko, nemško, francosko, ogersko itd., dočim ima sleharni teh jezikov svoje razmerje k latinščini, na kar se mora ozirati, ako se hoče postopati prirodno ter učiti neznano po znanem.

Torej naj se zanašaj popravi nastopno:

I. Učitelj in učenec bodita istega jezika, da se moreta med seboj razumeti.

II. Vse, kar se prednaša za razumevanje godi naj se v razumljivem jeziku.

III. Vsaka slovnica in slovar bodi uravnan za tisti jezik, ki je prirojen učencu, ali pa mu je poprej dobro poznat.

IV. Kar koli se predlaga, čita, uči na pamet, ali kaže, ali izprašuje, stori naj se to vedno najprej v znamen jeziku, potem v drugem.

V. Kdor se uči tujega jezika, ta naj to stori postopno, najprej namreč naj se vadi razumevati, pisati, a potem govoriti.

---

¹⁾ Ramova (slovnična pravila) — po Pierre de la Ramée (latinski Petrus Ramus), zvana tako po nekem matematikarji in humanistu iz srede 16. stoletja, ki je poučeval na Pariškem vseučilišču. Izmed njegovih spisov je omeniti tudi več učnih knjig za grščino in latinščino, ki so se za časa Komenskega rabile po več krajih. Ramée-ta so zelo napadali že poprej radi njegovih filozofskih razprav, zato je padel kot žrtva „šentjernejske noči“ 24. vel. srpana 1572. l.

VI. Stvari same naj se vsporedijo tako, da se predloži najprej ono, kar poznamo in zmirom tako, da je v rokah ali v očeh, potlej ono, kar je blizu, a poslednjič tisto, kar je oddaljeno.

Fundamentum V.

Priroda se ne preoblaga, ampak se zadovoljuje z malim.

Na primer: Ne zahteva, da bi bila iz jednega jajca dva ptiča; zadovoljna je, ako je jeden in ta zdrav.

Tesar ne postavlja na jedno podlogo dva zida, ker usedel bi se temelj in bi se vse pogreznilo.

Jednako vrtnar ne vtika v divjak tri, štiri ali še več cepičev, temuč samo jednega, ako je divjak krepkejši, tudi dva.

Raztresenost tedaj je in nekoristna, ter tudi škodljiva preobložba za gojence po šolah, ker se kaže vsako leto, da celó vsak teden, kakor tudi vsak dan mnogovrstna, različna učba; ravno tako, kakor bi vrtnar sadil le za poskušnjo, kaj bi se namreč dalo bolje prijeti. Ali ni to sama zmeda? Ako bi se vsi ti cepiči končno tudi prijeli, bi v resnici bili sami pritlikovci, ker ovira jeden drugoga.

Učencem bode tedaj priležno, ako se istočasno pečajo izključljivo le z jedno stvarjo.

Fundamentum VI.

Priroda ne hiti, ampak koraka polagoma.

Na primer: Ptica, da obudi z ogrevanjem življenje v jajci, ne vrže ga v ogenj, ampak ogreva je s prirodno

toploto polagoma, dokler se ne izleže. A tudi pozneje, ko raste, ne tlači in ne vliva v njega s silo, (ker bi ga za-dušila), temveč to stori počasi, obzirno, kolikor pač more nežen želodček prenašati.

Jednako tudi graditelj, položivši temelj z zidom, ne zida hitro, ampak rajši pusti, da se vse dobro zloži, utrdi in osuši, da postane stvar stalna. Kajti, če hiti z delom, lahko popušča nevležan in še nevsušen temelj ter se vse na kup siplje in podira, za kar je dosti primerov. Zatorej se kako veliko poslopje v jednom letu niti izdelati ne more; za vse je potreba stanovitnega časa.

Tako tudi vrtnar ne zahteva, da bi mu drevesa zrastle čez mesec dnij, ali da bi mu rodila sad že v tem letu; zato se jih ne dotika pogosto, jim ne zaliva vedno, jim ne kuri, ampak pusti, da rasto s pomočjo prirodne solčne gorkote, kolikor morejo.

Uprav tako se mora slabi otroški želodček krmiti često in po malem, ker to ukazujejo zdravniki — in otroci tudi rajši srkajo, kakor pijejo, kar je boljše.

Mladina se tedaj po šolah muči:

1. Ker mora sleharni dan šest, šedem, celo osem ur v šoli biti, kakor tudi še zasebno doma nekaj ur sedeti.

2. Ker jo tolmači zasipajo in zalivajo nerazložno z različnim razjasnjevanjem.

3. Ker jo obtežujejo s pisanjem po narekovanji (dik-tatom) in z učenjem na pamet. Mari ni tako tiranje mladine samo kaženje? S tem načinom se ji nauk v resnici pristudi, ali se ji duh okrni, tako da pozneje, če bi hotela, ne bode mogla. Konj se pretegne in odreveni, ako ga preoblagamo. A imaš li posodo z ozkim vratom, (ki

se primerja prirodnim darovom mladine), ne smeš vlivati curkoma, ampak po kapljah. Kaj bi tudi opravil? Pretakal bi zastonj, več po strani, kot pa v posodo. Bedastó ravna tisti, ki mladine ne poučeva po tem, kolikor sploh zamore umevati, temveč jo s tem preveč sili. A zato bode učencem po volji:

I. Ako se za pouk na dan odloči manj ur, namreč samo štiri; ravno toliko tudi za drugo posebno opravilo.

II. Da se ji razum manj obtežuje, nihil nempe nisi fundamentalis memoriae infigendo (ne vbijaj v njo ničesar drugzega, kakor temeljne stvari.)

III. Če se vse uredi in poučuje po doumljivosti (razumnosti) detinske dobe, tudikoristi. (Daj malim, kar je njihovega, velikim pa, kar je za nje.)

Fundamentum VII.

Priroda ne izganja ničesa siloma, temveč samo ono, kar dozori.

Na primer: Zarod v jajci ne rije dotle, dok se ne izobrazí in ne okrepi popolnoma; tudi ga potem ne sili letati, dok mu ne vzraste perje; niti ga ne goni iz gnjezda, dok se ne navadi letati.

Tako tudi drevo ne žene poprej popkov, dok jih ne izžene vlaga, prihajajoča iz korenine; niti teh popkov ne odpira, dok se v njih ne naredi listje in cvetje; niti ne odmeče cvetja, dok se ne naredi plod in ne pokrije s kožico; niti ne odmeče ploda, dok ne dozori.

Nasilje se tedaj godi mladini:

1. Kadar se sili k temu, za kar razum še ni dorastel.
2. Kadar se ji brez dovoljne priprave, razjasnitve, pokazanja nalaga nekaj na pamet učiti se.

Iz tega tedaj sledi, da

I. se od mladine ne zahteva ničesa delati, česar ji ne dopušča doba in duševna moč.

II. Na pamet naj se ne uči ničesa, česa ne more z razumom zapopasti.

III. Nalaga naj se ji ničesa delati, dok poprej ne razvidi dovršenega načina, po katerem je treba postopati.

Fundamentum VIII.

Priroda si pomaga sama, kolikor le more.

Na primer: Jajce ima zaprto prirodno gorkoto; če bi te ne bilo, bi se ne moglo nič zarediti. No, temu se pomaga tudi zunaj s solnčno toploto in s perjem na njem sedeče ptice. Kadar pa se mladič izvali, stara ga še vedno greje, dok samemu ne zraste perje; a hrani ga tudi, dok se ne more sam; a uči ga tudi letati, dok ne zna tega, z besedo: pomaga mu, kolikor more. Kaže mu z letanjem okoli njega; a z glasom ga na to spodbuja; a vzdiguje ga tudi, da se uči s kriloma prhutati. Kasneje ga vzame še na hrbet, ter leta ž njim okoli gnjezda, (kar vidimo pri štrkih); a časi ga spušča in zopet vjema, a priskoči povsodi slabotni na pomoč, dok se ne ukrepi. Ravno tako delajo tudi pestunje, učeč otroka hoditi. Najprej ga uče

stati, da se navadi nožici postavljati in po malem stopati, isto tako korakati. Potem ga vzemo pod pazuho, pridržujemo v stojalu, postavljajo v voziček, slednjič, kadar se nekoliko utrdi, vodijo ga za roko. A kadar ga vadi govoriti, mu ne imenuje samo stvar, temveč tudi pokaže — in tako razume.

Neusmiljen tedaj je učitelj, ki učencu nekaj naloži, kar mu pa ne raztolmači in ne pokaže do čista, niti ne pomore izdelati, ampak ga pusti, da se s tem napenja, trudi, poti sam, potem ga bije in tolče. A kaj je vse to, če ne mrevarjenje (odrtija) mladine? To je živa prilika onemu, kadar bi pestunja hotela na nežnih nožicah tresočega in brez podpore precej padajočega otroka prete-pavati. Priroda nas uči drugače, namreč slabost prenašati dotle, dok ne pride pomoč, a kadar pride, temu pomagati preišljeno.

Zatorej

I. ne bij nikakor ne zaradi naukov. (Ker, ako se kdo ne uči, ni temu kriv on, ampak učitelj, ker ne ume v njem vnemati željnosti in hlepnosti za nauk — in ker ne zna razumljivo razlagati.)

II. Kar se imajo učenci učiti, vse to jim je treba tako jasno razložiti, da to uvidijo pred seboj kakor svoje prste.

III. A da to v njih ostane, potrebno je, da se za tolmačenje, kolikor mogoče, rabijo vsa čutila; na primer sluh in vid, jezik in roka vedno zajedno. To je, ne samo povedati z ustmi v ušesa, kar je treba, ampak tudi slikati jim pred očmi. A oni naj se precej uče in poskušajo vse to pripovedovati, pisati ali

slikati, a to dotlej, dok se ne vtisne v oko, uho, v razum, v spomin, v roko. V ta namen je treba, da se to, kar se poučuje v katerem razredu, razobesi po stenah istega razreda, naj si bodo to posamezna pravila, modri izreki, slike, kipi, da se tem načinom postavlja pred oči. Quod incredibile quantum et delectet et penetret, sitque tum adjuvamento impressionis tum robori. (Kadar se to dela, — neverjel bi, — kako to otroke veseli in koliko jim pomore k razumevanju.) Tudi naj to, kar slišijo predavati in pojasnjevati, zapisujejo v svoje posebne knjižice; ako imajo tiskane knjige, naj iz njih prepisujejo. Kaj, zakaj in kako se ima delati, pokaže se nižje v opisu in ureditvi razreda.

Fundamentum IX.

Priroda ne izvaja ničesa, da se ne bi takoj pokazalo, čemu je.

Na primer: Kadar vstvarja ptičici krili, takrat se precej vidi, da sta za letanje, nogi za tekanje, kljun za zobanje itd. Ravno tako je vse, kar koli raste na drevesu, za nekaj itd.

Delo se tedaj učencu zljajša, ako mu precej prijateljski pokažeš, da mu bode to, kar ga učiš, v navadnem življenji in za vsakdanjo porabnost koristilo. To ima do cela povsod biti, v slovnici, v dialektiki (razumoslovji), v številjenji, v oblikoslovji, v fiziki (prirodoslovji) itd. Ker brez tega, govori mu kakor ti drago, ne opraviš ničesa; zdelo se mu bode, da mu pripoveduješ o kakšnih ameriškanskih, prekmorskih raznih stvareh, katere kdo ve, so li in rerum natura (na tem svetu), a kdo tudi ve, kako je to

tam. No, če mu pokažeš, čemu je kaj, dal si mu to kakor v roke, precej to zapazi in zapomni, tudi bode to takoj delal. Ergo (tedaj)

nihil nisi ad praesentem usum. (Ne poučuj ničesar, čegar ne bi precej pokazal in povedal, čemu da je).

Fundamentum X.

Priroda izdeluje vse jednim načinom.

Na primer: Kadar se rodi jedna ptica, tako vse, tudi vse živali; le nekaj malo razlike je glede mesta, časa in vnanjskega načina.

To velja tudi za rastline. Kakor se jedna rastlina v semenu začenja, zaplodi, raste, tako vse druge; kakor se jedno drevo cepi, poganja, cvete itd., tako vsa in zmerom. A kakeršen je na drevesu jeden list, takšni so vsi na tem drevesu; a kakeršni letos, takšni prihodnje leto in vedno.

Strahovito tedaj motijo mladino ter ji otežujejo učenje z različnim načinom, ne samo s tem, da so pisatelji različni z raznimi načini, temveč s tem, da jeden in isti učitelj, n. pr. Ramus, z drugim načinom rabi slovnico, z drugim dialektiko itd., dočim mora vse to z jednim načinom biti, vse, velim, ad harmoniam universi (poleg občnega sklada.) Ali kako je bilo mogoče drugače, kadar se je pozabljalo naturae fundamentum (na prirodne temelje.) Zato

I. za vse jezike bodi jeden sam način, jeden za vse artes (umetnosti), namreč kakeršen bodi in inforatorio scholae classicae (v uredjenji glavne šole.)

II. V jedni in isti šoli bodi za vsa vežbanja samo jeden red.

III. Knjige editiones (izdaje) naj so, kolikor je to mogoče, po vsem jednake. Tako ne bode nikjer in nikoli zmešnjave, nič ne bode obtičalo, vse pojde dalje, kakor dobro namazana kolesa po ravnini.

Poglavje XVIII.

Kako naj se deluje, da bode poučevanje temeljito in jedrnato.

Ni zadosti na lahko roko napredovati, temveč da bode to, v čemer kdo napreduje, temeljito in jedrnato. Ker multi multa discunt, pauca sciunt. (Mnogi je že mnogo, a vedo malo.) Zakaj to? Kajti uče se in pozablajo zopet. A redki so, kateri bi tega ne mogli pripoznati; ta stvar je že tako splošna. Če bi v resnici znali vse, kar smo kjerkoli slišali, čitali in domišljali si v svojem življenji, bilo bi nas mnogo modrih in učenih. Ali da ni tako, vidimo na izviraajoči vodi, katero vedmo zajemamo, a izvira zmirom na novo.

Je-li v tem kaka pomoč? Da! Idimo zopet in scholam naturae (k prirodi v šolo), tam se priučimo, kako je treba delati, da to, kar se učimo, ne bode samo trajno, temveč da se more še več znati, kakor kar se uči; s tem se hoče reči: učenec zapustivši šolo, nima le nekaj tistega znati, kar je čul iz predavanja učiteljevega, ali to, kar je kje čital — ponavljati, temveč mora vse, kar se je naučil, popolnoma razumeti; a da to, kar zna, še ni zadosti, da pripoveduje drugemu, v svesti si, da zna

dovolj, kolikor mu je v resnici treba, da on sam čim dalje tem višje odpira oči ter napreduje v vsakem oziru.

Idimo tedaj v prosto prirodo, tam bomo videli, kako ona s svojim postopanjem proizvaja jedrnata, celotna in trajna dela.

Fundamentum I.

Priroda ne začenja nič nekoristnega, niti ne zanemarja kako potrebno stvar.

Na primer: Kadar priroda ustvarja ptico, jej ne napravlja lupine, plavut, rogov, štirih ali več nog itd., ker tega nikoli ne potrebuje; ali glave, srca, kril, dveh nog itd. jej ne pozablja ustvarjati, ker to mora imeti.

Tako priroda drevesu ne nareja očij, ušes, nog, jezika, niti perja, ne dlake, ker mu vsega tega ni potreba, temveč mu ustvarja lub, liko, stržen itd. kajti brez tega si drevesa niti misliti ne moremo.

Hoče li kdo imeti njivo, vinograd, sadovnik, ne seje, niti ne sadi kokalja, kopriv, vrbovja, trna in ošlaka, ampak rastline koristne in veljavne. — Jednako tudi trgovec, ki želi mnogo robe preko morja dobiti, ne naloži barko s kamenjem, prstjo in blatom, temveč kupi višje vrednega blaga. O čemer Nemci pravijo: Am besten ist der beste Kauf; t. j. dobra roba se sama hvali. Kdo ne ve, da so zlatarji in tovarnarji itd. bogatejši, kakor navadni kramarji in lončarji itd.

A kako to? Ker trgujejo z bolj dragimi in več dobička donašajočimi stvarmi.

V šoiah tedaj:

I. Kar koli se dela, mora služiti in pomagati bodočemu življenju, ker vnanje (za to življenje) poučevanje hasni malo. (I. Tim. 4, 8.). Ea discenda sunt in terris (pravi Hieronymus), quorum scientia perseveret in coelos. (V tacih stvareh se je treba na svetu učiti, pravi Hieronymus, katerih znanje bode imelo vrednost tudi v nebesih.)

II. Ako pa mladino nekaj naučimo za to življenje, mora to vendar tako biti, da bodočemu ne napravlja zapreke — in če bi bilo tudi samo v sebi vsemu življenju — morda koristno. Čemu so nam po šolah goljufive norčarije, kakor za to, da zrna zamenjamo s slamo ali da se namesto masti napihujemo z dimom? Čemu po tem takem vednosti, ki jih moramo v poznejši dobi pozabiti? Mari v svojem krasnem in tako kratkem življenji nimamo vsega v obilici, s čimer se je treba okoristiti? Mislimo na to. Vse to se more vendar povzdigniti, ako se v šoli razrede samo svete, dobre, častne, prikladne in koristne stvari, — kar hočemo s pomočjo božjo — nižje dokazati.

Fundamentum II.

Priroda ne dela ničesa brez temelja ali korena.

Na primer: Ako ni v jajci rumenjaka, ki je zarodu koren, ne more se ptičica izvaliti. Ako ni v semenu jedra, ne kali; a kjer je, tam ono najprvo v zemljo spušča svoje žilice, kasneje pa žene gori steblo.

Tako tudi jablane, oplemenjene ali divjaki, ako niso v zemlji čvrsto vkoreninjene, ne rasto na kviško. Ako pa rastejo in začno zeleniti brez korena, začno kmalu veneti, dok se po vsem ne posuše. Zato mora vrtnar dobro paziti, da dene popke samo tistemu drevesu pod kožo, ki ima korenino. Jednako se graditelj potrudi najprej za čvrst temelj, na katerem namerava poslopje zidati, da bi se mu kasneje vse ne porušilo.

Slikar devlje vedno samo na temeljno barvo vse ostale, sicer bi mu barve odpadle, ali obledele ter po vsem izginile; vse delo bi bilo zastonj.

Zavoljo tega se pri učenci ne more niti jedno opravilo začeti brez temelja. A to bi bilo: 1. Kadar bi odgojitelj gojenca ne pripravljaj na to, da teži sam za dosego svojega cilja, to je postati človek; 2. kadar bi ga ne naredil sebi pokornega in paznega; 3. kadar bi mu ne predočil ideam generalem (občno sliko) vsega, k čemur ga napeljuje, da more sam spoznati namen vsega obrazovanja. Dela li namreč gojenec tem načinom brez želenja, pazljivosti in razuma, kar se ima naučiti?

Zato velim:

I. Preden začnemo nekaj poučevati, vežbati in obrazovati učenca, potrebno je, da v njem za dotični predmet vzbudimo pravo željenje z ozirom na korist, potrebo, plemenitost, lahkoto itd.

II. Ideam linguae vel artis, t. j. epitomen generalem (predstava o jeziku ali umetnosti t. j. kratek vseobčni pregled) mora se gojencem v razum uvesti tako, da dok se uči particularibus versantes (v posamnih delih) poznavati, da more zmirom

razumeti, kje je in kaj dela. Le tak temelj bi bil za pouk pravi in dober.

Fundamentum III.

Priroda pušča korenino globoko.

Na primer: Rumenjaka se nahaja v sredi jajca, napravi najprej obliko, za tem vitalia membra (telesne ude). Čim globočje korenino ima rastlina ali drevo, tem krepkejša stoji in več vlage more iz zemlje navzeti se; drevo pa, imajoč korenine tik površine zemeljske, lahko ga veter izkorenini in podere.

Iz tega sledi, da v kolikor ima istinita želja za nauk v gojencu probujena biti, toliko se mu mora predstava ali kratki pregled namišljenega gradiva jasno predočiti; učitelj pojedinne dele predmeta tudi ne more posebej razjasnjevati, dok ne vidi, da se celota v gojencu ni ukrepila. Ker kakor je okostnica temelj vsemu telesu, tako je tudi *delineatio artis* (občni načrt znanosti) pravi njihov temelj.

Fundamentum IV.

Priroda izpeljuje vse iz korenine, od drugodi ne jemlje ničesa.

Na primer: Perja, s katerim ima ptica pokrita biti, ne jemlje od kake druge ptice, temveč ga proizvaja iz svoje notranjosti. Tako na drevesu raste listje, cvetje, sad iz istega drevesa. Akoravno napaja zemljo dež ali jo vrtnar zaliva, mora vlaga vendar po koreninah v listje, cvetje in sad priti. Zato mora tudi vrtnar cepič, ki ga

vzame od drugega sadnega drevesa, v deblo tako vtakniti, da se ž njim združi in zraste, iz korenine pa prejema vlago in raste, inace bi se mu baje morale veje, listje, in cvetje od drugega drevesa prilepiti, kar pa nikakor ni mogoče.

Tako tudi graditelj mora vsaki zgradi krepak temelj položiti, da stoji nepremakljivo s svojo lastno močjo, brez vnanje pomoči, držeč se temelja. Če je zgradi treba postranskih stebrov ali kake druge podpore, ni krepko sezidana in vtegne se rušiti.

Kdor napravi vodnjak, ne zaukazuje vodo nositi iz drugih vodnjakov, niti ne čaka na dež, ampak napelje vánj živ vrelec, da bode vode dovolj, ki se ne bode mogla izžrepati.

Iz rečenega sledi, da tisti ne poučuje mladine, kateri predava iz raznih spisov množino praznih besed, pripovedi raznega pomena itd., s tem jo tako rekoč samo napolnjuje; temveč treba je obrazovati razum, da iz njega samega — kakor iz popkov izraste listje, cvetje, sad in vejice, a drugo leto na vejicah drugi popki — prebavljene pojme razširja in zliva v smisel, dok se delo ne izvrši.

Do zdaj se po šolah ni poučevalo s tem načinom; mladino namreč niso vodili k temelju umetnosti, nego jo obsipali z vejicami iz raznih spisov nabranimi; niso kopali v njo položen vodnjak razumnosti, temveč vodili so v njo ptuje potočnice, t. j. niso kazali, kakšne so stvari v resnici, ampak kako kdo o njih piše; že to je bila največja umetnost vedeti, kako je kdo mislil in kako kdo o čem sodi.

Naravno tedaj je, da se je tacih naukov s početka marsikdo vstrašil, ne vedoč kam niti kje, prebiravši spise in iskavši res, phrases sententias (stvari, način govora, izreke in sestavke), s katerimi bi nekako znanost sestavil v celoto, napolnivši tako iz ptujih potočkov svoj vodnjak. To nekoristno početje opazil je že Horacij,¹⁾ ki kliče glasno: „O imitatores, servum pecus!“ O ponarejevalci, zares servum pecus ste, živalski nositelji ptujih bremen!

Čemu se odevate s ptujim perjem, kadar imate svoje? Čemu gledate s ptujim očesom, kadar vam more vaše služiti? Čemu umevate s ptujim razumom, kadar imate svoj lastni um?

A da se je dozdej tako delalo, t. j. hodilo s ptujimi nogami, gledalo s ptujimi očmi, razumevalo s ptujim razumom, pilo iz ptujih studencev, dokazan je s tem način omnium artium (vseh znanostij), s katerimi se ne odpirajo studenci, niti se ne pokazujejo vrelci, kako iz njih izvirajo, temveč gledajo se vrelci po knjigah, ter po njih iščejo pot nazaj v studence. Tak način opazujemo pri vseh umetnostih. Nulla n. dictionaria vulgaria docent loqui, sed intelligere; nulla grammatica sermonem componere, sed resolvere; nullae phraseologiae phrasium artificiose componendarum et variandarum rationem monstrat, sed phrasium tantum confusam farraginem objiciunt. Nemo physicam oculari demonstratione et experimentis docet, omnes textus Aristotelici aliusve recitatione. Mores nemo

¹⁾ Horacij (Horatius) je bil doma iz Venuzije (Venusia), samnitsko mesto v Apuliji.

per internam affectuum reformationem format, sed per externas virtutum definitiones et divisiones superficie tenus adumbrat. (Noben slovar ne uči nas govoriti, ampak razumevati; nobena slovnica ne uči nas besede skladati, ampak razkladati (razlagati); nobena knjiga ne kaže, kako bi se moglo umestno govoriti, temveč nam le predstavlja neko zmes beséd ali način govora. Nikdo ne poučuje prirodoznanstva z vidnimi dokazi in poskusi, sleharni skoro navaja samo besede Aristotelove, ali koga drugega, kakor je kje čital in si zapomnil. Nikomur ni mar, da bi v gojencu probujal pravo nrvstvenost z oblaževanjem njegovih notranjih čutil, temveč misli že vsak, da je dovolj navajati mu postopno površno urejene stopinje kreposti.) A da je vse tukaj povedano gola resnica, dokaže se potem (z voljo Božjo), kadar se bode predaval posebni način artium (vseh umetnostij). Čudno je dovolj, da se naši predniki niso posluževali tega načina ter ga popravljali, cum certum sit tam tardorum profectuum hic causam residere verissime, (ker gotovo je, da je v tem jedino slabo postopanje (obravnavanje) vzrok toli slabemu napredku). Kateri tesar dela tako, da bi svojega učenca učil poslopje postavljati na ta način, da bi mu najprej pokazal, kako se to nastavlja (t. j. storiti ga pozornim, kako se jeden komad drži drugega); on mu mora najprej pokazati, kako se gradi, namreč meri, otesuje, vrta, vzdiguje, sklada, spaja, združuje itd. Ker kdor ume postavljati, temu ne bode težko to podreti, ravno tako tistemu, ki ume šivati, parati ne.

Da se pa dosedanji način po šolah ni popravil, izvira jo iz tega štiri žalostne posledice:

Prvič, da se je sleharna umetnost temeljila jedino na priprostih besedah. t. j. terminos et regulas artium et scientiarum (imena in pravila umetnosti in znanosti) so gojenci poznali, ali o pravem pomenu in vporabi niti pojma niso imeli.

Drugič, da se pouk nobene umetnosti ne začinja s scientia universalis (z občnim učenjem), temveč je nepopolen, rekel bi, razkosan, povsod nekaj, a nikjer nič.

Tretjič, da je vsakemu težko do studenca priti, ako krene na nasprotno pot, ravno tako, kakor bi kdo hotel proti vodi plavati, a kaj bi mu koristilo? Dočim bi se napil iz kakšne luže blata, čisto vodo pa pred seboj kalil in isto si pokvarjal v studencu. Ali mi sami, videč pred seboj čiste studence modrosti, ne vemo iz izkustva, da se čistih navžiti ne moremo, ker je naše mišljenje nečisto, radi česar jih nikdar za svojo, ampak vporabo naših naslednikov iščemo, kazoč ter ob enem popravljajoč tudi pota, ki k njim vodijo.

Četrto zlo je, da so do sih dob vporabljali iz ptujih spisov nabrano umetnost, podobno drevesu, ki je o priliki kakšne ljudske svečanosti nakičeno z robci in raznim cvetličjem; takovo drevo (pravijo mu maj) pa, ki je ukrašeno z zelenimi vejami, s cvetlicami, sadjem, z venci, robci itd., pri katerem vse to ni vzrastlo po lastni korenini, ne more sadu roditi, temveč vse, kar je na njem, odpade in ovne. Toda človek, ex fundamento doctus (dovršeno naobražen) je drevo, stoječe na svojem lastnem korenu, ki se napaja s svojo vlago, vedno krepkejše in bujnejše raste, zeleni, cvete in plodi.

Zavoljo tega, da se temu zlu odpomore, je treba, da znanost ali umetnost pušča lastno korenino v mišljenji mladine in da svojo dejalnost srečno razvije; velim:

I. *Nihil autoritate, omnia rationibus* (to je: Ne učimo ničesa na temelju jedine uglednosti, ampak vse le z lastnim umom in razumom.)

II. *Nihil methodo analytica, omnia synthetica*, (to je: nič ne začenjati od vejic, temveč vse od korenine.)

Fundamentum V.

Čim popolnejše priroda delo svoje izvršuje, tem bolje razreduje pojedine dele, da se jeden od drugega razlikuje, a da ne bode sinesi.

Na primer: Čim bolje ima drevo razraščeno korenino, tem krepkeje stoji; čim bolje razraščene veje ima, tem lepši pogled in veselost daje gledalcu. Isto je tudi pri živalih; čim več členov ima katera v udih (kakor konj, jelen itd.), tem hitreje in laže more bežati; dočim slon v nogah nima členov, zato tudi nespretno in težko stopa.

Iz tega sledi, da se morajo pri pouku vse besede, kakor tudi pojedinih predmetov deli pozorno razrediti, da bi se morda pod jednim imenom ne razumevale dve stvari, ali da bi kje ne ostalo kaj nerazjasnjene; posebno pa s početka, dok še gojenec sam ne more presojati. Radi tega je vzlasti potrebno ozir jemati pri spisovanji šolskih knjig, da se namreč postopno — od abecednika dalje — po vsem ad hanc naturae methodum accuratissime (odgovarja naravnim zakonom) sestavljajo skladno (sistematično.)

Fundamentum VI.

Priroda js v stanoviti rasti; ona ne nazaduje, ne stoji, pričetega ne pušča, da bi se lotila kaj novega, ampak pričeto delo nadaljuje, dopolnjuje, dovršuje.

Na primer: Ko se v ptičjem zarodku začno vpodabljati glava, nogi, krili itd. v svojem redu, takrat se nič ne menja, ampak čim dalje traja, tem popolnejši postajajo udje. Jednako ne odstranjuje drevo vejic, ki mu jih je dala priroda, ampak hrani vse brez razlike, jih vzdržava, da zopet ženó nove vejice, izvzemši samo nekatere suhe lističe okoli popkov in sadu, katere drevo tako dolgo hrani, dok jih potrebuje, kadar jih ne potrebuje, jih odstrani.

Zato je v šoli:

I. treba pouk tako urediti, da se priučeno nikoli ne pozabi, ampak da tako rekoč jedno iz drugega raste, da se jedno na drugem gradi, jedno z drugim krepí in spolnjuje.

II. Gojenec mora vse, kar se uči, dobro umeti in dobro zapomniti, a to zato, ker se jedino s tem naravnim postopanjem more doseči zaželjeni vspeh.

Kvintilijan¹⁾ piše prav dobro (lib. 11, c, 2): *Omnis disciplina memoria constat, frustra que docemur, si quidquam eorum, quae audimus, praeterfluat.* (Ves pouk se temelji na pameti, a učimo se zastonj, ako ono, kar čujemo, preslišimo.) Tako bode gojenec imel še drugo korist,

---

¹⁾ Kvintiljan (Quintilianus) je bil po rodu Spanijolec, vzgojen pa popolnoma v rimskem duhu; živel je v drugi polovici prvega in v začetku drugega stoletja po Kr. ter je bil kot govornik in kot učitelj na prav dobrem glasu.

namreč vežba si bistroumnost, ponavljanje in pridruževanje misliji, ter na dušo delujočo pamet (spomin) še bolj obogati. O tem prav izvrstno piše Ljudevit Vivis¹⁾: Prima aetate exerceatur memoria quae excolendo augetur; multa ei commendentur, cum cura et saepe. Nam illa aetas laborem non sentit, quia omnia expendit. Ita extra laborem ac negotium dilatatur memoria et fit capacissima. (Lib. 3. de trad. discipl.) Et in Introd. ad sapientiam: Memoriam quiescere non sines. Nihil est, quod aequae labore gaudeat et augeatur. Commenda ei quotidie aliquid; quo plura ei commendabis, eo fidelius custodiet omnia; quo pauciora, eo infidelius. (Spomin je treba za mladosti vežbati, ki se z likanjem krepí, če se mu mnogo vsaja lahko in večkrat. Najboljša prilika za vežbanje pameti pa je v mladosti, ker sedaj se brez napora najrajša razširjuje in spopolnjuje. Ne pusti spomina mirovati, kajti on ne skrbi toliko za opravilo kolikor za pomnožitev. Sleharni dan mu nekaj vkladaj, čim več bodeš vánj vkladal, tem vernejše bode obdržaval, čim manje, tem nevernejše.) To se more lepo dokazati s naravo. Čim več vlage (soka) posrka drevo, tem bujnejše raste, a da je more še več popiti, zato raz-

---

¹⁾ Ivan Ljudevit Vivis (Vives) se je porodil l. 1492. v Valenciji na Španskem, poučeval je humaniora (jezikoznanstvo) največ v Loevenu. Henrik VII. ga pokliče na Angleško, kjer je poučeval kraljičino Marijo; Kasneje se je nastavil v Brigi (Brügge) in je umrl l. 1540. O njem se je govorilo, da je za tisto dobo v mišljenji prekosil vse učenjake — celo Erasma. Vives je tudi znamenit, ker je prvi pisal „o deklíski vzgoji“. Izmed njegovih raznih spisov, omenimo naj le nekatere pedagoške vsebine: De ratione studii puerilis epistolae II. — De tradendis disciplinis s. de institutione christiana. — De institutione feminae christianae. — Satellitium animi s. symbola Principum institutioni potissimum destinata. — Introductio ad sapientiam itd. —

širjuje veje in korenine. Zatorej se mora spomin precej v prvi dobi brez usmiljenja (na vsak način razložno) vežbati, tako se bode v resnici položil dober temelj znanosti in umetnosti.

Fundamentum VII.

Vse, kar priroda ustvarja, spaja in veže vzajemno.

Na primer: Kadar ustvarja ptico, ustvarja jo tako, da se spaja kost s kostjo, žila z žilo, ali tako, da se vozal ali mišica, ki postane s takim spajanjem, zamore zopet lahko razvezati; takov vez vidimo n. pr. v členkih.

Podobno je na drevesu. Iz korena zraste deblo, iz debela se razraščajo veje, iz vej vejice (mladike), iz mladik popki, iz popkov listje, cvetje in sad; a da bi na tisoče vej, na tisoče tisoč listov in sadu bilo, vendar vse to začenja jedno drevo, vidimo tudi, da kjer koli se pokaže nova vejica, tam je tudi razčlenba.

Tako tudi graditelj združuje vse dele zgradbe vzajemno, nadstropja, stene, strope tako, da vsak les, bodisi v steni, stropu, podu, vsak kamen v zidu vezan, čvrsto in nepremično zavzema svoje mesto; za to vporablja žreblje, klešče, zapenjače itd.

Iz tega sledi:

I. Ves pouk za vse življenje ima tako urejen biti, da je Encyklopaedia (celotina), kakor na svojem korenu stoječe drevo.

II. Kar koli se uči človek, nima biti kakor kakov postranski prilepek, ampak vse, kakor iz korena zrastle veje in vejice, zložene v jedno

celoto. Vse veje poučevanja pak morajo ozajemno vezane biti — tako da se jedna veja izvirajoča iz druge mora na osnovi ali temelju osnovati, kar hočemo dokazati nižje, da more vsak ceniti važnost te didaktične resnice.

III. Vse, kar se kdo uči, odvisno je od poučevanja in njegove temeljitosti, zato je treba vse sorodne predmete kolikor mogoče čvrsto spajati, da se zljajšuje pouk in jamči njegov uspeh, ako ne moremo višjega namena doseči. To smo videli tudi pri gradivu (za zidanje), da spajajo tudi žreblji sklepe pojedinih lesenih delov vsega poslopja. Tej zahtevi pak zadovoljimo, ako ne kažemo samo, kako je treba, da bode, ampak dati moramo tudi razlog, zakaj da mora uprav tako biti. Scire enim est rem per causas cognoscere. (Znati se pravi stvar iz uzroka spoznati.)

Na primer: Vpraša li kdo, ali je bolje rečeno *cunctus populus* ali *totus populus*? rekel bode *cunctus*. Ako ne pripomnim, zakaj je zadnje bolj povedano, bode to učenec hitro pozabil. Moram tedaj pokazati, da je *cunctus quasi conjunctus*; zato se z besedo *totus* stvar bolj označi, ki sama v sebi celoto začenja, *cunctus* pa pomenja neko grmado ali sorodnost; sedaj učenec ne bode pozabil tako lahko, ako ima kaj soli v glavi. Ravno tako se prepirajo slovničarji, zakaj se pravi: *mea refert*, *ejus refert*? t. j. čemu se v prvi in drugi osebi vporablja ablativ (vsi mislijo, da je ablativus), v tretji pak genitiv? Odgovorjam: zato, ker je *refert* sestava iz *res in fert*, mora se tedaj reči *mea res fert*, *tua res fert*, *ejus res fert*; samo da se v sredi s izpušča;

a tako mea, tua niso ablativi, ampak nominativi. Mari me učenec sedaj ni bolje razumel? Z besedo, mislim, da originationes omnium vocum a fundamenta omnium in artibus et scientiis regularum (da se viri besedij kakor tudi temelji vseh vednostij in umetnostij razjasnijo učencu najprej po pravilih). Tako bode on poleg najugodnejše (najprijetnejše) zabave imel tudi veliko koristi ter na ta način se temeljiti naobrazbi odpre pot. (Quod praeter jucundissimam delectationem insignem quoque habebit usum; solidissimae quippe eruditioni viam sternet.)

Ergo

omnia doceantur per causas (t. j. vadimo učence vse z vzroki spoznavati in o njih razmišljevati.)

Fundamentum VIII.

Priroda pazi v vsem za sklad in razmerje, (v kakovosti in količnosti) med korenom in vejicami.

Na primer: V kolikor dopušča moč korena, razrašča se v zemlji koren, a nad zemljo deblo. Kadar bi drevo v višino toliko vzrastlo, da bi ga koren ne mogel hraniti in držati, moralo bi pasti, a da bi zopet sam koren rastel, na drevesu pa nič, kakšno korist bi donášalo? Nobene, ker drevo rodi sad, né pa koren.

Hočemo li tedaj, da se v mladostna srca vsadi čvrst temelj vednosti in umetnosti, moramo ozirati se na to-le:

I. vse, kar se otroku podaje, mora ta presoditi in zapomniti si.

II. Ako se pokaže potreba, naj sito v knjigo (*locos communes*) zabileži.

Rekli smo, da se drevo navzven razrašča, kolikor mu je le mogoče. Hočemo li isto pri vzgoji doseči, moramo paziti:

I. kar koli se otrok nauči, treba, da on ravno to uči; s tem se bode v njem samem vtrdil nauk, da ga priobčuje drugim, zajedno pomnožujejo se podobno vejice, kojih vsaka, čim izraste, pušča popke za manjše vejice.

II. Dete mora misliti, kako bi moglo nauk v življenji vporabljati; na vejicah ne vidimo nepotrebnihih popkov, tedaj tudi detetu ni potreba kaj nepotrebnega zapomniti.

Radi tega se morajo v vsaki naukovni osnovi *praecepta* a *exercitia* (pravila in vadbe) razmeroma porazdeliti tako, da si vzajemno pomagajo in spopolnjujejo.

O vaji bodemo še govorili nižje.

Fundamentum IX.

S pogostim gibanjem se priroda krepi in zbira novih močij.

Na primer: Ptica jajec ne ogreva samo s tem, da na njih sedi, ampak je premetava in preobrača zavoljo tega, da se od vseh stranih jednako ogrejejo. Kadar se ptiček izvali, vežba ga mati s pogostim odpiranjem kljuna, z gibanjem nožic, z razprostiranjem in s prhutanjem kril; uči ga, kako se hodi, leta, tako dolgo, dok se sam ne okrepi.

Tako drevo, čim bolje ga veter prepihuje, tem bujnejše raste, tem bolje se koren v zemlji krepí; ravno tako dobro dé v obče rastlinam grom, blisk itd., kajti zemlja, v kateri se jednaki pojavi pogosto ponavljajo, ustvarja veliko močnejši les, dočim kjer tega ni, slabejši, kar se lepo opaža v Egiptu.

Jednako mora graditelj skrbeti za to, da mu zgradbo izsušita in utrdita solnce in veter.

Isto tako kovač, hoče li pripraviti si trdo in ostro železo, deva ga menjaje na zrak in v vodo, mora ga tedaj razbeliti in izhladiti, ali iz trdega mehko, iz mehkega trdo narediti.

Iz tega se učimo, da mladina ne more vsega prisvojiti si in v srce vsaditi, kar ji je treba znati, ako tistega, česar se je naučila, pogosto ne ponavlja.

Zavoljo tega

ponavljanje in vežbanje ima se vsak dan in sleharno uro vršiti.

Kdor hoče človeškemu očesu po noči nekaj pokazati, mora svečo nažgati, nato stvar predočiti tako, da se od vseh strani dobro vidi. Tako tudi tisti, ki poučuje mladež, koje pamet je še jednaka zrcalu v tmíni, mora na troje paziti: najprej naj se jasno in razločno pripoveduje o namišljenem predmetu, in to naj bode *praeceptum* (pravilo); za tem naj se povedano pojasnjuje z dvema ali tremi primeri, a to bodi *exemplum* (zgled.) Končno naj se ponavlja, da učenec more vse razumeti in pripovedovati — in delati; a to bodi *usus* (vadba). K zaželjenemu cilju naj tedaj vzgojitelja vodi: pravilo, primer in vadba. Prvo se nam ne kaže le v slovstveni znanosti, ampak

vedno tudi v nравstvenosti in pobožnosti, kako da je, ali mora biti; drugo nam razjasnjuje, da laže umemo; s tretjim se vežba razum in spomin, da to, kar smo se naučili, bolje obdržuje.

Brez pravil ne moremo biti, ker so tako rekoč vez mesa z okostnico. Tako tudi brez primerov ne more biti, ker so ti to, kar je telesu meso. A ker vežbe (vadbе) vse to oživljajo, umevno je tedaj, da tudi brez teh ne more biti.

Brez pravil, iz živih in jasnih primerov samo, razumeti nekaj, ne more drugi, nego samo duša, kar le opazamo na redkih samoukih. A kaj pravim? So ljudje, nardarjeni z nekim posebnim vidom, ki vidijo po noči, toda ti so redki. Kdo pač bi se mogel vsega naučiti samo iz pustih pravil, ako bi se mu nič ne razjasnjevalo s primeri. Mi že vemo, da stvar, katero vidimo, precej spoznamo, dočim si je iz pripovedovanja in spisovanja nikdar ne bi mogli jasno predstavljati. Zatorej praecepta in exempla (pravila in primeri) morajo zajedno delovati; a razumeva se, da bi delovanje obeh ne bilo vspešno brez vežbanja t. j. ponavljanja in gledanja. Gojenec bi si tedaj ne prisvojil predavanega predmeta, ker ako bi ga tudi umel, ne zna ga vporablјati, kar imenujemo inače theoriam (teorijo), katere se posluži n. pr. človek, ki bi se tekom jednega leta navadil kovaštva — z gledanjem. On vidi in se nauči železo razbeliti, kovati, obračati, raztegovati, ščipati; on je tedaj vse to videl — in samo zato, ker je to pogosto gledal, se je tudi naučil; ali ker s svojo roko ni nikdar ničesa delal, kako bi si mogel v potrebi pomoči? On je mislil, da se je z gledanjem naučil, toda v resnici to ni bilo, ker bi komaj razumel kaj v roke

vzeti. — Mari bi se krojaški ali črevljarski deček česa naučil, ako bi samo gledal, kako mojster meri, prirezuje, striže, šiva, lika, a bi sam s svojima rokama ničesa ne delal? Zdelo se mu sicer bode, da že ume; tudi bode znal o tem govoriti, toda če mu kdo reče kaj delati, ne bode vedel kam roko djati. Zato mora kovač svojemu fantu dati kladivo v roke, črevljar zaukaže učencu meriti, prirezovati, (ne gledajoč na to, ako se kaj pokvari), in kako ravnati z iglo. Ovid pravi, da se umetnik vzgojuje jedino le z vadbo. A drugi zopet omenja: Nikdo se ni prav vežbal, ako se mu poprej popravljalo ni, kakor nikdo ne zaide pogosto s pravega pota, če se tega učil ni; brez popravljanja in razkazovanja se torej nikdo ne more ničesa naučiti. Sleharni začetnik nekaj pokvari, to ne more drugače biti, ker tak začetek je prirodni, popravlja in kaže se mu le zavoľjo tega, da vidi svoje pogreške, jih popravlja ter se jih ogiba.

Trije glavni faktorji (činitelji), s kojimi se mladina v dosego svojega cilja redno vodi, so praeceptum, exemplum in usus (pravilo, primer in vadba). Pravilo samo bodi zmirom kratko, primer jasen in vadba prav pogosta. O pravilih se je Horac izrazil tako-le:

Quiquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta.

Percipiant animi dociles teneantque fideles. (Čim krajše in razumljivejše je pravilo, tem boljše je.) O primeru pravi Seneka: Longum et perplexum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla. (Dolg in zamotan pot po pravilih, kratek in uspešen po primerih.) Čim več različnih izgledov tedaj je, tem bolje. A o vežbi (vaji) Vegecij (Vegetius) govori: Omnes artes omniaque opera quotidi-

ano usu jugique exercitatione proficiunt. (Vse znanosti in vsa dela uspevajo z vsakdanjim opraviplom in marljivim, vstrajnim vežbanjem.) Namen se povzdigne le s čistim vežbanjem. Na tem temelji naj se sestavljajo tudi šolske knjige, da z redno vadbo pomagamo uspešno mladini.

Fundamentum X.

Priroda se razvija in pomnožuje, kakor more to sama.

Na primer: Drevo pušča kar največ more popkov, da tako tudi več vejic priraste. V živali sleharni pojedini ud pije in povživa vlago in hrano in podeljuje drugemu; jeden živi od drugega, jeden se krepi in množi z drugim.

Iz tega se učimo:

1. Gojenec mora po nauku hrepeneti ter iskati ga z vso željo, poslušati, čitati, preiskovati ter popraševati za vse, kar bi se mu zdelo nerazumljivega ali nejasnega.

2. Vse ima dobro preživljati in prekuhati, vse čvrsto zapomniti in po potrebi zabeležiti.

3. To, kar se je naučil, ima drugim priobčevati. Nekdo je rekel dobro:

Saepe rogare, rogata tenere, retenta docere, haec tria discipulum faciunt superare magistrum.

(Pogosto izprašuj; kar si izprašal, zapomni si; kar si zapomnil, ono uči; s tem bode učenec prekosil učitelja.)

A drugi pravi: Multa ego didici a praeceptoribus meis, sed plura a discipulis, a discipulis autem plurima. (Mnogo sem se naučil od svojih učiteljev, še več od součencev in največ od učencev.) Ker, kdor uči drugega, ne ponavlja

le, kar se je sam naučil, ampak to sam sebi boljše privojsi, kakor tudi vtrjuje vse, kar je iz naukov razumel; drugemu in sebi odpira oči ter mu pomaga razumeti. Zato je Thriverus napisal: Nemo potest multa scire, nisi qui multa consuavit docere. (Kdor je druge mnogo učil, ta zna veliko.) A drugi zopet pravi: Scientis signum est posse docere. (Kdor zna učiti, ta je učen.) Slavni mož Joahim Forcij¹⁾ piše o sebi, da bi vse to, kar je kjer koli slišal ali čital, čez mesec dni zopet pozabil; ali kar je bil druge naučil, to je vedno videl pred seboj, kakor svojo roko; a mislil je, da bi mu samo smrt zamogla vse to znanje vzeti. Opominja vsacega učenca, da vse to, kar zna sam, tudi druge skuša naučiti, a če se to ne more drugače, plačaj mu sam za svoj trud, prezirajoč nad tem svojo ugodnost.

Mari ne more vsak učitelj svojemu učencu zapovedati tako delati? More in sicer tako: to, kar je pol ure predaval, druge pol ure ponavlja, morda daje zajedno naloge in sicer tem načinom, da kar je zdaj razložil, precej zapove drugemu učencu ponavljati, za tem tretjemu, četrtemu (vsacega brez reda, jedenkrat temu, jedenkrat onemu kakor spozna učitelj za potrebo;) potrebno je, da se tem načinom razvrščujejo dok je čas.

Iz tega vežbanja se razvija peterna korist.

---

¹⁾ Joahim Forcij (Joachimus Fortius ali Ringelberg), znan matematikar in jezikoslovec, porodivši se v Antverpenu, bil je tudi vešč slikarstva in bakrorezbe, vzgojil se je na dvoru Maksa I. Umrl je l. 1536. Izmed njegovih spisov naj tu omenimo: „De ratione studii liber“, kar je Komenski izdal vnovič l. 1659. pod naslovom: „Fortius redivivus“. Vsi spisi so prišli na svetlo l. 1538. v Lijonu (Lyon). Marhof Forcija graja, češ, da je preveč pisal.

1. Učenci se uče paziti; vsak se nadeja, da bode morda moral to, kar se je predavalo, ponavljati; on je tako rekoč prisiljen paziti, da ne bi kaj preslišal ali krivo razumel. Marljivost je najdražji biser za gojenca v vsem življenji, če se je le za mladosti privadi.

2. Učitelj izve, če so vsi ali vsaj večina slušateljev predavani predmet razumeli, kakor si je sam želel. Za paziti, da se je kaj napačno učilo, to mora precej popraviti s čimer se uveri, da je uspešno poučeval.

3. Tako vsestranski razjasneno stvar bodo razumeli tudi manj nadarjeni učenci, ki bodo z boljšimi polagoma napredovali.

4. S takim ponavljanjem prisvoje si učenci predavani predmet poprej, nego bi jim to mogoče bilo doma z velikim naporom in trudom; ako pa še to, kar so bili v šoli ponavljali, zjutraj in zvečer ponove, tedaj se bodo vse igraje temeljito naučili.

5. Poslednjič tudi še to, da je učencu posebno pogodi, kadar more v čem nadomestovati učitelja, s tem se v njem probuja želja po nauku, ter se ohrabri tako, da mu ne bode težko lepih naukov tudi v javnosti predavati. S tem smo dosegli mnogo več.

Dopustiti se more tudi to, da se učenci izven šole tudi razgovarjajo o svojih nalogah, si med seboj svetujejo, pametnejši pomagajo slabejšim v umevanji; tako bode lahko vsak učitelj mladino učil, bodisi z opominjevanjem, bodisi z zapovedovanjem. Če bi se vendar pripetilo, da bi kateri napihnenec in ošabnež preziral prošnjo svojega součenca ter bi ga ne maral poučiti, tak se ima strogo kaznovati. *Scriptiois exercitiūm* (pri pismenih izdelkih)

naj se vporablja isti način in to tako-le: sleharni učenec, kadar pride domu, prepíše v posebno knjigo, kar se je naučil. Ta vadba ima trajati per totam vernaculam et classicam scholam (ves čas šolskega obiskovanja.)

Kolike koristi je prepisovanje, dokazujejo sledeči štirje razlogi:

1. Juvabitur impressio. (Učenec si dobro zapomni, kar se je učil.)

2. Manus exercebitur iu collographia et *καλλιγραφία*. (Vadi se mu roka v lepopisji in hitropisanji.)

3. Orthographia sensim formabitur et firmabitur. (Navadi se po malem pravilno pisati.)

4. Testimonio erit, didicisse omnia haec, et quidem perdidicisse. Non enim perfunctorie quidquam percurri poterit. (Kar se je začel učiti, naučil se je povoljno, ker delo nima boljšega vspeha, kakor kjer duh želi, postreči roko.)

Dobro bi bilo tudi to, da sleharni učenec zjutranjo vadbo o poludne prosto prepíše; da se vadi to na kratko v izbranih besedah v podobi lista ali pesmice, morebiti tudi primera prenavajati; kadar to čita, ga učitelj posluša in mu popravlja napake. No, o tem bomo obširneje govorili pri razredbi predmetov.

Poglavje XIX.

Pouk bodi kratek in ročen.

To se pač lepo izreče; toda koliko ogromnega dela zahteva vsestransko, popolno naobraženje človeka za javno življenje; koliko učiteljev, koliko knjižnic, koliko let ali

vekov bi trebalo, da se isto more povzdigniti? Odgovarjam: Resnično je, kar je rekel Hipokrat, namreč, da se potrebuje obilo časa, dok se kaj naučimo. (Nauk je v istini obsežen, kakor ves svet, ki ga moramo spoznavati.) Ali tudi najobširnejši stavki se morajo na kratko izraževati.

Mari ni ogromen ves svet; a glejte Bog ga je vender nastanil v jednega človeka, kakor tudi človeka samega v najmanjšo kapljico krvi. Tako najdemo vse drevo v majhnem jedrci, vsako rastlino popolno v najmanjšem zrnici, iz katerega izraste. Vse to je prirodno delo, ki se more le prirodnim načinom pospešiti.

Tako vemo, da vrtnarji znajo s semenom tako ravnati, da žene v prvih dveh dneh steblo in koren. Kdo ne ve, da tkalec na jedenkrat preplete na tisoče nitij, rabeč v ta namen izumljenih strojev? Kdo ne ve, da mlinar zmelje na tisoče tisoč zrna ter čisto moko loči od otrob? Kdo ne ve, da tesarji umô z ne posebno velikimi stroji, škripci itd., če je treba, vso zgradbo vzdigniti? (za kar bi se potrebovalo brez tacih priprav sto junakov.) Kdo ne ve, da je suknarjeva tehtnica komaj 1 funt težka, a vender se ž njo zamorejo na cente težke stvari vzdigovati.

Zakaj bi tedaj ne mogli v poučevalni (naukovni) stroki izumiti nekaj modrejših načinov in sredstev? Le oglejmo si. Znano nam je, da bolezen, katero hočemo zdraviti, moramo poznati; zavoljo tega poprašajmo najprej, kaj je vzrok, da nauk predolgo traje, tako, da marsikateri, ki je posedal dolgo po šolah, naučil se vender vsega ni, a o marsičem niti pojma nima.

Pravi vzroki tedaj so:

1. Ni bilo naznačenega cilja, niti

2. določenih sredstev, s pomočjo katerih bi se mu približevali. — To smo že dokazali poprej.

3. Na to, kar je od prirode spojeno in združeno, se pri poučevanju ni gledalo, ampak jemalo se je vsako posebej. N. pr.: Povsod so učili najprej čitati, čez jedno ali dve leti kasneje še le pisati. Tako so učili v latinski šoli besede brez vsega pomena, gojenci potrosili so tako rekoč ves čas iz učenjem slovnice in besednjaka; do filosofije (modroslovja) se je prišlo šele v zreli dobi. Ravno tako so deco silili učiti se, nikdar pa je niso učili, akoravno vse ono čitanje, pisanje, besedoslovje, stvarno razlaganje, učiti sebe in drugega mora pri pouku združeno biti, jedno drugo podpirati, kakor je pri teku noge vzdigovati, a zopet na tla postavljati, kakor v razgovoru poslušati a zopet odgovarjati, kakor pri žoganji žogo metati in zopet ujemati jo.

4. Nič se ni utemeljevalo na pravem temelji, da bi vse kakor iz jednega korena kalilo, razraščalo se — tako, da se vedno vidi vse drevo; temuč se je nauk smatral za neko gromado drv ali grmovja itd., na kateri se ne vidi, da je po prirodi združeno; zato je ta ujel to, drugi ono, a vse je šlo raznim póttem.

5. Pri poučevanju so se posluževali raznih načinov; sleherni učitelj, vsaka šola je imela svoj posebni način in to pri vsakem pojedinem predmetu; a najslabše je bilo to, da jim je pri jednem in istem predmetu služil danes ta, a jutri že kak drug način; temu je bil vzrok ta, ker niso iskali temelja, na katerem bi osnovali način predavanja. Po tem takem se ni čuditi, ako si je gojenec vstvarjal nejasne in nepopolne pojme. Od tod je izvirala

nejasnost in nedoločnost v razumevanji in naziranji predmeta — z nekakim strahom, gojenec se je po vsem prirodno ognil predmeta, s katerim se je mogel tako težko seznaniti.

6. Po šolah je bilo mnogo dela in zeló potratnega. Vsak učenec se je zabaval s kaj drugim, dá ravnalo se je z vsakim posebej drugače; prirodni nasledek temu je bil, da je pri množici otrok bilo tako delo brez koristi in po vsem brezvspešno, a porabilo se je toliko časa. Na kak drugi način ni bilo mogoče otrokom mučne obtežbe, ki jih je imela sama premagovati, olajševati, ker se niso mogli razvrstiti.

7. Ako je bilo po več učiteljev (kakor jih je imela navadno vsaka višja šola), nauk se je še bolj cepil, ker se je bavil sleharni s svojim poslom. Po ves dan je sledila vsako uro kakšna nova naloga, a to se je tolmačilo h krati s posebnim načinom. Iz tega je sledilo zopet, da se je moral duh mladeži sosebnó motiti.

8. Naposled je rabil za jedno znanost vsak učitelj tiste knjige, ki so se mu zdele pripravne; jeden je negoval knjigo tega pisatelja, a drugi drugega, a pogosto je jeden in isti po več knjig izbral. Mislilo se je, da čim več raznih spisov učitelj vporablja, nabravši kaj od vsacega, tem več ima pripomočkov; v resnici pa sam provzročuje največjo kolobocijo.

A zato se baš ni čuditi, da se je mogel le malo kateri gojenec vsega naučiti, dà, bilo je pravo čudo, ako je kateri razumil iz tega labirinta (blodišča) zmotati se, quod non nisi divinióribus ingeniis contingebat (kar se je podarilo samo bistrejším glavam.)

Poskusimo tedaj take napake odstraniti, vzevši si vedno za vzorni primer hanc immotam naturae legem: Quod per pauciora fieri potest, ne adhibeantur plura (od same prirode od vekomaj obstoječi temeljni zakon: Kar koli se more izvršiti z manjšim trudom, ne nakladajmo si večjega.)

Primer nam daje zopet priroda. Solnce, kateremu je določeno vse čase razpošiljati svoje žarke vsej zemlji, tako tudi vsem živalim na zemlji, v zemlji, v vodi, v zraku, kakor tudi pod zemljo nahajajočim se rudam, rastlinstvu (vsake vrste brojimo na tisoče), daje toploto, svežost, hrano, krepost; a v vsem tem ono tekom jednega leta zadovolji. S kakšnim načinom?

1. Solnce je le jedno, a ono ne ogreva samo jednega drevesa, ampak ves vrt, okolico in vso zemljo.

2. Sveti z jednimi in istimi žarki vsem stvarem, zbiraje in razganjaje oblake, namaka vse; jednim in istim vetrom čisti zrak, jednim in istim mrazom vse okrepčuje itd.

3. V istem času — ne le na vrtu, nego v okolici, v vsi zemlji bode pomlad, poletje, jesen, zima, da vse rastline na jedenkrat poganjajo, cveto in rode sad (akoravno nekatere poprej, druge kasneje.)

4. Mari o tem poslu ne vidimo nek stanovit red? Kakor je bilo v minolem letu, ravno tako je tudi letos, a čez sto let bode zopet ravno tako. Kakor jedno drevo, tako tudi vsa ostala ženejo iz korena deblo, ki se razrašča, pod lubadjo raste lika, les in stržen. V kakeršni obliki se je pokazalo letos, v takšni bode rastlo vedno brez nikakšne premembe tudi na leta.

5. Vsako stvar izpeljuje iz korena ali iz semena, v rastoče drevo n. pr. položi vse istočasno, kar je treba, da ne ostane brez vej, mladik ali česa drugega.

6. Karkoli ima združeno biti, spaja ob jednom, cve-tje z listjem, les s korenem, sad z lupino itd.

7. Ravno tako tudi dogotavlja vse s stanovitim redom, da jedno, rastoč iz drugega, ne ovira ostalega razvitka.

8. Poslednjič pak vse, kar je odveč, odstranjuje.

Iz tega primera sledi,

1. da bodi v šoli jeden sam učitelj.

2. Rabijo naj se jednake knjige, sestavljene s stanovitim redom.

3. Istočasno naj se goji le jedno opravilo z vsemi učenci.

4. Za vse predmete naj se vporablja ista učba (metoda.)

5. A to vse temeljito, kratko in jedrnato, da se razum tako rekoč kakor s ključem odpira, a predavana stvar pred nami plava v živi podobi.

6. Kar je sorodnega, poučuje naj se h krati v zvezi.

7. A to tako, da kar se je učenec naučil danes, mu bode jutri kakor temelj novemu nauku.

8. Ako se vse nepotrebno odstrani, potem bode učencu moč obseg vseh znanostij pregledati, ker tako tudi solnce sleharnega leta obhodi ves svet in vsemu zadovolji. O tem ne bode dvomil nikdo, morda bode le vprašal: kako je vse to v resnici mogoče, o čemur bode govor malo nižje.

I.

Kako bode jeden učitelj dovolj vsej šoli?

Da more učitelj sam vspešno mladino obrazovati, mora v jednom predmetu v istem času splošno vse poučevati

in to iz jedne knjige. Ker, kakor nebeško solnce ne pride iz svoje višine k vsaki rastlinici posebej, a zelo oddaljeno od sleharne stvari, vendar jo ogreva in svetlobo daje; tako bode tudi učitelj ne z jednim, temveč z vsemi učenci skupno deloval. Stoji naj namreč na kakem vzvišenem mestu, (da ga vsak učenec dobro vidi), od tod govori, kaže, piše, riše pred očmi, kar je potrebnega, ter vporablja vsa sredstva tako, da more najprej videti trud in napore svoje okrašene z zaželjenim vspehom. Pred vsem pa skrbi za to, da bodo vsi pazno vánj gledali kajti učenci morajo učiteljeva usta smatrati vedno za oni vrelec, iz katerega zajemajo sleharno modrost, radi česa so dolžni, kadar se jim nudi prilika, oči in ušesa postaviti pod ta vrelec, da nič zastonj ne teče. Nadalje mora učitelj koristen nauk zmirom v svojem pripravnem času predavati, a takrat naj zna stalno poučevati z lahkim, hitrim, vspešno delujočim načinom.

No, da učitelj v šoli obdrži pazljivost, more po priliki takole postopati:

Prvič ne sme dopuščati, da bi kdó govoril, šepetal, premikal se, naslanjal se, gledal pod klop, ali da bi se kam zagledal, dok on razlaga in pripoveduje. Ker kakor mora učitelj s svojimi očmi vse pregledati, tako je tudi potrebno, da so oči učencev obrnene vánj.

Drugič pomaga naj učencem, da predavano bolje umé in obdržé v spominu, a to ne le morebiti s sluhom, ampak tudi z vidóm, risoč jim na deski vse, kar se le ponazoriti da; tukaj mu služi isti tip, zaukazujoč kateremu učencu, da dela (riše) isto, s tistim načinom, kakor

jim je kazal sam. Ako so predmetje prikladni, poslučuje se tudi voha in ukusa.

Tretjič učitelj lahko stavi v sredi predavanja kateremu učencu kakšno vprašanje, s tem se prepriča, zna li to, kar se je razlagalo, n. pr. Francek, kaj sem sedaj govoril? O čem smo govorili? Kako sem imenoval to stvar itd. Ako katerega zasači, da neče navlašč paziti, ima ga na mestu kaznovati, da bode — ne malo — popšeševalo pazljivost. Potrebno je, da isto praša tretjega, desetega, tridesetega učenca, ne da bi stavil vnovič vprašanje: lahko je uverjen, da, če postopa s tem načinom, pazili bodo vsi učenci, in to, kar govori jeden, koristilo bode vsem.

Četrtrič naj učitelj dopušča, da sme po dovršenem predavanji sleharni učenec svobodno poprašati za vse, kar mu je nejasnega, ali česar še nikakor ne more razumeti, ali če je zapazil za predavanja ali morda še poprej, da se mu še jedenkrat raztolmači. (Vprašanja, ki niso v zvezi s šolskim naukom, ne dopuščajo se, izjema bi le bila, ako kdo vpraša za svet, čegar razpravljanje bi utegnilo vsem koristiti). Vidi li vedoželjnega učenca za koristno stvar, more ga učitelj vedno pred ostalimi pohvaliti, da unema tudi druge za tekmovanje; ako pa nobeden ničesa ne vpraša, stavi učitelj sam kaka vprašanja, da se prepriča, kako je ta ali oni učenec razumel predmet. Če se s tacimi vprašanji tudi nekaj časa izgubi, to vender ni v škodo, ampak na korist, ker se otroci privadijo pozorne pazljivosti. Ako se gojenec za mladosti privadi na tako pazljivost, bode mu to v zreli dobi napravljalo najdražjo uslugo, kajti on bode deloval pri vsakem

poslu z izbranimi mislimi ter vse, kar koli se dogodi v njegovi bližini, bode spremljal z onim preišljenim duhom, ki ga ni potreba na pazljivost siliti, koji ne čaka, da se mu kaj razloži na široko in dolgo, da dobi samo pojem o tem. Trdim, da se samo v takih šolah morejo pravi ljudje vzgojevati.

Reče li kdo: Zakaj ni potrebno sleharnemu pojedinemu učencu pogledati v nalogo, pregledati, v kakšnem redu stoje stvari, izpraševati ga itd., ali: koliko časa bi se s tem porabilo, sosebno ako je preobilna množina učencev? Odgovorjam: V vsem je red. Vsak učitelj si v šoli učence porazdeli v skupine, v jedni klopi n. pr. naj jih sedi deset, daj jim jednega razumnejšega za nadzornika, kateri pazi, da so pri predavanji vsi navzočni, pazni ter z ozirom na izvrševanje svojih dolžnostij v vsem marljivi tako, da napišejo, kar se jim je naročilo, da se nauče na pamet ter to pripovedujejo njemu itd. Učitelj pregleda tudi sam, a da se prepriča o resnici, zaukaže dvema ali trem (ne po redu) knjige, naloge odpreti, jim zapove kakeršne koli opazke čitati, toda ne samo površno, ampak naj označijo, kjer so postavili vejico, piko itd; ostali pa gledajo v svoje naloge ter jih ob jednem popravljajo. Če se najdejo kakšni zanikarneži, naj se kaznujejo.

Sedaj hočemo spregovoriti, s kakšnim načinom bi učitelj mogel popolen red v vsem vzdržati, da mu pojde vse delo izpod rok.

II.

Kako je mogoče, da se vsi učenci uče iz enakih knjig.

Na to odgovorjamo: Potrebno je, da imamo za vsak pojedini predmet jedno samo knjigo, ki naj služi vsej šoli,

kajti pomešano gradivo raznih predmetov je uzrok raztresenosti mislij, a vemo, da objectorum pluralitas distrahit sensum (t. j. čim več stvarij ima kdo pred seboj, tem bolj mu je duša porazdeljena — bolj raztrešena.) Radi tega

1. bode koristno, ako se potrudimo, da so nam vsa učilna sredstva prikladno pripravljena in pri roki, kakor table, lepopisni vzorci, začetnice (abecedniki), besednjaki, slovnice, z besedo vse knjige in vsi učni pripomočki; ker, kadar bi si učitelj hotel sredstva preskrbovati ali pred poukom sam sestavljati potrebno, koliko bi mu preostajalo časa za poučevanje? Ali more sam vse prikladno narediti? Zbog tega je najbolje, ako so pri roci vse tiskane knjige s potrebnimi razjasnjujočimi opazkami. Tako se prihrani časa za koristno razlaganje, ponavljanje, izpraševanje, kakor tudi za obrazovanje spomina s pripravnimi primeri, a potem ni potrebno bati se, da bi kateri učencev napisal ali naučil se kaj pogrešnega; ni potreba tedaj s pregledovanjem časa izgubljeni; vse se izide stalno in gotovo.

(Komu bi utegnilo na um priti, da vse to služi le učiteljevi ugodnosti? Tako, recimo česki duhovnik prečita nekaj iz svetega pisma, za tem to slušateljem razjasni, pouči jih, opominja, pokara in zopet potolaži; storil je dovolj svojo dolžnost, četudi ni sam veliko sestavljal z judovskim jezikom, ampak nekdo drugi. Mari vprašujejo slušatelji ali učenci, da jim to razjasnjuje duhovnik ali učitelj iz svoje glave, ali da je to nekdo drugi sestavil? Zato marajo malo, samo če imajo vse, kar jim je treba. Korist tedaj je očitna učitelju in učencem, ako imajo vsa učila vedno gotova pri roki.)

2. Kadar se učitelji preskrbe z dobrimi knjigami in učnimi pripomočki tako, da jih morejo pri vsaki priliki vporabljevati, pazili bodo, da se učenci ne pečajo s ka-keršnimi koli zabranjenimi knjigami, kajti čim manj poznajo vsebino slabih knjig, tem rajše se oprijemajo dobrih v tem ni dvojbe.

3. Dobro bode tudi, če so v jedni šoli vse knjige jedne in iste izdaje, to je, da se v knjigah vjemajo tudi strani in vrste, kar ne pomore le malo pri razlaganji, ampak si tudi vse boljše zapomni, kadar ve, kje je to, niti se ne moti, niti ne zaostaja z iskanjem. Zavoljo tega bi morala povsod, kjer je večje število šol, biti tiskarna.

III.

Kako je mogoče, da v istem času, v istem trenutku vsi učenci opravljajo jedno delo.

Jako koristno je, da se na jedenkrat in v istem času samo jeden predmet predava za vse učence. To se godi:

1. Ako vsi hipoma skupno opravljajo isto delo, vzbujajo se v njih želja in živo tekmovanje, ki jih spodbuja na stalno marljivost, ter navzeti tega duha jeden od drugzega lovi vsak iz ust, da se ž njim okoristi.

2. To je za vse boljše, ker si vzajemno bistri razum. Če nauk poslušajo samo jeden učenec, ali le nekateri, se ga mnogo presliši, toda kadar vsi na jedenkrat pazijo, ne izgubi se prav nič; sicer vsak tu in tam naredi kako napako, izgubi kako besedo, ali izgubljeno se zopet najde — pri ponavljanji, ter je vsem na korist.

3. Lažje je na drugem kak pregrešek, zmoto ali napako najti, nego na sebi; no, kadar sliši in vidi poprav-

ljati napake svojega tovariša, koristi to tudi njemu samemu. Zato stotnik ne vežba vsacega mu podrejenega vojaka posebej, ampak vodi vse skupaj na polje, kjer jim pokaže, kako imajo puško v roke vzeti, kako ž njo ravnali, streljati, boriti se itd. Če najde za potrebo, da kaj pokaže jednemu samemu, ga ne pelje v kakšen kot, ampak pred vse; ostalim tudi ne dovoljuje, da bi samo zijali, temveč zaukaže vsem skupaj paziti, da se po tem takem z jedno vadbo vsi okoristijo. Z besedo, kakor pek in lončar, naloživša peč samo jedenkrat, da prvi izpeče na stotine žemelj, drugi na stotine loncev; kakor tiskar, zloživši jeden vzorec, po katerem natisne tisoč odtisov, a se jih popravi le jedenkrat, so vsi naslednji odtisi popravljeni: — tako tudi učitelj z jedno nalogo, z jedno vadbo poučuje jedno množino učencev, le treba je vse lepo po jedni stezi voditi: pak bodo v jednom in istem predmetu vsi vspešno napredovali.

Ako te kdo vpraša: Ali je vse to mogoče, odgovori mu: je! samo naj se učenci ne vsprejemajo v šolo sredi šolskega leta. Vsi se morajo v začetku leta vpisati, da je moč z vsemi hipoma pričeti, ravno tako, kakor solnce, ki začenja svoje delo samo jedenkrat in sicer spomladi. Potem je za učitelja potrebno, da si čas razdeli na dni in ure tako, da sleharni predmet pride v določeni dobi na vrsto; a vender si predavanje tudi laže zapomnijo.

O tem obširneje v XXVI. poglavji.

IV.

Kako je mogoče vsa pravila in vse jezike po jednom načinu učiti, bomo pokazali jasno v naslednjih poglavjih in sicer XX., XXI. in XXII.

V.

Kako se more razum mladeži v kratkem in hitro odpirati ?

Ab uno ad unum, per unum omnia. (Iz jednega se ide k drugemu, po jednom k vsem.) Kdor ume li povsod dokazati, ta ob jednom ume razum za vse odpirati, kakor s ključem, t. j. ker ve, da se dela od jednega začetka, teži za jednim ciljem, idoč po jednom potu. Tako je svet stanovito ustvarjen od jednega Boga, narejen od jedne tvarine (snovi), urejen z jedno svetlobo, z jednim ciljem t. j. da bode podoben slavi božji. Ljudsko pokolenje ve za jednega očeta Adama, kateremu je pridjana jedna pomočnica Eva; vsi, po teh rojeni, teže pa samo za jednim ciljem.

Tako raste na drevesu iz jednega korena jedno deblo, ki se razraste v brezšteviline vejice; temu razraščanju pak je priroda določila stalen red, po katerem mora vedno tako biti, a ne drugače. In razum človeški ima svoje korenine in temelje v malem številu (*principia vocant*), kateri, kadar ožive, jednako drevju, rasto in se razraščajo hitro.

Da pa vsi, ki se bavijo z vzgojevanjem, tudi sami morejo razumeti in vse to mladini priobčevati, treba je vse naše šolske knjige po novem načinu predelati. Pazimo na to, da se sestavijo na kratko, da zadostujejo v tem, da se vsaka stvar predočuje dobro, lahko in urno, da jih v vsem zamoremo ključ razuma imenovati. Nikakor ne gre, da bi mladino napolnjevali s kakimi praznimi besedami brez kakega namena in cilja. Človeku daje več hrane kos kruha in malo vina, kakor polno korito otrob in vode. V mošnjici velja jeden zlat

denar več, kakor polna vreča svinčenih. To je dokazal tudi sam Bog, ko je svojim prerokom (Ecehijelu in Ivanu) dal pregledati sicer male knjižice, toda napisane zunaj in znotraj, — napolnivši jih z veliko modrostjo. Neovrgljiva resnica je, kar smo rekli v V. poglavji, da ima človek sam v sebi vse, ničesa mu ni treba, (sposobnosti polagati v človeka bi bil nedovršen in nemogoč posel), temveč samo dati mu ključ, s katerim bi se mu odpirala duša in pripravljala svetloba, po kateri bi mogel ogledovati. Ako se mu vse to preskrbi, more potem sam gledati in presojevati božja dela in čitati različne knjige, ter razumel bode vse brez tuje pomoči.

VI.

Kako naj se postopa, da se po enem načinu opravlja dvojno ali trojno delo.

Da je mogoče v istem času z istim načinom namen bolje doseči, imamo za to v prirodi na vsem svetu primerov. Drevo n. pr. raste v istem času na pomlad tudi v zemlji in nad zemljo, v višini in na širokost, razcveta se, naredi se listje, plod, v katerem je jedrce, ki ga na zunaj čuva lupina. To se godi tudi pri zarodku in razvijanju živali. Zato tedaj ima vsak del drevesa in vsak ud v živalskem telesu več kakor jedno dolžnost. Tako noge držé človeka, ga nosijo, vzdigujejo in obračajo raznim načinom. Usta, smemo reči, so človeku vrata in mlin. ki melje hrano, a zopet so troblja, katera se po potrebi oglašajo. Pljuča ohlajajo z dihanjem srce, osveže mozeg ter napetemu grlu pomagajo glas narediti.

A da se isto more s poučevanjem doseči, namreč da bode vsako opravilo imelo dvojno in trojno korist, nam je to pokazal sam sv. Duh v svetem pismu, ker to po-

pravlja s početka srce, da spozna Boga in da se ga boji; dalje vidimo razne kreposti kakor v ogledalu, za tem vzore iz občinskega, državnega in vojaškega življenja, pravo zgodovino, zemljepis, metafiziko, vzorno dialektiko, retoriko itd., nekak universi epitome (kratek pregled vsega); kakor to že kaže. Priumphus biblicus Alstedii, da za vse, kar koli kdo pisati želi ali premišljuje, o tem more v svetem pismu dovolj pravil in primerov najti, s čimer se niti jedna knjiga izkazati ne more.

Mladež se tedaj more in mora tako poučevati, da sleharno uro tudi opravilo, ki se vrši, donaša več koristij, ne pa samo jedne; to se bode zgodilo, ako relatum a correlatum (spajamo sorodne predmete): n. pr. da učenci takoj razumevajo stvar in besedo, da čitajo in pišejo, uče sebe in druge itd. Potrebno tedaj je

1. spajati pri predavanji stvar in besedo, kakor se vozi vino s sodom, sablja nosi v nožnici, drevo je obloženo z lubjem, a sad z lupino. Vsacega tujega jezika naj se mladina uči na podstavi materinskega; ako kje kaj čita, sliši o kateri stvari govoriti, razume tudi precej, kar jej z ozirom na izrečena pravila ne bode delalo preglavice. Ako kaj vidi, sliši, čuti, potrebno je tudi, da zna to pripovedovati, da se s tem bistrita jezik in razum.

2. Čitanje naj se poučuje skupno s pisanjem, bodisi to v katerem koli jeziku. Prvenci naj se poučujejo pisati v materinskem jeziku. Tudi za otroke, ki še šole ne obiskujejo, ni boljšega sredstva, kakor učiti jih čitanja s pisanjem, ker mladini je tako rekoč že prirojeno, da rada riše; to jej napravlja tudi obilo veselja ter se ob jednom

sensu vis imaginativa juvatur (vežba dvojnim načinom). Kasneje pa, kadar se otrok že uči lepo pisati, dobro je za vadbo vzeti to, kar se ima na pamet učiti; s tem bode delo za polovico lažje. N. pr. ako kdo namerava učiti se latinskega, grškega, hebrejskega, potrebno je, da zna najprej čitati, to je resnica. Toda vprašam: Kaj hoče čitati? Mrtvo pisanje, ki ga ne razumi? Nikakor ne, vzame naj stvar samo, kasneje mora na njo vrsta priti, namreč sklanjanje in spreganje; v tem naj se vadi čitanje in pisanje, dok se oboje dobro nauči. Iz tega sledi četvorna korist: Prvič čitanja se navadi poprej, kakor bi to iz katerega drugega spisa mogoče bilo, ker se menjava le končaj besed, s čimer se potem sama pazljivost lepo bistri. Drugič vodi se roka v oblikah črk neznane mu pisave. Tretjič zapomni si to, kar se kaže s kako besedo. Četrtrič način sklanjatve prisvoji si lahko igraje, koji posel bi se drugače, započenši zaporedoma, izvrševal s strahom in muko. A zakaj se ne more dosledno po zgoraj povedanem pravilu per omne studiorum genus (pri vsakem nauku) tako postopati? da z jednim delom, ki ga tem načinom moramo izvršiti, odpiramo vrata drugemu, s čimer imamo sami za se dvojno in tudi trojno korist. O, koliko časa in dela smo si pri tem prihranili!

3. Kako je treba sebe in drugega učiti in sicer ob jednom, povedalo se je v poglavji XVIII. temelju IX.; ker to ne pripomore samo čvrstosti, ampak tudi hitrosti, spada tudi semkaj.

VII.

Kako naj se deluje, da bode vse šlo po stopinjah?

Vzore na to vprašanje smo načrtali v poglavji XVI. temelju V., VI., VII. ter v poglavji XVIII. temelju V.,

VI., VII. Po teh vzorih naj se predelajo vse šolske knjige ob enem s potrebnim napotkom za učitelja, na podstavi teh more postopno brez velicega napora določene namene doseči.

VIII.

Kako naj se vse nepotrebno odstranjuje?

Nauk se more še precej olajšati, ako se prilagodi prirodnemu razvoju močij detinskih, za kar priroda sama ni vsposobila otroka; po tem takem ga ne smemo mučiti. Mi opazujemo, da je tudi rastlinstvo razne naravi: jedna rastlina ljubi vlago, druga sušo; jedna zemljo težko, druga peščeno; nekatere rasto v višini, druge pri zemlji itd.; nekateri les je mehak, drugi zopet trd; nekateri se da žagati ali cepiti, zavijati ali stružiti, gladiti ali dolbsti itd., drugi se ne da. Jeden konj je sposobnejši za prenašanje tovorov, dočim jih drugi rajši vleče, tretji se odlikuje z brzo hojo, četrti s hrabrostjo v vojni itd. Tako tudi psi: jeden sedi deklici na naročji, drugi je privezan na verigo, tretji hodi z ovčarjem, drugi zopet za logarjem; ta zna stvari iskati, drugi ptice v zraku ali na vodi loviti. Tako je tudi pri človeku. Nekateri sliši dobro, a glasbe vendar ne ljubi; a kateri ima sposobnost za računstvo, nima te za pesništvo; vsakdo pak je namenjen za nekaj drugega. Nespametno bi bilo domačega psa dati v pomoč ovčarju, psa-čuvarja pa lovcu; mari hočemo iz trepetlikovine goži viti, iz smrekovine robce strugati, v platno slike dolbsti itd.? Tega ne moremo, ker vse stvari niso zato, dà, niti ni mogoče, da bi bila sleharna stvar za vse! Zato velimo: za razne stvari je potrebna razna

narav, sposobnost in osobna volja; nikdo pak si ne more prisvojiti ničesar drugega, kakor samo to, kar mu je dala priroda. Neumno bi bilo človeka siliti h kakemu delu, za kar ne kaže najmanjše želje, niti mu priroda za to ne ponuja osebnih sposobnostij: Docens enim naturae famulus est, non dominus; confirmator, non reformator (učitelj ni gospodar prirode, ampak sluga, on ne ustvarja vnovič, temveč utrjuje;) ker tako se doseže prav malo, ali pa nič posebnega. Pomagajmo človeku samo v onem, na kar ga vodi sama priroda v nadi, da se nadomesti drugej, kjer se navadno tudi nahaja. Mi vemo tudi, ako se na drevesu n. pr. odčesne vejica, bodo druge rastle tem bujnejše. A kadar se nikdo ne bode priganjal na nič pome-ri in proti njegovi volji, potem mu ne bode nič presedalo, niti ne bode pasel lenobe, temveč vse bode prevzemal željno in vse izvrševal hitro.

Poglavje XX.

Specialis scientiarum methodus.¹⁾

Zložima vse to v jedno, da imamo jasen pregled. Najprvo, kako lahko, vspešno in hitro imamo posel učiti, kako lahko, vspešno in hitro delati, v jezicah napredovati, v npravstvenosti in nabožnosti vežbati se.

Za spoznanje stvari je treba, da se razsvetljuje duh, da vse nežno zbira, kar se mu podaje; potrebno je bistrity um, da ono, kar razume, tudi stalno obdrži.

Človeški duh lahko razsvetliš, da more tudi najskrivnejše stvari razumeti, ako

¹⁾ Posebni napotek k znanostim.

1. gojenca pripraviš, da predstavljeno mu stvar željno opazuje ter teži za njo sam. To dosežeš lahko s tem, ako mu posebnosti, korist in njeno lepoto pokažeš in pohvališ.

2. Vodi ga postopno od bližnjih k daljnjim, od važnejših k manj važnim.

3. Vse, kar ima umevati, predlôži mu v sliki (ako ne moreš žive stvari pri rokah imeti,) podaj mu predmet, naj se ga dotakne, povoha, okusi, da stvari spoznava s svojimi lastnimi čutili.

4. Zdaj pripoveduj, kaj je stvar, od kod je, čemu je, kdaj, kako in zakaj se uporablja, se ve, vse na kratko, z otroku umljivim govorom.

5. Zapovej tudi, da se jedno ali drugo ponovi, kar si rekel; ako se kaj ni razumelo, razjasni to vnovič, če je potrebno tudi po dvakrat, trikrat ali štirikrat; poprašaj na to učenca (prijateljski, očetovski in uljudno), če je razumel.

6. Naposled mu predmet predstavi v svoji celoti ter razjasni pojedine dele, kolikor je to potrebno. Potem bode gojenec razumel vse; a nič se mu ne bode zdelo tako tanko ali trdo, česar ne bi mogel umeti, nič tako visoko ali globoko, česar ne bi mogel doseči, nič tako dolgo ali široko, česar ne bi mogel obseči.

N. pr.: o človeškem telesu se je napisalo in se še piše mnogo knjig, (to dobro pogoditi, ni tako mala znanost); za preiskovanje tega se porablja mnogo časa, dočim bi z gori označenim načinom delo ne bilo v toliko niti težko niti dolgo. Vzemi n. pr. iz anatomije (raztelesovanja) okostnico, ali daj jo napraviti iz lesa, za tem napiši jasno s črnilom ime na sleharno pojedino kost —

in čemu da služi; zdaj daj iz usnja napraviti notranje dele, jezik, goltanec, želodec, čreva, jetra, srce, pluća itd., vsak ud po velikosti, kakor se nahaja v resnici v telesu, ter zopet napiši, kako se kaj imenuje. Iz usnja moreš sedaj narediti žile, arterije (odvodnice), živce (čutnice), mišice; vse to obleci zopet v usnje. Sedaj pripelji učenca, razstavi jeden ud od družega, rztolmači mu vse, potem se mora igranje vse naučiti in razumeti. Ta posel ti bode čist, a za to se potrebuje dela, troškov, kakor tudi marljivosti in pozornosti.

Z vežbanjem razumevanja bistri se tudi pamet; kajti česar se je kdo jedenkrat prav naučil, tega ne bode lahko pozabil; osobito toplo priporočamo pazljivost glede vežbanja pameti tam, kjer pride več raznih stvari na jedenkrat na vrsto, da ne bi namreč jedna druge pačila ali jo pahnila v temoto.

Spominu pomagamo s trojnim sredstvom:

z barvanjem — oziroma risanjem	vsega, kar koli delamo.
z zaznamovanjem	
in s ponavljanjem	

O zaznamovanji je lepo pisal Ljudevit Vives (lib. de trad. Discipl.), rekši: Utilissimum est, quae memoria continere cupimus, ea scribere. Neque enim aliter infiguntur stylo in pectus, quam in chartam; quia videlicet attentio in eo, quod scribimus, diutius immoratur. Item persuadeant sibi omnes, quod revera est, nihil ad amplissimam eruditionem perinde conferre, ut et multa et multum scribere, multum atramenti et chartae perdere. (Prekoristno je, da vse zabeležimo, kar nameravamo zapomniti. A resnično se to še bolje prilepi na srce, nego na sam popir,

ker dok pišemo, nam preostaje več časa za opazovanje. Zavoljo tega veruj vsakteri, da se s pogostim pisanjem pridobiva največ znanja, pak ne straši se, če tudi mnogo popirja in črnila porabiš.) Zato je treba zapovedati, da vse, kar koli v šoli predavamo, učenci ob jednom tudi pišejo — in ne-le samo ono, kar učitelj sam na deski piše, temveč tudi tista berila iz čitanke, ki se jih uče na pamet, kakor tudi vse, kar slišijo iz učiteljevih ust, naj prenašajo na popir. A kako to napraviti, da ne doprinaša nobene bojznosti in težave, ampak rajše prijetnosti, bomo pokazali v Informatorium (ureditvi) českih in latinskih šol, kjer se bode razvidilo jasno, kako milo in kako raznovrstno korist imamo iz te stvari.

Ponavljanje je tukaj zeló potrebno. Tako vidimo na novo kovanih denarjih, da ni vsak kov jednako narajen, radi česa se mora to po trikrat, tudi po štirikrat ponavljati. Tako bode tudi učitelj, ako želi, da mu učenci vse dobro zapomnijo, nalogo ponavljal sam jedenkrat, dvakrat ali trikrat; drugič je potrebno, da reče dvema ali trem to ponoviti (ostali naj pa pazijo); tretjič, dopusti učencem, da sami na tihem razmišljujejo o pretresovani stvari; četrtrič, zaukaže, da povejo glasno na pamet, kar so se naučili. Zavoljo tega učitelj ne sme nikoli na jedenkrat več razložiti, kakor kolikor more v četrtri uri dobro raztolmačiti. Drugo četrtri ure naj vporablja za izpraševanje, da se prepriča, so ga li vsi razumeli, ali ne. Tretjo četrtri ure se vsak po tihem uči, dok se tudi ne navadi. Naposled to jeden za drugim pripoveduje na pamet. Na ta način mora sleharni učenec vse dobro znati.

Vsako soboto je treba še odrediti občno ponavljanje vsega, kar se je predavalo med tednom, s čimer se učenci najboljše vnemajo za tekmovanje; kajti tako se izve, kateri se je naučil več — in kateri manj; pri tem se bolj marljivemu učencu pohvala ne sme nikdar odrekati. Tem načinom se ponavljajo važnejše stvari, a učenci se izpodbujajo k marljivosti v ponavljanji tudi izvan šole,

Učenci se še opozoré, kako je treba dosledno po tem pravilu zvečer in zjutraj ravnati. Zvečer ima pregledati vse, kar je čul, pisal, čital in učil se na pamet čez dan, na to opravi večerno molitev ter se poda k počitku; zdaj še premišljuje, dok ga ne premaga spanje. Kar koli na večer spominu zaupamo, to do ranega jutra verno ohrani. O tem L. Vives pravi: *Cubitum iturus lege vel audi aliquid dignum, quod memoriae mandetur, et de quo salubre ac jucundum sit per quietem somniare, ut etiam nocturnis visis discas et fias melior.* (Kadar se pripravljáš k počitku, vedno čitaj ali poslušaj kaj znamenitega, da o tem tudi sanjaš, kar bi ti bilo prijetno in koristno, da imaš od tega tudi v spanji korist.) A kaj drugega misli David (Psal. 16, 7.) govoreč: „Tudi z nočjo me uči, kar je v meni“. Čim se zgodaj prebudiš, zahvali se Bogu, precej pomisli na včerajšnje stvari ter jih ponavljaj. S tolikim ponavljanjem moreš in moraš vse razumeti in v spominu obdržati, — sosebnó —, ako še s tu povedanim načinom vse stvari, na katerih se temelji znanost, spajaš in vodiš tako, da se jedno na drugo naslanjajoč ob jednem spopolnjuje.

XXI. Poglavje.

*Specialis methodus artium.*¹⁾

Konj je za vožnjo, ptica za letanje, človek za delo, rekli so že stari. Zato ni dovolj, da le to, kar je v šoli, pregledamo in da se potreb javnega življenja priučimo samo iz knjig, ampak je tudi potrebno znati dela opravljati in sicer z rokami, nogami, z glavo, s srcem itd. Vives pravi: *Theoria rerum facilis est et brevis, nec praeter oblectationem quidquam adfert usus vero arduus est et prolixus, mirabiles ferens utilitates*, (t. j. da se stvari spoznavajo vrlo, hitro in lahko, vendar takrat razven zabave druge koristi nimamo; ali ono, kar se že zna, v resnici tudi z načinom dokazati, je posel težaven, trajen, a jako koristen.) Človek pak se privadi na lahek način delati vse (ako je zdravih udov), če

1. ne začenjaš pri vrhu nego pri temelju, t. j. ako otroku ne nalagaš nekaj učiti se, za kar on še ni. Voditi ga je treba postopno od malega k velikemu, da more namen doseči. Nemogoče je učenca naučiti slikarstva, ako začne pri sliki, ne pa s črto in točko, in če pri spajnji obeh ne gledaš na razmerje. Prav tako riše hiše, zvonike, drevesa, navadnejše živali, ter tako vse dalje in obširneje, vse polagoma. S to pozornostjo ima se postopati z vsakim učencem, ker inace se mora težko, brezvspešno, brezkoristno mučiti in tlačiti v otroka.

2. Sleharno delo bode učencu moč lahko izvršiti, ako mu pokažeš vzor, po kojem naj se ravna; na njem vidi jasno, kako mu je začeti, kam priti in katero pot kreniti.

¹⁾ Posebni na potek k umetnostim.

Vodi ga na vsak način priroda sama, da mnogo tudi zapomni, kajti nobena opica ne more vse, kar vidi, narediti kakor človek, le kadar ve, kako mora kaj delati. Zavoljo tega naj učitelj vedno svojim učencem predočuje pisano ali risano sliko dotične stvari, o kateri namerava govoriti; dalje naj tudi sam vse, kar koli dela, deci razumljivo pokaže; tako bode on sam živ primer otrokom. Zagotavljam ga, da se bodo vsi otroci željno učili, izuzemši le one, ki so po vsem nesposobni; morda se tudi v teh probudi želja po napredku, videč, kako drugi v naukih napredujejo in tekmujejo v koristnem delu.

3. Naposled se s pogostim delanjem iste stvari v poslu najbolje izurimo; zato se moramo potruditi, da učenci večkrat in voljno delajo; dajmo jim prijetno nalogo, s kojo se razveseljujejo, a ne take, ki bi jih utegnila užalostiti tako, da jih ne privabi nič več k sebi. A ta se vzame iz vsakdanjega, otrokom najbolj znanega kroga, ki je ob enem prikladen njihovi dobi.

Nastopne tri točke kažejo, kako bi se učenec sleharnega dela zamogel dobro navaditi:

1. Vzor ali primer bodi kar najpopolnejši, ker s slabimi primeri se ne more nihče kaj posebnega naučiti. Kdor se vadi pisati ali slikati po kateri koli pisavi ali kakeršni koli sliki, to se ne more drugače, kakor čečkanje imenovati. Če tudi s početka ne moremo kakove popolnosti nadjati se, vendar pak se mora od popolnega vzora pričeti.

2. Zdaj je treba potruditi se, da, prijemši vzor v roke začnemo tako, da se niti jedna poteza napačno ne naredi, (če je to na kak način mogoče); ker ravno to, kar se s

početka pokvari, težko se popravi, a stvar zopet vzame najrajše tisto obliko, v kateri se pokaže prvikrat. Zavaljo tega se mora učitelj najbolj potruditi s prvimi črtami; tako si prihrani časa v nadaljnjem poslu, ker si učenci nekoliko tudi sami pomagajo. Ne prenačimo se s početka, temveč nadaljujmo vse polagoma dobro in postopno. Učitelj bi tudi zgrešil namen, kadar ne bi vsacemu posebej pogledal in pokazal delo, kako je treba orodje v roke vzeti, obračati, voditi ga, kako krpati in popravljati. Povedali smo, da se to delo mora s posebno marljivostjo opravljati; a da se trud kasneje obilno poplača, o tem ne dvomimo.

3. Učenci naj gledajo na stvar, dok je ne spoznajo popolnem ter ponavljajo tako dolgo, dok se ne spopolnijo v svojem delu. Tedaj so svoj namen dobro dosegli.

Poglavje XXII.

*Specialis linguarum methodus.*¹⁾

Da je potrebno učiti se govoriti ter ob jednom spoznavati stvari, navedlo se je že v poglavju XIX., točka VI. No, ker se vadimo raznih jezikov, jednega za drugim (za boljše spoznavanje stvari), potrebno je za to tudi posebnih načinov.

Nameravamo li bodisi katerega koli jezika temeljito naučiti se, moramo ga razdeliti na štiri dobe, namreč na

---

¹⁾ Posebni napotek za učenje jezikov.

a) detinsko,	{ v kateri se { in sicer samodejno ; { pričinja tega { dobro in razločno ; { ali onega { nakičeno in krasno ; { jezika učiti { čisto in krepko ;
b) deško,	
c) mladeniško,	
č) moško,	

vse to pa najprej tako, da se razume, a končno govori.

Ako ne gre po teh stopinjah, ni mogoče po vsem in popolno prisvojiti si katerega jezika; vse bode zamotano, pomešano, pomanjkljivo in nepopolno, kar spoznavamo večinoma na sebi ter to tudi objokujemo, ker so nas tako napačno poučevali.

Vsaka doba mora pa zopet imeti tri stopinje; ker resnično je, da se najprej vežba sluh, da se razume; potem pero, da piše; pa jezik, da govori. Prvo je najlažje, drugo težje, tretje najtežje. Ptuj jezik more vsakdo razumeti, ako se mu ponuja prilika le nekoliko; pisati ga je že veliko težje; ker se more pri tem premišljevati ter tudi besednjak in druga sredstva vporabljeni, ni sicer tako težavno; ali govoriti ga, ker to *ex tempore* (precej) biti mora in ker je tu potreben običaj jezika, to pa je najvišja stopinja. To se dokaže z vzgledom na latinskem jeziku, katerega se mora v sedanji dobi oni, ki hoče za učnega veljati, najpopolnejše naučiti. Ta mora za to imeti:

Rudimenta vel *Tirocinium* (glavna načela ali temelje) najnavadnejših in najpotrebnejših besed in načinov, s katerimi se navadno govori in sicer nekoliko stotin, raztolmačenih vedno za razgovor v materinskem jeziku; k temu se še doda kratko v materinskem jeziku pisano razlaganje o čitanju, izgovoru, sklanjavi in spregi latinskih besed. — To se najprej čita trikrat, da se sprijazni in spozna s čitanjem in razumevanjem. Na to se jemlje vse po vrsti,

kolikor se hoče na dan, ali v jedni uri zapomniti; pri tem pa je treba sklanjati in spregati. Slednjič vzemi to v roke tudi po trikrat; govori na pamet po dve ali tri strani, s tem bodeš kmalu prebavil jezik latinski in se ga tudi priučil.

Tako postopajoč dva meseca, pristopi k seminarium latinae liuguae (semenišču latinskega jezika), ki obsega vse besede, s katerimi se to ali ono imenuje in izrekuje. To semenišče bodi zopet v materinem jeziku pri roci, ali s pridodano bolj popolno slovnico in češko-latinskem slovarjem. Ako se tedaj del za delom semenaria dobro zapomni; če se poučuje slovnica ter oboje rabi tako, da se sleharni dan sedaj to sedaj ono prevaja iz češčine v latinščino, in tako ustraje osem, največ devet mesecev, tako se razvidi, da bode učenec na konci leta ne le druge navadne latinske knjige razumeval, brez kvarljivih pogreškov vse iz latinščine v češčino in narobe prevajal, temveč ob jednem skoraj vse svoje misli izraževal razumljivo v latinskem jeziku in na ta način si bode čez leto dnij prisvojil latinščino.¹⁾

---

¹⁾ N. B. (Pripomnek.) Ker bi se komu morebiti zdelo, da je to nemogoče ali da se to ne da doseči, omenim samo besednjak, od katerega je mnogo odvisno, je li dobro urejen, kakeršnih do zdaj nimamo v nobenem jeziku. — Prvič pisali so do zdaj vse slovarje v materinskem (českem) ali nemškem jeziku, prevajajoč latinščino v svoj jezik. No, dočim dajejo česki mladini Lexicon Latino-Bohemicum (ali nemški Latino-Germanicum), to pomeni toliko, kakor da se da kakšnemu Čehu, ki namerava v Italijo potovati, voditelja (kažipota) iz Rima v Prago namesto iz Prage v Rim in da se ravna po njem. V kažipotu ne stoji, kod da se krene iz Prage do Rima (kjer še nikdar ni bil, a o njegovi okolici še sanjal ni); čemu mu bode to? Utegneš mi odgovoriti: Čita naj ta kažipot nazaj, začeni od zdolaj. Na to odgovarjam: Zakaj mu ni kažipota precej tako sestavil, kakor ga ima rabiti? V ostalem ni mogoče, da bi to bilo

Za boljšo latinščino je moč *Viridarium (Florilegium)* prirediti, obsezajoč *Dialogos de rebus omnibus, methodo seminarii*, sed *prolixius et phrasi varia figurisque grammaticis et rhetoricis ornamentis omnibus intermixtis*, ut nempe totum linguae artificium hic prostet (razgovore o različnih stvareh, jednako semenišču, prevlečene obširneje z raznimi izrazi, govorniškimi premembami, da se tako prikaže ves sestav jezika v lepi svetlobi.) K temu pak je treba pridodati pravila in razpravo *de elegantii, quae sunt 1. Lexicae videlicet idiotismi latinae 2. Grammaticae*

koristno. Ker, ako pokažem popotniku ravno pot, od kod in kam, lahko bode potoval, imajoč pred očmi mesto, kod in kam hoče iti; vsak hrib, gozd, zvonik, sleharna reka, voda itd. mu pokaže to, treba je samo proti tem nameriti, na desno ali levo podati se, kakor mu vid služi. Inače služeč mora protivno, podobno raku ogledati se namesto naprej nazaj, kar mu prizadene gotovo več truda, poleg tega bode pa še zašel in zgrešil pot. Način, kako se slovarji sestavljajo napačno, pokazali smo že nekotli v XVIII. poglavji, fund. IV. t. j. povedalo se je vse po načinu analitičnem. To tedaj je velika napaka v besednjakih, (katero je opazil tudi sam *Gregorius Cnapius**), poljski slovarnik (lexicograf), napisavši „*Lexici Polonico-Latini**“, zaradi katere mladina ne more hitro in vspešno napredovati.

Porečeš mi: Morebiti se pri nas za to ne najde kaka pomoč. Zakaj ne? A čemu ni *Roschellius* latinskemu slovarju dodal česke razlage, s katero je moč vse poiskati? In *M. Adam Sylvam quadrilinguem*, v katerem stoji češčina na prvem mestu? Odgovorjam: Tako je, vzelo se je to zato, ker so tu prednjačili Nemci, ki so to za svoj jezik tako pristrojili, a mi idoč za njimi, služili smo isti stvari istim načinom. Ali tukaj se zopet pokazuje dvovrsten nedostatek, s katerim se kaže nem temeljitost vsega tega ustrojstva. Prvič vsled tega nikdo ne more svojega materinskega jezika od latinskega bolje presojevati. Zato pravim, da se ni v enem tem slovarju, nečem reči polovica, ampak tretji del, ali celo četrti del českih besed pridržal. To vse more lahko razvideti, kdor naš

*) *Gregor Knapius (Cnapius)*, menih Jezusovega reda doma iz Poljskega, se je porodil l. 1574. v Grodzjeku, bil je profesor govorništva, matematike in školastičnega bogoslovja; pisal je „*Thesaurum polonolatio-graecum*“, „*Adigia*“ etc. in je umrl 12. listopada 1638. l.

figurae, nimirum ellipses, pleonasmi, enallagae etc. 3. Historicae, nempe adagia. 4. Poeticae: rithmus et metrum; (o lepoti jezika, namreč: 1. o slovniški posebnosti latinščine. 2. Tu in tam je potrebno v govoru kaj izpustiti, pridodati itd. 3. Zgodovinske osobitosti, sosebnostne prislovice. 4. Poetične, pak število in mera.

Končno pride Thesaurus (Viridarium universale,) ki ima nova pravila o bogastvu in izbornosti jezika; vzamejo se zgolj latinski pisatelji, iz katerih bi se mogla jakost in bogastvo jezika naučiti, kakor so: Seneca, Terentij,

---

besednjak primerja z drugimi ali sam preiščeno presoja. Kdor se n. pr. potrudí, da vzame v roke kakšno česko knjigo (ali da ni latinski pisana, ampak uprav česki, takšne so starodavni spisi, sosebnostne pa dela Husova, Helčickova, Mihalčeva, Avgustova, Blahoslavova itd. knjige: razgovori Valouha s Petrkov „Labirint sveta“ itd.), ta bode našel polno fraz (praznih besed), ki jih iščeš v Silvi zastonj, pa bode izprevidel velik nedostatek, še več, nedostatek najpotrebnejših in najkoristnejših besed ali načina govorjenja, tako, da ne moreš iz českega v latinski jezik, iz latinščine pa samo pomanjkljivo, trdo in nerodno prevajati, tako, da to ni česki, ni latinski.

A je še druga napaka v teh besednjakih, namreč, da ni besede, ni načina govora, da bi bilo na mestu in točno navedeno, da bi si človek mogel povsodi pomagati; pogosto celó samo tako, da se zamaši luknja, da se zakrpa. To pa nikakor ne omenjamo na kvar prednikov in drugih učiteljev (bodi jim blagoslovljen spomin, ki so domovini verno služili, čim so mogli), ampak zavoljo tega, ker smo primorani posluževati se jih, če jih hočemo razumeti. Ljubi Bog ne zasiplje svojih darov na jedenkrat; njegova modrost napreduje samo korak za korakom.

Med tem vemo dobro, da je naš izumek sicer popravil mnogo bivših nedostatkov, ali da pri vsem tem dopuščamo, da se more z novimi in tanjšimi v resnici obvarovati, kar naj — daj mili Bog — store naši učenci.

Želimo tedaj tak slovar, s pomočjo kojega bode mogoče vse knjige lepo, milo, lahko in na drobno, tako rekoč, igraje na češčino preložiti, pak obratno vse, kar je českega, v lepo latinščino, (bodisi v slogu Ciceronovem, Tacitovem itd., kakor kdo hoče.) Takov besednjak je v postanku, — in če nain dragi Bog blagoslovi življenje, bode v kolikor je to moč, tudi dogotovljen.

Plato, Caesar, Ciceron, Sallust, Livij, Horac, Virgil itd. a za temi še drugi pisatelji.

V tej obliki se mora tudi česki jezik, (a komur treba, tudi nemščina) prevajati, ako se ga hoče temeljito naučiti. Za češčino bomo skoraj imeli za svojo šolsko mladino bistrih sredstev, s pomočjo kojih, ako Bog da, doseže se lahko namen, da se v našem jeziku pomnože Ciceroni, Virgili itd.; če mislimo na nemščino, bode mladina tudi za njo boljše pomoči dobivala, kakor pa do zdaj.

Za grški in hebrejski jezik zadostujeta Tirocinium in Palaestra, v katerih se temelji vežbanje mladine po naših učilnicah.

Ako je komu še potreba italijanskega, španjskega, francoskega jezika, ta se bode, ako zna latinski, tega naučil lahko v nekoliko mesecih, sosebn, če pogleda natančno Methodus instituendi Ph. Claumii (način poučevanja (napotek) Ph. Klaumia), ki določuje za naučenje italijanskega jezika največ jeden mesec, za francoski jezik pa poldrugi mesec, seveda k temu prištevajoč še potovanje po teh deželah. Ravno tako more oni, ki se hoče še priučiti sirskega, kaldejskega in arabskega jezika, to doseči na podlagi ali temelju hebrejskega.

Glavna stvar za učenje jezikov je, ako se spomin vadi bolje, kakor v scientiis artibus (kateri koli umetnosti), kajti ponajveč je treba znati ne samo vse besede, vse načine govora, prislovice in prirečja, nego morajo se tudi cele knjige v spominu ukoreniniti tako, da, ako je potreba o čem pisati ali govoriti, ima potrebno precej pri rokah. Ali za vse to se potrebuje ogromno truda in časa; a tega se vender ne ustraši, ker spomin ni kakor stekleno grlo,

ki ostaja, kakor si ga bil napravil in ki se ne da raztezati, temveč je kakor usta ali želodec živali, ki potrebuje in zahteva tem več, čim več dobiva v se, ker postaja krepkejši. Tako tudi mala rastlinica pije iz zemlje vlago po malem; a čim več je pije, tem višje tudi raste in da še več piti more, za to se pripravlja. Tedaj ne kaže v mladosti spomin varčevati, ker takovo varčevanje bi bilo na škodo. Quintilianus o tem govori tako: *Pueri quotidie quam plurima ediscant, et quaecumque aetas operam juvanda studio memoriae dabit, devoret initio taedium illud.* Ljudevit Vives jasnejše: lib. 3. de trad. discipl. *Prima aetate exerceatur memoria, quae excolendo augetur. Multa ei commendentur, cum cura et saepe.* Nam illa aetas laborem non sentit, quia non expendit. Ita extra laborem ac negotium dilatatur memoria et fit capacissima. t. j. v prvi mladosti je treba spomin vežbati, ki se krepí z likanjem, ako se mu mnogo vsaja lahko in večkrat; a mladost truda ne čuti, ker ne zna presojevati. Tem načinom se spomin razširjuje skoro brez truda in posla ter postaja obširnejši. Ravno isti v *Intröduct. ad Sap. Num. 180.* pravi: *Memoriam quiescere non sines. Nihil est, quod aequae labore gaudeat et augeatur. Commenda ei quotidie aliquid; quo plura commendabis, hoc custodies omnia fidelius; quo pauciora, eo infidelius, t. j. Ne pusti spomina mirovati. Nič ne uspeva v delu tako lepo, kakor on. Vsak dan mu nekaj nakladaj. Čim več mu bodeš zaupal, tem varnejše bode to čuval; čim manje, tem nevernejše.*¹⁾

---

¹⁾ Te Ljud. Vivesa navedene besede najdemo že na str. 138. v pog. XVIII. fund. VI., a ker jih Komenski navaja vnovič tudi v tem poglavji (česke „Didaktike“), pustili smo jih tudi mi — neizpremenjene.

Treba pa je na to misliti, da se spomin vadi tudi v moški dobi; o tem nam piše Ciceron: *Excercenda est memoria ediscendis ad verbum quam plurimis et nostris scriptis et alienis.* (Spomin se vežba, čim boljše se učimo spise domače in svoje na pamet besedo za besedo.)

Način za učenje besed, izrekov, prislovic na pamet je izkušen in vreden uvaževanja, namreč: ako se prevaja iz latinskega izvirnika na česki jezik, (izvirnik dene se takoj v stran), iz českega izvirnika preloži na latinščino, potem pa poleg izvirnika popravlja svoj prevod. Tem načinom se more — seveda — beseda za besedo, izraz za izrazom uvaževati in presojevati ter igraje zapomniti si in v spomin vsaditi.

O ponovitvi sploh in kako je treba vse boljše ohraniti v spominu, navedli smo že v poglavji XX.

Poglavje XXIII.

Methodus morum in specie. ¹⁾

Napeljavati mladino, da bode nravna in krepostna, ni težko; (pokazali smo to že v poglavji V., ker ima človek za to vse sposobnosti v soglasji), a to se zgodi:

1. ako se prične vežbati poprej, nego se začno pojavljati nespodobnosti in nekreposti. Ker ako se njiva na pomlad ne poseje zgodaj, bode sicer rodila, ali kako in kaj? Kokalj, osatje, trnje, koprive in druge nič vredne stvari; no če si nameraval jim koren odsekati, storiš to lažje, ako zgodaj preorješ, ter semenu dobro pripraviš

---

¹⁾ Napotek k nravnosti.

tla, (da ta nesnaga ne dobi mesta, ne vlage, da ne poganja, da ne more bujno rasti in uspevati), nego da začneš kasneje pleti, kjer bi poleg tega to tudi drezal in žgal. Mari ne vemo, da čim poprej je lonček zavrel, tem prej se tudi usmrdi. Tako tudi čutara, napita z vodo, vodenost obdrži vedno; a vsako vino v njej bode pa izhlapelo. Volna obdrži barvo, s katero se je najprej pobarvala, niti se ne da tako lahko prebarvati. Vosek in sadra (gips) se dasta vlivati in vtiskati le tedaj, dok sta še mehka; ako se strdita, predelavaš ju zaman. Zatorej je prvič najpoglavitnejše, o čemur zavisi vse, da se otrok precej za mladosti privadi in uči na dobro.

2. Navadi pak se najprej, ako ima neprenehoma pred očmi dobrih in koristnih izgledov. Doce hacienda, sed haciendo. (Vadi ga, da dela to, kar ti delaš); ker deca so kot mlade opice, kar vidijo, bodisi dobro, bodisi si slabo, odmah skušajo to ravno tako narediti. Zato je potrebno, da se roditelji, dojkinje, služabniki obnašajo med seboj trezno, mirno, lepo, uljudno, a na vsak način pravno in to otrokom na ljubo; sosebno pak morajo učitelji najodločnejši ljudje biti, da se obnašajo in vladajo ljubeznjivo, da so tako rekoč prava zrcala kreposti, ker se učenci po njih ravnajo stalno.

3. Pridodati pa se mora pouk, da vse, kar store, pametno delajo, pa da vedó, zakaj je treba tako delati. Jednake nauke morejo si napraviti z lastnimi besedami, ali ako se jim podajejo v sliki lepih izrekov iz sv. pisma in modrijanov, da se jih uče na pamet. Ker Salomon pravi, da so besede modrih ljudij podobne ostim in zabitim žrebljem (Eccles. 12, 11.); s tem dokazuje, da se z žrebljem

nekaj pribija, da se ne razmaje, a z ostimi se živalica spodbada k zapregi in teku, ravno tako se dobra misel spodbuja in krepi na poti h kreposti.

4. No, kakor je potrebno neprestano učiti jih s primeri in opomnjevanjem, da naj so krepotni, tako mora nasproti temu odstranjevati jim slabe izgleda, besede in razgovore, ki bi je otrovali. Nam se je bati, ker smo pogrešni in nagnjeni k slabemu, da ne bi se slabo lažje prijemalo, kakor dobro, kadar bi se jim oboje delalo očitno. Zavaljo tega se je treba najbolj truditi, da se marljivo izogibljemo različnih prilik pred še nepokvarjeno mladino, kakor so: slaba in nič vredna družba, nesramni razgovori, škodljive knjige, pohajkovanje in druge. Ljudje, ki nič ne delajo, uče se zares slabo delati, kajti duh ne more mirovati, torej če se ne bavi s koristnim, bavil se bode sam s seboj s praznimi, nespametnimi, ničevnimi stvarmi. Zbog tega je koristno, da se otroci vedno zabavljajo s čim dobrim, bodisi to že kaka igra, ki je v pomoč zdravju ali pa bistri duh, samo da se ubije čas in da se ne zapravi dan. Kadar odrastó in se okrepijo v čednostih, jim to, kar vidijo, čitajo ali slišijo slabega, ne bode tako škodovalo. V to nam daje primer oni mladenič, ki ga je vzgojil modrijan Platon. Prišedši nazaj k očetu, vidi razven družih nečednostij, da se tam vse smeje in krohota, začudi se rekoč, da on pri Platonu tega ni videl ter da gre zopet nazaj, od koder je prišel. Dogoditi se sicer more, da učitelj naleti na katere take razvade, na kakršne je mladina nagnjena sama od sebe; tu naj jo opozarja ter izreče svojo nevoljo, kako da so grde, n. pr. stati na jedni nogi kakor čaplja, sedeti z naslonjeno brado,

sem ter tje zijati, na ljudi s prstom kazati itd. V ta namen je najbolje poslužiti se kacega nerodneža, na kojega nerodno vedenje je treba nekako zaničljivo pokazati, a pri tem vender ne gre, da bi se mu posmehovali drugi.

5. A ker sami redko kdaj moremo tako pozorni biti, kakor je potrebno, ne bode škodovalo, ako si roditelji za pomoč vzamejo ali starejše otroke, ali boljše posle, ki naj bi ob njihovi odsotnosti pazili na vedenje nedoraslih otrok. Učitelji pak morejo v vsakem razredu v to odrediti starejše učence, da jim pomagajo, o čimer govorimo natančneje v poglavji XXVI.

6. Slednjič, ker strah in boječnost pri mladini biti mora, ako jo je treba h kreposti privaditi, zato jo je treba za naobraženje strahovati. Ker, kjer ni kazni, tudi ni bojazni. A kazen, pravim, da biti mora, ne toliko radi učenja, (ki se določuje s potrebnim redom in ki samo po sebi ugaja prijetno tudi človeškemu duhu, a ne potrebuje nobenega nasilstva), kakor zaradi obnašanja, da namreč oče, mati, vzgojitelj, učitelj ne trpe, ako opažajo kaj nepristojnega, ali da precej posvare, zakriče in se tudi zagroze, kadar je potreba; kajti poučevanje je svetloba, ki učencu kaže pot življenja, pravi Salomon. Pes. 6, 23.

Učenci pak se morajo v vseh krepostih poučevati, ne izvzemši niti jedne in sicer v vnanjih in notranjih.

Notranje glavne kreposti so: premišljenost, natančnost, blagodušnost in pravičnost. Premišljivosti ali opreznosti se otroci priuče prav lahko učeč se vseh stvari, ker ona se temelji po razločevanju stvari od stvari, temelji se na postajanji istih stvari. —

Na natančnost pa se privadijo v jedi in pijači, v spanji, pri bdenji, v vsakem poslu, zabavi itd. tako, da se nauče povsodi, kadar je čemu pravi čas, vsega uživati pametno, ali ne delajo ničesa. — Blagodušnosti se privadijo, ako se uče obvladati (krotiti) sami sebe, zdržujoč si voljo, držeč na vajetih strasti, nevztrpljivost, jezo itd., z besedo, ako se navadijo s tujo voljo rajše voditi se, kakor pa s svojo, ako dragovoljno poslušajo druge v vsem, kar se zapoveduje dobrega, če bi bilo to tudi po njih mislih proti razumu. Lactantius ni zastoj pisal: Qui equos recte alunt, eos primum docent parere freno; pueros igitur qui instituere vult, primum assuefaciat, ut dicto sint audientes. (Kdor si hoče konja izvežbati, mora ga najprej privaditi na uzdo; ravno tako, kdor želi mladež naobraževati, mora pred vsem naučiti jo slušati.) Tako je v resnici. Jahalec ne bode ničesa opravil, ako konja najprej ne privadi na uzdo; potem se mu bode obračal po volji. (Glej o tem v Sirahu poglavje XXX. od 1. do 14). — Končno se bode v mladini utrdila pravičnost, če jo izpodbadamo in učimo, da ne stori nikomur kake škode, da ne žali vedoma nikogar temveč, da pušča vsakemu, kar je njegovega, da ljubi in govori resnico, laži pak se boji in izogiblje, da dela sleharnemu po mogočnosti dobro itd.

Nič manj se mladina ne privadi vnanih krepostij med ljudmi, ako se priuči uljudnih običajev, rečimo, če bode nasproti odličnim osebam ponižna in uljudna, proti vsakemu pripravljena na uslugo; da gosta prijazno vsprejme, da, ako kam pride, uljudno pozdravi, pozdravljajočim lepo odzdravlja in če je potreba se tudi odkrije, poljubi roko, prikloni se itd. Nadalje je

potrebno, da izvrši vestno poslanstvo, ako se jej naroči, na vprašanja pa dostojno odgovarja itd.

Vsega tega se more mladina naučiti, vsega privaditi milo in ljubeznjivo, ako se le uvažuje vse, kar se je navedlo v pravilih tega poglavja.

Poglavje XXIV.

Methodus pietatis.¹⁾

Apostolski opomin že nam pravi, da delamo na to, kako bi dušo in telo brez škode gojili (1. Thess. 5, 23), v tem spoznamo, kako je treba mladino vzgojevati, se-sebno paziti na to, kaj je od tega trojnega najmenitnejše in potrebno; v to naj se oči najprej upró. Najprva je na vsak način duša, živa in neumrjoča slika neumrljivega večnega Boga. Ker smo o vzgoji telesa govorili že v pog. XV., o znanosti in moralnosti pak v naslednjih poglavjih, tedaj nam je govoriti še o krasoti duše, o sveti nabožnosti.

Akoravno je ta božji dar, podarjen iz nebes po sv. Duhu, in ker isti sv. Duh išče pomočnikov, ki naj bi njegove rajske mladike očitno cepili, zalivali in obrezovali (1 Kor. 3, v. 6, 8.), zavoljo tega je tudi pravično, da ti uvažujejo svoje opravilo in svoje dolžnosti glede na razumnost in poslovanje.

Najprej tedaj še ponavljam, samo da bodo misli vseh, ki hočejo to čitati, obrnjene na stvar: da se vse vzgojevanje mladeži temeljí na nabožnosti in da

¹⁾ Napotek k nabožnosti.

se ima ves čas vzgojevanja na njo paziti. V dokaz tega navedem sledeče:

1. Kar je najpotrebnejše, to naj ima prednost. Najpotrebnejše pa je to, kar nam služi za najpotrebnejši namen, združiti se z Bogom na veke, a to je nabožnost. Sv. pismo pravi: prorokovanja bodo nehala, jeziki bodo umolknili, vednosti se bodo uničile, ali ljubezen bode trajala vedno. (1. Kor. 13.) Kar tedaj spada k večnosti, to naj se postavi najgloblje za temelj vsemu drugemu.

2. Najlažje pa je nabožnost v srce človeško vcepiti, predno se ono ne okuži in ne napolni s kacimi nečimurnostimi. Kakor je lažje ogenj ugasniti v iskri, namreč poprej, nego je vzplamtel; kakor se voda v izvirku da lažje zamašiti, nego kasneje, kadar se morajo nasipi in jezovi narejati; kakor se žito lažje opleve, dok je še majhno, nego kasneje, kadar vzraste: isto tako je z nabožnostjo, za kar se potrebuje obilo posla; nepotrebno se mora iztrebljevati.

3. Posodo, v katero hočeš drago mast spraviti, moraš poprej očistiti, inace se skisa, zasmradi, pokvari se. (Sincerum est nisi vas, infundas quidquid acescit.) Dušo svojo tedaj, v katero si se namenil modrost vlagati, moraš poprej vsega očistiti, da se ti znanosti ne okužijo s smradom, z oholostjo in nečimurnostjo.

4. Kdor koli pričenja v modrosti vežbati se, ta potrebuje voditelja in učitelja, sv. Duha, ki se sam imenuje dovršenega učitelja in ki te vodi k vsaki resnici. Duh ta pa, ker je sveti in duh strahu, beži od prevare in se oddaljuje od nespametnih mislij, kajti prihajajoča hudobija postaje prevelika. V pregrešno dušo modrost ne pride, niti

noče v telesu prebivati, ki je podvrženo grehu. (Modr. 1.) Zato se mora ta gost, nebeški ta učitelj najprej iskati, poklicati ter uvesti v čisto prebivališče.

5. Gospod Bog je vse prvence namenil sebi; zakaj bi tedaj tudi prvence našega veka ne? Sosebno pa je potrebno paziti na ono, kar je naročil o negovanji sadnega drevja. Glasi se tako-le: „Kadar ste vsadili v zemljo razna plodonosna drevesa, tedaj neobrezane obrežite, da morejo roditi. Tri leta imejte neobrezana, niti ne boste uživali sadu. Četrto leto posvetijo se slavi in hvali Gospodovi, a peto leto boste jedli od njih sami, da vam Gospod pomnoži njihovo plodnost“. (Levit. 19, 23. itd.) A kaj pomenja to? Čemu skrbi Bog tako za sadno drevje, ali samo na prosto za nas to pravi? Na vsak način za nas. (Glej 1. Kor. 9, 9, 10.) Kaj tedaj pomenja to-le: tri leta plod odmetavati, četrto leto posvetiti ga Gospodu in peto leto vživati ga? a če se bode postopalo tako, bode se pomnožila tudi plodovitost? To znači: drevesca, posajena v zemljo izrajelsko (judovsko), so mladež, porodivša se v cerkvi. Prva tri leta so leta mladosti; v njih tedaj je treba, kar se z nami rodi ali raste, po potrebi obrezovati. Potem še-le imajo prvence našega hrepenenja Bogu predstaviti, ter polagoma o tem prizadevati se, kar je treba temu življenju. Ako se bodedo tega reda držali, nam Bog obljubuje svoje darove pomnožiti; a naposled iskajoč to vsled svoje pravice zapoveduje, da tako tudi bode. Ker „jaz sem Gospod, Bog vaš“. Drugače tedaj biti ne more.

6. Nabožnosti sami obljubljen je sedanje in bodoče življenje (1. Tim. 4, 8. Mat, 6, 33.). Sosebno pak Gospod obeta tistim bogaboječim, da jim bode razodel tudi skriv-

nosti. (Psalm, 25, 14.). A zato se strah božji zove začetek, koren, izvir in venec (krona) modrosti. To so že uvaževali pogani; Ciceron pravi: *Deum cole, et omnia facies divino instinctu* (t. j.: Spoštuj Boga, a on te bode vodil s svojim nagibom.) To kaže v resnici razum sam, da kdor se obrača k svetlobi, tega obsije svetloba; čim bliže mu je, tem bolje ga obsije. Bog pa je svetloba.

7. Naš razum in sveto pismo nam svetujeta, „da svoja opravila uredimo tako, da so v veselje srca, ker to je življenje človeško“ (Syr. 30, 23.). Večjega veselja na svetu pa ni in ga tudi biti ne more, kakor je veselje dobre zavesti v Bogu, radi katere pobožni človek jédnako drevesu posajenemu poleg žive vode, vedno zeleni in vedno cvete (Psal. 1, 3. in 92, 13.), dočim se brezbožni prisposodblja veli praproti v puščavi, zažgani na tleh. Zavaljo tega ima nabožnost biti začetek, temelj in podpora korenu v vsem našem prizadevanji, v prijetnostih, v svoji modrosti, v vsem življenji, sedanjem in prihodnjem.

Končno se to dokaže temeljito z vzgledi poganskih modrijanov; med njimi, ki so v modrosti najviše dospeli Sokrat, Platon, Seneca, Epictetus, Ciceron, slednjič tudi Salomon, da imajo skrb za ureditev sre zavaljo Boga, kar jim tudi kažejo knjige. Celo sam disputator (pravdač) Aristotel, preživši vse življenje v toliko globokem modrovanji, vskliknil je pred smrtjo: *Ens entium, miserere mei!* (Usmili se me ti, ki si bitje vseh bitij!) Zakaj si tedaj mi precej tega ne postavimo za cilj, kar je ta ravno pred smrtjo pripoznal in na kar so drugi le iz dolzih naporov prišli? Tako zaukazuje Bog, tako kaže razum, tako sili potreba; dru-

gače je nemogoče. Na tem stoj nepremakljivo, da bodo naše krščanske šole svetišča pobožnosti in delavnice sv. Duha!

Amen, Jezus Kristus, Amen, Amen.

V čem je nabožnost?

Nabožnost (krasno povedano) je prostovoljno, ljubeznjivo, neprestano obračanje srca k Bogu. A to vse se godi z mišljenjem, voljo in dejanjem.

Z mišljenjem se obračamo k Bogu, kadar neprestano nanj mislimo, ki nas je ustvaril, ki nas vzdržava, ki nam je dobitnik in oče, od katerega živimo, gibljemo se in prebivamo, kadar v vsem in povsodi, kar koli vidimo, slišimo, ukušamo, vohamo in kaj tipamo, smatramo kakor stopinjo njegove moči, modrosti in dobrote.

Z voljo, ako ga spoznamo za neizmerno svoje dobro, ga ljubimo iz dna srca in sicer bolje, kakor kar koli družega na svetu, iskajoč ničesa tako, kakor njegovo milost in ljubezen, boječ se ničesa tako, kakor njegovega gnjeva (jeze) in nemilosti.

Z dejanjem, ako v vsem svojo voljo podvržemo njegovi volji, ter vse svoje sposobnosti in nagnjenja uporabljamo Božjim krepostim, da se v nas sveti slika in prilika Božja v svoji čistosti in svetosti, pravičnosti in milosrčnosti. Blažen, kdor doseže to troje!

Na čem se to temelji?

Če se ima to troje v mladež krepko vcepiti, potrebno je za to poznati pravi temelj, a ta je trivrsten: pismo,

svet in sam človek. (Scriptura natura et providentia particularis.)

V pismu moramo spoznati Boga, kakeršen se nam je razodel s svojim glasom; na zemlji, kakor se je na nji pokazal s svojimi deli; v nas samih, kakor se kaže v svojih dobrotah in kaznih; akoravno se to troje razodeva izvirno s svetim Duhom v svetem pismu, kar se potem razvija v našem razumu z lastnim pretehtavanjem Božjih del in naposled se utrjuje v srcu z notranjim čuvstvom.

Zavoljo tega morajo učenci pred vsem pobožnosti privaditi se najprej iz sv. pisma. Kar je v resnici Hyperius¹⁾ rekel, da (in scriptura nascitur theologus) se bogoslovec mora iz sv. pisma poroditi, to sveti Peter obrača obširnejše na vse sinove Božje, rekoč, da se morajo preporoditi iz novega semena, iz žive besede Božje, ki bode trajalo na veke. (1. Peter 1, 23.) Sveta knjiga tedaj, biblija namreč, mora v krščanskih šolah biti alpha in omega (začetek in konec), da znajo sv. pismo vsi krščanski mladeniči po vzgledu Timóteja že od detinstva, vzgojeni po besedi vere, da bodo sposobni za odrešenje. (1. Tim. 4, 6. in 2. Tim. 3, 15.) Potem tedaj šele stopi na prvo mesto filozofija (modroslovje), ker potem nastopi razumno in koristno presojevanje vsakovrstnih Božjih in človeških del, a s tem tudi naobraževanje svoje zavesti.

---

¹⁾ Andrej Hyperius, rojen 16. velicega travna 1511. l. v Ypernu, šolal se je v Parizu, kjer je kasneje poučeval v dialektiki (razumoslovji) in v retoriki (govorništvu); kasneje se je poprijel bogoslovja, postane profesor v Marburgu na Nemškem ter umrje 1. svečana 1564. l. Zapustil je razne šolsko-znanstvene spise v nemščini in latinščini.

Kako se to vežba?

Veliki mož dr. Martin Luther je rekel, da tria faciunt theologum. meditatio, oratio, tentatio (tri stvari store propovednika: premišljevanje, molitev, napást.

Premišljevanje obstoji v tem, ako pogosto, skrbno in pobožno uvažujemo in izprašujemo sveto pismo, dela in dobrote Božje. Kako pa se ima to delati, potrebno je mladini pokazati, a ni treba prenehavati vsaki dobi prilagovati to posebej pri pojedinem opisovanji. Obseg temu je ta: da se uči povsodi uvaževati in razločevati, da je vsem stvarjem začetek, središče in namen jedino Bog sam, naj se tudi po njegovi volji vse godi, (bodisi, da to stori on sam, bodisi, da dopušča, da se stori); vse se ravna in opravlja po njegovi mogočnosti in modrosti; vse se ima v slavo njegove milosti in pravičnosti izvršiti.

Molitev je pogosto in neprestano zdihovanje k Bogu, ž njo se ne krepí le srce v Bogu in od tod ne zajema samo tolažbe in veselja, temveč ž njo se dobiva tudi svet in pomoč v vseh opravilih. Ker to je vender stanovitno, da „mi sami od sebe ničesa ne premoremo, še celó pomisliti ne moremo kaj dobrega, ker vsaka naša popolnost prihaja od Boga“. Moramo se tedaj učiti, da vedno in povsodi gledamo v Boga, ker kakor so oči služabnikove obrnjene na roke gospodarjeve (Psalm. 123), tako naj sleharni izmed nas v vsem vedno zaupa v Boga ter se v vsem bavi bolje z Bogom, kakor pa z ljudmi. A to bode lahko, ako nisi samo na molitev pripravljen, na kolenih klečeč, roki sklenivši, glasno vpijoč (za kar je treba posebnega mesta in časa), temveč če tudi v vsakem poslu,

v kakeršnem koli hrupu, ležeč, stoječ, idoč, sedeč, govor-
reč, poslušajoč in kar koli delajoč, misliš na Boga, ter se
dviguješ k njemu z ljubeznijo, zaupanjem in s hrepene-
njem. To tedaj je tisto, kar se piše o Enohu, da je stalno
hodil z Bogom. (Gen. 5.).

Napást je skušnja, iz katere se razvidi, koliko je člo-
vek napredoval v nabožnosti; a ta je trovrstna: človeška,
vražja (hudičeva) in Božja. Človeška je: lastna in tuja.
Lastna je, ako izprašuješ sam sebe v zavesti, se li obna-
šaš v vsem po volji Božji, ali če ti v čem kaj manjka.
Ptuja je: prijateljska in neprijateljska. Prijateljska je,
ako se za to izprašujejo predložena vprašanja, ali z ne-
znatnim načinom marljivost, zvestoba, miroljubnost itd.
Neprijateljska je, kadar nas kdo sovraži, prezira, natol-
cuje, ogovarja, žali, nam kaj ukrade, nas muči s kaker-
šnim koli načinom. V vsem tem mora se mladina vaditi,
da zna tudi sama sebe neprestano varovati, zavest bran-
niti ter kakeršnih koli napastij bližnjih — v kolikor ji
drago — privaditi se, v prepričanju, da kadar nam Bog
kakšnega človeka posadi čez bok ali vrh glave, da tega
zastonj storil ni. Seveda jo je treba tudi navaditi, da se
nauči zopet spoznavati hudičevega nagovarjenja in na-
pasti, kakor tudi od njih razločevati Božja, v obeh slu-
čajih pa mora strpljivo, stanovitno, mirno, udano vesti se.
A za to vse, ako Bog da, kjer bode potreba, pokaže se
tudi način za vsaki razred.

Poglavje XXV.

Ako hočemo, da bodo krščanske šole, treba je, da se odpravijo paganske knjige iz njih.

Neobhodno potrebno je, kar sem že povedal v prejšnjem poglavji, — o tem spregovorim obširneje, da ako nameravamo pravo krščansko šolo imeti, to pravo delavnico za nabožnost, moramo v nji uvesti knjigo Božjo ter vse temu protivne paganske knjige iz šol iztrebiti, da mladina doseže svoj namen.

1. Bog ni ljudem v resnici nobene druge šole prijavil, razven v svoji veži, v svojih ustih t. j. v svetem pismu. Tako govori v resnici Bog: „Izrael, slišiš! Gospod, Bog tvoj, Bog jeden je. Radi tega bodo te besede, ki ti jih danes nalagam, v tvojem srcu; a ponavljal jih bodeš s svojim sinom ter govoril o njih, kadar sediš v svoji hiši in kadar greš po cesti, leže ali ustajaje. Zapovedi te naveži kakor načelek med svoje oči. Napiši jih tudi na durnicah svoje hiše in na vratih svojih. i. t. d.“ (Deut. 6, 4, i. t. d.) In pri Izaiji: „Čujte nebesa in pazi zemlja; kar govori Gospod“ (Iz. 1, 2). „Jaz, Gospod Bog tvoj, učim te v tvojo korist ter vodim te po dobrem potu“ (48, 17.). Zopet, „se li ljudstvo ne more na svojega Boga zanašati?“ (Iz. 8, 17.) A sin Božji pravi: „Pogledejte pisma“. (Ivan 5.) i. t. d.

2. Bog je objavil svojo besedo kakor popolno pravilo življenja in zadovoljno svetlobo razuma. Ker on je po Mojzesu svojemu ljudstvu govoril: „Vidite, naučil sem vas zakone in da sodite! čuvajte to in pa izvršujte. Ker to je vaša modrost in vaša opreznost pred očmi ljudstva,

ki bode, čuvši te zakone, reklo: „Gotovo je to ljudstvo modro, ta narod razumen“ (Deut. 4, 5.). A k Jozuvi: „Knjiga tega zakona ne bode šla mimo ust tvojih, temveč preišljeval bodeš o njem dan in noč, ker potem bodeš srečen na svojih potih, potem bodeš oprezen“. (Joz. 1. 8.) Po Davidu zopet: „Zakon Gospodov je dovršen zakon, ki krepi dušo; svedočanstvo (spričevalo) Gospodovo je resnično, ki daje nevednim modrosti, ki razsvetljuje oči“ i. t. d. (Psal. 19.) Celó po apostelnih: „Vse od Boga navdihnjeno pismo je koristno za nauk, za popolnost človeka, stvar Božjo“. (Tim. 3.), — To in slično so znali in pripoznavali tudi najbolj razsvetljeni sveti možje. Chrysostomus¹⁾ pravi: Quidquid vel discere vel ignorare opus est, in scripturis discimus. (Kar koli je potrebno znati ali ne znati, moremo se iz sv. pisma naučiti.) Cassiodorus²⁾ pak: Scriptura in schola coelestis etc. (Pismo po šolah je nebeško i. t. d.)

---

¹⁾ Sveti Krizostom (Chrysostomus) (prav za prav Ivan-Zlatoust) se je porodil okoli srede 4. stoletja v prav srečnih razmerah v Antiohiji; bil je neizmerno nadarjen, v svojem 23. letu se je pokristjanil. Po svoji nenavadni zgovornosti zaslovel je tako, da so ga l. 397. imenovali škofom Carigradskim. Njegova čistost se prav nič ni ujemala z življenjem v cesarski prestolnici. Zaradi svarilnih govorov proti pregrešni cesarici Evdoksiji so ga vsled nečega škofovskega zbora odstavili od službe. Njegova občina je sicer po jednoglasnem sklepu dosegla, da so ga poklicali nazaj; toda njegovi novi svarilni govori so mu nakopali zopetno prognanstvo, kjer je tudi umrl 14. kimovca l. 407. Radi svoje izvanredne zgovornosti, spojene z jasnostjo in z izvrstnim tolmačenjem sv. pisma, kakor tudi radi svete čistosti, zavzema med cerkvenimi učitelji jedno prvih mest.

²⁾ Kasijodar (Cassiodorus), porodivši se v 2. polovici 5. stoletja v Dolenji Italiji, opravljal je pod Odoakarjem, dalje pod Teodorihom in naslednjimi Gotskimi kralji imenitne državne službe; zaradi izvrstnega sloga (pisave) v zakonodajstvu veljal dolgo časa za izgled. Po padcu

Razven tega je Bog svojemu ljudstvu zapovedal, da naj se ne obrača drugim za nauk. Tako pravi Gospod: „Ne hodite po potih poganskih. Ker zakoni teh narodov so sama ničnost“ (Jez. 10, 2.). A zopet: „Ali ni Boga v Izraelu, da greste iskat Belzebuba, boga Akarona“ (4. Kralj. 1, 3.)? Ravno tako: „Zakaj li ljudstvo ne išče svojega Boga? Zato idite k zakonu in spričevalu. Ako pa tega nečejo, jim svetloba nikdar svetila ne bode“ (Iz. 8, 20.). Čemu to? Ker je vsa modrost od Gospoda, ki ostane ž njim na veke. Le jeden jedini je premoder, zeló grozilen, ki sedi na svojem prestolu. Ker, komu je očiten koren modrosti? kdo je razumel njeno prebisanost (Syr. 1.)? Akoravno so videli svetlobo nebeško, niso pa spoznali pota k znanju, ni se slišalo v Kananu, ni se videlo v Temanu; niti sinovi Agare, iskajoč razumnosti, ne trgovci Maranski, tolmači prilik niso poznali pota modrosti. No, tisti, ki zna vse, ve zánj ter ga je iznašel s svojim umom. On je izbral vsa pota znanja ter ga dal Jakobu, svojemu služabniku in svojemu milemu Izraelu (Baruch 3.). Drugim narodom ni tako naredil, zato tudi niso poznali njegove sodbe (Psal. 147.).

4. Ako pa je včasih njegovo ljudstvo krenilo na dražestne ovinke, tega Bog ni zamolčal, temveč je to težko prenašal, prištevajoč mu to v največjo nezmisel, da je preziral studenec modrosti (Bar. 3, 12.). ali vračunajoč mu

Gotov se je umaknil na stare dni javnemu življenju popolnoma. Zadnje dni je preživel v nekem samostanu v Dolenji Italiji, ki ga je sam sezidal, kjer se je pečal noter do svoje smrti z znanstvenimi vedami. Umrli je blizu 100 let star l. 562. Med drugim je zapustil spise o pravopisu in slovnici, dalje je njegova knjiga „De artibus et disciplinis liberalium artium“ ki obravnava sedem šolskih znanosti, v srednjem veku bila veliko časa v rabi.

za dvojno zlò, da je zapustil izvir žive vode, kopajoč se v prazni kapnici (Jer. 2, 13.). Tako toži po Ozijahu, da milkujejo s pogani in njihovimi zakoni rekoč: „Tega pa, kar sem jim napisal sam v obilnosti v svojem zakonu, ne cenijo uvaževajoč to kakor tuje stvari“ (Oz. 8, 12.). In glej, kaj tukaj Bog govori, da so posebne stvari v zakonu napisane, a to v obilnosti! Zakaj ne verujemo Bogu? Spominjajmo se bolj tega, kar je Bog rekel v zakonu Mojzesu: „Beseda ta ni prazna, da jo prezirate, temveč je življenje vaše“ i. t. d. (Deut. 32. 46.)

5. Zavoljo tega prava cerkev in vsi pravi pobožniki niso imeli in si tudi niso želeli drugi šole, razven besede Boga najvišjega, a imeli so modrost nad vso modrostjo tega sveta. David, v resnici moder kralj in velik prorok izpovedal je v psalmu 119. v. 98. itd. od kod je zajemal znanje in modrost. „Tvoja zapoved napravila me je modrejšega od mojih neprijateljev, ker jo imam neprenehoma pred seboj; da, postal sem celó razumnejši od vseh svojih učiteljev, ker premišljujem tvoja spričevala. Da, opreznejši sem, kakor starčki, ker čuvam tvoje zapovedi, iz katerih zajemam modrost. Sovražim pa vsa varljiva pota, a tvoja beseda je svetilnica moji nogi in vid moji stezi. Spričevala tvoja so mi razkošje, ona mi svetujejo“ itd. Salomon, najmodrejši človek, izpoveduje slično: „Gospod daje modrost, iz njegovih ust pride znanje in opreznost“. (Posl. 2, 6.) Jednako tudi Jezus Sirah, predivni modrosti se bliščeči, v svojem predgovoru priznava, da se je to prisvojil ne inace, kakor s čitanjem zakonov in prerokov. Zato bi se tudi svetniki Božji razveselili nad zakonom, „gledajoč v tem svetlobo v svetlobi Božji“ (Psal. 36.). „Blaženi smo,

Izraelci“, pravi Baruh, „da so nam poznate stvari, ki so Bogu mile“ (Bar. 4, 4.). Potem aposteljni: „Kam pojdemo od tebe, Gospod, dočim imaš besede večnega življenja?“ (Iv. 6, 68.)

6. Izgledi vseh vekov in slučajev kažejo, da kjer koli se je cerkev od teh studencev Izraelskih zatekla k izvirom tujim, da je to bil začetek zmoti in prevari. To se vidi na stari Izraelski cerkvi iz pogostega karanja Božjega po prerokih; o novi krščanski cerkvi pak se ve, da, dok so aposteljni in njihovi nasledniki govorili samo Božjo besedo, dotlej je vera ohranila prvenstvo, a Božji možje so svetili z veliko svetlobo Božjo. No, kadar so pogani začeli splošno obračati se cerkvi, vtihotapilo in zaneslo se je vsled vnemarnosti čuvajev v cerkev polno poganških knjig, tako, da so prevladale po vseh šolah, ker vedno svedoči žalostno stanje, do čegar je prišlo že pod Antikristom. Izgubili so ključ razumnosti in znanja tisti, ki so domnevali, da ga imajo; svetloba vere se je v človeških srcih zatemnela; pomnožile so se misli slepih poganških zmot v vseh člankih, vodečih po ovinkih nasproti razodeti besedi Božji; nastalo je polno nesloge in razkolov na vseh straneh; ljubezen se je ohladila, prava pobožnost obmolknila; z besedo, zavladalo je povsod v imeni krščanstva zakrito poganstvo. Moral se je v resnici gospodar nebes in zemlje zagroziti, „da, kateri so prezirali zakon in spričevalo, nimajo svetlobe“ (Iz. 8.), temveč bodo polni duha zamolklosti, da se oči njihovim prerokom in poglavarjem pokrijejo s pajčelanom v toliko, da jim bode vse znanje kakor zapečateni knjiga. A ker je njihov strah, s katerim so se bali Boga, izviral iz zapovedij človeških,

izginiti je moral ž njimi Bog tako, kakor se je javljalo divno in čudno, da bode izginita modrost modrijanov in opreznost opreznih“ (Iz. 29, 10, 11 itd.). Uprav to se je na njih tudi izpolnilo, kar je sv. Duh rekel o poganskih modrijanih, da „so v svojih mislih prišli ob pamet, in njih nerazumno srce je zatemnelo. Imajo se za modre, ali pri tem so blazni“ itd. (Rim. 1.). — Da se cerkev srečno obnovi, očisti zmot, ker drugače biti ne more, potrebno je, da se vse nečiste knjige, kakor tisti čas v Efezu, znosijo na gromado ter se zažgó; tako bi krepko napredovala beseda Gospodova ter vkoreninila se (Dela 19, 19.); tako bi se izpolnilo ono, kar pravi prorok, „da bodo vsi poučeni od Gosпода“ (Iz. 54, 13.), kadar se vsi začno učiti ne od ljudij, to je od slepih poganov, ampak od Boga samega.

7. Ugled nas kristjanov in naših otrok ne dopušča nam tako spozabiti se, da se družimo z nečisto pogansko druhalijo. Ker glej, sami deci knežji ne dajejo za učitelje klateža in postopača, burkeža, glumača in druge take vrste ljudi, temveč može ugledne, spoštovane, modre in krepostne. In mi dajemo dedičem nebes, bratom Jezusa Kristusa, za voditelje nesramnega šaljivca Plauta¹⁾, neči-

¹⁾ T. M. Plautus (Plaut) imeniten rimski pisatelj veseloiger, porodivši se okoli l. 254. pred Kristusom v Umbriji, je bil s početka v Rinu strežaj pri neki glumaški družbi; pozneje je potoval kot trgovec, kmelu na to je vstopil v službo za mlinarskega hlapca. V tem svojem poslovanji je spisoval veseloigre, ki so občinstvu jako dopadle, kar mu je omogočilo, da se je čisto posvetil pisateljevanju raznih iger. Izmed mnogih veselih iger, ki se pripisujejo njemu, je le 21 pristnih, od katerih so se — izvzemši jedne — vse ohranile, toda nekatere samo v odlomkih. Plautovi spevi obsezajo obilo dovtipa, opisujoč izvrstno tedanje Rimske nravsvene razmere, ki so bili namenjeni jedino le v razveseljevanje občinstva. Plaut je umrl okoli l. 181. pr. Krist.

stega Ovida, brezbožnega bogatajca Lucijana, šaljivega glumača Diogena, slepega boritelja Aristotela, basenskega Plinija,¹⁾ širokoustnega Cicerona? — Oh! dovolj nespametno smo ravnali, popustimo že to! Dovolj smo se dali mamiti, pogledjmo že, da nam in potomcem za temo pri-sije zopet Božja svetloba. Procul hinc, procul este profani; (Daleč od tod, daleč bodite pogani!) Bog je svojim otrokom odprl v svojem domu (cerkvi) dovršeno šolo, v kateri je voditelj sv. Duh; učitelji so pa patriarhi (očaki), proroki, aposteljni, nadahnjeni vsi s pravo modrostjo, ki svetijo z vzgledom in besedo, to so sveti možje; dočim so učenci sami izvoljenci Božji, izvoljeni prvenci zemlje za Boga in Jagnjeta Božjega, ob enem pak so učenci angelji, knezi in odličnjaki nebeški (Efez. 3, 10.); to, kar koli se tukaj predava, je pravo, resnično, dovršeno in vzvišeno znanje in veda, poleg vsega vlastnega modrovanja, ki se naslanja na korist in potrebo tega in bodočega življenja. Ker le usta Božja so tisti studenec, iz katerega izvira prava studenčnica sleharne modrosti. Lice Božje je tisti blesk, iz katerega odsevajo žarki prave svetlobe; glas Božji je tisti koren, iz katerega raste in se razvija razum. Zavoljo tega blagor onim, ki motre obličje Gospodovo, ki pazijo na usta, ki njegov glas vpuščajo v svoja srca. Zato je to jedino prava pot, po kateri je mogoče priti do prave modrosti nebeške, razven te druge ni.

---

¹⁾ Plinius (Plinij). V Rimski slovstveni zgodovini najdemo dva pisatelja tega imena, strica in nečaka, živeča v 1. stoletji po Krist. Sosebno znamenit je starejši Plinij, ki je spisal prirodoznanstvo (*Historia naturalis*) v 37. knjigah, ki ga je — kakor povdarja sam — sestavil iz več kot 2000 zvezkov. Umrl je l. 79. pri bljuvanji ognjenika Vezuva.

8. Potrebno je tudi omeniti to, kako se je Bog v pri-likah razodeval svojemu ljudstvu, in kaj je sledilo iz tega, kadar ga niso poslušali. Gospod, tvoj Bog bode uničil po malem vse te narode izpred tebe itd. a ti sežgi vse njihove malike, toda ne polakomni se srebra in zlata, kar ga je na njih, ali če ga vzameš, naj ti ne služi za zanko, ker to je gnus pred Gospodom, tvojim Bogom. Ne nosi tedaj malika na svoj dom, da ne boš tudi sam proklet“ (Deut. 7, 22, 25, 26.). A v poglavju 12. (v 30. itd.) se čita: „In kadar sem iztrebil vse pred obličjem tvojim, pazi, da ne padeš v zanke, idoč za njimi. Ne išči njihovih bogov, rekoč: Kakor so oni delali, tako delam jaz. Ne stori tako Gospodu, svojemu Bogu itd.; temveč kar zapovedujem vam jaz, tega se držite in tako delajte, a ne dodajajte ničesa in tudi ničesa ne odjemajte“. Po znagi jim je Jezus moral svetovati, da vse malike odpravijo od sebe (Jez. 24, 23.), oni pa tega niso storili, dogodilo pa se je v resnici, kakor jim je pretil Bog, da so padli v zanke, pogreznili se v malikovanje, ka je upray rodilo razpad izraelskega in judovskega kraljestva. In mi bi ne mogli biti modrejši ter da bi se ne mogli po ptuji nesreči ogibati poganskih mrež in zank? Knjige niso maliki, vtegne kdo reči. Odgovarjam: Ali so vender ostanki po-ganov, ktere je Bog uničil pred obličjem svojega krščan-skega ljudstva, kakor tudi tam; a so sedaj ti ostanki mnogo nevarnejši, kakor li ondi. Tam so se vjeli le tisti, kojih srce je znorelo (Jer. 10, 14.), tukaj so pa tudi naj-modrejši v nevarnosti (Col. 2, 8.). Tam je bilo samo delo človeskih rok (kakor Bog pogosto pravi, očitajoč maliko-valcem njih neumnost); tukaj pa delo človeskega duha.

Tamkaj srebro in zlato, prijetno za oči; tukaj modrost razuma, ugodno za telo. Mari te knjige niso maliki? Kdo je bil vzrok, da je cesar Julijan zapustil Kristusa? Kdo je papeža Leva X. tako omamil, da je proglasil zgodbo o Kristusu za basen? s katerim duhom je bil navdahren kardinal Sadolét, ko je rekel Bembi,¹⁾ čitajočemu sv. pismo: *Tantum virum non decent istae ineptiae.* (Tak mož naj bi se mučil s tacimi bedarijami.) Kaj je vzrok, da se modri Italijani, Španjolci in drugi privadijo na brezboštvo? Nič družega, kakor modrost, zajeta iz knjig poganskih! Oh, da bi ne bilo med nami tistih, katerim vga-jajo Ciceron, Plaut, Ovid, Katul (Catullus), Marcijal (Martialis), ki so okuženi z duhom njihovih spisov! Ako kdo reče: Drugim pa ni v škodo, če čitajo te knjige; ostanejo pa vender le pobožni kristijani? Na to pak odgovarja apostelj: „Vemo, da ni malik nič; toda tega ne umejo vsi. „Pazite tedaj, da to vaše znanje ne žali slabotnih“ (1. Kor. 8, 4, 7, 9.) Akoravno usmiljeni Bog mnoge obvaruje propada, nam se pa to vender ne more odpustiti, ako dopuščamo taka zalezovanja, ki so nakičena z različnimi človeškimi izumki, kateri oči in srca neopreznih preslepe in zapleto v satanove mreže. Molčimo; poslušajmo rajši svet Božji, ne mamimo se z bleskom dozdevnega zlata in srebra, ne donašajmo v hiše grdobe ter ne prirejajmo sami sebi mrež in zank. Ne storimo neverne Gos-

---

¹⁾ Kardinal Pietro Bembo, jeden najimenitnejših italijanskih učenjakov iz prve polovice 16. stoletja, združeval je s svojo osebo vse, kar se more ljubeznjivo imenovati. Vpeljal je zopet čist latinski zlog (pisavo), v italijanščini pa je posnemal Petrarko. Ko so bili 38 let starega Ivana Medici (Lev X.) izvolili papežem (ta je bil velik pospešitelj znanosti, véd in slovstva), bil je imenovan papežkim tajnikom.

podu, svojemu Bogu; ne dajajmo slavo njegovo nakitom in risarijam; ne postavljajmo Dágon¹⁾ poleg skrinje zaveze; ne pomešajmo modrosti, ki dohaja od zgoraj z ono, ki pride od zdolaj, temveč čuvajmo ono, kar je zapovedal Bog, a to brez dodatka, brez izmečka.

9. Slednjič, ako ne bodemo poslušali Božjega sveta, osramotili nas bodo oni iz Efeza, ki so precej, kedar jih je obsijala svetloba Božje modrosti, sežgali svoje poganske knjige (Dela 29, 19.). A vidimo še dan danes, da ima Grška cerkev od svojih poganskih pradedov (modrijanov in pesnikov) v svojem prekrasnem jeziku spisane knjige, ki jih pa ne dopuščajo v svojih šolah čitati iz tega razloga, ker ne izvirajo iz duha Kristusovega, ampak iz duha posvetnega, ter niso polne modrosti Božje, temveč človeške. Bile so te knjige tako prepovedane, da so tistega, ki bi se bil drznil jih čitati, izobčili iz cerkve, vzeli so ga pa še le potem nazaj, ako se je v resnici poboljšal ter te knjige opustil. O tem pripoveduje naš Harant v svojem svojem potopisu, prvi del, str. 376. Akoravno so Grške cerkve, pustivše v se barbarstvo, katere zanemarjajo besedo Božjo, v mnogih stvareh pogreznile se v škodljivo brezumnost in praznoverstvo, a poganskih knjig in pa pred veliko Antikristovo zapeljivostjo jih Gospod Bog vender varuje, da se ne dajo omamiti in zapeljati od apostolske resnice. Zatorej je vredno, da jim v tej stroki sledimo. Ker odstranivši od sebe poganstvo, odstranili bomo tudi svetno prevaro, ako pa dodamo, (kar je bolje od vsega) vežbanje Božji besedi, bomo dosegli pravo

¹⁾ Dagon, najvišji bog Filistrov; imeli so ga za vladarja človeškega življenja in osode. Bil je sličen Feničanskemu bogu Balu.

modrost in razumnost, ker vidi se svetloba samo v Božji svetlobi (Psal. 36, 10.). Tedaj, „vsi, kateri ste iz hiše Jakobove, hodite, da hodimo v svetlobi svojega Boga“ (Iz. 2, 5.).

No, preudarimo tudi, kaj pravi proti temu prevroči razum sveta, ter v čem se vesele te postranske poganske miline.

1. Nahaja se, pravijo, v knjigah modrijanov, govornikov in pesnikov spisana velika modrost.

Odgovarjam: Zaslužijo, da oslepe, ker od svetlobe odvrtaajo oči. Res je, da stori sovi mrak dan, nočni mrak pa poludan, ali druge, z boljším vidom nadarjene stvari vidijo drugače. Oj, človek nespametni, kdor koli si se zagledal v mračnost človeško! Povzdigni oči k Bogu — in zagledal bodeš drugačno svetlobo; ako Bog vender mrenico sname, ki zatemnjuje tvoj vid v toliko, da ne more pravi blesk razločiti! Samo v Bogu je prava svetloba, ako se ta v ljudeh lesketa, so to le iskrice, ki se svetijo samo v njihovih temotah, a se je samo dozdevalo, da se nekje; kaj pa so nam, ker se nam je dala v roke goreča sveča (beseda Božja), take iskrice? Ker, vzemimo, da se razgovarjam o svetu, o stvareh prirodnih, to ni nič drugega kakor površna mnenja, slutnje, zagonetke. Vitrum lambunt, pultes non attingunt.¹⁾ V svetem pismu pa gospodar sveta opisuje sam velika čuda svojih

¹⁾ Mislili bi na prvi pogled, da je ta stavek kak pregovor, kar pa ni. Pomen tega stavka je: Kakor se mora posoda prinesiti k ustim, da povzijemo notri nahajajočo se jed, tako moramo še le učiti se Boga spoznavati, ako hočemo prirodo preiskovati. — Hrvat pa pravi: Skozi steklo se med liže.

del, odkrivajoč iz največjih globočin temelje vseh vidnih in nevidnih stvari. Govore li modrijani o krepostih ter prično po svojem, kako da bode dobro urejen človek, dom, občina, ne store li družega, kakor dela ptica s prilimanimi krili, katera se vzdiguje, da bi zletela, fofota, a ne more nikamor? Ali v sv. pismu je pravi pouk kreposti in krepkega nagiba, ostrejši od meča, ki doseže vse do kosti in mozga, ter so za vse živi primeri. Ako hočejo pogani učiti v nabožnosti, takrat store to za brezbožnost, praznoverje in slepoto, ker inace ni mogoče, dok niso spoznali pravega Boga, ne razumeli njegove volje, niti ne poznajo drugih njegovih potov. „Tema pokriva zemljo, a mrak narode; nad Sionom se vzdiguje Gospod, a slava njegova se vidi“. (Iz. 60, 2.) — Akoravno bi nam sinovom svetlobe ne bilo prepovedano časi pristopiti k sinovom temote, da pogledamo njihov bedni mrak in jih pomilujemo: to je vendar neznosno, kadar se hočemo pri njihovem ognji greti in ž njihovimi iskrami sebi svetiti. (Huc apponendum Isidori testimonium e Polyantha Langii p. 10, 41 in specie pa Arist. v iudicium Melanch. in Hypothes. f. 16. 6.)

Objection (ugovor) 2. To pismo nas ne uči v modroslovji; pismo je namenjeno bogoslovju.

Odgovor: „Studeneec modrosti je beseda Boga, prebivajočega v nebesih“ (Syr. 1, 5.). Prava modrost ni družega, kakor spoznavanje Boga in njegovih del, ki se nikjer tako popolni ne kažejo, kakor v sv. pismu.

Kar je pokazal natančno Iv. Henr. Alstedius¹⁾ v svojem „Triumphus biblicus“, v katerem je dokazal, da se „omnium artium et scientiarum philosophicarum“ (vse znanosti in modre vednosti) utemeljujejo v isti bibliji (sv. pismu). A v resnici je predivna popolnost sv. Duha v bibliji (sv. pismu), dočim najprej meri sicer k spoznanju in bojazni Božji, ali pri tem vendar navaja dovoljno in obilno tudi temelj vseh stvari, prirodnih in umetnih, tako tudi način vse uprave src, doma, občine, šole, cerkve, ter red teka in dogodkov sveta in slučaj različnih primerov; čegar vsega je komaj senca pri modrijanih. Ko bi le Bog hotel komu sv. Duha v toliki meri dati, da bi zamogel te nebrojne skrivnosti razumeti in je kazati drugim! Te popolnosti vendar ni potreba pričakovati, ker so v šoli Božji nepopolni popolnejši od vseh na svetu, ki se široko-ustijo, da so popolnejši. In ker je neki moder bogoslovec napisal, da je modrost Salomonova obsegala to, da je „legem Dei deduxit in domos, scholas, aulas“ (zakon Božji vpeljal v hiše, v šole, v občine in dvore); bodemo mi učili mladino namestu poganskih spak zakon Božji, da od tod zajema pravila za vsak poklic in življenje, kar ni družega, kakor da v njo vpeljujemo modrost Salomonovo, modrost pravo in nebeško?

---

¹⁾ Ivan Henrik Alsted (Alstedius) reformiran teolog (bogoslovec), doma iz Herborna na Nasavskem, rojen 1588. l., kjer je najprej učiteljeval, pozneje pa v Visenburgu (Weissenburg) na Erdeljskem; umrl je l. 1638. Zapustil je mnogo raznih spisov. V svoji Encyclopaedia Biblica (Triumphus seu Enc. etc., Frankobrod 1623) je pisal o raznih viteških igrah (turnirjih). Znamenito je tudi to, da je bil Alsted v Herbonu Komenskega učitelj, ki je nanj mnogo vplival.

Objection (ugovor) 3. Nam bode tedaj prosto Terencija, ¹⁾ Plauta, Cicerona itd. čitati zaradi sloga. Ker od kod bi se učili latinščine in govorništva?

Odgovor: Zavoljo tega tedaj, da bi se naši otroci govoriti naučili, jih bomo vodili po krčmah, smetiščih, straniščih, kurbiščih? Ker, kod drugej vodijo Terencij, Plaut, Katul, Ovid itd., kakor na take nesramne kraje? Kaj družega kažejo, kakor norčije, rabuke, požrešnost, vlačuganje in zapravljenost? Mari ni že človek sam od sebe slabemu podvržen, da bi mu še morali kazati načine za razne zlobnosti, mu dajati v srce nagib ter ga s tem peklju približevati?

Porečeš: Vse ni slabo v teh spisih!

Odgovor: Ali malopridnost nas zmirom laže zasači; zato je nevarno mladino puščati tam, kjer je združeno slabo in dobro, kajti strup, s katerim se zastrupi življenje, ne daje se čisto sam tistim, katerim je namenjen, temveč v najboljšem vinu, v najokusnejših jedilih, ali slaščicah; zavoljo tega je v pogubo tistemu, ki ga dobi v želodec. Tako tudi hudič, morilec našega pokolenja, nas je hotel prevariti, svoje peklenke rastline moral je oviti s sladkorjem govorništva in poganke uljudnosti; a mi vedoč za to, mu ne razrušimo njegove hudobne trgovine?

---

¹⁾ Publij Terencij (Publius Terentius), imeniten Rimski pisatelj veseloiger, živel je v 2. stoletju pred Kristusom. Bil je jako priljubljen pri svojih sovrstnikih — zlasti pri viših stanovih; tudi drugi znameniti možje, kakor Melanchton in dr. so ga čislali radi čistote in krasote njegovega jezika. V latinski „Didaktiki“ Komenski navaja nekaj Terencijevih stavkov, kakor: Omnes licentia reddimur deteriores; na drugem mestu pa: Deteriores omnes sumus licentia, t. j. po razuzdnosti smo (ali postanemo) vsi bolj izprijeni.

Ako rečeš: Vsi niso tako umazani; Ciceron, Virgilij, Horac in drugi so pošteni.

Odgovor: A so vendar zaslepljeni pogani, ki so se odstranili od pravega Boga, ter se uklanjali krivim bogovom, kakor: Jupitru, Martu, Neptunu, Veneri, Fortuni in drugim. (Bog je rekel: „Ne spominjajte se imen drugih bogov in naj se ne čujejo iz vaših ust.“ (Exod. 23., 13.), česar se je varoval David (Psal. 16, 4); ti napeljujejo misel čitateljevo k vražam in praznoverstvu; tega nimajo kar je treba za temelj modrosti v mladini; učence svoje napolnjujejo z vsemi stvarmi, le z onimi ne, ki se zlagajo z duhom Kristusovim. Kristus kliče k pokori; dočim oni proslavljajo slavne in zgodovinske može. Kristus hoče imeti krotke, oni pa napihnjene in predrzne. Kristus za-ukazuje golobjo krotkost, ti pa uče prekanjenost in kako je treba goljufati. Kristus ljubi zaupljive in verne, a oni pripravljajo v vsem dvomljive in prepirljive. Z besedo: „kako zvezo ima svetloba s temoto? kako se da Kristus primerjati z Belialom? kaj hoče verni z nevernim doseči? a kako se družijo tempelj Božji z maliki?“ (2. Kor. 6.) „Gorje sleharnemu, kdor mi pohujša jednega malih vernih, pravi Kristus“ (Mat. 18, 6.) Gorje vsakemu, kdor bi mogel odstraniti pohujšanje, pak ga pušča pred nogami male krščanske Jezusove dece!

Vender kaj lepega je v teh poganskih knjigah, kaj jih dela tako zanimljive, česar ne bi bilo v naših nebeških? So li sami pogani razumeli nakit (olepšavo) in kras besedij? Oj, Duh sveti je v njih najizvrstnejši mojster, njegove besede so dražje od zlata, slajše od medu, ostrejšje od meče, na obeh straneh nabrušenega, težje od kladiva,

ki raztolče skale, kakor so pripovedovali svetniki Božji ter pobožniki do zdaj občutijo. So li sami pogani imeli in pisali spomina vredne in prijetne pripovedi? Naša biblija (sv. pismo) jih je polna, boljših, divnejših in resničnejših od poganskih. Mar znajo le ti govoriti v tropih (podobah), alegorijah (prilikah), iluzijah? Popolnost v tem je na naši strani. Slabo mnenje je, ako se reki Aban in Farfar v Damasku cenita više, kakor Jordan in vode Izraelske (4. Kralj. 5, 12). Krmežljave oči so to, katerim nudi Olimp, Parnas, Helikon prijetnejši prizor, kakor pa Sinaj, Hermon, Tabor in Oljska Gora. Gluha ušesa so to, katerim Orfijeve, Homerjeve, Virgilijeve gosli done milejše, kakor pa plunka (harfa) Davidova. Pokvarjen ukus je to, kateremu bolje diši nektar, ambrozija et fontes castalios (in studenci kastalski), kot pa mana nebeška in studenci Izraelski! Pokvarjeno je tisto srce, kateremu napravljajo imena Jupitra, bogov in boginj, Musarum et Charitum (modric in gracij) več veselja, kakor pa imena Gospoda čet angeljskih in arhangeljskih, knezov in poglavarjev prestolov in močij. Slepa je ta nada, ki se sprehaja rajše in campis elysiis (po livadah elizejskih), nego li v raju Božjem, opazovajoč razkošje tistih, ki so se rešili. Ker tam so povsod bajke, basni, senca resnice, tukaj pa bitnost, gotovost, neovržena resnica.

A naj bi bilo že to, da imajo nekaj bistrosti v sebi, kar tudi pri nas biti mora, phrases (izrazi) jedrnate in mnogo nraavnih izrekov (sentenc.) In zavoljo tega se moramo precej po njih ravnati? Ali sinovi Izraelski ne morejo Egiptskih oropati ter jim pobrati zlatih dragocenostij?

Morejo, to je dovolil Bog; ker po pravu pripada dedščina vseh poganov nam, sinovom cerkve.

Porečeš: Tedaj smemo te stvari vzeti?

Odgovarjam: Manases in Efraim, ko so nameravali vzeti dedščino poganov, šli so oboroženi, toda sami možje, pustivši deco na varnem mestu, katero jim je bil dal Gospod (Joz. 1, 14). Tako storimo tudi in ne pošiljamo po poganski plen slabotne mladeži. Ker, kako bi bilo, ako bi nam sovražniki pobili naše otroke? ali ranili? ali odpeljali jih v sužnost? Oh, imamo dosti žalostnih izgledov, koliko jih je modroslovje odtujilo Kristusu in dovedlo v pogubo. Zaradi tega se svetuje oborožene vojnike poslati, da plenejo in odvzamejo, plen pa porazdele med deco Izraelsko brez nevarnosti, to je: potrebno je iz spisov poganskih odbirati lepe izraze, ter jih porazdeliti po naukih v stvar, kamor spadajo; k čemur blagoizvoli Bog zdraviti in pripraviti kacega učenjaka.

Ako bi se končno kateri izmed poganov dovolil krščanski mladini, moreta to biti le Seneca in Epiktet¹⁾, ki imata najmanj praznoverstva in največ resnice, približujoč se najbolj k pravilom krščanskega modroslovja. Na to je pazil hudič sam, da ta dva v krščanskih šolah ne najdeta mesta, (ker ju ne ponujajo nikjer, akoravno imata največ resnične modrosti v sebi). Ker ju je hudič, (ker mu nista naredila izdatne usluge) izključil, bi ne bilo prav od nas, da bi ju ne spoštovali in pustili v šole (vender v ozadek),

¹⁾ Epiktet (Epictetus) je bil privrženec stojskega nauka (stoicismus — ravnodušje); živel je za časa cesarja Nerona, ki ga je posebno rad imel. Poglavitno načelo njegove morale je bilo: Imej potrpljenje in zdržuj se! Ohranila sta se tudi dva njegova spisa: Enchiridion in 4 knjige modroznanjskih pogovorov.

kar prepuščamo modrejšim v presojevanje. Erasmus,¹⁾ (ta mož namreč, ki je začel v sredi Antikristovih temot razsvetljevati svetlobo jezikov in svobodnih znanostij, bi bil v tem sicer odnehal; kateri pa k temu, da se krščanska mladina precej vežba v sv. pismu, pozneje navaja: Quod si immorandum sit profanis literis, equidem id fieri malim in iis, quae propius affines sunt arcanis libris. (Eras. in Theol. Comp.) To je: Kadar bi se pa bavili s knjigami posvetnimi, svetoval bi, da se odbero tiste, ki so bolj sorodne s knjigami svetimi. — A tudi to oprezno, izpušajoč, kar diši po malikovanji, kakor so imena bogov, ali kjer se omenjajo nekateri brezbožni poganski običaji, (ker se more s tem mlada duša omadeževati). Bog je dopuščal Izraelcem jemati v zakon poganske deklice le s tem pogojem, da so jim najprej postrigli lase, porezali nohte in prikrojili obleko. (Deut. 21, 12).

Slednjič bodi tudi tako, da je dovoljeno čitati poganske knjige v celoti; ne branimo, vedoč, s kakšnim privilegium (pooblastilom) je Kristus ogradil v sebi verujoče, (da morejo tudi kače v roke jemati ter če pijo kaj strupenega, bi jim ne škodovalo, Mar. 16.) To pa je vedno stalno, da otročičev Božjih, ki še niso trdni v veri, ne mečemo med kače, tudi jim pred časom ne dajajmo pri-

---

¹⁾ Erasmus, po svojem rojstvenem mestu Rotterdam, imenovan Roterdamski, je živel v zadnji tretjini 15. in v začetku 16. stoletja, nekaj časa doma, nekaj časa pa na Angleškem, Francoskem in v Italiji ter je jako slovel kot reformator (preobrazovalec) věd. Razven svojih velikih zaslug na polji jezikoznanstva, sosebno v grščini, se je še odlikoval v bogoslovji in v praktičnem modroslovji. V navedenih strokah je zapustil mnogo spisov. Pripomogel je veliko, da so se njegovi sovrstniki jeli polagoma otrešati okov srednjeveške šolske modrosti (scholastizismus) ter je na ta način pomagal k reformaciji (preustrojitvi) cerkve, ne da bi se bil pozneje za to posebno zanimal.

ložnosti, da bi s smelo predrznostjo poskušali strup srkati. Razven tega se v oni dobi ti spisi ne morejo s pridom predavati, ker ni Ciceron, ni Virgil, niti kdo drugi ni pisal za mladež, ampak za odrasle in razumne. Cemu tedaj mladež obteževati s tem, kar še razumeti ne more? Umela bode ničemurnost in greh, a višjih stvari in kam da te spadajo, gotovo ne bode razumela. Tisočkrat več bode koristilo, ako se Ciceron v zreli dobi prečita jedenkrat, kakor da se ga v mladosti navadi na pamet. Vaditi za tem mladino v sv. pismu, bodi delo pravega krščanstva.

Objection (ugovor) 4. Pravijo, kateri hočejo s satanovo besedo premagati Kristusovo: Sv. pismo je za mladino stvar visoka; treba jej je dati v roke druge knjižice, dok dozori in dok se nauči presojevati. No, tako govore, ki niso modri, ki ne poznajo sv. pisma, ne moči Božje. To se more na več načinov dokazati. Prvič, če je kdo Timoteju,¹⁾ slavnemu glasbeniku, pripeljal učenca, ga je najprej vprašal, če se je že učil poprēj? Ako se mu je odgovorilo, da ne, ga je sprejel za primerno nagrado; ako se je učil, je zahteval dvojno mezdo, a to zato, ker ima ž njim dvojnati posel: prvič, da ga odvadi tega, kar slabega se je priučil pri slabem učitelju; drugič to, kar ga bode moral iz nova učiti. Mi tedaj, imajoč za človeško pokoljenje poznatega učitelja, Jezusa Kristusa, razven katerega ne smemo nobenega drugega imeti (Mat. 23, 8), in kateri je rekel: „Pustite male k meni priti, in ne bra-

---

¹⁾ Timotej (Timotheus) je bil imeniten starogrški godbenik in pesnik, doma iz Mileta. V staroveških klasičnih spisih se omenja pogosto, kakor pri Plutarhu, Diodoru, Ciceronu (Logg. 2, 15, 39), Kvintilianu (2, 3, 3) in pri drugih.

nite jim“ (Mar. 10), jih pa najprej, proti njegovi volji, vodimo drugam? Razven da se bojimo, da Kristus pri njih ne izgublja časa, da jih nauči preveč! Zavoljo tega jih najprej vodimo, v nekatere druge delavnice, (kakor sem rekel) vlačimo jih po pesnjakih in kurbiščih, ter že oskrunjene in pokvarjene pripeljemo Kristusu, da jim da svojo podobo? Oj, ubogi, nedolžni otročiči, ki se imajo odvajati tega, s čimer so se bili najprej okužili in s čimer se morajo vse življenje boriti, — ali se od Kristusa odganjajo ter dajajo satanu v pouk. Ker, kar se je žrtvovalo Molohu, za to se Kristus ne mara potegovati. Oj, strašne so te stvari! Zaradi usmiljenja Božjega prosim, da duhovniki, oblastni je in kogar se še tiče, izpregledajo, ne dopuščajoč, da bi se krščanska mladina, rojena za Kristusa in posvečena v sv. krstu, vodila k Molohu!

Drugič, napačno je, kar pravijo, da je sv. pismo visoko, globoko in nerazumljivo temu veku. Ker, mari Bog ni razumeval svoje besede, kako je ta našemu umu visoka, ali ne, ko je starišem zapovedal, da to besedo svojim otrokom razložijo ter se o njej razgovarjajo po dnevi in po noči? (Deu. 31, 11, 12, 13.) A čemu pravi tudi David, da je ono, „kar daje modrost nevednim?“ (Psal. 19.) Ne imenuje li to sv. Peter „mleko za preporojena deca Božja, ki je dano v ta namen, da se ž njim rede in rasto?“ (1. Peter, 2, 2). Oh, mleko je Božja beseda, ki pripada preporojenim otrokom Božjim. In kaj je poganska hrana proti besedi Božji? Lupine, skorja, koščice, ostanki, za kar se potrebujejo trdni zobje — in še se bode stradalo. Zato sv. Duh po Davidu kliče otroke v svojo šolo, rekoč: „Pridite otroci, da vas učim strahu Gospodovega“. (Psal. 34).

Slednjič, v pismu so globočine, resnica je, ali takšne (kakor je rekel sv. Avguštín),¹⁾ v katerih potonijo sloni sveta (modrijani), dočim plavajo v njih ugodno jagnjeta Kristusova (ponižni otroci Božji). Ali je pa potrebno precej voditi jih v globočino? Mari to ne more po stopinjah iti? Najprej okoli brega, poučevajoč jih v katekizmu; potem dalje, ako jih vadimo v dogodjajih, kako je bil svet ustvarjen, odrešen in posvečen; na to druge dogodke iz sv. pisma; za tem npravne izreke, slednjič skrivnosti vere iz zakona, prorokov, psalmov, vse, kadar je potreba. Ako se tako „od malih nog poučujejo v znanji sv. pisma, obvarjejo se tudi pred zapeljivami tega sveta, ter postanejo modri za izveličanje po veri Jezusa Kristusa“ (2, Tim. 3, 15). Ker, kdor se je tako Bogu priporočil, sedeč pri nogah Kristusovih, posluša tisto modrost, ki pride od zgoraj, nemogoče je, da ne bi sv. Duh izlil svoje milosti, pomoči in blagoslova za pridobivanje znanosti in prave razumnosti.

A zbog tega zaključimo z besedami angeljskimi: Delo človeško ne more obstati na tistem mestu, kjer se začenja mesto Najvišjega kazati (2. Ezdr. 10, 54). A ker Bog hoče, da se imenujemo „drevesa pravičnosti, oplemenjena

¹⁾ Sv. Avguštín (Aurelius Augustinus) je najimenitnejši cerkveni učitelj zapadne dežele. Rodil se je l. 354. po Kr. v Numidiji; mati njegova, sv. Monika, ga je že zgodaj vzgojevala v krščanstvu; na to, nekaj časa preživevši v razuzdanosti, vda se 20 let stari mladenec v roke silovitim opominjevalcem, pri katerih pa v kljub dolžemu šolanju ne najde nobene zadovoljnosti; potem je preživel nekaj let med učenjem Platonovih spisov. L. 386. se pa popolnoma spreobrne in postane jako vnet za sv. vero. Umril je kot škof v Hipu l. 430. Po njem so imenovali meniški red Avguštincev. Veliko njegovih spisov se je ohranilo, ki so za izobraženost krščanskega cerkvenega nauka največje važnosti, njegov nauk prevladuje še danes po zapadnih cerkvah.

za Gospoda“, zavoljo tega, „da bode tudi on proslavljen“ (Iz. 61, 3); čemu tedaj se naši otroci oplemenjujejo z Aristotelom, Plautom itd.; ker resničen je izrek: „Vse zasajenje, katero ni sadil moj Oče nebeški, bode izgubljeno“ (Mat. 15, 13). — Ustraši se, ako nejenjaš proti Bogu modrovati in Božjemu znanju protiviti se! (2, Kor. 10, 5.)

Poglavje XXVI.

O šolskem ustrahovanji (disciplini).

Resnica je, da šola ne more biti brez ustrahovanja, kakor ne mlin brez vode. Ako se slednjemu odvzame voda, preneha mleti; in če v šoli ni pravega ustrahovanja, vse zastane. Ako se njiva ne osnaži škodljivega plevela, uniči se setev. Tudi neosnažena drevesa slabo rastejo. Iz tega pa še ne sledi, da se mora v šoli vedno kričati in okoli sebe vedno otepati s palico, temveč čuvanje in paznost učitelja, kakor tudi učencev je v sleharni šoli neizogibno potrebno. Ker, kaj je ustrahovanje, kakor nagovarjanje in zapovedovanje, da se v šoli vzdrži red? Toda v obče strog red vzdržati se pravi, potruditi se, da se isti doseže z ostro besedo, z resno kaznijo. Zato je vzgojitelju mladine znati to troje: zakaj, čemu in kako kaznovati deco?

Nepokorneži in hudobneži se morajo v šoli manj ali več kaznovati; toda ne zato, ker so se pregrešili, ampak le zavoljo tega, da v bodoče ne bodo nič več ponavljali kaj jednakega. Zato stori to vedno brez strasti, jeze, sovraštva in sicer blago, mirno, iskreno, umno, odkritosrčno,

da kaznjenec dobro ve in je tudi prepričan, da mu utegne tako ustrahovanje le koristiti.

Toda nikdar ne kaznuj otroka v šoli zavoljo slabega napredka, ali zato, ako ni česa razumel, zapopadel ali storil. Pouk sam po sebi, ako je pravilno urejen, podaja mladini dovolj zanimljivega povoda — tako, da se rada in z veseljem tega vadi, o čemer sliši v šoli. Ako je drugače, niso vzrok šolarji, ampak učitelji. Če ne umemo mladih glav umetno opozoriti nase, potem je vsako nasilje zaman. S samim tepežem se nikdar ne doseže ljubav do učenja; večkrat celo nevolja in mržnja do predmeta. Kakor hitro se zapazi mržnja do učenja, naj se ta skuša odpraviti ali pa zatreti s previdnim in zmernim ravnanjem — sosebnost pa pri začetnikih. V tem pogledu nam podaja nebeško solnce dovolj primerov. V prvi pomladi sicer ono mladim rastlinam ne da vsega, česar potrebujejo, nasprotno jih ovira v rasti s svojo prehudo toplino. Šele potem, ko se je vse polagoma ogrelo, opomorejo si rastline — in na to izlije solnce vso svojo moč na dorasle rastline, ki začno roditi obilen sad. Ravno tako ravna vrtnar z mladimi drevesci; pri teh ne rabi strgona, kosirja in noža, ker bi jim preveč škodovale prehude rane. Godec, hoteč na citrah, na plunki ali na goslih strune urediti tako, da se bodo glasile lepo ubrano, ne bode tolkel s pestjo ali s kakšnim cepcem po njih, tudi jih ne bode metal ob steno, ampak on uporablja svojo vednost toliko časa, da se vse strune glase lepo ubrano. Tako je treba ravnati s početka vsakega znanja in umevanja; zlasti je treba vsestranske potrpežljivosti, dokler se deca ne sprijazni s stvarjo, s predmetom: čustva, razum, jezik. Ako je pa časi le

treba ostrega ustrahovanja, doseže se to lahko na kak drug način, ne pa s tepenjem. Pogosto zadostuje ostra beseda ali javna graja. Tudi je dobro, če kažemo hvaleč na druge: Glej, kako ta ali oni pridno pazi, kako si vse pravilno zapomni! Ti pa sediš tukaj, kakor štor! Ne škoduje, ako včasih kaznujemo z zasmehovanjem. Glej, ti, tako lahke stvari ne umeš? Menda si zopet s svojimi mislimi kje zunaj na potovanji? Dobro je uvesti tedensko in mesečno tekmovanje med šolarji v pridnosti in pohvali. Pri tem je pač treba pazno in pravilno postopati, da tako tekmovanje ne postane sama igrača in celó šala, kar bi izvestno ne rodilo povoljnega vspeha. S tem naj se v resnici vspodbuja ljubav do pohvale in strah pred grajo in pred preziranjem v vsakem oziru. Treba je torej, da je vzgojitelj vedno navzoč, da se ta stvar brez ovinkov in resno izvršuje, in da se lenuhi in nemarneži zares pokarajo in osramote, pridni in vbogljivi pa javno pohvalijo.

Hujšo in ostrejšo kazen zaslužijo tisti, ki se pregreše zoper tri reči: 1. Za brezbožnost, n. pr. bogokletje, nečistovanje ali kar koli je sploh zoper Božje zapovedi. 2. Za upornost in navlaščno zlobnost, kadar bi kdo nalašč ne hotel storiti tega, kar mora, ako mu to zapove učitelj, ali kdo starejši. 3. Za ošabnost in prevzetnost, ravno tako za zavidljivost in nemarnost n. pr., ako kdo neče svojega tovariša poučiti, če ta za to prosi. Prvi prestopek žali v resnici Boga; drugi izpodkopava temelj vsem krepostim (ponižnosti in pokorščini); tretji pa ovira in zavlačuje uspešen napredek v naukih. Kar je zoper Boga, vse to je pregreha, ki zasluži najostrejšega ustrahovanja; kar je proti ljudem ali samemu sebi, to je nepristojnost, ki

se mora s karanjem in kaznjevanjem popraviti, ker se pregreši zoper Priscijana¹⁾ (slovnico), — proti čemur se mnogi nerazumno najbolj jeze, — to je le madež, ki ga razumen učitelj zamore z neznatnim migljajem (pogosto tudi s posmehom) izbrisati.

Vse šolsko ustrahovanje naj meri na to, da se zadrži spoštovanje do Boga, postrežljivost proti svojemu bližnjemu in marljivost v vseh opravilih za vsakdanje življenje.

Najlepši način za šolsko ustrahovanje nam kaže nebeško solnce, ki daje zemeljskim rastlinam: 1. vedno svetlobe in gorkote; 2. često dežja in vetrov; 3. časi samo bliska in groma, ker tudi to jim koristi. Učitelj naj torej na ta način ravna tudi s svojo deco; naj jo popravlja in navaja k lepi in čednostni npravstvenosti:

1. Z neprestanim vzgledom, podavajoč sam na sebi vedno živo sliko onega, kar se ima in sme storiti. Brez tega je prava vzgoja nemogoča.

2. S poučljivimi, opominjevalnimi in grajalnimi besedami. Pri tem naj učitelj-vzgojitelj vedno kaže ono očetovsko skrb in ljubezen do svojih učencev, vsled katere otroci v resnici opažajo dober namen vzgojnega poučevanja sploh, ki jim more le koristiti. Ako šolar ne spozna take ljubezni proti sebi in če v tem ni dovolj prepričan,

---

¹⁾ Priscijan (Priscianus) je učil v prvi polovici 6. stoletja latinščino v Carigradu. Spisal je imenitno latinsko slovnico, po kateri je kasneje Hrabanus Maurus sestavil nekaj posnetek, ki se je rabil ves srednji vek kot šolska knjiga. Ker je latinščina bila več stoletij po šolah najvažnejši predmet, so tedaj prestopke proti Priscijanu t. j. proti latinski slovnici imeli za veliko pregreho.

jame šolsko ustrahovanje malo čislati in postavlja se mu celo po robu.

3. Če je naposled kateri izmed otrok res tako surovega vedenja, da nikakor ne zadostuje to milo ravnanje, naj se postopa z ostrejšimi sredstvi, ako sploh hočemo doseči, da jedenkrat postane zdrav ud človeške družbe. Ako jih učitelj sramoti še bolj, kakor smo povedali zgoraj, bode morebiti to več pomagalo, kakor tepenje s palico. Če pa za nekatere učence vender le moramo rabiti zadnje sredstvo, varovati se moramo, da se ne uporablja pri sleharni malenkosti, kajti „navada je železna srajca“, — in končno bi se je tako privadili, da bi bilo to ustrahovanje brezvspešno. „Frigijec (brezsrčnež) se more sicer le s palico kaznovati“. In če to zadnje ustrahovanje morda ne koristi dotičniku, vender veliko pomaga drugim, ker se tega boje.

Skupina vsega, kar smo povedali in bi še smeli povedati, ta-le je: „Vse šolsko ustrahovanje naj deluje na to, da se otroci vzgojujejo v Duhu Božjem in kakor zahteva cerkev: s strahom in trepetom veseliti se (Fil. 2, 32.) in veseliti se gospoda povsod (Fil. 44.), t. j. svoje vzgojitelje naj otroci ljubijo in spoštujejo in pridejo naj sami do tega spoznanja, da prostovoljno in z veseljem storé vse, kar zahtevamo od njih. To pa moremo doseči le z dobrimi vzgledi, s prijaznimi besedami in s pravo odkritosrčnostjo, kakor smo bili že omenili. — Z gromovito besedo posezimo le časi in izjemoma vmes, a vedno s tem namenom, da se strogost, kolikor je moči, vedno izpremeni v pravo ljubav.

Da se povedano še bolj pojasni, naj navedemo še sledeče: Kdo je že kdaj videl, da bi bil zlatar kakšno umetno stvar izvršil s samim tolčenjem? Gotovo nihče! Taka fina reč se z boljšim uspehom vliva, kakor pa kuje. Če se na tej stvari opazi kaj nepotrebnega, pravi umetnik tega ne odpravi siloma s kladivom, ampak le polagoma z majhnim kladvičem, vse prav previdno; slednjič vse lepo pogladi in polika. In mi si domišljujemo, da bi se mogle podobe živega Boga vzgojevati v modre stvari s slepimi pripomočki!

Ravno takisto ravna ribič, ki ribari z večjo mrežo po globočjih vodah; on ne obesi na svojo mrežo samega svinca, da bi potem to bolj tiščalo k dnu, temveč narobe, dene tudi vanjo lahkih probkovic, ki vzdigujejo mrežo od nasprotne strani na kvišku. Na ta način naj vsakdo, ki hodi z mladino na lov dobrih kreposti, navaja jo na to le z ostrostjo v strahu do ponižnega obnašanja, ampak tudi s posebno priljudnostjo in odkritosrčno ljubeznijo. „Srečni tisti mojstri, ki umejo oboje združevati! Srečna mladina, ki jim je izročena!“

Dobro in pošteno ustrahovanje se bode slednjič le doseгло, ako se dečki izročé v pouk možem, deklice pak razumnim, spoštovanim in častitim ženam. V ta namen tedaj naj bi za drugi spol bile posebne šole in pod upravo razumnih mater; samo kadar bi v majhni občini bilo premalo otrok, tedaj naj se poučujejo skupno; toda na vsak način jih je treba razdeliti v razrede.

Poglavje XXVII.

Razdelitev učeče se mladine.

V obče se misli, a ne po krivim, da človek raste telesno do 24. ali 25. leta; potem v rasti zastane; ker rast ne gre dalje v višino, le kar raste, daje udom moči, vsemu telesu pak možatost in uglednost. In po tem zamoremo prav spoznati, kaj je prikladno za vzrast duše sosebn, da je za vse učenje dovolj časa, zavoljo tega se ta 24 letni čas razdeli na četvero: detinstvo, deško dobo, mladenišstvo, junaštvo, tako namreč, da prvih šest let prebavi človek v materinskem krilu, drugih šest let v ljudski šoli, tretjih šest let v latinski šoli, učeč se tujih jezikov in svobodnih znanostij, v dôbi četrtih šest let pa v akademiji in na potovanji po svetu. Kdor bi dobro prehodil te štiri šole, preobilno ima časa, da si nabere razne modrosti in vsakojakih vednostij, kar ga stori milega Bogu in ljudem, ter koristnega cerkvi in občini; samo če se dobro uredi, kaj in kako se ima delati v tej ali oni šoli. — O prvej se bode govorilo v tem poglavji, o drugej se je že pokazalo javno v drugih poglavjih te didaktike, nekoliko se potem pak pokaže in libellis informatoriis (v šolskeji uredbi) vsake šole in sleharnega razreda.

Na svet rojenemu človeku tedaj je prva šola krilo materinsko, prvi učitelji so mu mati s pestinjo, nadzorniki pa oče in vzgojevatelji. Predno izstopi človek iz te šole, ima se učiti in naučiti materinskega jnzika, da ga razume ter ga tudi razločno govori, kolikor namreč mu doseže razum. V npravstvenosti pak se ima vežbati in izvežbati tako daleč, da ume ravno stati, po konci

hoditi, norčavih trzájev z rokama, očmi in z ostalimi udi varovati se, sramovati se starejših, bati se kazni, poslušati roditelje brez spoznanja strasti ali gnjeva in kar je temu sličnega; v pobožnosti pak se dovede tako daleč, da spozna, da je Bog v nebesih, da vsak dan moli (in to klečeč na kolenih, sklepajoč roke, imajoč oči povzdignjene ali spuščene, ne ozirajoč se sem ter tje), da spozna svojo vero, ter jo v poglavitnih delih (o Bogu Očetu, Sinu, svetem Duhu, o svoji grešnosti, o odpuščeni grehov, o smrti in o vstajenji, o večnem življenji) tudi razume, da Božje zapovedi pripoveduje na pamet ter da se navadi nekaj lažjih vprašanj iz katekizma (Kaj je Gospod Bog? Kaj si ti itd.), in nekatere male kitice iz pesmij. — Mari je vse to nemogoče za to dobo? Mari ne more vso to zapopasti šestletni deček ali deklica? V resnici se more lahko polagoma, ljubeznjivo tako daleč dovesti! A kako je potrebno v tem postopati, pokaže se na drugem mestu.

Druga šola je mestna ali občinska, kjer za to postavljeni mojstri ali učitelji uče skupno mladež od besede do besede v znanosti, нравstvenosti in pobožnosti. V tej šoli zadostuje šest let, kjer se more počasi naučiti: 1. čitati in pisati česki, lepo, zanesljivo, hitro; 2. peti vsakojake pesmi na glasbenih temeljih; 3. izdelovati različne navadne račune; 4. more se v nje uvesti (nalašč za to sestavljene knjige) vsoto raznovrstnih človeških vednostij in spoznavanje poglavitnih Božjih del, dogodjajev in zgodb sveta itd., vse po razumljivosti tega veka; tako namreč, da se ji to v dalnji dobi samo razvija ter v svojem času bolje zapopade korist tega učenja. Končno se more česka

slovnica in druge stvari predavati za temeljito razumevanje svojega jezika, kar ji bode namreč tudi pomagalo za utrditev českega pravopisa in pripravljalo pot do latinske slovnice in drugih jezikov. — V nrvstvenosti se bode tukaj učila, da ume pokorno, poslušno, pazno, preišljivo, redno, čestito, resnično, vljudno in dvorljivo obnašati se. In tudi pobožnost more se izgledom učiteljev predpisovati in obdržavati v večji meri kakor pa doma.

Tretja šola je latinska, v kateri se mladenček more od 12. do 18. leta naučiti: prvič jezika latinskega popolnoma, grškega in hebrejskega pa toliko, da more v tem novi, v onem pa stari zakon čitati brez tolmača; dalje v razumevanji vsemu onemu, kar koli pripada temelju modroslovja, bogoslovja, zdravilstva in pravnštva, namreč ves obseg vsega znanja, v čemur nima le od starodavnih časov ono glasovito sedmero znanje: slovnica, razumoslovje, govornštvo, računstvo, zemljemerstvo, godba in zvezdoslovje (gramatica, dialectica, rhetorica, arithmetica, geometria, musica in astronomija), za katere so delili učiteljsko dostojanstvo na visokih šolah, temveč tudi drugo: prirodoznanstvo, zemljepisje, časoslovje in zgodovina (physica, geographia, chronologia in historia). Prirodoznanstvo je zares najprvi del modroslovja in prizor najslavnejših Božjih činov; kje se bode naša mladina učila spoznavati obliko sveta (kakor namreč pravi Salomon) ter moč prvin in sestavo stvari, ravno tako razliko kamenja, narav živali, človeška preišljevanja itd. Zemljepisje se ji bode predavalo, da si v mislih naslika okrožje zemlje in morja s pokrajinami in z otoki v njih ležečimi

in njihova imena. Ravno tako časoslovje, da razume red dobe sveta in dogodjaje sveta, da ji ne bodo neznani najpoglavitnejši dogodki na svetu in premembe človeškega pokoljenja, sosebno cerkve in imenitnejših narodov. Slednjič bode se dodalo znanje govorništva, da more napominane stvari ne samo razumeti, temveč zajedno o njih razumno, ljubko, krepko latinski in česki govoriti

Za oplemenitev нравstvenosti se more v tej dobi predavati že dovršena krščanska etika (nauk o нравstvenosti), da poznajo pričetek in temelj, uzroke in razlike vseh dobrot itd. V razumevanji pobožnosti ima se naučiti iz sv. pisma, ki je stanovita in nezmotljiva pot, vodeča k izveličanju, po razločnem poznavanju prave smisli členov vere in pravo značenje Božjih zapovedi in objavljanje v njih volje Božje.

Če bi se vse to komu zdelo neprikladno za to dobo, naj ve, da bodo in so za to do milosti Božji že takšna sredstva, da se vse to opravi tako lāhko pri mladeži za teh šest let, kakor lahko nauči mati za prvih šest let otroka jesti, piti, tekati in blebetati.

In četrta šola je visoka šola, vseučilišče (akademija), kjer se mladenič spozna v jezicih in znanostih popolnoma, dano mu je na prosto, „ut per omne authorum genus libere feratur“ (da po volji prehodi različne spise), tako tudi, da s potovanjem po svetu (ako je potreba) doseže znanje tujih jezikov, nemškega, laškega, francoskega, ali da se v njih bolje ukrepi, ter da se pri tej priliki drugod seznanj z imenitnimi možmi. Končno, če bi kdo sprožil misel, da se še za kateri oddelek (fakulteto) (bodisi bogoslovje ali pravništvo itd.) nekoliko prida, vzame naj

se nekaj let od onih šest, ki so namenjena za vseučilišče, in imel bode dovolj časa.

A tak mladenič, ki je prehodil vse štiri šole, bode kakor lepo vzraslo drevo, polno — ne le listja in vejice, — ampak tudi krasnega sadu. V šestem letu postane deček jednak dobro ukoreninjeni in vejice razuma in čednosti razširjajoči mladiki; v dvanajstem letu podoben je fant drevescu, polnemu popkov, v katerih je kaj zavitega skrito, akoravno se še ne vidi; a opaža se, da se že za razvoj pripravlja, v osemnajstem letu prisposodblja se mladenič že cvetu, krasu očesu, davajočemu nosnicam vonjave, ustim pak gotovo že sad obečajočega drevesa. V štiriindvajsetem letu bode jednak drevesu, ki je nakičen z dozorelim sadom, kateremu je došel čas obiranja.

Po tem tedaj je potrebno, da se porazdeli.

1. Šola materinska v sleharni hiši, kjer Bog daje deco, občinska česka v vsakem mestu, trgu, v vsaki vasi brez izjeme (kjer pa je v mestu več župnij, v vsaki taki občini jedna); jedna latinska v sleharnem večjem mestu; jedna visoka (vseučilišče, akademija) pa v vsaki deželi.

2. Razrediti se mora vse opravilo tako, da se ve sleharnega leta, meseca, dneva, vsake ure, kaj se dela po vseh šolah.

3. Da se imajo za vse kraje izgotovljene knjige, za učitelje in učence, da se vsi sleharnega leta dovedejo do ustanovljenega cilja.

4. Da se vse tako izvrši, potreba je tudi onih, ki bi nadzorovali in držali nad vsem svojo roko, namreč šolskih predstojnikov, kateri se morejo tudi curatores scho-

larum (oskrbovalci ali upravitelji šol) ali šolski nadzorniki imenovati.

Pojasnilo vse razreditve bode se razvidilo v daljših knjigah, ki govore o ustrojstvu šol.

Poglavje XXVIII.

Razmotravanje, kako bi take šole pri nas snovali.

Kdor je že v vsem prišel do semkaj, stvar dobro opazovajoč, moral se je do dobrega prepričati, kolika sreča bi to bila, kadar bi v kakšni deželi šole bile prešinjene tem načinom poučevanja.

No, kako delati, da to ne ostane le v možjanih ali na popirji, temveč da se oživotvori? Več kakor sto let se že toži o nedostatkih šol in načinih učenja, a svetuje se, sosebno sedaj kacih trideset let sem, kako bi se moglo izboljšati. Ali kaj to koristi? Ostalo je dozdej tako, kakor je bilo. Če je kdo sam kaj posebnega pričel, ni šlo; nehal je precej, ker so se mu posmehovali, pustil je vse v miru, žalosteč se tako, da Iv. Caecilius ne kliče brez vzroka, tot saeculorum decursu neminem ausum tam barbaris collegorium academiaramque consuetudinibus mederi, (t. j., da tekom toliko vekov ni imel nikdo srca popraviti tolikanj praznih malovrednostij pri učenih zadrugah in visokih šolah, namreč, da ni nihče ponujal koristnih zdravil bolnim šolam in akademijam.) Koristnih, pravim, ker so jih dajali, kakor sem bil rekel, toda brez koristi, tako kakor zdravniki, kadar pripravljajo marljivo in nudijo zdravila, toda brez hasni. No, kakor zdravnik, ki ne na-

merava samo zdraviti, nego ozdraviti bolečine, mora tedaj prirediti ne le dobro narejeno zdravilo, temveč tudi zapiše natančno čas in način njegove vporabe; zato, kar se nam vidi, kako bi se naša mila domovina mogla teh ponujenih pomočij lotiti in jih koristno uporabiti za srečno ozdravljenje svojih zastarelih bolečin, tega v ponižnosti svojega srca ne povemo.

Vsa težava pak leži v sledečih točkah:

I. Kdo se ima tega lotiti, kdo li začeti?

II. Odkod vzeti troške za šole in šolske učitelje?

III. Kje in odkod dobivati toliko razumnih učiteljev in tako veliko?

IV. Kje je jemati teh novih, po tem novem načinu pisanih knjig?

V. Kako je mogoče vso mladino v šole siliti? ker so mnogi roditelji ubogi, od kod otroke rediti, kako za nje plačevati, ker ničesa nimajo? Drugi so delavci, ki potrebujejo deco doma in na polji za gospodarska opravila itd.

VI. Kje vzeti razumnih šolskih predstojnikov, ki bi na vse gledali, kateri bi mogli in umeli vse to nadzorovati in varovati?

VII. Ker tem načinom ni mogoče začeti z malimi tako, kakor se dela z odraslimi?

VIII. Končno, kako preskrbeti, da bode vse to stalno ne rečem, da onemore samo po sebi, temveč da se krepí, da našim šolam vse bolje raste svetloba, red, moč?

Na sleharno stvar odgovori se kar najkrajše.

I. Komur je izročeno varstvo nad cerkvijo, temu je tudi nad šolami, ker so te semenišče cerkve. Izročena pak je cerkev duhovnikom in gosposkam.

Duhovnikom in učiteljem, da svetujejo, opominjajo, probujajo k povikšanju cerkve in šole. Zaradi tega sta Elija in Elizej prehodila in ogledala šole proroške v Betelu, v Jalgali, v Jerihi. (2. Reg. 2.). Tako je Origenes v Aleksandriji pričel s skupno krščansko šolo, iz katere je prišla velika množina učiteljev. Tako je bil magister Ivan Hus poseben prijatelj in podpiratelj šol. Tako je bil dr. Luther l. 1525. z izdanim spisom goreče nagovarjal stanove nemškega cesarstva za povzdigo in marljivo oskrbovanje šol v obče. Tako imajo zdaj duhovniki, dekani, konzistoriji pred vsem največjo skrb obračati na to, k čemur se po milosti Božji tolikanj močna vrata odpirajo, da z njihovim navduševanjem pomorejo ta namen srečno doseči.

Oblastnijam pa se naroča za cerkev in šole skrbeti. Zavoljo tega imenoval jih je sam Bog hraniteljem in vzgojiteljem. (Iz. 49, 23.) Primeri pa kažejo, da kadar niso kje zanemarjali ljudskega vzgojevanja pobožni kralji, knezi, gosposke, vedno jih je blagoslavljal Gospod Bog — in vse je cvetelo milo, kakor je bilo za Davida, Salomona, Jozafata, Ezekija, Zorobabela itd. Cesar Konštatín, kadar je bil kristjanom po vsem svetu osvobodil verozakon, osvobodil je tudi tempeljne in šole; zaukazal je tudi, da se povzdignejo na njegove troške. Katerikoli narod je bil Karol Veliki spreobrní k veri, vpeljal je ob enem precej šole, da se je krščanska vera tem bolj krepila, a bilo je tako. Po ustanovitvi Praške visoke šole od Karola IV. (očeta domovine) dal je Bog čez nekaj let magistra Ivana Husa in druge voditelje, ki so odkrivši v mraku vladajočega Antikrista, prižgali našemu

narodu zopet svetlobo resnice. V cesarstvu so se, kadar so na gorečo priprošnjo in nagovor dr. Luthra knezi in mesta ustanovili več šol, pomnožili celó učeni ljudje na slavo jim vsega naroda, s čimer se je doseglo, da jezuitovske spletke in zvijače niso mogle napredovati. Zaradi tega je tudi dolžnost naših gospodk, da povzdigne vsaka na svoji zemlji domače šole, za občinske naj ima skrb skupno vsa občina. S tem napravi se Bogu stvar ljuba, cerkvi in domovini pak se priskrbi veliko koristi; a tudi sebi, ker tem načinom skrbimo, da bode za službe in razne stanove dovolj poštenih ljudij.

Plemenitaši in duhovniki tedaj so dolžni med drugim skrbeti za šole, ker so od Boga zavezani, a tudi sami za se, jeden stan za družega. Ker niti jeden stan na svetu ni z drugim zadovoljnejši, kakor učeni s plemenitaškimi. Oba sta ne le jedro človeškega pokoljenja, ampak tudi podpora, ker obadva sta dana občinam, mestom in narodom, da jih opravljajo jedni s poučevanjem, drugi z varstvom, jedni z modrimi sveti, drugi s pristojnimi povelji, oba vzdržujeta red s primerom in z ustrahovanjem. Dá, kot taki pomagajo vzajemno tudi sami sebi. Učenjaki in njihova uprava potrebujejo miru, ki ga imajo od oblastev. Oblastva pa pod bremenom svojih opravil potrebujejo pomoči, ki jo morejo od modrih ljudij imeti. Ker to so stebri in podpore sleharne uprave (Iz. 3, 1.), to so zabodene osti in zabiti žreblji (Eccles. 12, 11.), tudi ostrí meči in bliščeče pušice (Iz. 49, 2). Zato vi, ljuba gospoda, ako niste sami britve, potrebno je, da ste vsaj brusi, bruseči one, ki delajo za modrost, uljudnost, darežljivost, kateri

jedernato opominjajo in pazijo; a bodite ljubi Bogu, kakar oni stotnik, o katerem se je Jezus Kristus prepričal, da je Judom bil ustanovil šolo, prikupivši se mu tako, da se mu je prikazal sam (Luk. 7, 5.).

II. A iz tega se že razume, da je vprašanje o troških za šole in učitelje nepotrebno. To je dolžnost oblastnij. Pravim, te so dolžne skrbeti, da ima izročeno jim ljudstvo pouk in vežbanje in sicer za vse — brezplačno. Tako je Bog v resnici skrbel, da solnce sveti brezplačno vsem stvarjem, da oblaki namakajo vse, da veter prepihuje brezplačno vse; oblastva pak, stoječa na mestu Božjem, imajo Božji nasledniki biti. In zakaj nimajo za to gorečega primera gosposčine, ki so toliko žrtvovale samostanom? ker so takrat v njih učili vse, prepisovali knjige, napredovali v čednostih. Ako se je storilo to, da se ohranijo samo nekateri pobožni, učeni, dobri, knjige pa se množe ali shranjujejo, kako-li, da mi ne skušamo tega nadkriliti, imajoč po milosti Božji ta zanesljiva sredstva, (ne da bi se le nekateri poučevali, ampak vsi?) A ni potrebno velicih troškov. Ker ne nameravamo zopet pitovnjake za postopače, lenuhe, debeluhe napraviti; ampak samo, da morejo tisti, ki bi se hoteli tega dela z ljubeznijo do Boga in mladine poprijeti, da bi pri tem izvrševali učiteljsko dolžnost. Zato se učitelj v selu lahko preživi, ako gosposčine od svojih dohodkov (nekatero se jih povišale čez mero) nekoliko odpuste in privoščijo učitelju. In ker ne bode več kot štiri ure dela na dan, more temu zadovoljiti kakšen rokodelec ali pisar, ali cerkovnik, to je človek, ki ima drugod kakšno službo, tako, da se ne vzdržuje povsod naročen učitelj in da ni potreba zanj

vsega plačevati. Sezida pa kakšno malo poslopje za šolo sama gosposščina — no, bi bilo to kaj čudnega? Te potrosijo več za svoje ovčje staje, pivarnice, skednje, terilnice itd. Kaže li razum: To je drugo, od tod imajo dohodke! No, od koder gre dohodek Gospodu Bogu, takrat zapremo vsako roko? Spoštuj Gospoda s svojim imetjem (pravi pismo), spoštuj ga s prvinami vse svoje letine, in tvoje žitnice bodo polne in iz tvojih sadov se bode izlivalo vino. (Psl. 3, 9.)

Za mestne skupne šole, češke in latinske bode treba več troškov, ker razni razredi morajo različne učitelje imeti, sosebno pa na akademiji. Ali za to so že od popred 1. šole večinoma ustanovljene, zlasti nekoliko akademičnih in jezuvitskih. 2. Dohodki teh kolegij (društev) in šol. 3. Dohodki samostanski se tudi ne morejo za kaj družega, kakor in usus sacros (v svete potrebe) vporabiti, sosebno za šole, za vzgojo cerkvenih dijakov (bogoslavcev) in za vzgojo ubogih sirot itd.; taka previdna razredba bi bila velika pomoč javnim šolam. Potrebno pa je kje razven tega še kaj, namreč, da Bog nekaterim pripravi duha, da se jim narod ne bode ustavljal izliti barvo, ne ponuditi lase, da namažejo in obrišejo noge Gospodove, za kar imamo izglede po drugih deželah, (kjer se je presojevalo bolje, kaj je sapientiae studia) (nauk modrosti). Na Francoskem so l. 1631. Hugenoti v resnici dovolili (kadar jim je bil vzel kralj, kar je po naredbi njegovega očeta pripadalo dijakom), da vsak pojedinec da peti del svojih dohodkov v ta namen, da se mladina vedno poučuje za cerkvene in občinske potrebe. Na Angleškem dovoljujejo nekateri gospodje, imajoč dve ali tri posestva, jedno za

vzgojo učencev; tako je naredil l. 1632. neki gospod Samuelu Hartlibiju, prepustivši mu svoj dvor N. ter ga je preskrbel iz dohodkov, da se je tam nastanil in nje goval nauke z dvajsetimi plemenitimi mladenči. Tako se godi tam pogosto, kakor tudi na Španskem in Laškem, kjer bogata gospoda, ali trgovci in meščani ginejo brez dedičev, ali zapuščajoč dedičem dovolj za potrebo, zapisujejo del posestva dijakom, ali za scientiarum augmenta (pomnožitev znanosti) namreč za nove izumke, ustanovljajoč za to oskrbnike, kakor so storili tudi pri nas slavnega spomina g. Peter Vok iz Rožmberga in v Šleziji g. Jurij Šenajh itd. Še je isti Bog, ki ume človeška srca nagibati k dobremu.

III. Kje li dobimo toliko množino učiteljev?

Odgovor: S početka bode morda nekoliko težave, pozneje pa nobene. Ker v petnajstih letih bode dala jedna sama dobro urejena šola na stotine učenih ljudij, kateri bodo pripravniki drugim za voditelje, če sleharni, prehodivši vse, prisvoji si znanje vsega, ter tako more vsak učenec postati mojster. Med tem naj pa se napravi, kakor je za ta čas mogoče, da se vzame kateri koli mladenič, ali mož, ali starček, bodisi od rokodelstva ali od pluga, samo če je več čitanja in pisanja (na kar se mora najbolj gledati), da je pobožnega in nramnega vedenja; to pojde, ker kadar se učenci popolnoma prepričajo o dobrih knjigah in koristni vporabi, se ne prevari in ne greši lahko, sosebno ako so šolski predstojniki in nadzorniki razumni, da jim to pokažejo in potem umejo pregledati.

IV. Kar se tiče knjig, to je grča največja, ker je to temelj vsemu. Ako se te preskrbe, bode za drugo tako lahko, kakor za obešanje in natezanje ure, kakor jo je mojster dobro naredil. Zavoljo tega naj se ne napravi tako, da drugim dajemo nekaj nemogočega; temveč kar je najtežje, podpirajmo svoje rame, ter za svoj posel uredimo take knjige po načinu naturae (prirodnem), imajoč pri tem trdno nado v Boga, da, ker je pokazal takšne stvari, to blagoslovi po nas, kako je mogoče v začetku, po potomcih in učencih naših pa to vse boljše. Čemu imamo tudi neka gotova pravila, da znajo tudi drugi za nami vse te izumke tako dalje voditi, dok bi se, dal Bog, prišlo do one popolnosti, katero nam je pod nebom zadobiti podelil Gospod naš Bog. Toliko o spisovanji knjig. Da pa se dostatek teh knjig tudi čisto in brez pogrškov tiska ter pridobiva vsem šolam, v tem ne bode — tako menimo — knjigotiskarska pozornost nič zaostala, za kar tudi mi ne zamudimo podati nekaj pravil in pomoči.

V. Kako naj se deluje, da se za šolo pridobi vsa mladina? Od strani materinske in občinske šole ni posebne težave. Če si vsi roditelji kupijo knjižico (spisano o umetnem in previdnem vzgojevanji svojih otrok do šestega leta, ki se imenuje „Informatorium šole materinske“), videli bodo dosti svetlobe, kako naj vzgojujejo svojo deco. — Za šolo občinsko pa ne bode plačeval nobeden zasebnik; ali ne bodo vsi radi pošiljali otroke v to šolo? Mari jih pred dvanajstim letom potrebujejo za težko službo in delo? Če bi bilo tudi to; za štiri ure morejo jih odpustiti, imajoč jih inace ves dan doma. Razven tega morejo v poletnem času, ako se kateri rabijo za pašo ži-

vine, priti kaki dve uri okoli poldneva k učitelju, da se pouče, in da se jim pojasni ono, kar morejo tudi na paši čitati in vaditi se na pamet. — Podobno bode tudi z mestno mladino pri latinski šoli, da prihaja k lekcijam (pouku), potem pa poleg teh štirih ur more zopet služiti roditeljem in gospodi.

Jeden vozal ostane, da se razvozlja: Kako delati z deco po vsem ubogih roditeljev ali z ubogimi sirotami? Kako te preskrbeti s stanovanjem in hrano, da se morejo za šolo preskrbljevati? Odgovor: Zaupajmo v Boga in kralja, da se glede sirot ustanovi lepši red kakor pred temi časi, da ne ostanejo zapuščene tako, kakor živalice. Kaj pravim, kakor živalice? Vsaka živalica ima gospodarja, a če se tudi zgubi, najde se, kdo se že briga za njo; ti pa so kakor smeti in izrodek. Prijavimo pa vender, kako mislimo, da bi se to uredilo.

Prvič, da ljudi, katerim je Bog dal premoženja, otrok pa ne, po šolskih predstojnikih prigovarjajo, oblastva državna pa, ako bi bilo potreba, jilit silijo, da katero siroto ali dete siromašnih roditeljev vzgojujejo in pošiljajo v šolo radi Božjega plačila. Ker, ako je gospoda podanikom dajala v odgoj pse pod tlako, zakaj ne bi rajše sirot?

Drugič, če ima kdo samo jednega otroka, more k njemu vzeti drugega siromašnega; bogatinci pa morejo vzgojevati toliko ubozih dečkov, kolikor imajo sinov, toliko revnih deklic, kolikor imajo hčera. Vse to pa drage volje. Ker od tega bodo imeli čveterno korist. Prvič, s tem časte Boga s svojim imetjem. Drugič, dobivajo s tem sebi in svojim otrokom Božjega blagoslova (ker ni mogoče, da Bog tako ljubezen zapusti brez plačila).

Tretjič, pomagajo svojim otrokom, kateri imajo poleg teh (sosebno, ako so, kakor je to pogosto, bistrumnejši ali v dobi in napredku nekaj pred njimi), dobro pomoč za bistrenje razuma, a k temu tudi lepo postrežbo za notranje potrebe. Slednjič pomagajo s tem še samim občinam, ako se njihovi sinovi, imajoč že od mladosti služabnike, učeč se jim zapovedovati (toda v mejah reda in čednosti), ter se pripravljajo, da se s časom morejo uprave lotiti. Od takega gojenca bode v svoji dobi imel sleharni meščan, trgovec, rokodelec in poljedelec korist in čast.

Tretjič, če je še nekaj siromašnih otrok, naj skrbi za ostanek vsaka občina, uporabljajoč za to del občinskih dohodkov.

S tako uredbo bode se častil Bog, to bode počastil tudi On, podeljevajoč dobra leta, mir, letine in v vsem blagoslov.

Kar se tiče visocih šol (akademij), potrebno je, da se v teh siromašnim dijakom daje zastonj stanovanje, hrana in obleka — sosebno pa v bogoslovji in medicini (zdravniškem oddelku,) ravno tako naj se daje novčna pomoč političnim (državniškim) osebam plemenite krvi, kateri se uče marljivo in z vspehom, nimajo pa sredstev za vzdržavanje; takrat se morejo poprej, nego poteče stalna plača, z darežljivostjo onih, katere vzbudi Bog, ustanoviti zbirke. Plemstvo naj se po stanovih sleharnega leta z nekim obteži poleg tega, kako bi zbor sklenil. Za theologiae candidatos (bogoslovce) bode dohodek iz zbirk in njihovih upraviteljev poleg tega, kako se bode naredilo; za medicince pa iz zbirk mest in občin cele kraljevine,

kakor bode nalagala potreba. Tem načinom je mogoče brez velicega bremena vzgojiti veliko število ljudi.

VI. Za to pa je na vsak način potrebno razumnih mož, ki — odredjeni za šolske predstojnike — nadzorovali, da se vse vrši po predpisanem redu. Ti, odbrani iz sredine plemenitnikov za oskrbnike čez akademije (*academia curatores*), morejo biti učeni, razumni, pametni, vneti ljubitelji slave Božje in občnega blagra; dva ali trije naj se jim pridajo iz svečeništva. Čez gimnazijo po mestih bodeta dva iz svetovalstva in dva iz občine poleg cerkvenega predstojnika. Po trgih in vaseh v vsaki občini posebej župnik s cerkvenimi starešinami. Imeli bodo naslednje dolžnosti:

1. Sestaviti v vsaki občini (ker imajo nekatera mesta več občin; na deželi pa pripada po nekoliko vasi k jedni občini) popis mladine ter v te spisovati imena vseh tukaj rojenih ali poleg roditeljev od drugod došlih otrok. Potem pa, ako bi se kateri roditelji preselili z deco drugam, pošljejo po svojem cerkvenem upravitelju izkaz ondotnemu upravitelju ter od svoje oblasti ondotni oblasti; na to se imena starišev vpisujejo v mestne ali občinske knjige, imena otrok pa v šolske knjige; pazi naj se, da se brez tacega izkaza in vpisa nikdo od nikoder ne pušča, nikdo nikjer ne vsprejema.

2. Primorati roditelje, da imajo v vsaki hiši knjižico, ter da jo čitajo in čitati dajo, v kateri je spisan „Informatorium šole materinske“, to je način ob umetnem vzgojevanji vseh otrok do šestega leta. In kadar se iz nje nauče v resnici, kako jim je treba z otroci lepo, razumno postopati ter za nadaljno učiteljsko poučevanje koristno

pripravljati, morejo se sami, da se po tem ravnajo na lecah opominjati, po šolskih predstojnikih pa, če se tako godi, z nadzorovanjem in svetom siliti.

3. Občinske šole oskrbeti s poslopjem, da se zidajo, popravljajo in složno čuvajo iz občinskih dohodkov. Zato je treba iste pregledati najmanj vsake četrť leta s posebnim načinom.

4. Skrbeti za šolsko mladino, namreč s prisiljenjem roditeljev, da otroke pravočasno pošiljajo v šolo, da se tega drže neprestano; tudi imajo dolžnost pripomoči siromašnim otrokom, da pridejo do otrok bogatašev, da se poleg njih žive in bistre nič manj tudi, da se sirote preskrbe in prežive.

5. Njihova briga bode tudi za učitelje,

a) da bi bili;

b) da bi bile osebe vredne, namreč pobožne, čednostne in razumne;

c) da imajo svojo plačo ali da so preskrbljeni;

d) da izpolnjujejo svojo dolžnost ter da imajo primerno spoštovanje pri mladini in ljudstvu. Iz katerega razloga jim je potreba, da pridejo najmanj jedenkrat na mesec (toda nepričakovano) v šolo, kjer ostanejo jedno ali pa dve uri, da pregledajo, če se takrat vse tako dela, kakor se ima delati, da si za letnega izpita, kjer bodejo prisotni vsi, ali večji del roditeljev in zavetnikov, tudi sami ne nakopljejo slabega vzgleda radi nemarnega nadzorovanja.

Tako, če se tudi v daljših stopnjah pokažejo javno njihove dolžnosti, ne bode, ako Bog da, za to manjkalo razumnih in delavnih ljudij.

VII. Rekel bi kdo: Ali po tem načinu se morejo samo učiti, kateri so zdaj še v detinstvu. Kaj bodo delali z odraslimi? Odgovorjam: Kateri so tako zanemarjeni, da ne znajo čitati ali le malo, morejo se v prvi razred s šestletnimi vzeti, in če so tudi osem, deset ali več let stari. Boljše je začeti kadar koli, kakor pa nikoli; a če so obiskovali češko šolo pet let, znali bodo več, kakor poprej, hodivši v njo deset let. Hoče li kateri potem v latinsko šolo iti, ima dovolj časa, da more v štiriindvajsetem letu zapustiti jo; prinesel bode iz nje gotovo več, kakor smo mi poprej prinašali iz šol in akademij v tridesetih letih. Kar se tiče onih, ki imajo dobre temelje, bodisi tudi v latinščini, imajoč osem, deset, dvanajst in še več let, more se ž njimi začeti česka šola od lucidara in gramatike, a za tem morejo precej v latinsko. Kar se tiče onih, ki so stari petnajst, šestnajst in več let, ki so položili dobre temelje v latinskem in grškem jeziku, tem želimo, da pri zasebnem učenju rabijo naše knjige, ter opazili bodo korist, kajti priredi se vse tako, da kdor ima razum, more brez tolmača in voditelja povsod z umom preraziti, akoravno ne bode mogoča taka izvežbanost, katera bi ga naredila za vladarja v umevanji. Z besedo, ako priložimo roko, pokaže se za vse vedno nekaj svet; zdaj pa je najglavnejša skrb, kako da bi se osnovale nove šole za nastopajoči novi vek.

VIII. Da se to vse tudi srečno prične, ter da bode potem tudi stalno, more se najvišji scholarum visitator (šolski nadzornik) imenovati, bodisi rektor (ravnatelj) praške visoke šole, ali pa rajši, (ker ima ta pri tej šoli dovolj opravila) kaka druga posebna, za ta velik posel

vredna, prosvetljena, pobožna, marljiva oseba, ki naj bi pazila na vse šole v vsej kraljevini, da napreduje ne le vse, kar ima napredovati, temveč da tudi raste in se širi z ozirom na resničnost. — Zato bode: 1. potovajoč po okrožnih in drugih poglavitnih mestih določeval rektorje (ravnatelje), osebe toliko razumne, da jim more brez skrbi zaupati — ne le nadzorovanje domače šole, ampak tudi vseh okoliških. Sleharni tak okrožni rektor (ravnatelj) bode zopet po mestih, trgih, vaseh imel pod seboj posebne rektorje (ravnatelje), a ti zopet svoje subrektorje (podravnatelje) po drugih, svoji občini pripadajočih vasicah; da se tako, (ker na to meri glavni temelj), ne izpusti nihče v nobenem kotu. A ta nadzornik mora nadzorovati ne samo okrožnega rektorja (ravnatelja), ampak tudi celo njegovo okrožje in vso njegovo upravo v njem, ali vsaj za vse poprašati in od vsega račun zahtevati.

2. Čemur pripomore, da ima ta nadzornik za se popise vseh šol v celem kraljestvu, ter imena rektorjev (ravnateljev), korektorjev (soravnateljev) in subrektorjev (podravnateljev), pa tudi število učencev (kakor se kdaj najde pri nadzorovanji). Dasiravno se na to zadnje more samo v latinskih šolah paziti.

3. Ravno ta nadzornik naj skrbi za večji razvoj pedagogiške vednosti ter naj sam preiskuje in dopolnjuje učbeni način, ali ako tekom leta izve od koga drugega za popolnejši način, ki bi se dal z boljšim uspehom vporabljeni, kakor predpisani, ga pregleda in zabeleži; ravno tako naj pazljivo gleda na inostranske izdelke in inventa nova (nove izumke), bodisi tudi zunaj cesarstva; vse to poskuša in predloži ostalemu osebju radi vporabe. Za

takov posel potrebuje pomočnikov, (da spopolni način poučevanja), v razredih razrednih učiteljev, katerim priobčuje nedostatke, ki so se pokazali, pa tudi svetuje kako odstraniti jih, odnosno kako treba popraviti jih, in kar bi oni odobrili, to bi tudi ostali gg. učitelji po njih izvedeti mogli. Nadzornik naj tudi priporoča popravek šolskih knjig.

4. On gleda na razne zbirke, služee za augmenta scientiarum (pomnožitev znanosti in umetnosti), ter poroča ostalim curatoribus academiae (upraviteljem visocih šol). V slučaji, da se opazovanja zaupajo tem, rabili bi to po potrebi in po njegovem napotku.

Ako bode ta najvišji nadzornik prosvetljen in bogaboječ mož, ki bi slavo Božjo in občni blagor cenil tako, kakor svojo dušo, kateri bi tudi vse svoje opravilo hotel vedno prilagoditi kralju, gosposčinam, duhovniški gosposki, visokim šolam in njihovim upraviteljem, potem morajo akademije in okrožne šole dobro preskrbljene biti. Okrožnih rektorjev (ravnateljjev) skrb bi zdaj bila, svoj upliv obračati na ostale šolske predstojnike in po teh tudi najnižje učilnice držati v vzornem redu; vse to pa pod varstvom ljubega Boga in gosposk.

Poglavje XXIX.

Za utemeljevanje takih šol je treba mahom misliti.

Izmed naših velikašev, duhovnikov ali učenjakov, katerega je Bog obdaril z izvanrednim razumom, bi kateri utegnil misliti, da tukaj označena pravila niso po-

polna, ter da bi se morala še popolniti; temu je treba vedeti, da vidi prav ono, kar vidimo tudi mi. Previdnost Božja, kakor vemo, ne siplje, niti ne izliva v svojem vrtu vse na jedno grmado, temveč sije in ovlažuje zemljo komad za komadom, vse v redu po svoji volji; ali ni tudi tako naredila v stalnem zakonu prirode, da bi katera rastlina mogla, recimo drevo, pred pravim časom, v jednem dnevu ali meseci tudi popke in cvet odgnati, svoj sad roditi in po vsem že svojo rast dovršiti; temveč to se vrši po dneh, mesecih, letih postopno, jedno za drugim. Taka je naredba Božja! Hočemo li mi svoja dela višje ceniti, kakor Božja? Nikdar; mi pravimo, da ima tej osnovi služiti za podlogo bodoča, katero pričakujemo. Zaradi tega ne more te nihče prezirati, ker vemo tudi to, da se sleharna stvar jedenkrat začeti mora, a jedino dobro začeta, kasneje pa dostojno njegovana, more krasno vzrasti, kakor tudi more od jedne iskre in s prilaganjem goriva velik ogenj nastati. Zavoljo tega ne odstopajmo, predragi rojaki, od teh nam ogenj obetajočih isker! Iz njih more dragi domovini vzplamteti svetloba, ki se njegovana, more v vekoviti in blagotvorni ogenj pretvoriti.

Nikdo nam ne reči: Čemu imamo ravno s tem pričeti? Francozje, Angleži ali Nemci začeli so prvi. Pogledjmo pri njih, kako se jim je posrečilo. Ne bodimo, ne bodimo, prosim vas, tako leni, ter ne iščimo vedno ptuje pomoči, kakor da bi hoteli vedno od daleč za drugimi plaziti se. Naj nas tudi časi v čem drugi vidijo pred seboj. Ne glejmo s ptujimi očmi, svojih pa, ki nam jih da Bog, ne zapuščajmo. O premili rojaki, ne bodimo tako obotavljivi za večjo plemenitost! Ne odbijajmo od sebe

tega, s čimer nas je dragi Bog obdaril višje nego ostale narode! Za to so nam oči, da vidimo, kar nam je potrebno; imajoč junaško srce, lotimo se dejanski in resnično posla. Oh, preljubi Čehi, pomislimo, da je nam prva potreba dobra vzgoja, ker smo minolih let imeli bolj zapuščene šole, kakor drugi narodi, a prav zavoljo tega, ker so stali na višji stopinji izobraženja, prezirali so nas, zasmehovali in nam dajali različna imena, toda ne brez razloga. Nismo imeli nobenih slavnih pisateljev, kateri bi s svojimi spisi pripomogli k občni prosveti; tudi ni bilo dosti ljudij, da bi se brigali za domače potrebe, in če so bili to kaki poslanci, bili so v uradu, v občini ali cerkvi. Zbog tega smo bili v potrebi primorani v deželo klicati ptujce, si-pati jim denarje, a to v svojo in vsega naroda sramoto. Ker tujci so se med nami naselili, a skrbeli so bolj za svoje, kakor pa za naše naobraženje; našega jezika niso samo prezirali, ampak so ga hoteli po vsem vničiti. Naši talenti pa (kateri so bili v marsičem čvrstejši od onih drugih narodov) so taval v ničermernosti, brezmiselnosti in surovosti; groza me obide, kădar mislim na vse to, s čimer je naše plemstvo, mestno in kmetsko ljudstvo trafilu dragoceni čas.

A kaj se je s tem doseglo? To, kar vidimo vsi. Prišle so k nam modrejše glave; Španjolci, Italijani in drugi bili so bolj pametni od nas, a zato so nas potlačili, razpršili, opustošili, ker nismo imeli debla, ob katerega bi se naslanjali; bili smo goli, kakor v svojem času Jeruzalem. Nismo imeli junakov niti vojnikov, sodnikov, pre-rokov, modrijanov, niti starčkov, niti uglednih ljudij ali svetovalcev, niti večjih umetnikov, ne zgovornega člo-

veka. (Iz. 3, 1 itd.) A če bi Gospod ne bil od drugod poklical čete svojih boriteljev, ki si jih je tam kakor bleščéče pušice pripravil ter jih obvaroval v svoji shrambi, bili bi še do danes v temó potisnjeni in z nogami potep-tani na veke. — Tako je; a ker Bog s svojim viharjem razganja naše sovražnike, ostali smo kakor koliba v vi-nogradu, kakor tikvena (bučna) uta na vrtu, kakor obko-ljeno mesto (Iz. 1, 8); opustošenje dobrega reda nas še tlači. Od kod vse to? Jedinó od tod, ker nismo skrbeli za pravo vzgojo mladine, nismo vzgojili dovolj sposobnih ljudij za obe upravi; a če nam še zdaj ne bode prva na-loga boljša vzgoja mladine, ni nade, da se po naših hišah nastane mir in sloboda — in to ne le za nas, ampak tudi za naše potomce. Sv. pismo nam svedoči, da se obstanek cerkve in države ne temelji na ničem drugem, kakor na dovoljnem številu razumnih ljudij (Sprič. 11, 14 in 15, 22). Tako so nekđaj Kaldejci, za njimi Perzijanci in Grki, Rimljani in minolih let Španjolci nadvladali povsod le z dobro uredbo uprave; a če so se drugi narodi hoteli proti njihovi poplavi braniti, niso tega mogli drugače, kot z razumom in zdravim svetom. Ker nam po tem takem vsega sveta primeri dokazujejo, da je slava narodov in rodov, mest, naselbin, občin in cerkva odvisna le od mo-drih in razumnih glav: mari bodemo čakali, dok nam taki ljudje kakor drevesa v gozdu izrastejo? Ali jih hočemo iz kamenja ali lesa narediti? Ali hočemo morda čakati, da nam jih Gospod Bog pošlje s posebnim čudežem izven prirodnega zakona? O nikakor ne! Naša dolžnost je skr-beti za naraščaj s skrbnim vzgojevanjem. In zaradi tega vender že začnimo na to misliti — in sicer brez odlašanja.

To smo dolžni v resnici precej storiti, ker to od nas zahteva

I. dolžna zahvalnost;

II. nagla potreba;

III. dobra prilika.

Zahvalnost, pravim, ima nas najpred na to spodbadati, da, ker nas je Bog po tolikih neugodah do spoznanja pripeljal ter nas zdaj preporejane videti želi, temu tudi od korena ne bodimo protivni, temveč trudimo se za to z vsemi silami. Videli bodemo, kako nas je Antikrist vjel v mrežo, nas in naše mile domovine mladino, tako, da se ne moremo z nobenim človeškim načinom rešiti; a osvobojeni smo jedino s pomočjo Božjo. Zakaj se tedaj ne potrudimo tako, Molohovemu žrelu osvobojeno deco živemu Bogu žrtvovati? Proč s to nehvaležnostjo!

A potreba je, da hitimo. Ker nevarno so okužena srca naše mladine z grdobijami Antikristovimi; potreba je, da se očiste, da se uničijo ti nesrečni koreni, da se prepreči tacemu smradu pot v druga, še čista srca. Tako je s pomočjo šole dobro uspevala prva krščanska reformacija (preustrojitev), ravno tako druga za Luthera in Filipa. Tako se je Antikrist poslužil tega sredstva proti Kristusu s pomočjo jezuvitske šole, zavoľjo tega se ostudni in otrovni ostanki Antikristovi ne morejo inače kakor jedino s šolo zatreti. O potrebi ureditve občine in cerkve za sedaj molčim, ker sem o tem že poprej rekel, da se dobra ureditev more le z dovoljnim številom modrih glav v poprejšnji stan djati; toda kje jih hočemo vzeti, če jih ne vzgojimo v šoli, ki je delavnica ljudij. Zaradi tega pravim, da cerkve in občine ni drugače mogoče iz du-

ševnega spanja vzdigniti, kakor s slovesno otvoritvijo učilnic.

Zastavimo vso svojo moč za preustrojitev svojih učilnic in verujmo, da je skrajna potreba iztrebiti in uničiti gnjezda Antikristova, šole jezuitske in samostanske, kakor tudi njihove zgradbe in prostore, dohodki naj pa se uporabljajo za vzgojo dobrih učiteljev in podpiranje siromašne mladine; tako napolnimo zemljo z učenimi, razumnimi in koristnimi ljudmi. Zdaj tedaj, ko se je pokazala (po ostri zimi) krasna in vesela pomlad, potrebno je orati, kopati, sejati, cepiti, da dočakamo brzo, obilno, bogato in veselo žetev, radostno in obilno trgatev. Tu ima veljavo opomin Kristusov svoji cerkvi: „Ustani prijateljica moja, krasotica moja in idi; ker tudi zima je prešla, ponehal je dež in odšel! Po naši zemlji se vidijo cvetice, prišel je čas petja in čuje se grličien glas po naših pokrajinah“ itd. (Pes. vis. 2, 10, 11, 12). Poslušajmo, proslavljen bode Bog, cerkev bode poveljučana, okrašene bodo občine in nakičen bode ves naš narod pred očmi vseh ljudij; blagoslov Božji bode z nami, modrost prava ukrepi svoje korenine v nas samih, svojim potomcem pa zapustimo neumrjoč spomin svetih teženj in stopinj v posnemanje, da jih ohrabrimo, da bi bili tudi „to seme, katero ljubi Gospod, sinovi učeni po Gospodu vedno in vsi od najmanjšega do najvišjega, spoznavajoč Gospoda, uživajoč obilnega miru“ itd.; (tako je Bog obetal vračajočim se iz Babilonske sužnosti. Iz. 54, 13, Jer. 31, 34, itd.)

Nikdo izmed vas naj ne reče: Kaj je treba rokodelcu, poljedelcu, dninarju, ženi, deklici naukov in modrosti? Kaj da delajo? Odgovorjam: Vesela misel bode zavladala

v vseh težnjah; pri delu bodo čitali sv. pismo in druge koristne knjige (na to jih bode spodbadal že nagon sam), premišljevali bodo o Božjih delih ter vse in povsod preiskovali, kar je za obče dobro, modro, vredno; vedno in radi vsega bodo hvalili Boga ter tako na tem svetu uživali veselo življenje, za bodoče pak se bodo radostno in boljše pripravljali. Mari ne bode to raj veselja, kakršnega si pod nebom misliti moremo?

Poglavje XXX.

Opominjajo se vsi, da uvažujejo ta nasvet.

Preljubljeni in dragi starši! Vam je Bog izročil svoje žive slike, da jih čuvate kot najdražje imetje! Kadar slišite o teh stvareh, zavedajte se ter molite k Bogu iz vsega srca, da uspehu ne odreče svojega blagoslova; pri visoko postavljenih ljudeh, kjer se vam ponuja prilika, pomagajte tej stvari s prigovarjanjem, s prošnjo ter tako izrazite svoje želje. Otročiče pak vzgajajte nabožno in v strahu Gospodovem, ker le tako bodete pripravljali pot za obče srečno vzgojo mladega naraščaja.

A vi, vzgojitelji otročičev, ki ste se temu poslu posvetili, potrudite se tudi, da tukaj izraženo pomoč, ki se Vam ponuja, že skoraj uporabite za svoje uspešnejše delovanje. Ker more li vam na tem svetu kaj ljubše biti, kakor da vam vaš trud rodi dober plod? In ker ste v resnici samo zato poklicani, da vtrdite nebesa in osnujete zemljo (Iz. 51, 16.), česar si rajši želite, če ne da spoznate red svojega znanja ter da morete gledati in opazovati

kako ta red osrečuje zemljo? To tedaj je vaš in ljubih roditeljev svet in slaven poklic; ti vām dajejo v roke svoje najdražje imetje; zaupanje, ki ga uživata, naj bode ogenj v vaših kosteh, ki ne miruje nikoli, kakor kar je v vas, tako tudi v vseh k sodelovanju poklicanih, dok ne vidite, da njim gori Božja luč po vsej dragi domovini. Nikomur izmed vas pak naj ne pride na um, da bi morda sramotno bilo učiti se ali spopolnjevati se v čistem izvrševanju svojih dolžnostij; take misli so izvir norčavosti, sramote in zapreke vsemu dobremu. Mari je kdo na svetu popolnoma naobražen? Ali nismo vsi začetniki potrebni pouka? *Ad discendum, quod opus est, nulla aetas sera videri potest*, pravi sv. Augustin: Nam *etsi senes magis decet docere, quam discere; magis tamen decet discere, quam ignorare*. (Za učenje, kar je potrebnega, nam se ne more nobena doba prestara dozdevati, pravi sv. Augustin. Ker, če starčkom tudi bolje pristojta poučevati, kakor pa učiti se, vender je bolje učiti se, kakor pa ne znati.) A Seneca: *Quid est stultius, quam quia qui non didiceris, non discere? Tam diu discendum est, quam diu nescias; et si proverbio credis, quam diu vivas, ut non alius vivendi, quam discendi, finis sit!* (A Seneca: Ali je kaj bolj neumnega, kakor to: zato, ker se nisi dolgo učil, ne učiti se? Uči se tako dolgo, dok se tudi ne naučiš; pak veruj pregovoru, ki pravi: Kakor dolgo živiš, ne imej družega cilja v življenji, kakor da se učiš.)

Vi učenjaki pak, katerim je Bog razsvetlil boljše pamet, da o tem presojujete, ter nekaj pripomorete s svetom in popraviljanjem, pomislite, da njegujete kal iskre ter vporabite vsa sredstva, s kojimi bi krepili ta ogenj. Spo-

mnite se, prosim vas, kako je Jezus Kristus obetal nagraditi svoje služabnike, med katere je bil razdelil svoje talente, da jih vporabijo v svojo korist! (Mat. 25.) Bojte se sami sebe obogateti z znanjem, a pred onimi, (ki bi se ž njim radi okoristili) ga pa skrivate. Mari ni slavni modrijan Seneca napisal? Cupio, inquit, omnia, quae scio, in alium transfundere. A zopet: Si cum hac exceptione detur sapientia, ut illam inclusam teneam, nec enuntiem, rejiciam. (Epist. 27.) („Vse, kar vem, želim v drugega pretočiti“. A zopet: „Če bi mi bila modrost dana s pogodbo, da jo držim v sebi zaprto, tēr jo ne pokažem nikomur, odklonil bi jo“..) Zatorej, ako je vam Bog dal znanosti in modrost, ne skrivajte jo pred drugimi, temveč govorite: O da bi ves narod Gospodov postali proroki in da Gospod pusti na njih svojega Duha! (Num. 11, 29.)

Sosebno se veselimo, ker so vaši potomci po nas prišli do tega, do česar nam ni bilo mogoče priti; v tem je potreba pomagati jim. Ker, mladino dobro voditi in vzgojiti, večja je slava kakor dobiti Trojo, kakor je nekje napisal Filip Melanchton ad Camerarium. Mladina je zares seme, iz katerega izraste jedro, vita pšenica, ako se bode nje govala, ināče postane kokalj, ki ni za drugo, da se vrže v ogenj. A kaj poreče na to Kristus, ako mu v vinogradu trsje rodi trnje? A ker „recte adolescentiam curare est efformare quoque et reformare ecclesiam atque rem publicam“ (A ker mladino dobro poboljšati, pomeni cerkev in državo preustrojiti); mari se nam, ki smo poklicani na delo, spodobi molčati? ali radi malomarnosti vse pustiti, kakor je? Oh, prosim vas, bodimo jednega duha, da s čimer koli kdo zamore pripo-

moči v slavo Božjo, v napredek občnega blagra. Kdor koli zamore kaj pripomagati — bodisi s svetom, bodisi z opominjevanjem, ali z delom, ali s spodbujajo drugih, stori to ter ne bodi skop cerkvi in domovini!

Ako se pa kdo slušajno ne peča s šolo, ampak s politiko, z zdravilstvom ali s čim drugim, ta naj ne misli, da ni ob jednom dolžan pripomoči, da se povzdignejo in preustroje šole. Ker, kdor je zvest svojemu poklicu in sistemu, ki ga je za to postavil, ta je dolžan za to skrbeti, ali ob jednom tudi za tistega misliti, kateri mu bode sledil, ker tudi on bode moral Bogu, cerkvi in domovini služiti. In tu nam je omeniti pohvalno jeden razlog Sokratov, kateri bi mogel vsled svojih zmožnosti opravljati Atensko občino, izvolil si je vendar poučevanje mladine v akademiji, rekoč: *Utiliorem esse reipublicae, qui multos gubernandae rei publicae idoneos efficeret, quam qui ipse gubernaret.* (Občini koristi več, kdor ji za upravo vzgojuje sposobne in dobre državnike, kakor pa tisti, ki jo upravlja sam).

Prosim vas še v imeni Božjem, varujte se vsebnosti; a ker veste o čem se dela, ne ozirajte se na neumnost, in na druge nedostatke tistih, kateri nam delajo zapreke. Paziti, od koga prihaja pouk, spodbujanje in probujanje, bi bilo nespametno: „*Quod tu non nosti, fortassis novit asellus*“ (česar ne veš ti, morebiti vé osliček“) rekel je Chrisippus.¹⁾ Mi objavimo pred obličjem Božjim v prostosti

¹⁾ Krisip (Chrysippus) prvi zastopnik stoiškega modroslovja, je bil rojen v Tarsu, rojstvenem mestu sv. Pavla, okoli l. 282. pr. Krist., umrl pa je l. 208. ali 209. Pripomogel je mnogo za razvitek stoiškega uka ter je tudi v tem smislu veliko spisal. Pripisujejo mu 705 spisov, katere Diogen Laercij (Diogenes Laërtius po vrsti našteva. Jeden spis „o previdnosti“ našli so pred kratkim pri izkopavanji Herkulanuma.

svojega srca, da nam je najbolj pri srečju stvar sama; za sebe ne iščemo ničesa, niti zahvale, niti koristi, ne ugodnosti (zadnjega nauživati bi se nam ne zmanjkalo, da se ne pečamo z vzgojevanjem); na delo nas vodi goreča ljubezen do Boga, cerkve, mile domovine; ona jedino nas vodi, opominja in sili; ne moremo drugače, kakor pogosto zahvaljevati Boga za objavljenja, ako so delo in njegova volja, da najdemo zopet še novih osten. Zato tudi pravim, ako kdo prezira osebo zavoljo tega, ker je Bog, ki ne gleda na osebe, storil je po resnici sodbo, temu se je nadjati, da se kakor za svoje zatožbe potegne ter vzdigne proti oholim napihncem, ki so Bogu in ljudem nepostrežljivi, ki v izvrševanji dobrih nakan samo radi zavidljivosti in oholosti delajo rajši zapreke, kakor pa pomagajo.

K vam se tedaj obračam, duhovniki Gospodovi, varuhi Kristusove cerkve in pastirji njegovih čred! Vem, da tudi vi morete zadržavati ali pomagati dobri in sveti stvari. Če ste naklonjeni prvemu, vresničilo se bode, kar je govoril Bernard,¹⁾ da „Kristus nima večjih sovražnikov, kakor katere ima okoli sebe in kateri pred njim prednost uživajo“. Ali nada ni izgubljena. Mislimo, odstranjeni so Kristusovi sovražniki; vi pa ste poklicani na delo, ki vam ga je zapustil Gospod; delujte dobro po svojem, ker vaša dolžnost je večja, kakor drugih; vam pak je tudi lahko sodelovati pri ustrojitvi ljudske šole. Gospod je najprej

¹⁾ Bernard je bil od l. 1116 opat v Clairvauxu. Kot izvrsten govornik, strog нравstveni učitelj in previden razsojevalec je imel v cerkvenih in političkih zadevah veliko vpliva. On se je posebno potegoval za tretjo križarsko vojsko. Od Komeškega navedeni stavek meri na direktno udeležitev Bernardovo v prepirih za papežev prestol in v raznih krivoverskih vprašanjih in preganjanjih. Četudi je mnogo veljal, posrečilo se mu pa vendar ni cerkvi pravoslavnega veroizpovedanja usiliti.

zaukazal Petru, da naj pase njegova jagnjeta (Ivan 21, 15.), ker pastirju je lažje pasti ovce, ki si hrane za življenje znajo že same iskati, navajene so reda in strahovanja po pastirjevi palici. — A kdor tega noče razumeti, kaže v resnici samo svojo neumnost. Kateri zlatar ne bi želel, da mu rudar izkoplje najčistejšega suhega zlata; kateri čevljar ne želi, da se mu ponudi najbolj izdelana koža? Pazimo sedaj tudi mi, sinovi zvestobe, v vseh svojih stvareh, ter zahtevajmo, da nam šole dajo najboljše in najomikanejše gojence. Ali sleherna zavist, dragi služabniki živega Boga, beži naj daleč od nas, ker mi oznanujemo samo čisto ljubezen, ljubezen pa ni zavidljiva, ona ne išče svoje koristi, ne misli na hudo itd. Ne zavidajte, pravim, vi starčki, mladim, kar imajo dobiti, česar se nam ni dalo; niti naj se vam opomini mlajših ne zde težki, na kar se niste domislili, o čemur vam oni govore. Imejte vedno v mislih besede Auguštinove: „Senex a juvene, et episcopus tot annorum a collega, nec dum anniculo, paratus sum deceri. Kot starček hočem učiti se od mladenča, a poleg tega, da že toliko let vladikujem, pripravljen sem učiti se od jednoletnega pomočnika“. A za pravilo bodi nam Gregorjevo opominjevanje: Omnes fide pleni nitamur aliquid sonare Deo, ut organa reperiamur veritatis. („Vsi, ki smo polni vere, trudimo se vedno za kaj oglašati se Bogu, da nas najde kot poslance resnice“.)

K vam pridem, premila naša državna poglavarstva, ki vas je do teh časov obvaroval Bog ter vam izročil upravo v kraljestvu, v okrožjih in občinah. V vas imam največjo zaupljivost, smatrajoč vas za Noeja. Vaša naloga je narediti ladjo, da varujete svoje otroke in vse seme

Božje. (Gen. 6.) Vi, knezi ljudstva, morate najprej in največ skladati za zgradbo Gospodovega prebivališča, da rokodelci, katere je Bog napolnil s svojim duhom, opravljajo različna dela ročno izmišljevajoč se (Exod. 35). In vi podobni Davidu in Salomonu, imate iskati delavcev ter jim v vseh potrebah obilno pomagati, da postavijo sveti dom Gospodu (1. Por. 29. in 1. Reg. 6.). Vi ste tisti stotniki, katere bode Kristus ljubil, ako zgradite narodu šolo (Luk. 7, 5). — — Prosim vas v imeni Kristusovem, v imeni strašno zapuščene mladine, v imeni naših milih potomcev, da se odločite. Preustrojitev šol je zares delo veliko, slavno, tičoč se javnega občnega naobraženja. Najbolj mislim na vas, dični očetje drage domovine; komo-li sreče in kako radi bi slišali, da kdo pride in da nam pravočasno svetuje, kako bi se naša mesta obzidala z malimi troški za večjo varnost, kako bi se mladina naučila vojnih vadb, da se za vsako potrebo privadi orožje rabiti, kako bi se uvela dobra občinska uprava, kako bi reke postale plovne itd., toda zakaj ne bi njegovi skrbni napotki našli odmeva? Oh, tukaj se je povedalo še več! Ker kaže se pot v dosego tacih ljudij, ki bi bili temelj in koren sleharnemu redu, vsaki sigurnosti, ugodnosti, kinču in oplemenjenju v vsej domovini ter bi vse potrebno izmisliti in izvesti bolje znali, kakor je do zdaj to bilo. Rekel je tedaj dr. Luther, (opominjaje mesta po Nemškem, da naj utemeljujejo šole), da „če se kje za ustanavljanje in olepšavanje mest, trdnjav, orožnic in orožja potrosi proti sovražniku jeden cekin, mora se tedaj za jednega sposobnega mladeniča, od katerega se nadjamo, da bode mož prosvetljen, potrositi sto cekinov, ker on utegne biti

voditelj sto drugim; ker dober, moder mož je najdražji zaklad v vsej domovini, v katerem je več, kakor v krasnih hišah in palačah, več, kakor na kupih zlata in srebra, več, kakor na medenih durih in železnih zapahih“, (kar svedoči tudi Salomon. Prop. 8, 13. itd.) In kakor se je reklo, da se troški ne smejo varčevati za dobro naobraženje — tudi če bi bilo samo za jednega mladeniča, koliko bi morali dati za šole, ki nam odpirajo pot za tisoče gojencev k javnemu, vsestranskemu, uspešnemu, lahkemu in milemu naobraženju. Kaj pravimo, kadar nam Bog odpira studence obilnih darov podobno velikim rekam? Kaj, kadar se njegova slava k nam bliža v svoji sijajnosti, da prebiva med nami? Povzdignite, o knezi, vrhove svojih vrat, da gre kralj slave! Povzdignite se vrata večna, da se med nami naseli slava njegova! (Ps. 24.) Dajte Gospodu, sinovi Božji, dajte Gospodu slavo in čast! Dajte Gospodu slavo v imeni njegovem! Poklonite se Gospodu v sveti krasoti! (Psal. 29). Sleharni izmed nas bodi duha Davidovega; „ne stopi v prebivališče svoje hiše, ne pristopi k postelji svojega ležišča, ne daj spanja svojim očem, dok ne najdeš pokoja tam, kjer bode Gospod utrdil blagoslov in vekovito življenje!“ (Ps. 139, 3).

Ne glejte na kak neznamen dar! Dajte tudi Bogu nekaj, da vam povrne tisučerno! Spomnite se, kaj obeta Bog svojemu ljudstvu, vračajočemu se iz Babilona, ako bode donášalo na njegov dom. „Skušajte me v tem“, pravi Gospod, „vam odprem okna nebeška in izlijem na vas blagoslova, da ga bode imeli dovolj“. (Mal. 3, 10).

Spomnite se, kakor ste videli primere slepe in pretirane radodarnosti pri obažavanji krivih bogov ter praznoverne in lahkomišelnne službe božje. Poglejmo le jezuvitske šole! Koliko se je tukaj potrosilo, sipalo, da so v mreže ulovili novovercev ali prekanjencev. Našli so se zapeljivci sveta, kvaritelji mladine, izdajice mest in občin, ki so bili toliko srečni, da so prihajali pod lokavo krinko, da, kakor pravijo, poučujejo mladino, povzdigovali pak so mesta, pogoltnili in zbirali si imetja in veliko bogastva, za kar so jih še hvalili; a mi služabniki Kristusovi, delujoč ne za se, temveč za njega, ne bomo zamogli niti mesteca najti? Oni so zgradili palače za Antikristove mezge, a mi bomo za Kristusova jagnjeta komaj našli prostora v jaslicah? „Moje je srebro, moje je zlato“, pravi Gospod (Hagg. 2, 9.); zavoljo tega se nikdo ne trudi za službo in izveličanje; ker kakor predstojnik tujih dobrot, ne daješ ničesa od svojega, ampak vse Gospodu svojemu iz njegovega, da se mu zahvališ. Sodnjega dne nam bodo malikovalci dali spričevalo ter se bodo osramotili s svojo darežljivostjo; a bi vedeli inace — delali bi drugače.

Spomnite se še, kolikanj težke, kolikanj žalostne čase ste pretrpeli, kakšne davke ste morali dajati svojim tiranom in ubijalcem svojih otrok. Pazite, da vam ne bode mrzlo okoli srca, kadar vas bode karala lastna vest zaradi nehvaležnosti nasproti Bogu, ki ne išče niti desetine od tistega, kar ste dajali s silo tiranom, kateri so nas gulili. Ali se morda vam zdi lahko breme Božje ogromnejše in strašnejše od železnega Antikristovega? Mnogi izmed vas, omamljeni in opeharjeni od teh zapeljivcev, sipali ste jim svoje imetje in rinili s silo svoje otroke. Zdaj pa, rešeni

po milosti Božji, ne pospešite, da bi svojo, Molohovemu žrelu srečno oteto deco, žrtvovali živemu Bogu, ter da bi se ustavljali v njegovo bivališče donašati prostovoljnih darov.

Vi, gospoda, vračate se v svoje dvore, v ovčnjake, hmeljišča, vinograde, ribnjake itd. Dovolite tedaj tudi nam, da povzdignemo in postavljamo Božje dvore in ovčnjake, Božje ribnjake, Božje vinograde in vrte (v katerih bi rastla in množila se kakor cvetice mladina Božja). Toda ne zapustite nam samo tega, temveč nam tudi pomagajte, kakor „so pomagali izraelski velikaši in ves narod Salomonu, ki je doprinašal, kar je imel najdražjega, za zidanje Božjega hrama; tako se je ljudstvo veselilo, ker je doprinašalo radovoljno, donašalo je s celim sreem Gospodu“. (1. Par. 29, 6. 9.)

Zaključek.

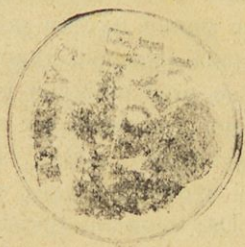
Tvoje je, Gospod, veličanstvo, moč, slava, večnost, čast in vse, kar je na nebu in na zemlji; tvoje je, Gospod, carstvo, in ti si nad vse vzvišen poglavar; bogastvo in slava je od tebe in ti vladaš vsem, in v tvoji roki je moč in sila, ti moreš vse povišati in okrepiti. Ker kdo smo mi, da ti moremo radovoljno doprinašati žrtve? In tukaj deli tvoja roka. Mi smo prišleci pred teboj in gostje, kakor vsi naši očetje; dnevi naši na zemlji so kakor senca, ki beže brez prestanka. Gospod, naš Bog, vse, kar koli smo pripravili za zidanje tvojemu domu, tvojemu svetemu imenu, to vse je iz tvojih rok in vse je tvoje. Modrijanom svojim podaj srce iskreno, da izvršujejo tvojo voljo, gra-

deč tebi ono hišo, za katero doprinašamo svoje darove ter pripravljamo pomoč svojim potrebam! (1. Par. 29, 9. itd.) A ker si vstal Gospod, razpršili so se tvoji sovražniki, pobegnili so pred obličjem tvojim, pravičniki pa se vesele in radujejo pred teboj ter se slave v radosti v tvojem domu. Izlij na nje, o Bog, blagodejnega dežja, da njihova srca ne ovene nič več, namoči in ukrepi jih s svojo milostjo. Daj svojemu ljudstvu besedo, ki mu bode oznanovala, da so samo njegove trume. Prebivaj na svoji gori ter obdaruj svojo dedino s svojimi darovi. Vtrdi Bog to, kar si storil za nas (Ps. 68.). Na služabnikih tvojih naj se pokaže tvoje delo in slava tvoja na njihovih sinovih. Volja Gospoda Boga našega bodi z nami, ter pokrepi delo naših rok. (Ps. 90, 16.) V tebe smo zaupali, ne daj, da ne zardevamo radi tvojega usmiljenja!

Amen in Amen.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

C00155 #

00000320527

